

Tidlig samspill i familier med utenlandsadopterte barn

En observasjonsstudie av foreldre-barn samspill
når adoptivbarna er to og tre år

Kristin Vonheim

Avhandling for graden Ph.d.
Det utdanningsvitenskapelige fakultet,
Institutt for spesialpedagogikk
Universitetet i Oslo

Forord

Det er mange som fortjener stor takk for at det har vært mulig for meg å gjennomføre dette doktorgradsarbeidet. Først og fremst vil jeg takke professor Monica Dalen for at hun satset på meg, først som forskningsmedarbeider, og deretter som stipendiat i studien Internasjonalt Adopterte Barns Sosial Utvikling. Hun har veiledet meg støtt gjennom hele prosessen, i medgang og motgang, og med høy grad av oppmuntring, engasjement og tilstedeværelse. Det har vært inspirerende og til stor glede at jeg fikk muligheten til å være en del av adopsjonsstudien.

Jeg vil også rette en stor takk til professor emeritus Thorleif Lund, som fra første stund har vist stor interesse for mitt prosjekt. Han har bidratt til utfordrende diskusjoner og refleksjoner som har dyttet meg et lite stykke oppover min læringskurve, som har vært av det bratte slaget. Han har kommet med fornuftige innspill når jeg har trengt det som mest. Takk også til professor Harald Martinsen. Som biveileder viste han veien inn i faktoranalysenes verden. Mange takk til førstelektor Lage Jonsborg som har bidratt med datateknisk assistanse. Takk til mine stipendiatkollegaer for diskusjoner, utveksling av erfaringer, støtte og oppmuntring på både gode og mindre gode dager. Takk til jentene som kodet alle videoobservasjonene, og ikke minst takk til Eli Østberg Baardseth for alt fra givende samtaler og diskusjoner i bilen på vei til datainnsamling, til korrekturlesing og oppmuntring i innspurten.

Helt fra jeg som ung og nyutdannet førskolelærer sto overfor foreldre som tydelig opplevde foreldrerollen som krevende, har samspill mellom foreldre og barn opptatt meg. Min interesse for adopsjonsfeltet ble vekket da jeg noen år senere selv ble adoptivmor. Det var et stort ansvar å bli mor til et lite barn født på den andre siden av jorden, som hadde en start på livet som vi ikke visste noen ting om. Det har vært med stor glede og takknemlighet jeg har fordypet meg i dette temaet som jeg har vært opptatt av i mange år. Tusen takk til alle adoptivfamiliene som velvillige har sluppet oss inn i sine hjem for å la seg observere og studere.

Mine viktigste støttespillere har jeg hatt på hjemmebane. Kjære Nora Sofie og Kjell Arne, takket være deres støtte, tålmodighet og omsorg har det vært mulig å gjennomføre dette prosjektet!

Blindern, 22.mars 2013

Kristin Vonheim

Sammendrag

Formålet med undersøkelsen er å utvikle kunnskap om hva som karakteriserer det tidlige samspillet i adoptivfamilier. Etablering av samspill i adoptivfamilier har et annet utgangspunkt enn samspillet i biologiske familier. Der hvor biologiske familier er knyttet sammen gjennom genetiske bånd må adoptivfamilier etablere psykologiske bånd. I tillegg har adoptivbarn en start på livet som gjør dem sårbare i møtet med nye foreldre.

Undersøkelsen er basert på videoobserverte strukturerte samspillssituasjoner mellom mor og barn når adoptivbarna var 2 år, og far og barn når adoptivbarna var 3 år. Observasjonene inneholdt tre ulike oppgaver som reflekterer aktiviteter foreldre og barn vanligvis gjør sammen. Til sammen 95 familier deltok i videoobservasjonene. Alle barna var yngre enn 2 år på adopsjonstidspunktet. Observasjonene ble skåret i henhold til to skåremanualer med retningslinjer for vurdering av foreldre-barn samspill.

På grunnlag av eksplorerende faktoranalyser utviklet det seg et sett faktorvariabler som reflekterer dimensjoner i foreldre-barn-samspillet på hvert alderstrinn. Dimensjonene bidrar til å belyse hva som karakteriserer samspillet i adoptivfamiliers etableringsfase. Resultatene viser at adoptivmødrenes grad av positiv inntoning har stor betydning for samspillskvalitet i alle observasjonssekvenser. Adoptivfedrene er oppgavefokuserne og engasjerte, men viser en tendens til å dominere samspillet på bekostning av et barnesentrert samspill. Både adoptivmødre og adoptivfedre viser stor grad av aksept og toleranse overfor barna sine, og utålmodighet og negativ oppmerksomhet er nærmest fraværende. Undersøkelsen viser at adoptivforeldrene samlet sett er middels gode samspillspartnere, noe som indikerer at det kan være utfordrende å finne balansen mellom et barnesentrert og et voksensentrert samspill preget av positiv inntoning og emosjonelle tilstedeværelse.

Det mest fremtredende ved adoptivbarnas samfillsstil ved toårs alder er fraværet av positiv og negativ affekt. Dette skaper inntrykk av alvorlige og "flate" barn, som i varierende grad er involvert i samspill med mor. Adoptivbarna viser samlet sett middels grad av engasjement og interesse for leker og aktiviteter. Adoptivbarna er mest ulike når det gjelder grad av medgjørighet. De viser få tegn til trass, sinne eller frustrasjon. Protester mot mors instruksjoner vises først og fremst gjennom passiv motstand ved å ignorere de krav og oppfordringer som gis. Ved treårs alder gir adoptivbarna samlet sett inntrykk av å tilpasse seg fedrenes krav og forventninger. De fremstår som er svært føyelige og "lette å ha med å gjøre". Barna er engasjerte og oppgavefokuserne, uten å vise sterke tegn på positiv affekt. De fremstår derfor som noe passive, men interesserte. Dette kan indikere at barna fremdeles er i en tilknytningsfase preget av utrygghet. Undersøkelsen viser at det er områder i adoptivforeldres samfillsstil som kan bestyrkes for å fremme positive samfillsprosesser. Intervensjoner med fokus på bevisstgjøring og kunnskap om adoptivbarns preadopsjonerfaringer og behov, kan bidra til å etablere en realistisk og omsorgsfull plattform for samspill.

Studien ble gjennomført i perioden 2008-2013 ved Det utdanningsvitenskapelige fakultet, Institutt for Spesialpedagogikk, Universitet i Oslo.

Innholdsfortegnelse

1	Innledning	1
1.1	<i>Tidlig samspill i familier med utenlandsadopterte barn</i>	1
1.1.1	Undersøkelsens formål og problemstillinger	4
1.2	<i>Internasjonalt adopterte barns sosiale utvikling</i>	5
1.2.1	Avhandlingens oppbygging	6
2	Adopsjon i en sosial og kulturell kontekst	9
2.1	<i>Adopsjon</i>	10
2.1.1	Adopsjonsforskningens etiske utfordringer - problematisering og stigmatisering versus mestring og kunnskapsutvikling	11
2.1.2	Adopsjon som omsorgsarrangement	13
2.1.3	Adopsjon i historisk lys	16
2.2	<i>Adoptivforeldres vei mot adopsjon</i>	21
2.2.1	Sertifiserte og motiverte	21
2.3	<i>Adoptivbarns bakgrunn og start på livet</i>	25
3	Teoretisk bakteppe	27
3.1	<i>Veier til godt samspill</i>	28
3.1.1	Utviklingsstøttende samspill	29
3.1.2	Samspillsdialoger	30
3.2	<i>Tidlige samspillserfaringers betydning for utvikling</i>	32
3.2.1	"Gode nok" samspill	34
3.2.2	Intersubjektivitet og affektiv inntoning	35
3.3	<i>Tilknytning</i>	38
3.3.1	Sensitivitet	44
3.4	<i>Utviklingsmessige konsekvenser av institusjonalisering og alvorlig deprivasjon</i>	46
3.4.1	Fravær av stimulering – konsekvenser for sosio-emosjonell utvikling og tilknytning	49
3.4.2	Konsekvenser av begrensede tilknytnings- og samspillserfaringer	55
3.5	<i>Oppsummerende konklusjon</i>	57
4	Forskningsprosessen	61
4.1	<i>Forskningsdesign</i>	61
4.1.1	Beskrivelse av utvalg og utvalgsprosedyrer	62
4.2	<i>Datainnsamling</i>	64
4.2.1	Prosedyrer for gjennomføring av observasjoner	64
4.2.2	Beskrivelse av samspillsoppgaver	66
4.3	<i>Bearbeiding av observasjonsdata</i>	69
4.3.1	Redegjørelse for instrumenter - Skåring av observasjonsdata	69
4.4	<i>Skåring av videoobservasjoner</i>	79
4.4.1	Opplæring av observatører	80
4.4.2	Interskårerreliabilitet	82
4.5	<i>Statistiske analyser</i>	86
4.5.1	Reliabilitetsanalyser av skalaer	86
4.5.2	Faktoranalyser	89
4.6	<i>Vitenskapsteoretiske betraktninger</i>	91

4.7	Validitet	95
5	Resultater og analyser	97
5.1	<i>Faktoranalyse av variabler i mor-barn-samspill - 2 år.....</i>	<i>97</i>
5.1.1	Faktoranalyse av foreldreskala – Adoptivmødre 2 år	97
5.1.2	Definisjoner av faktorvariabler - Adoptivmødre	99
5.1.3	Faktoranalyse av barneskala - Adoptivbarn 2 år.....	102
5.1.4	Definisjoner av faktorvariabler - Adoptivbarn 2 år	103
5.2	<i>Dimensjoner i mor-barn-samspill når adoptivbarna er 2 år .....</i>	<i>106</i>
5.2.1	Faktormodell 1 – adoptivmødres samspillsstil når barnet er 2 år	106
5.2.2	Dimensjoner i adoptivmødrenes samspillsstil når barna er 2 år	107
5.2.3	Faktormodell 2; Adoptivbarns samspillsstil ved 2 års alder.....	112
5.2.4	Dimensjoner i adoptivbarns samspillsstil ved 2 års alder	113
5.2.5	Korrelasjonsanalyser av faktordimensjoner i mor-barn-samspill, når adoptivbarna er 2 år	118
5.3	<i>Samspillskvalitet i mor-barn-samspill når adoptivbarnet er 2 år .....</i>	<i>119</i>
5.3.1	Multiple regresjonsanalyser	120
5.4	<i>Faktoranalyse av variabler i far-barn-samspill når adoptivbarna er 3 år.....</i>	<i>122</i>
5.4.1	Faktoranalyse av foreldreskala – adoptivfedre 3 år.....	122
5.4.2	Definisjoner av faktorvariabler - adoptivfedre	124
5.4.3	Faktoranalyse av barneskala – 3 år	128
5.4.4	Definisjoner av faktorvariabler - adoptivbarn 3 år	129
5.5	<i>Dimensjoner i far-barn-samspill når adoptivbarna er 3 år.....</i>	<i>130</i>
5.5.1	Faktormodell 3 – adoptivfedres samspillsstil når barnet er 3 år	130
5.5.2	Dimensjoner i adoptivfedres samspillsstil når barnet er 3 år	131
5.5.3	Faktormodell 2; Adoptivbarns samspillsstil ved 3 års alder.....	139
5.5.4	Dimensjoner i adoptivbarns samspillsstil ved 3 års alder	139
5.5.5	Etablering av sumskåren Positivt engasjement	142
5.5.6	Korrelasjonsanalyser av faktordimensjoner i far-barn-samspill når adoptivbarna er 3 år	143
5.6	<i>Samspillskvalitet i far-barn samspill når adoptivbarna er 3 år.....</i>	<i>144</i>
5.6.1	Multiple regresjonsanalyser	146
6	Sammenfattende drøfting og implikasjoner for praksis	149
6.1	<i>Tidlig samspill i familier med utenlandsadopterte barn .....</i>	<i>150</i>
6.1.1	Hvilke dimensjoner forklarer spredning i samspillskvalitet når adoptivbarnet er 2 år?	152
6.1.2	Hva karakteriserer samspillet mellom mor og barn når adoptivbarna er to år gamle?.....	160
6.1.3	Hvilke dimensjoner forklarer spredning i samspillskvalitet når adoptivbarnet er 3 år?	161
6.1.4	Hva karakteriserer samspillet mellom far og barn når adoptivbarna er tre år gamle?.....	169
6.1.5	Hvilken betydning har samspillet rammer og struktur for samspillskvalitet i adoptivfamilier?	171
6.2	<i>Tidlig samspill i adoptivfamilier – "samspill under utvikling" .....</i>	<i>174</i>
6.3	<i>Implikasjoner for praksis – kunnskap, holdninger og ferdigheter .....</i>	<i>177</i>
6.3.1	Adopsjonsforberedende kurs som intervensjon for bevisstgjøring og kunnskapsutvikling.....	178
6.3.2	Videobasert veiledning som intervensjon for å bestyrke	179
6.3.3	Undersøkelsens styrker og begrensninger.....	181

7	Konklusjoner	183
	Referanser	189
	Vedleggsliste	199

Oversikt over tabeller

Tabell 1-1 Oversikt over datainnsamling i IABSU	5
Tabell 3-1 Klassifikasjonsgrupper i fremmedsituasjonen (Smith 2002)	41
Tabell 4-1 Utvalg hovedstudien (IABSU) N=119	63
Tabell 4-2 Resultat av skåringer på dimensjonen Fraværenhet (Frilek) ICC = 0.17 ...	84
Tabell 4-3 Oversikt over reverserte skalavariabler	87
Tabell 4-4 Foreldreskalaer 2 år og 3 år før faktoranalyser	88
Tabell 4-5 Barneskalaer 2 år og 3 år før faktoranalyser	89
Tabell 5-1 Faktorer med faktorladninger foreldreskala – adoptivmødre 2år. N=83 ...	98
Tabell 5-2 Faktorer med faktorladninger, barneskala 2år (N=84).....	102
Tabell 5-3 Korrelasjoner mellom dimensjoner i mor-barn-samspill når adoptivbarna er 2 år	118
Tabell 5-4 Korrelasjoner mellom dimensjoner i mor-barn-samspill og global samspillskvalitet.....	120
Tabell 5-5 Prediktorer i Samspillskvalitet mor-barn-samspill (2 år).....	121
Tabell 5-6 Faktorer med faktorladninger foreldreskala - adoptivfedre 3 år. N=94 ...	123
Tabell 5-7 Faktorer med faktorladninger – barneskala 3 år. N=94	128
Tabell 5-8 Korrelasjoner mellom dimensjoner i far-barn-samspill når adoptivbarna er 3 år	144
Tabell 5-9 Korrelasjoner mellom dimensjoner i far-barn-samspill og global samspillskvalitet.....	145
Tabell 5-10 Prediktorer i Samspillskvalitet far-barn-samspill (3 år).....	146
Tabell 7-1 Dimensjoner i tidlig foreldre-barn-samspill i adoptivfamilier	185

Oversikt over figurer

Figur 2-1 Modell etter Sætersdal og Dalen (1999)	17
Figur 3-1 Omsorgsdimensjoner i en ”Trygg base” (Schofield og Beek, 2010).....	43
Figur 4-1 Utvalgte lekesekvenser i observasjonsstudien	67
Figur 5-1 Dimensjoner i adoptivmødres samspillsstil når barna er 2 år	107
Figur 5-2 Dimensjonen Positiv inntoning. N=83.....	107
Figur 5-3 Dimensjonen Meningsskaper. N=83.....	109
Figur 5-4 Dimensjonen Ubetinget aksept. N=84	111
Figur 5-5 Dimensjoner i adoptivbarns samspillsstil ved 2 års alder	113
Figur 5-6 Dimensjonen Nøytral deltagelse, barn 2 år. N=84.....	113
Figur 5-7 Dimensjonen Medgjørighet N=85	115
Figur 5-8 Dimensjonen Engasjement N=84	117
Figur 5-9 Dimensjoner i adoptivfedres samspillsstil når barnet er 3 år	131
Figur 5-10 Dimensjonen Meningsskaper-adoptivfar N=95	132
Figur 5-11 Dimensjonen Tålmodig aksept. N=95	134
Figur 5-12 Dimensjonen Positiv Inntoning i lek N=95	135
Figur 5-13 Underordnet faktordimensjon Positiv støtte. N=95	137
Figur 5-14 Dimensjoner i adoptivbarns samspillsstil ved 3 års alder	139
Figur 5-15 Dimensjonen Medgjørighet N=95	139
Figur 5-16 Dimensjonen Lydighet N=95.....	141
Figur 5-17 Sumskåren Positiv engasjement N=95	142
Figur 6-1 Samspillsmodell av mor-barn-samspill når adoptivbarna er 2 år	153
Figur 6-2 Samspillskvalitet i fri lek, 2 år (M =3.6).....	154

Figur 6-3 Samspillskvalitet i problemløsningsoppgave 2år (M = 3.5)	156
Figur 6-4 Samspillskvalitet i kravsituasjon, 2 år (M =2.8)	158
Figur 6-5 Samspillmodell av far-barn-samspill når adoptivbarna er 3 år	163
Figur 6-6 Samspillskvalitet i fri lek, 3år (M=3.6).....	164
Figur 6-7 Samspillskvalitet i problemløsningsoppgave, 3 år (M=3.8)	166
Figur 6-8 Samspillskvalitet i kravsituasjonen, 3 år (M= 3.5)	167

1 Innledning

1.1 Tidlig samspill i familier med utenlandsadopterte barn

Tidlig samspill i familier med utenlandsadopterte barn er tittel på og tema for denne avhandlingen. Tittelen reflekterer adoptivfamiliens spesielle utgangspunkt sammenlignet med familier hvor foreldre og barn er knyttet sammen gjennom biologiske bånd. Tittelen reflekterer også at dette er familier hvor foreldre og barn har ulike etnisk og kulturell opprinnelse. Betydningen av tidlig samspill mellom foreldre og barn er et omfattende forskningsfelt som inkluderer spedbarnsforskning, nevropsykologi, utviklingspsykologi, samspillsteori og tilknytningsteori, for å nevne noen områder. Vi har derfor stor kunnskap om hvilken betydning samspillskvalitet og positive relasjonserfaringer har for barns psykiske og fysiske utvikling, og at barns erfaringer i spedbarnsalderen kan prege dem livet ut. Når foreldre og barn i adoptivfamilien møter hverandre for første gang, har adoptivbarnet allerede erfaringer som danner et fundament i barnets bidrag til spillet med foreldrene. Dette er barnets erfaringsgrunnlag for å tolke og forstå den nye verdenen som det plutselig blir en del av. De færreste adoptivbarn har hatt erfaring med omsorgsfulle foreldre, og de har i liten grad hatt påvirkningsmuligheter og kontroll over sitt eget liv. De fleste adoptivbarn har en bakgrunn hvor de har vært en av mange, hvor individets behov har vært underlagt fellesskapets behov. Ved overgangen til en adoptivfamilie snus dette på hodet, og barnet blir satt i familiens sentrum. Alt er annerledes; lys, lukter, smaker og lyder. Barna kommer fra varme til kulde, fra uro og høye lyder til stillhet, menneskene ser annerledes ut og de snakker uforståelig. Måltidene serveres ved bordet, ikke på gulvet, og ingen spiser med fingrene. Barnets tidligere liv blir bokstavelig talt forlatt på reisen tilbake til Norge, og et nytt liv begynner. Det er umulig å forestille seg fullt ut hvordan dette oppleves for adoptivbarnet, men at det er en sjokkartet, traumatisk og skremmende opplevelse kan det ikke være noen tvil om. På dette grunnlaget skal adoptivfamilien etableres.

Til tross for en dramatisk start, viser adopsjonsforskningen at adopsjon er en positiv intervensjon for tidligere institusjonsbarn. Overgangen til adoptivfamilien bidrar positivt til barnas videre fysiske, sosiale, emosjonelle og kognitive utvikling (Juffer et al. 2011; Palacios & Brodzinsky, 2010; Rutter et al., 2010; van Ijzendoorn & Juffer, 2006). Overgangen fra depriverende institusjonsforhold til en adoptivfamilie innebærer en miljøendring som i seg selv vil være utviklingsfremmende for de fleste barn. I tillegg er adoptivforeldre godkjente foreldre, de er utvalgte. Det er tegnet et bilde av adoptivforeldre som minst like gode foreldre, om ikke bedre enn vanlige biologiske foreldre (Juffer et al., 2011), til tross for utfordringene som adoptivforeldre ofte møter. Mange adopterte klarer seg bra, men samtidig viser forskningen at rundt 25 prosent av internasjonalt adopterte får vansker innenfor områdene tilknytning, hyperaktiv atferd, lærevansker eller identitetsutvikling (Dalen 2005; Juffer & van Ijzendoorn 2005; Hoksbergen et al. 2003; Lindblad et al. 2003; Verhulst et al. 1990, 1992), og av disse får rundt 5-8 % massive psykiske og sosiale vansker (Juffer & van Ijzendoorn 2005; Hjern et al. 2002; Verhulst et al. 2000, 2002). De fleste adoptivbarn har som nevnt tilbrakt tiden før adopsjonen på institusjoner og barnehjem som ofte er preget av fysisk og psykisk understimulering, underernæring og omsorgssvikt (Fensbo 2004; Grantham-McGregor 1995; Gunnar et al. 2000; Howe 1997). En slik start på livet har vist seg å hemme barns utvikling på flere områder og gjør dem sårbare i forhold til senere utvikling. Adoptivbarn generelt vil derfor være forsinket i fysisk og psykisk utvikling når de kommer til sine nye familier, og de barna som har tilbrakt lengst tid på institusjon, vil være mest forsinket (Zeanah et al. 2003; Fries & Pollak 2004; Gunnar et al. 2000; Becket et al. 2006; Rutter & ERA Study Team 1998).

Hvordan barnets tilknytning til adoptivforeldrene utvikler seg, vil i stor grad avhenge av barnets tidligere erfaringer og adoptivforeldrenes innsats og evner til å legge forholdene til rette for etablering av samspill og en trygg relasjon. Tilknytningen til nye omsorgspersoner innebærer både sårbare og krevende prosesser (Juffer & Ijzendoorn 2005). Trygg tilknytning er en viktig beskyttelsesfaktor, mens utrygge former for tilknytning kan bidra til utviklingsmessige vansker som igjen kan føre til økt sårbarhet for utvikling av psykiske vansker (Egeland & Carlson 2004). Ulike undersøkelser har studert samspill og tilknytning i adoptivfamilier (Stams et al. 2002; Vorria et al. 2006; Jaffari-Bimmel et al. 2006). I alle disse undersøkelsene

inngår det en kartlegging av omsorgsgivernes sensitivitet overfor barnet. Omsorgsgivers sensitivitet er en forutsetning for barnets tilpasning over tid, og er også viktig for etableringen av opplevelse av sammenheng i barnets utvikling. På bakgrunn av en longitudinell studie av adopterte og deres familier fra 6 mnd. alder til 14 års alder, viste det seg bl.a. at sosial utvikling og temperament holdt seg stabilt over tid og at foreldrenes sensitivitet i barneårene var viktige prediktorer for sosial utvikling i tenårene (Jaffari-Bimmel et al. 2006). Studiene viser også at foreldrenes sensitivitet synes å virke som en buffer i forhold til de negative effekter et vanskelig temperament kan ha i tenårene. For noen adoptivforeldre kan det være en utfordring at de ikke har fulgt barnets utvikling fra fødsel av. Noen opplever at barnets atferdsmønstre ikke er i samsvar med barnets alder i tiden etter adopsjonen. Dette kan beskrives som om at *"barnets biologisk og psykologisk klokke er i utakt"* (Sætersdal & Dalen 1999).

Denne undersøkelsen bygger på videoobservasjoner av samspill mellom foreldre og barn. Samspill kan beskrives som en gjensidig påvirkning og utveksling av språk, gester og atferd, men også intensjoner, tanker og forventninger mellom (i denne sammenheng) to mennesker. Allerede fra fødselen av er barn i stand til å imitere og reagere på sine omgivelser, og studier har vist at det tidlig oppstår et gjensidig og finstemt samspill mellom mor og barn (Bråten, 2004; Bråten & Trevarthen, 2007; Stern, 2000). Gjennom dette samspillet lærer omsorgsgiver å oppfatte barnets signaler som initiativ og reaksjoner, og på den måten berolige og tilfredsstille barnets behov. Medlemmene i adoptivfamilien skal, som alle andre familier, bli kjent med hverandre og etablere trygghet, tillit og emosjonelle bånd. Adoptivfamilien har likevel et annerledes utgangspunkt enn den biologiske familien. Adoptivbarn har en start på livet som gjør dem sårbare i møtet med nye foreldre. Adoptivbarnets preadopsjonserfaringer, i samspill med adoptivforeldrenes holdninger, ferdigheter og forventninger til barnet, kan få konsekvenser for hvordan samspillet utvikler seg. Jeg har en antagelse om at starten på samspillet og tilknytningsprosessen i adoptivfamilien krever noe som er særegent for adoptivfamilier. Det er derfor interessant å kunne studere hva som faktisk skjer den første tiden i adoptivfamilien, og om det er mulig å finne trekk eller mønstre som karakteriserer samspillet.

1.1.1 Undersøkelsens formål og problemstillinger

Ved å studere kjennetegn ved samspillet i adoptivfamilier i etableringsfasen er det mulig å fremskaffe konkret kunnskap om hvilke faktorer som fremmer positiv utvikling, enten det er faktorer ved den adopterte eller adoptivforeldrene. Formålet med denne undersøkelsen er derfor eksplorerende, i håp om å identifisere dimensjoner i foreldre-barn-samspillet som kan bestyrkes eller som det "kan gjøres mer av" for å legge forholdene til rette for utviklingsfremmende og positive samspill. Dette er spesielt viktig i et forbyggende perspektiv. Undersøkelsens metodiske innfallsvinkel er direkte observasjon av samspill mellom mor og barn når barnet er 2 år, og samspill mellom far og barn når barnet er 3 år. Dette gir en unik mulighet til å studere samspillet slik det virkelig foregår.

Undersøkelsens formål er å utvikle kunnskap om det tidlige samspillet i adoptivfamilier, og undersøke om det er mulig å definere faktorer i adoptivforeldres og adoptivbarns samspillsstil som kan bidra til utvikling av godt samspill og etablering av trygge og gjensidige relasjoner som beskrevet i dette kapittelet.

Undersøkelsens problemstillinger er som følger;

1. Hva karakteriserer samspillet mellom foreldre og barn i adoptivfamilier når barna er 2 og 3 år gamle?
2. Hvilke barne – og foreldredimensjoner forklarer spredning i samspillskvalitet?
3. Hvilken betydning har samspillet innhold, rammer og struktur for samspillskvalitet i adoptivfamilier?

Det stilles stadig større krav til vordende adoptivforeldre, både nasjonalt og internasjonalt. Stadig flere opprinnelsesland stiller krav om at adoptivsøkere skal ha gjennomgått adopsjonsforberedende kurs, noe som foreløpig er et frivillig tilbud i Norge. "Post adoption services" er også noe som i stadig større grad etterlyses av adopsjonsorganisasjonene både nasjonalt og internasjonalt, men også av opprinnelseslandene. I Danmark og Nederland gis det i dag tilbud om veiledning av adoptivforeldrene kort tid etter at barnet er adoptert. Det finnes ikke et slikt tilbud her i landet, men det er all grunn til å tro at det vil være behov for et tilbud i etableringsfasen også i Norge. Gjennom undersøkelsen vil vi få kunnskap om

områder som bør styrkes i de første årene av adoptivfamiliens liv. Dette vil være et viktig bidrag til både pre- og postadopsjonsarbeidet nasjonalt og internasjonalt.

1.2 Internasjonalt adopterte barns sosiale utvikling

Denne undersøkelsen er del av den longitudinelle studien *Internasjonalt Adopterte Barns Sosiale Utvikling* (IABSU), som følger 119 adoptivfamilier fra adoptivbarnet ankommer familien og fram til barnet fyller 4 år¹. Studiens målsetning er å fremskaffe kunnskap om adoptivbarns sosiale utvikling, og belyse prosesser som fremmer eller hemmer sosiale ferdigheter og atferdsvansker (Dalen, 2007). IABSU er søsterprosjekt til studien *Barns Sosiale Utvikling* som utføres ved Atferdssentret i Oslo. Denne studien følger ca 1300 norske barnefamilier fra barnet er ca 6 måneder og fram til fylte 4 år. Studiene har samme design og metodiske fremgangsmåter. Dette gjør det mulig å sammenligne resultater på tvers av studiene fra barna er 2 år. Adoptivbarna som deltar i undersøkelsen var derfor alle 2 år eller yngre på adopsjonstidspunktet. Studiens datainnsamling omfatter personlige intervjuer med mor og far, telefonintervjuer og innhenting av informasjon om barnas sosiale utvikling i barnehagen. I tillegg er det foretatt videoopptak av samspill mellom foreldre og barn. Det er derfor en rekke informasjon som er hentet inn. Tabellen nedenfor viser en oversikt for tidspunktene for de forskjellige hendelsene.

Tabell 1-1 Oversikt over datainnsamling i IABSU

Etter ankomst	16 mnd	21 mnd	24 mnd	28 mnd	32 mnd	36 mnd	44 mnd	48 mnd
Personlig intervju	Telefon intervju	Tlf	Personlig intervju	Tlf	Tlf	Personlig intervju	Tlf	Personlig intervju
			Video obs mor/barn*			Video obs far/barn*		Tester av barnet

IABSU er godkjent av Regional komité for medisinsk forskning, Sør-Norge, Norsk Samfunnsvitenskapelig datatjeneste og Personvernombudet. Godkjenningen omfatter også opptak og behandling av videomaterialet som dette doktorgradsarbeidet er basert på. Fremgangsmåter for datainnsamling, bearbeiding og koding av videodata er beskrevet nærmere i metodekapittelet.

¹ Pr dags dato er prosjektet utvidet, og vil følge barna opp til 3 klasse

1.2.1 Avhandlingens oppbygging

Kapittel 1. Innledning: Avhandlingen består av seks kapiteler inkludert dette innledende kapittelet, hvor undersøkelsens rammer, formål og problemstillinger er presentert.

Kapittel 2. Adopsjon i en sosial og kulturell kontekst: Dette kapittelet innledes med en refleksjon knyttet til adopsjonsforskningens etiske utfordringer. Deretter følger en redegjørelse for adopsjon som omsorgsarrangement, samt utviklingstrender i adopsjonsfeltet gjennom femti år med utenlandsadopsjoner. Kapittelets del to omhandler adoptivforeldres vei mot adopsjon.

Kapittel 3. Teoretisk bakteppe: I dette kapittelet redegjøres det for teori og empiri som danner grunnlag for å forstå det særegne ved adoptivfamiliens utgangspunkt for etablering av samspill. Det teoretiske grunnlaget omfatter samspillsteori og tilknytningsteori, samt redegjørelse for adopsjonsforskning med fokus på utviklingsmessige konsekvenser av institusjonalisering og fravær av samspillserfaringer tidlig i livet.

Kapittel 4. Forskningsprosessen: I kapittelets første del redegjøres det for undersøkelsens forskningsdesign med beskrivelse av utvalg og utvalgsprosedyrer. I del to beskrives prosedyrer for datainnsamling og gjennomføring av observasjoner. Del tre omhandler observasjonsinstrumenter og bearbeiding av observasjonsdata, herunder skåring av observasjoner og observatørreliabilitet. Del fire gir en redegjørelse for valg og fremgangsmåter av statistiske analyser. Siste del innledes med en vitenskapsteoretisk refleksjon om observasjon som metode, og til slutt drøftes validitetsspørsmål og undersøkelsens generaliserbarhet.

Kapittel 5. Resultater og Analyser. I dette kapittelet presenteres resultater og analyser. Kapittelet er todelt, hvor resultater og analyser av mor-barn-samspillet presenteres først, og far-barn-samspillet presenteres i del to. Samme oppbygning i presentasjonen er fulgt for begge analysene. Det vil si at hver del inneholder tre punkter: først presenteres faktoranalyser av de respektive samspillene. Deretter følger

redegjørelse for dimensjoner i foreldre-barn-samspillet på hvert alderstrinn. Til slutt følger analyser og resultater av global samspillskvalitet i foreldre-barn-samspillet når barna er henholdsvis to og tre år.

Kapittel 6. Diskusjon og oppsummering: Dette kapittel inneholder en sammenfattende drøfting av resultatene i lys av undersøkelsens problemstillinger og forskningsspørsmål. Kapittelet omhandler en diskusjon av dimensjoner i adoptivforeldre og adoptivbarns samspillsstil som fremmer samspillskvalitet, og dimensjoner som kan bestyrkes. Avslutningsvis gis det en redegjørelse for hvilke implikasjoner undersøkelsen kan ha for praksisfeltet, samt en redegjørelse for avhandlingens styrker og begrensninger.

Kapittel 7. Konklusjoner: Siste kapittel inneholder konklusjoner og avsluttende kommentar.

2 Adopsjon i en sosial og kulturell kontekst

Dette kapittelet starter med en kort redegjørelse for internasjonale adopsjoner slik situasjonen er i dag. Deretter gis det en redegjørelse for forskning og utvikling i adopsjonsfeltet etter at internasjonale adopsjoner ble en løsning for å gi foreldreløse barn nye familier. For å gi et bilde av adoptivfamiliens utgangspunkt for etablering av samspill og relasjoner, rettes fokus mot hva som kjennetegner adoptivforeldres bakgrunnshistorier og deres vei mot adopsjon, samt adoptivbarns bakgrunn og utgangspunkt før adopsjonstidspunktet. Utviklingsmessige konsekvenser av fravær av stimulering og manglende samspillserfaringer blir nærmere drøftet i kapittel 3. Da adoptivbarns bakgrunnshistorier og traumatiske start på livet har en tendens til å komme i skyggen av de positive sidene ved adopsjon, familielykke og etterlengtede barn, legges det vekt på å presentere teori og empiri som understreker adoptivbarns preadopsjons historier og hvilken betydning dette kan ha i adoptivfamiliens etableringsfase. Dette er viktig kunnskap som bidrar til et utfyllende bilde i forståelsen av adopterte og adoptivfamiliers utfordringer i ulike livsfaser. Samspillet mellom foreldre og barn i adoptivfamilier bygger på et annet grunnlag enn samspillet mellom foreldre og barn i en alminnelig, biologisk familie. De fleste adoptivforeldre har historier preget av infertilitet og sterke ønsker om å bli foreldre som ikke har gått i oppfyllelse. Mange vil være preget av følelser av tap, sorg og mislykkethet, og et valg om adopsjon kan bli et positivt vendepunkt. Alle barn som adopteres fra utlandet til Norge har en historie preget av traumatiske opplevelser i ulik grad. Felles for dem alle er tapet av biologiske foreldre og familie. Noen barn har blitt forlatt som nyfødte, andre på senere tidspunkter i livet. Noen av barna har tilbrakt hele livet på institusjoner før adopsjonen, andre har bodd i fosterfamilier for kortere eller lengre tid. Barna vil være preget av ulik grad av deprivasjon og mangel på stimulering tidlig i livet. Uansett barnas forhistorie så har man i dag mye kunnskap om at adoptivbarn har en start på livet som vil prege dem i større eller mindre grad. Det er en tydelig asymmetri mellom adoptivbarns og adoptivforeldres forventninger og erfaringer når de møtes for første gang, og det er grunn til å tro at samspillet mellom dem vil være preget av denne asymmetrien i adoptivfamiliens etableringsfase.

2.1 Adopsjon

Adopsjon har røtter langt tilbake i historien, og er beskrevet både historisk og litterært². Det er først og fremst voksne menneskers behov som kjennetegner disse historiene; det være seg et behov for å føre slektens navn og tradisjoner videre, et behov for arbeidskraft eller behov for avlastning for barnerike familier. I alle kulturer, til alle tider er barn blitt forlatt, i Norge, som i resten av verden. Etter hvert som velstandsutviklingen har skutt fart i den vestlige verden, har antall innenlandsadopsjoner gått ned, og de siste 40-50 årene har adopsjoner i Norge i hovedsak omhandlet adopsjon av barn fra land preget av fattigdom og sosial nød. Adopsjon betyr starten på et nytt liv for barn som av ulike årsaker har blitt forlatt av, eller mistet sin biologiske familie, og som av den grunn har tilbrakt sine første måneder og år i institusjoner eller i fosterfamilier preget av ulik omsorgskvalitet. Disse barna vil alle på en eller annen måte være preget av en tøff start på livet hvor fraværet av stabile og omsorgsfulle voksne i stor grad vil være en fellesnevner. De færreste vil ha erfart vedvarende, trygg og kjærlig omsorg hvor de har blitt vugget og trøstet. Utenlandsadopsjon betyr starten på en familie som skal etablere nære bånd og relasjoner, som skal utvikle seg sammen på tross av svært ulike utgangspunkt, og som har et helt annerledes utgangspunkt enn en familie bestående foreldre og barn som er knyttet sammen gjennom biologiske bånd.

Vi lever i en tid hvor "alt er mulig" og hvor det å få barn nærmest betraktes som en rettighet, og hvor barnløshet har fått status som sykdom. Adopsjon er derfor en løsning hovedsakelig for barnløse par, selv om også noen adopterer barn av humanitære eller idealistiske grunner. De siste årene har man særlig i USA sett en trend av kjendiser som har adoptert barn. Denne trenden ser man i liten grad i Norge og andre nordiske land, først og fremst på grunn av en relativt restriktiv adopsjonslovgivning som skal sikre barns rettigheter og motvirke bortføring, kjøp og salg av barn. Den norske adopsjonslovgivningen slår klart fast at adopsjon skal være til barnets beste (Stenberg & Hognestad, 2000).

---

² For nærmere beskrivelser, se for eksempel (Dalen & Sætersdal, 1992; Stenberg & Hognestad, 2000); Stenberg & Hognestad, 2000)

2.1.1 Adopsjonsforskningens etiske utfordringer - problematisering og stigmatisering versus mestring og kunnskapsutvikling

Internasjonale adopsjoner er et spennende forskningsfelt som byr på store etiske dilemmaer og som krever et høyt etisk refleksjonsnivå. Samtidig omhandler adopsjon store eksistensielle spørsmål som liv og død, sorg og glede, identitet og tilhørighet. Selv om adopsjonsforskningen i stor grad konkluderer med at adopsjon kan betraktes som en positiv intervensjon, skal det ikke legges skjul på at adopsjon er et stort inngrep i et barns liv, som får store konsekvenser for alle berørte parter. En kan derfor ikke bare ta hensyn til *"the joys of adoption but also some of the costs"* (Wrobel & Neil, 2009). Adopsjonsforskningen frem til i dag viser tre historiske trender (Palacios & Brodzinsky, 2010). Det startet med et fokus på i hvilken grad adopterte har økt risiko for psykologiske og akademiske vansker sammenlignet med ikke-adopterte barn. Deretter fulgte en periode hvor resiliens, overlevelse og mestring var hovedfokus. Dagens forskningstrend er opptatt av hvilke biologiske, psykologiske og kontekstuelle faktorer som påvirker adoptivbarns utvikling. Uavhengig av fokus må adopsjonsforskningen forholde seg til spenningsforholdet mellom stigmatisering av de adopterte som gruppe og behovet for kunnskapsutvikling på området. Det er i dag ca 19000 internasjonalt adopterte barn, unge og voksne i Norge, og de er en relativ liten, men synlig gruppe. Enkelte voksne adopterte har kritisert adopsjonsforskningen for å være for negativ og problematiserende. Forskningen bidrar til å stigmatisere adopterte som gruppe, og at det gis en fremstilling av den adopterte som det er vanskelig å kjenne seg igjen i (Follevåg 2002, Ramm 2007). Ane Ramm (2007:115) hevder at adopsjonslitteraturen gir en fremstilling av adopterte som "det skrøpelige barnet" og at forskningen bidrar til et generaliserende og stigmatiserende bilde av den adopterte fordi fokus er konsentrert om "problemene". Det kan være utfordrende som adopsjonsforsker å finne en balanse mellom problemfokusering og stigmatiserende generaliseringer, og et forskningsfokus som bidrar til økt kunnskap som er nyttig både for adoptivforeldre, myndigheter og adopsjonsformidlere. Det forskningsetiske prinsippet om åpenhet kan bli utfordret i forsøket på å finne en god balanse mellom stigmatisering og økt kunnskap. Som eksempel på dette viser professor Monica Dalen (Forskningsetikk nr 2, 2006) til funn i egen forskning som førte til bekymring i adopsjonsmiljøet om at barn fra enkelte deler av verden skulle bli foretrukket framfor andre, fordi forskningsresultater viste at disse barna hadde bedre skolerresultater. Dette problematiseres ytterligere av de

svenske forskerne Frank Lindblad og Anders Hjern (2009) som gjennom en større studie av internasjonalt adopterte i Sverige har fått tilgang til data om helse, utdanning og sosial tilpasning på bakgrunn av opplysninger fra det svenske, nasjonale registeret som oppbevarer disse dataene. Resultatene er publisert i en rekke forskningsartikler og har fått stor oppmerksomhet både nasjonalt og internasjonalt. Noen forskningsresultater har vært kontroversielle og skapt debatt, og studiene har blitt kritisert for å fokusere på de negative konsekvensene av adopsjon. Enkelte adopterte har hevdet at resultatene kan føre til en følelse av mindreverd og dårlig selvbilde i tillegg til stigmatisering. Andre adopterte har imidlertid tatt resultatene positivt i mot, og mener at resultatene har gjort det lettere å snakke om utfordringer knyttet til det å være adoptert. Den svenske forskergruppen har lagt vekt på å unngå publisering av resultater som omhandler enkeltgrupper, for eksempel knyttet til opprinnelsesland, for å minimalisere stigmatiserende beskrivelser. De har også erfart at det har vært vanskelig å få publisert forskningsresultater som omhandler etisk sensitive tema, som for eksempel sammenhengen mellom skoleprestasjoner og IQ. Dilemmaet som en her står overfor er blant annet faren for å fremme holdninger om adopterte fra en verdensdel har større problemer av psykososial karakter enn andre, eller at adopterte fra spesifikke land har høyere/lavere intelligens.

Problematisering og stigmatiserende beskrivelser av adopterte og deres utvikling berører ikke bare de adopterte og deres selvoppfatning, men også adoptivforeldre og familien som helhet. Gjennom internasjonale adopsjoner har foreldre og barn sjelden samme etniske opprinnelse, noe som kan bidra til å understreke familiens annerledeshet overfor omverdenen. I følge Wrobel og Neil (2009) er det mye som tyder på at stigma knyttet til adopsjonsforholdet kan føre til at ikke bare adopterte og adoptivforeldre kan føle seg mindreverdige, men at også adopsjonen i seg selv kan oppleves som en mindreverdig måte å stifte familie. I ulike sammenhenger vil medlemmene i adoptivfamilien møte på holdninger som setter spørsmål ved adoptivfamiliens berettigelse som *familiemonstrasjon*, da det rokker ved den alminnelige oppfatningen om at en familie først og fremst er knyttet sammen gjennom biologiske bånd³. Medlemmene i adoptivfamilien vil kunne oppleve utfordringer

---

³ Mange vil nok kunne argumentere med at dette ikke er et problem i dagens moderne samfunn hvor ulike familiemonstrasjoner som skilsmissefamilier, stefamilier, familier med likekjønnede foreldre, ”mine og dine

knyttet til *minoritetsstress* i møte med andres holdninger, uvitenhet, stereotypier og fordommer (Likestillings- og diskrimineringsombudet, 2012). Minoritetsstress påvirker utviklingen av egenverd og identitet, og kan være en *tilleggsbelastning* for individer som tilhører grupper som utsettes for andres stigmatiserende holdninger og fordommer. For å mestre minoritetsstress er det viktig å ha selvtillit som adoptert eller som adoptivfamilie, og en trygghet om at familiesituasjonen/konstellasjonen er likeverdig med biologiske familier (Bjorkman & Malterud, 2012).

Sammenlignet med land som USA, England og Australia, hvor diskusjonene knyttet til internasjonale adopsjoner i stor grad har omhandlet politiske og etiske perspektiver, har de skandinaviske landene vært lite opptatt av dette. I stedet har forskningen vært opptatt av de pedagogiske og psykologiske sidene ved adopsjon, hvor adoptivbarns utvikling og tilpasning har hatt hovedfokus (Sætersdal & Dalen, 1999). Balansegangen mellom problematisering og stigmatisering versus mestring og kunnskapsutvikling er utfordrende. Innenfor det spesialpedagogiske fagfeltet gjenfinner vi denne balansegangen i spenningsforholdet mellom normalitet og avvik, eller det vanlige og uvanlige. Som forsker er det viktig for meg å være meg dette bevisst i formidlingen av forskningsresultater, da resultatene vil kunne påvirke og få konsekvenser for adopterte og adoptivfamilier. Det er en risiko for at begge parter kan oppleve at ytterligere kunnskap og fokus medfører en økt følelse av stigmatisering og annerledeshet.

2.1.2 Adopsjon som omsorgsarrangement

Adopsjonsforskningen (se bl.a. Beckett et al., 2006; Juffer & van Ijzendoorn, 2009; Miller, 2005; Palacios & Brodzinsky, 2010; Rutter et al., 2010; van Ijzendoorn, 2005; van Ijzendoorn, 2007; van Ijzendoorn & Juffer, 2006) viser at internasjonalt adopterte barn er resiliente, de er overlevere. De er som barn flest, men har hatt en start på livet som er tøffere enn de flistes. Dette er en del av deres livsvilkår, noe som vil påvirke dem i større eller mindre grad gjennom livet. Det kan til en viss grad være naturlig å sammenligne norske adoptivfamilier med norske fosterfamilier. Veien mot å bli adoptivforeldre eller fosterforeldre er ganske lik, søkerne må utredes og godkjennes

---

barn"-familier er vanlig. Disse familiene har likevel det til felles at barna vil ha en biologisk forbindelse til en av foreldrene.

av det offentlige før de kan ta i mot et barn. For å kunne bli fosterforeldre må man gjennomgå et obligatorisk og omfattende kurs (PRIDE-kurs) som en del av godkjenningsprosessen. Kommende adoptivforeldre får tilbud om et frivillig adopsjonsforberedende kurs før en eventuell adopsjon. Norske myndigheter har ikke ønsket å gjøre dette kurset obligatorisk, men stadig flere opprinnelsesland krever at adoptivsøkere har gjennomført adopsjonsforberedende kurs for å kunne vurderes som adoptivsøker i barnets opprinnelsesland. Dette er i tråd med Haagkonvensjonen, artikkel 5, som pålegger mottakerlandet å sørge for at adoptivsøkerne er kvalifiserte og egnet til å adoptere (jfr. Adopsjonsloven § 2). Mottakerlandet skal også sørge for at adoptivsøkere får nødvendig rådgivning (NOU:21, 2009). Adopsjonsforberedende kurs anses derfor som en god måte for adoptivsøkere å få innsikt i hva det innebærer å adoptere et barn, slik at de kan ta en velbegrunnet beslutning om de ønsker å adoptere eller ikke.

Et annet likhetspunkt mellom vordende adoptivforeldre og fosterforeldre, er at de ønsker å bli foreldre til barn som er under barnevernets omsorg, enten det er i Norge eller i utlandet⁴. Utredningen av adoptivsøkere og fosterhjemsøkere ligger under de norske barnevernsmyndighetene, og utføres av det kommunale barnevernet. Det er stadig stort behov for nye fosterfamilier, og det er en lovpålagt oppgave å skaffe fosterhjem til barn som trenger dette. Når en fosterfamilie etableres, gjøres dette ved å finne en familie man tenker er egnet til å ta seg av et spesielt barn. Ved adopsjon er det mer tilfeldig om man kan ”*matche*” barn og foreldre, da myndighetene i opprinnelseslandet kun har en adopsjonssøknad å forholde seg til i adopsjonsprosessen.

Utredning og behandling av adopsjonssøknader er en ikke-lovpålagt oppgave, og mange adoptivsøkere opplever derfor lang ventetid fra søknad sendes, til den er utredet og behandlet i kommunen. Når adopsjonssøknaden er ferdig behandlet, og de vordende adoptivforeldrene har mottatt forhåndssamtykke til adopsjon⁵, vurderes ikke adoptivfamilier lenger på lik linje med fosterfamilier. Så snart adopsjonen er formelt

---

⁴ Hvordan den offentlige omsorgen for barn er organisert i de ulike landene vil variere, men alle barn som frigis til adopsjon er under offentlig omsorg i sitt hjemland.

⁵ Forhåndssamtykke til adopsjon utstedes av Barne-, ungdoms- og familieetaten (Bufetat), regionalt. For nærmere informasjon om godkjenning - og saksbehandlingsprosessen ved adopsjon se www.bufetat.no/adopsjon/

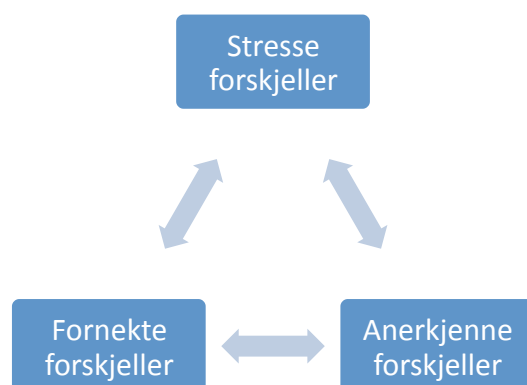
gjennomført og adopsjonsbevilling er gitt, har ikke lenger norske myndigheter et ansvar for adoptivfamilien, de er ikke lenger et offentlig omsorgsarrangement. Mens et fosterhjemsarrangement er en *midlertidig, betalt omsorg av barn i private hjem på vegne av det offentlige* (Ulvik, 2005), er adopsjon en ugjenkallelig handling hvor adoptivforeldrene gis tillatelse til å *ta til seg barnet som sitt eget* når dette antas å være *til barnets beste*. Alle juridiske bånd til biologisk familie faller bort, og overføres til adoptivfamilien gjennom adopsjonsbevillingen (Stenberg & Hognestad, 2000). I de fleste tilfeller har et fosterbarn kontakt med sin opprinnelige familie, mens det ved utenlandsadopsjon skjer et brudd med barnets opprinnelige familie. En adopsjon innebærer en anerkjennelse av adoptivfamilien som en likeverdig familie med de samme rettigheter som en normativ familie. Dette innebærer at adoptivfamilien overlates til seg selv etter adopsjonen, uten oppfølging eller veiledning av noe slag utover ordinært helsetilbud. Fosterfamilien anses som en omsorgskonstellasjon hvor fosterbarnets individuelle historie og erfaringer tillegges vekt i vurdering av hvilket behov fosterfamilien måtte ha for oppfølging, både helsemessig, psykologisk og økonomisk (Ulvik, 2005). Tatt i betraktning adoptivbarns opprinnelse og ulike bakgrunnshistorier ville de fleste adoptivfamilier sannsynligvis hatt utbytte av muligheter for oppfølging for kortere eller lengre tid etter adopsjonen. I NOU:21 (2009) *Adopsjon – til barnets beste*, gis det en anbefaling om at adoptivfamilier skal få tilbud om rådgivning og veiledning i de første årene som adoptivfamilie. Fordi den første tiden i familien ofte er utfordrende, antas det at mange adoptivforeldre kan ha behov for støtte på ulike områder, både medisinsk og psykososialt. I Nederland har det vært gjennomført intervensjonsstudier hvor adoptivforeldre har mottatt veiledning etter adopsjonen (Juffer, Van Ijzendoorn, & Bakermans-Kranenburg, 2008). Basert på gode erfaringer fra disse studiene, inngår det i dag et videoveiledningstilbud til alle nybakte nederlandske adoptivfamilier som del av myndighetenes oppfølging etter adopsjonen. Ved siden av å styrke adoptivforeldrenes kompetanse, er det i følge NOU:21 (2009) også nødvendig å bidra til kompetanseutvikling om adoptivbarns bakgrunn og utvikling for alle som kommer i kontakt med adopterte i helsevesen, barnehage, skole og øvrig hjelpeapparat.

2.1.3 Adopsjon i historisk lys

På samme måte som man kan finne historiske trender innenfor adopsjonsforskningen (Palacios & Brodzinsky, 2010), kan man også finne flere trender når det gjelder motivasjon og utgangspunkt for å adoptere et barn. Hoksbergen og ter Laak (2005) mener å kunne identifisere fire ulike generasjoner adoptivforeldre som har utviklet seg de siste 50-60 årene. Adoptivforeldre som har adoptert barn innenfor samme historiske tidsperiode, vil i stor grad ha felles adopsjonsrelaterte erfaringer, opplevelser, holdninger og oppfatninger. Generasjonsbegrepet kan være nyttig for å forstå hvordan endringer i motivasjon og verdisyn styrer adoptivforeldrenes avgjørelser om å adoptere, hvilke barn de ønsker å adoptere, synet på adopsjonsrelaterte spørsmål, og ikke minst hvordan disse spørsmålene påvirker adoptivfamilien. Utviklingen av de ulike generasjonene er nært knyttet til historisk og samfunnsmessig utvikling, men kan også forklares med økt fokus og kunnskap om adopsjon, samt endringer i lovverk og praksis knyttet til formidling av adopsjoner. Den første generasjonen omfatter adoptivforeldre som adoptert barn før 1970, og er kalt *De tradisjonelt-lukkede* (Hoksbergen & ter Laak, 2005). På denne tiden fantes det lite kunnskap om adoptivbarn og deres utvikling, og det tradisjonelle og normative familiemønsteret fulgte en mal som også preget holdningene hos datidens hjelpeapparat. Det fantes ikke etablerte sosiale rollemønstre for adoptivfamilier (Dalen & Sætersdal, 1992; Kirk, 1964; Sætersdal & Dalen, 1999). Pioneren innenfor adopsjonsforskningen, David Kirk (Kirk, 1964; Kirk & Williams, 1988) hevdet at adoptivforeldre starter sitt foreldreskap med et rollehandikap. Dette begrunnet han med at samfunnet så på adopsjon som en "nest best" løsning. Kirks undersøkelser ble gjennomført blant amerikanske, hvite middelklasseforeldre som hadde adoptivbarn med samme etniske bakgrunn som dem selv. Han hevdet gjennom sin teori at adoptivfamilier har valget mellom to strategier i tilnærmingen til adopsjonsforholdet. De vil kunne fornekte at det er noe annerledes ved adoptivfamilien eller de vil kunne erkjenne det særegne. David Kirks teorier har vært, og er fremdeles hyppig anvendt innenfor adopsjonsforskningen (se bl.a. Brodzinsky, 2006; Brodzinsky & Brodzinsky, 1992; Dalen & Sætersdal, 1992; Palacios & Brodzinsky, 2010; Sætersdal & Dalen, 1999). Dalen og Sætersdal (1992) videreutviklet Kirks teori ved å påpeke at i tillegg til dimensjonene fornektelse og anerkjennelse av det særegne ved adopsjonsforholdet, står adoptivforeldre også overfor en tredje dimensjon, som Dalen og Sætersdal kalte *stress*. Dette innebærer en fare for at ulike sider ved adopsjonsforholdet eller barnets

adopsjonsstatus kan tillegges for stor vekt eller stresses av adoptivforeldrene, den adopterte selv eller i møtet med omgivelsenes holdninger og oppfatninger. Det kan være en utfordring å balansere mellom disse ulike strategiene, og de fleste vil befinne seg på ulike steder i ulike faser av livet.

Figur 2-1 Modell etter Sætersdal og Dalen (1999)

Den første generasjons adoptivforeldre tilhørte en tid hvor adopsjonsbildet var i endring fra innenlands (norske) adopsjoner til internasjonale adopsjoner. Ved adopsjon av norske barn var det mulig å gå inn i en normativ foreldrerolle hvor adopsjonen kunne holdes skjult, ikke bare for omgivelsene, men også for barnet selv. På denne tiden var det for det meste barnløse par som fikk adoptere, og adopsjonspraksisen bygget mer på en tanke om dekke parets emosjonelle behov for å bli foreldre, enn barnets behov for foreldre (Hoksbergen & ter Laak, 2005).

Den neste generasjonen adoptivforeldre beskrives som *Åpen og idealistisk* (Hoksbergen & ter Laak, 2005), og kjennetegnet 1970-årene som var en tid preget av store samfunnsmessige endringer som følge av blant annet studentopprør i Europa og borgerrettighetsbevegelsen i USA på slutten av 1960-tallet. Dette bidro til større åpenhet og toleranse på tvers av rasemessige, etniske og kulturelle grenser. Dette viste seg også gjennom nye prevensjonsmetoder og endringer i samfunnets holdninger til ”enslige mødre” og kvinner som fødte barn utenfor ekteskap, førte til nedgang i norske innenlandsadopsjoner. Parallelt med nedgang i innenlandsadopsjoner, skjedde det en økning i utenlandsadopsjoner, først og fremst som et resultat av det store antallet barn som ble foreldreløse etter krigene i Korea og Vietnam (Sætersdal & Dalen, 1999). Gjennom media ble det formidlet bilder av barn som var i desperat behov for foreldre. Dette førte til at mange par søkte adopsjon ut fra mer idealistiske

og politiske grunner om å hjelpe barn, enn ut fra et eget behov for å bli foreldre. Dette motiverte derfor par som allerede hadde barn fra før til å adoptere. Barnløshet var ikke lenger hovedmotivasjonen. Adopsjonsforskningen på denne tiden var preget av optimisme, og fremmet et syn om at fordelene ved adopsjon uansett ville være større enn omkostningene for adoptivbarna. Den samme optimismen preget adoptivforeldrene som ofte gikk inn foreldrerollen med en holdning om at de kunne mestre enhver utfordring uavhengig av barnets alder, erfaringer og historie, noe som kunne skape urealistiske forventninger til barnets videre utvikling. Det var fremdeles begrenset erfaring med konsekvenser av internasjonale adopsjoner, og adoptivforeldrene var lite forberedt på hvilke utfordringer denne type adopsjoner kunne medføre (Hoksbergen & ter Laak, 2005).

I løpet av 1980-90-årene var det en markant økning i studier og forskningsresultater om adoptivbarns psykiske, sosiale og kognitive utvikling, og spesielt internasjonale adopsjoner var i fokus (Hoksbergen & ter Laak, 2005; Palacios & Brodzinsky, 2010). Det førte til at den tredje generasjonen adoptivforeldre ble godt informert og forberedt på hva de kunne forvente seg. Hoksbergen og ter Laak (2005) kaller denne generasjonen for *Materialistisk og realistisk*. Adoptivsøkere ble realistisk orientert, noe som førte til en nedgang av adopsjonssøkere blant par som hadde biologiske barn fra før. Det økte kunnskapsnivået førte til et behov for bedre retningslinjer for hvordan internasjonale adopsjoner skulle håndteres og gjennomføres, noe som resulterte i *Haag-konvensjonen av 1993 om vern av barn og samarbeid ved internasjonale adopsjoner*. Konvensjonen bygger på de førende prinsippene i FNs barnekonvensjon, hvor det slås fast at adopsjon skal være til barnets beste (<http://www.regjeringen.no/nb/dep/bld/dok/nouer/2009/nou-2009-21/5/3/4.html?id=583367>).

Etter 1990 var det en enorm vekst i antall internasjonale adopsjoner, både på verdensbasis, i Norge og Skandinavia forøvrig. De skandinaviske landene lå lenge på verdenstoppen i antall utenlandsadopsjoner sett i forhold til folketall. Faktorer som bedret økonomi og en økende individualistisk trend førte med seg en holdning om at det er en "rettighet" å bli foreldre, slik at flere vurderte adopsjon som en mulighet til å bli foreldre. Den fjerde generasjonen adoptivforeldre beskrives som mer motivert av eget behov for å bli foreldre, enn opptatt av hva som er til barnets beste,

sammenlignet med andre og tredje generasjon adoptivforeldre (Hoksbergen & ter Laak, 2005). De karakteriseres derfor som en generasjon som er *optimistiske og krevende*. Dette viste seg blant annet ved at flere adoptivsøkere åpent ønsket å adoptere yngre barn, og de var mindre villige til å adoptere ”risikobarn” enn det de foregående generasjonene var. I følge (Hoksbergen & ter Laak, 2005) var denne generasjonen adoptivforeldre også mindre opptatt av utfordringer som rasisme, diskriminering eller kulturelle utfordringer knyttet til barnets identitetsutvikling. De var mer opptatt av at barnet skulle integreres og internalisere i den norske kulturen for å bli ”norske” i stedet for å akseptere ulikhetene mellom den kulturen barnet var en del av og kulturen barnet var blitt en del av (Hoksbergen & ter Laak, 2005). Dette kan sees i lys av Sætersdal og Dalens (1992,1999) modell (s.17) som et eksempel på balansegangen mellom dimensjonene fornekte, anerkjenne eller stresse ulikheter og forskjeller. Adoptivforeldre som legger stor vekt på at adoptivbarna er ”norske” står i fare for å fornekte barnas annerledeshet og opprinnelse heller enn å anerkjenne dette, og dermed også anerkjenne og ta innover seg de utfordringene adopterte kan møte knyttet til etnisitet, diskriminering, rasisme og identitetsutvikling.

Fra slutten av 1990 – tallet og fram til 2006 ble det gjennomført rundt 700 utenlandsadopsjoner årlig i Norge (SSB.no, 2012) Etter 2006 har det vært en dramatisk nedgang i antall adopsjoner i Norge, og de siste årene har det blitt gjennomført rundt 300 utenlandsadopsjoner i året. Denne nedgangen er en generell internasjonal trend, hvor færre barn adopteres på tvers av landegrenser. Både norske myndigheter (Bufdir) og de norske adopsjonsforeningene gir signaler om at barn som i dag er aktuelle for adopsjon i større grad har høyere alder enn tidligere. De har oftere spesielle behov knyttet til helse og/eller psykososial utvikling, og man ser stadig flere søskenadopsjoner. Som en konsekvens av nedgangen i antall adopsjoner, har tiden fra man godkjennes for adopsjon til man får tildelt et adoptivbarn blitt svært lang. Det er ikke uvanlig at adoptivsøkere venter i 4-5 år fra adopsjonsprosessen startet. Samtidig er det en kraftig økning i infertilitetsproblematikk, noe som forklares med at for mange venter for lenge med å stifte familie. Dette er en problemstilling er i ferd med å bli en del av den politiske debatten i Norge, hvor det i rettferdighetens og likestillingens navn stilles politiske krav om utvidete muligheter for å kunne bli foreldre gjennom infertilitetsbehandling. Flere politiske partier ønsker at eggdonasjon skal tillates i Norge, og i Aftenposten 30.08.12 (Dommerud, 2012) kunne vi lese at Det Norske Arbeiderpartiet går inn for donasjon av embryoer (befruktede egg) fra par

som er villige til dette. I praksis innebærer dette en ny form for adopsjoner som kan kalles *prenatale adopsjoner*. Dette er et omstridt tema som innebærer store etiske utfordringer, både i lys av FNs barnekonvensjon, som omtaler barns rett til å kjenne til sitt opphav, og ikke minst i forhold til hvor grensene for barn som handelsvare går. Vil dette føre til en femte generasjon adoptivsøkere? Vil de som er mest utholdende i adopsjonskøen, de som ikke lykkes med infertilitetsbehandling eller de som har «prøvd alt» av alternative metoder (eggdonasjon, surrogati, prenatal adopsjon) før de går til skrittet å velge adopsjon, utgjøre en ny generasjon adoptivforeldre?

I dagens samfunn har det utviklet seg et mangfold av ulike familiekonstellasjoner, og adopsjon er en anerkjent måte å stifte familie på. I følge Lebner (2000) råder det likevel en bred samfunnsmessig oppfatning om betydningen av genetisk slektskap som ”det beste”, noe som understrekes av tilbudet og utviklingen innenfor medisinsk infertilitetsteknologi. I lys av dette kan fraværet av felles gener og blodsband føre til usikkerhet hos medlemmer i adoptivfamilien. Lebner (2000) begrunner dette med et samfunnssyn hvor adopsjon sees på som en ”nest best” løsning. Omgivelsenes holdninger og reaksjoner kan oppleves som en belastning også i dagens samfunn, og enkelte adoptivforeldre vil kunne oppleve å ha slike tanker selv. Dette er problemstillinger som sannsynligvis som adopterte også vil reflektere over i ulike faser av livet, og vil for noen kunne rokke ved følelser knyttet til trygghet, tilhørighet og identitet.

Foreldrerollen i adoptivfamilien er altså en sosialt konstruert foreldrerolle som bygger på fraværet av genetisk kontinuitet, og hvor familietilhørighet innebærer en erkjennelse og aksept av ulik biologisk, kulturell og etnisk opprinnelse (Kirk, 1964; Rosnati, 2005). Der hvor det relasjonelle fundamentet i biologiske familier bygger på biologiske bånd, bygger fundamentet i adoptivfamilier på psykologiske bånd som utvikles over tid. Opplevelse av familietilhørighet og god kommunikasjon mellom foreldre og barn i adoptivfamilien er av stor betydning for adoptivbarnets psykososiale utvikling. Dette vil kunne være en beskyttende faktor gjennom ungdomstiden, som ofte innebærer utfordringer knyttet til identitet og tilhørighet hos adopterte ungdommer (Brodzinsky & Brodzinsky, 1992; Rosnati, 2005). Samlet sett gir adopsjonsforskningen et entydig bilde av adopsjon som en positiv intervensjon for barna, noe som først og fremst skyldes overgangen til et stimulerende

miljø, med motiverte og positive adoptivforeldre som skårer høyt når det gjelder sosioøkonomiske, akademiske og kulturelle ressurser (Hamilton, Cheng, & Powell, 2007; Hellerstedt et al., 2008; Juffer & van Ijzendoorn, 2005).

2.2 Adoptivforeldres vei mot adopsjon

De fleste par ser for seg å bli foreldre til et biologisk, egenfødt barn når de begynner planleggingen av en familie. Innen et par kommer så langt som til å søke adopsjon, vil mange ha vært gjennom ulike typer infertilitetsbehandlinger, noe som ofte innebærer store psykiske og fysiske påkjenninger. De fleste opplever ufrivillig barnløshet som en livskrise, og som en ”sorg uten blomster”⁶. Når man ellers i livet mister noen som står en nær, får man andres medfølelse og forståelse, gjerne uttrykt gjennom blomster. Barnløshet kan oppleves som en usynlig sorg over noe som aldri har vært, noe som kan være vanskelig å dele med andre. Ufrivillig barnløshet kan for både kvinner og menn være knyttet til en følelse av skyld og mislykkethet, og kan gå utover selvfølelse og egenverd (Howell, 2001; Sætersdal & Dalen, 1999). Howell (2006) hevder at ufrivillig barnløshet kan oppleves som dramatisk fordi man ekskluderes fra, eller føler seg utenfor i aktiviteter som forbindes med et ”normalt familieliv” når man har barn. For noen vil ufrivillig barnløshet kunne påvirke forholdet til øvrig familie, fordi begreper og roller som bestemor, tante og onkel ikke får et innhold. Men mest av alt mister man som ufrivillig barnløs muligheten til å bli foreldre, noe som i følge Howell (2006) har blitt en kulturell forutsetning for å kunne bli et fullstendig og helt menneske i dagens samfunn.

2.2.1 Sertifiserte og motiverte

Adopsjonsprosessen er lang og krevende. Adoptivsøkere skal gjennom en omfattende utredning hvor sosioøkonomiske forhold, helse, tanker og refleksjoner om egen oppvekst og familiehistorie kartlegges. Paret må gjennom intervjuer om hvilke refleksjoner de gjør seg om å skulle bli foreldre til et utenlandsadoptert barn, og eventuelle utfordringer det vil kunne medføre. I tillegg gjøres det en vurdering av om adoptivsøkerne oppfyller økonomiske, sosiale og/eller helsemessige krav i henhold til gjeldende adopsjonslovgivning (BLD, 2009). Denne utredningen resulterer i en

---

⁶ Uttrykket ble brukt av en adoptivmor som et bilde på barnløshet som en usynlig sorg

sosialrapport som følger adopsjonssøknaden. Søknaden behandles i to instanser, først kommunalt og deretter i Barne-, ungdoms- og familieetaten (Bufetat). Klageinstans ved et eventuelt avslag er Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir). Det er store individuelle forskjeller fra kommune til kommune hvor lang tid utredningsprosessen tar, og det er ikke uvanlig å måtte vente 6 -12 mnd eller mer før kommunen starter utredningen. Bufetat skal starte saksbehandlingen innen 3 måneder etter at søknad om adopsjon med sosialrapport er mottatt. Når søkerparet er godkjent, sendes søknadspapirene til det aktuelle landet paret skal adoptere fra. Ventetiden og adopsjonsprosessen har de siste årene økt betraktelig, og adopsjonsforeningen Adopsjonsforum rapporterte at gjennomsnittlig behandlingstid på en adopsjonssøknad fra søknadstidspunktet til gjennomført adopsjon var 4 år og 1 mnd i 2011 (<http://www.adopsjonsforum.no/index.aspx?article=1702528>, 2012). Det er stor uforutsigbarhet i systemet og store variasjoner fra land til land. Kina bidrar sterkt til at ventetiden har økt kraftig de siste årene, og adoptivsøkere som sendte sine søknadspapirer til Kina i 2007 har ennå ikke fått barn (i 2012). Å adoptere et barn er derfor en lang prosess som krever utholdenhet og mot, og det er grunn til å anta at dette kan bidra til å utvikle styrke og motivasjon til å gå inn i rollen som adoptivforeldre. På den annen side kan manglende egenkontroll over adopsjonsprosessen og det uforutsigbare tidsperspektivet føre til utmattelse og en form for frakopling som kan gjøre det vanskelig å forestille seg at man skal bli foreldre en dag.

Alt i alt er det likevel mye som tyder på at den krevende prosessen som ligger bak det å bli adoptivforeldre påvirker innstillingen til foreldrerollen på en positiv måte. Dette er noe som adoptivforeldre ser ut til å ha til felles med par som blir foreldre ved hjelp av vellykket infertilitetsbehandling. I følge Flykt et al. (2009) ser det ut til at foreldre som får barn ved hjelp av infertilitetsbehandling utvikler resiliens på bakgrunn av en lang og smertefull prosess for å bli foreldre, og de tilpasser seg foreldrerollen hurtigere sammenlignet med foreldre som fikk barn uten infertilitetsbehandling. For mange par blir beslutningen om adopsjon et vendepunkt hvor de må foreta et valg om å forbli barnløse eller foreta en nyorientering hvor ønsket om å bli foreldre er det overordnede. Adopsjon fremstår dermed som en god løsning for de som velger dette (Malm & Welti, 2010; Vonheim, 2002). Dette bekreftes i en svensk studie som viser at par som adopterer etter mislykket infertilitetsbehandling opplever å ha høyere

livskvalitet enn par uten infertilitetsproblematikk, eller par som velger å forbli barnløse etter infertilitetsbehandling (Hogström et al., 2012). Resultatet av undersøkelsen viser at livskvalitet er uavhengig av resultatet av infertilitetsbehandling så lenge man har blitt foreldre til et barn. Det sterke ønsket om å bli foreldre kan bidra til en motivasjonskomponent som fører til at adoptivforeldre gir barna høy prioritet (Vonheim, 2002). Adoptivforeldre har høyere gjennomsnittsalder og blir foreldre på et senere tidspunkt i livet enn andre. Svært mange vil ha opparbeidet seg livserfaring som gjør at de har tid, kunnskaper og erfaringer å gi barna, og barnas behov vil være i fokus. I perioder hvor barnet vil trenge ekstra oppmerksomhet og oppfølging, er det en fordel at foreldrene er motiverte til å yte det som er nødvendig, uten å føle at det går på bekostning av egne muligheter og opplevelser. Motivasjonsfaktoren kan også påvirke fedrenes rolle og engasjement i adoptivfamilien. Adoptivfedres delaktighet, og den likestilte rollen mellom foreldrene i adopsjonsprosessen og den første tiden med barnet, kan gjenspeiles i adoptivfedres engasjement (Rosnati, 2005; Vonheim, 2002). Tradisjonelt sett har biologiske mødre blitt sett på som barnets primære omsorgsperson og tilknytningsfigur, selv om tilknytningsteorien slår fast at barn også knytter seg til andre omsorgsgivere som de har jevnlig kontakt med (Lucassen et al., 2011). Fedre har tradisjonelt sett også tilbrakt mindre tid med barna sine enn mødre, men dette er et mønster som er i endring (Haavind, 2006; Lamb, 2010; Sommer, 2012).

I følge Rosnati (2005) kan overgangen til foreldrerollen være enklere for adoptivfedre, og mer lik en normativ farsrolle, enn etableringen av adoptivmorsrollen. Fra naturens side vil de fleste mødre oppleve et sterkt bånd til sitt nyfødte barn, noe som bidrar til at spedbarnet får nødvendig omsorg og beskyttelse slik at barnets overlevelse sikres. Adoptivmødre skal bygge bånd til barnet uten de ”biologiske fordelene” morsrollen vanligvis medfører gjennom svangerskap, fødsel og spedbarnsalderens tette mor-barn-relasjon. Utviklingen av mor-barn-relasjonen kan derfor være sårbar i adoptivfamiliens etableringsfase. En tilfredsstillende relasjon vil fungere som en viktig beskyttelsesfaktor for barnet, mens en svakere relasjon kan svekke etableringen av et trygt og gjensidig mor-barn-bånd. Mange kvinner har tidlig i livet en forestilling av seg selv som mor, og vil ha dannet seg bilder av mor-barn-relasjonen lenge før det er aktuelt å bli mor. I følge Ainsworth (1989) vil disse kvinnene lettere knytte sterke bånd til barnet selv under vanskelige omstendigheter.

De fleste adoptivmødre er motiverte og klare for å gi et etterlengtet barn kjærighet og omsorg. Dersom det viser seg at den første tiden med adoptivbarnet ikke er som forventet, at virkeligheten ikke stemmer overens med drømmene, kan dette svekke utviklingen av en sterk mor-barn relasjon. Rosnati (2005) hevder derfor at fedrene er en viktig ressurs når adoptivfamilien skal etableres.

Alle adoptivforeldre har vært gjennom en omfattende utredning og godkjenningsspross før adopsjonen. I tillegg tilbyr stadig flere land adopsjonsforberedende kurs, noe som har vært et tilbud til norske adoptivsøkere siden 2006. Målsetningen for dette kurset er å gi adoptivsøkere innsikt i ulike utfordringer man bør være forberedt på møte som fremtidig adoptivfamilie sett i lys av adoptivbarnets historie og opprinnelse.

Sett i lys av faktorer som sosioøkonomiske ressurser, forberedelse, motivasjon og sertifisering, er det i følge Dozier and Rutter (2008) rimelig å anta at overgangen til en adoptivfamilie innebærer få risikofaktorer for barnet. Selv om adopsjon innebærer en dramatisk miljøendring som er positiv på en rekke utviklingsområder, så vil likevel grad av forbedring variere fra barn til barn avhengig av forhold i adoptivfamilien og adoptivforeldrenes bakgrunn, barnets genetiske utrustning, samt andre bakgrunnsfaktorer i barnets historie. Det er derfor av stor betydning at vordende adoptivforeldre går inn i foreldrerollen med realistiske forventninger til adoptivbarnet. Selv om adoptivforeldre er godkjente og sertifiserte, bygger adoptivfamilien på et særegent fundament som kan være utfordrende for foreldrerollen. Manglende genetiske bånd kan hemme gjensidige identifikasjon og relasjonsdannelse, og forskjeller i personlighet og temperament kan være vanskelig å akseptere (Sætersdal & Dalen, 1999). Adoptivbarnets annerledeshet, vansker og forsinkelser kan utfordre adoptivforeldrenes forventninger og foreldreferdigheter, særlig når de konfronteres med dette i møtet med omgivelsenes standarder og forventninger. Sosioøkonomiske, akademiske og kulturelle ressurser i seg selv er derfor ingen garanti for et godt nok foreldreskap, og kan utgjøre risikofaktorer fremfor en beskyttelsesfaktor dersom det er et gap mellom velfungerende adoptivforeldres krav og forventninger og et adoptivbarn som strever for å leve opp til disse forventningene (Juffer et al., 2011). Eventuelle risikofaktorer i adoptivfamilien kan derfor utgjøre en fare for feilutvikling hos barnet etter adopsjonen hvis ikke risikofaktorene avdekkes (MacLean, 2003). Dette underbygger betydningen av at vordende adoptivforeldre gjennomgår en

grundig utrednings - og godkjenningsprosess før adopsjonen, slik at mulig sårbarhet og risikofaktorer kan avdekkes. I tillegg vil forebyggende tiltak som adopsjonsforberedende kurs redusere risikofaktorer i adoptivfamilien, fordi adoptivforeldrene vil ha større generell kunnskap om adoptivbarns bakgrunn og behov. Adoptivforeldre vil derfor lettere kunne tilpasse egne forventninger og krav til adoptivbarnets særegne forutsetninger og behov.

2.3 Adoptivbarns bakgrunn og start på livet

Barn som adopteres fra utlandet har svært ulike bakgrunnshistorier og erfaringer, og vil ha opplevd store variasjoner i omsorgssituasjon og omsorgskvalitet før adopsjonen. Noen barn blir plassert i institusjon kort tid etter fødsel, andre kan ha bodd kortere eller lengre tid sammen med biologisk familie før institusjonsplassering. Noen barn har bodd i fosterfamilier, mens andre har opplevd en kombinasjon av flere av disse alternativene. Det er ofte knyttet stor usikkerhet til barnets historie, enten det gjelder opplysninger om barnets biologiske bakgrunn og historie, eller sikker kunnskap om barnets omsorgserfaringer og oppvekstforhold før adopsjonen. Årsakene til at barn skilles fra sin biologiske familie kan være mange og svært ulike, men er som regel forårsaket av fattigdom, sykdom og psykososiale forhold i barnets biologiske familie eller fødeland. Noen ganger er barnets historie helt eller delvis kjent, andre ganger er alle bakgrunnsopplysninger om barnets liv og opprinnelse ukjente fram til institusjonsplassering. Barn adoptert fra Korea har ofte opplysninger og navn på biologiske foreldre med seg, og de fleste har bodd i fosterhjem før de ble adoptert. Barn som er adoptert fra Kina vil svært sjelden ha tilgang til sine bakgrunnshistorier. Kinesiske adoptivbarn kommer som regel inn i et adopsjonsprogram etter å ha blitt forlatt på offentlig sted. Kinesiske foreldre som forlater barna sine etterlater sjelden opplysninger som gjør at de kan spores opp av politiet, da dette kan medføre strenge straffer for de biologiske foreldrene. De fleste adoptivbarna fra Kina har institusjonsplassering bak seg når de kommer til Norge, selv om noen også har oppholdt seg hos fosterfamilier. Barn som adopteres fra ulike land i Sør-Amerika kommer som regel inn i adopsjonsprogram som resultat av ulike barnevernstiltak. De vil i varierende grad ha tilgang til informasjon om sin bakgrunn, avhengig av i hvilken grad dette er opplyst. Barn som adopteres fra Etiopia og Sør-

Afrika har institusjonsbakgrunn, og for om lag halvparten av de sørafrikanske barna er opplysninger om biologisk mor kjent.

Adoptivbarna som er med i denne undersøkelsen har svært varierende bakgrunnshistorier, og adoptivforeldrene har i ulik grad kunnskap om barnas historier før adopsjonen. Noen barn har bodd i fosterhjem, men de fleste har tilbrakt store deler av livet på institusjoner av varierende kvalitet før adopsjonstidspunktet. Institusjonalisering har vist seg å ha store utviklingsmessige konsekvenser på en rekke områder. I det neste kapittelet vil det redegjøres for ulike studier som har frembrakt kunnskap om dette.

3 Teoretisk bakteppe

Når adoptivforeldre møter sitt adoptivbarn for første gang, er det et møte med et lite menneske som allerede vil være preget av sine livserfaringer. Dette er erfaringer adoptivforeldrene ikke har vært en del av, og som svært ofte vil forbli ukjente for familien. De fleste adoptivforeldre vil være preget av forventinger, oppsamlet glede og kjærlighet som de endelig skal få øse utover et etterlenget barn. Med disse to vidt forskjellige forutsetningene skal adoptivfamilien etableres, og gjennom godt samspill skal trygge og stabile relasjoner utvikles.

Denne studien fokuserer på det tidlige samspillet mellom foreldre og barn i adoptivfamiliens etableringsfase. Den teoretiske rammen bygger på en forståelse om at spedbarn har en iboende evne til å inngå i samspill med sine nære omsorgspersoner, hvor tidlige samspillserfaringer danner grunnlag for selvutvikling og relasjonsdannelse (se f.eks Bowlby, 1988; Sameroff, 2009; Sroufe, Egeland, Carlson, & Collins, 2005; Stern, 2000; Vygotsky, 1978). Kapittelet bygger også på teori og empiri som kan forklare de sosiale og emosjonelle konsekvensene av tidlig understimulering og institusjonalisering, samt konsekvenser av manglende muligheter til å inngå i utviklingsfremmende samspill med nære omsorgspersoner. Det er gjennomført mange studier av adoptivfamilier, med særlig fokus på adoptivbarns tilpasning, tilknytning og utvikling (Jaffari Bimmel, 2006; Juffer, Bakermans-Kranenburg, & van Ijzendoorn, 2005; Juffer, Hoksbergen, Riksen-Walraven, & Kohnstamm, 1997; Rosnati, 2005; van den Dries, Juffer, van Ijzendoorn, & Bakermans-Kranenburg, 2010; van Londen, Juffer, & van Ijzendoorn, 2007), og det råder bred enighet om at adopsjon er en positiv intervensjon for barna som er involvert (Rutter et al., 2010; van Ijzendoorn & Juffer, 2006). Det har tidligere blitt gjennomført videobaserte intervensjonsstudier hvor målet har vært å fremme adoptivmødres sensitivitet i samspill med adoptivbarnet (Juffer et al., 1997; Juffer et al., 2008). Det har vært vanskeligere å finne studier hvor foreldre-barn-samspill i adoptivfamiliens etableringsfase har vært direkte observert for å se hva som kjennetegner dette samspillet.

Avslutningsvis i kapittelet gis det en redegjørelse for hvordan institusjonserfaringer preget av deprivasjon og understimulering får konsekvenser for barns utvikling. Dette er erfaringer som kan utgjøre risikofaktorer for utvikling av tilknytningsforstyrrelser og passivitet hos adopterte barn.

3.1 Veier til godt samspill

Etablering av relasjoner er tidkrevende prosesser, og innebærer et gjensidig og varig kontaktforhold hvor omsorgsgivers evne til å bidra til et stabilt og positivt nærvær har betydning for utvikling av tillit og tilknytning (Rye, 2007). I tillegg til tidsperspektivet, er samvær og meningsfulle fellesaktiviteter nødvendig for kontaktutvikling og relasjonsdannelse. ”God nok” omsorg er en grunnpilar i utviklingen av en trygg omsorgsgiver-barn relasjon (Winnicott, 1998). I psykologisk utviklingsforståelse betraktes omsorg som et personlig og emosjonelt forhold mellom et barn og en eller flere omsorgsgivere (Sommer, 1997). Selv om barn kan sies å påvirke sin egen utvikling gjennom aktivt samspill med sine omsorgspersoner (Sameroff, 2009; Sameroff & Fiese, 1990), kan man ikke forvente at barn skal vise forpliktende omsorg for andre. Det er den voksne som er ansvarlig for å gi omsorg. Omsorg er et forpliktende forhold som stiller store krav til omsorgsgiver, som skal være rede til å yte uten gjenytelser (Sommer, 1997). Omsorg innebærer både ansvar og forpliktelse. Det krever at omsorgsgiver har evne til empati og innlevelse, slik at omsorgsgiver kan handle hjelpende og støttende ut fra en følelse av hva barnet har behov for. Hundeide (2003) bruker begrepet *empatisk identifikasjon* om omsorgsgiveres evne til å føle med barnet og nærmest leve seg inn i barnets opplevelse som om det var ens egen. Selv om det er vanskelig å forestille seg hva et lite barn opplever, er det likevel mulig å nærme seg et bilde av barnets verden gjennom iakttagelse, tolkning og en innlevende forestillingsevne (Sommer, 2012). Dette krever at omsorgsgiver er emosjonelt til stede i samspillet, noe som har betydning for barnets relasjonsutvikling (Schibbye, 2009). Når denne innlevelsen formidles til barnet, viser omsorgsgiver emosjonell tilgjengelighet, genuin interesse og velvilje overfor barnet, noe som bidrar til å skape tillit og positiv respons (Hundeide, 2003; Rye, 2007). Barnets utvikler selvaktelse og en følelse av egenverdi når det gjennom gjentatte samspillserfaringer opplever å bli møtt på sine behov. Barnet vil føle seg sett, forstått og akseptert, og det vil kunne se på seg selv som et

verdifullt menneske som fortjener kjærlighet, omsorg og støtte (Schibbye, 2009). Samspill mellom omsorgsgivere og barn vil alltid være preget av omsorgsgivernes oppfatninger og definisjoner av barnet, samt deres forventinger og ønsker for barnet. Disse holdningene får konsekvenser for barnets omsorgssituasjon og utvikling. I verste fall kan omsorgsgiveres oppfatninger føre til tingliggjøring⁷ av barnet, en holdning man sannsynligvis vil kunne gjenfinne i de fleste institusjoner som adoptivbarn har erfaringer fra. Positive samspillsprosesser derimot, er basert på en holdning som definerer barnet som et selvstendig individ med rett til egne følelser, hensikter og behov, som omsorgsgiver fortolker barnets handlinger og aktiviteter ut fra (Hundeide, 2003; Schibbye, 2001). Dette fører til et sensitivt og barnesentrert samspill som bygger på barnets initiativ, forståelse og behov for hjelp og støtte, noe som har stor betydning for barnets utviklings – og læringsprosess. På denne måten ledes barnet også inn i et sosialt og kulturelt fellesskap.

3.1.1 Utviklingsstøttende samspill

Foreldres rolle som kulturformidlere og veiledere for sine barn kan sees i lys av Vygotsky (1978), og hans syn på læring som en sosial prosess. Læring skjer innenfor det han kalte *barnets nærmeste utviklingssone* ("the zone of proximal development"). Barnets nærmeste utviklingssone betegner det utviklingsnivået barnet med litt assistanse har innenfor rekkevidde. Denne sonen kan defineres som et område hvor oppgavene er for vanskelige til at barnet mestrer dem alene, men at de gjennom samarbeid og samhandling med foreldre eller andre voksne kan løse dem. Vygotsky (1978) brukte begrepet *scaffolding* (stillasbygging) for å beskrive hvordan foreldrene gir hjelp i den grad barnet trenger det. Rogoff (1989) utvider denne forståelsen ved å fremheve barnet som aktiv deltaker i sin egen utvikling, ved å søke, strukturere og kreve den hjelp og støtte som skal til for å løse og mestre aktuelle utfordringer. Gjennom *guided participation* (ledet samspill) har barnet og omsorgsgiver utfyllende roller som begge bidrar til barnets utvikling. Gjennom gradert støtte (Hundeide, 2003) ledes barnet mot stadige høyere trinn i sin utvikling. Det innebærer at foreldrene er oppmerksomme på, leder og støtter barnets initiativ slik at det når nye ferdighetsnivåer, og at det etter hvert mestrer uten foreldrenes støtte. Gjennom et sensitivt og engasjert samspill tilføres barnet nødvendig erfaring

---

⁷ Schibbye (2001) kaller dette reifisering

innenfor ulike områder slik at barnets utvikling sikres. Dette samspillet skjer vanligvis gjennom automatiske og ubevisste prosesser. Hundeide (2003) kaller dette hverdagslivets *uformelle pedagogikk*, noe som utfoldes når foreldre og barn samarbeider om målrettede aktiviteter.

3.1.2 Samspillsdialoger

Når omsorgsgiver oppfatter og verdsetter barnet som et selvstendig individ det er verdt å lytte til og prøve å forstå, vil omsorgsgiver tilpasse seg barnets initiativ og uttryksmåter på en måte som reflekterer anerkjennelse og verdsetting tilbake til barnet. Hundeide (2003) definerer tre typer utviklingsfremmende samspillsdialoger som reflekterer ulike måter å kommunisere med barnet på. Alle dialogformene forutsetter omsorgsgivers evne til empatisk identifikasjon og innlevelse i barnets verden. *Den emosjonelle dialogen* er preget av et gjensidig og ekspressivt samspill hvor omsorgsgiver gjennom emosjonell tilstedeværelse og sensitiv inntoning forsøker å identifisere seg med barnets opplevelse. Omsorgsgiver reflekterer dette gjennom imitasjon, bekreftelse av barnets initiativ og gjennom positive følelsesuttrykk. Den emosjonelle dialogen er spesielt fremtredende i spedbarnsalderen, og har betydning for affektiv utvikling og gjensidig tilknytning. Etter hvert som barnet blir mer opptatt av omgivelsene, kommer den emosjonelle dialogen mer i bakgrunnen av den *meningsskapende og utvidende dialogen*. Dette krever at omsorgsgiver justerer sitt oppmerksomhetsfokus til barnets, og lar barnets initiativ og hensikter være veiledende for samspillet. Den voksne blir en *medspiller i barnets utforsking av sin livsverden* (Hundeide, 2003). Med-opplevelse legger grunnlag for felles oppmerksomhet, og omsorgsgiver bidrar til barnets sosiale, språklige og kognitive utvikling gjennom å ordsette, beskrive og skape mening i det de opplever sammen. Når samspillet er basert på empatisk og sensitiv forståelse for barnets initiativ og handlinger, formidler omsorgsgiver mening tilpasset barnets utviklingsnivå, og veileder barnet *steg for steg og i tråd med dets egne initiativ og forståelse* (s.69). Rogoff (1989) beskriver omsorgsgivere som brobyggere mellom det kjente og ukjente i barnets verden, og at de skaper mening i det ukjente innenfor kjente rammer. På denne måten utvides også barnets forståelse og perspektiver på verden.

Den regulerende og grensesettende dialogen reflekterer hvordan omsorgsgiver gjennom tilpasset støtte veileder barnets forsøk på å mestre omgivelsene og seg selv. Dette skjer oftest i målrettede aktiviteter hvor omsorgsgiver må justere barnets initiativ og aktivitet, uten at barnet taper følelsen av kontroll og initiativ (Hundeide, 2003). Problemløsningsoppgaver som puslespill og konstruksjonsoppgaver er i denne sammenheng eksempler på målrettet aktivitet. Tilpasset støtte innebærer at omsorgsgiver inntoner seg barnets oppmerksomhetsfokus og mestringsnivå, og med dette utgangspunktet veileder, antyder og/eller demonstrerer slik at barnet kan fortsette sine aktiviteter på en mer strategisk måte enn det ellers ville gjort. En sensitiv omsorgsgiver tilrettelegger på denne måten samspillet innenfor barnets nærmeste utviklingssone, og bidrar med gradert støtte slik at barnet mestrer aktivitetene mer selvstendig og med mer kunnskap. *Grensesetting* er også del av en regulerende dialog som forekommer i situasjoner hvor omsorgsgiver må sette grenser for barnets aktivitet, enten fordi noe er ”forbudt” eller fordi barnet ikke oppfører seg som forventet. Foreldrestrategier i slike situasjoner endres i takt med barnets utviklingsnivå, fra nonverbale/fysiske instruksjoner, via verbale instruksjoner til forhandlingsstrategier (Kuczynski, Kochanska, Radke-Yarrow, & Girmius-Brown, 1987). Dersom omsorgsgivers holdning til barnet er basert på en sensitiv forståelse for barnets initiativ og hensikter, er det mulig å regulere barnet og sette grenser på en positiv måte. I to-treårs alder skjer det en kraftig økning i barns selvstendighetsutvikling, bedre kjent som ”trassalderen”. Dette kan være en krevende periode hvor foreldre-barn-samspillet ofte er preget av at barnet vil bestemme selv og er lite medgjørlike og føyelige overfor foreldrenes forsøk på regulering og grensesetting. I takt med barnas utvikling skjer det i løpet av denne perioden en endring i hvordan protester og motstand kommer til uttrykk. Passive ikke-føyelige strategier, som å ignorere foreldrenes instruksjoner, eller sinte trassige strategier avtar i løpet av to-treårsalderen og erstattes av utviklingsmessige mer modne uttrykk for selvhevdelse, som for eksempel forhandlingsstrategier og overtalelser (Kuczynski et al., 1987). Dette er mer hensiktsmessige og sosialt akseptable strategier for motstand som kan være lettere for foreldre å godta.

3.2 Tidlige samspillserfaringers betydning for utvikling

Det råder i dag bred enighet om at barn er biologisk disponerte for å inngå i sosialt samspill med nære omsorgsgivere, og at barn gjennom samspillet aktivt bidrar til å organisere, strukturere og skape mening i sin verden fra tidlig spedbarnsalder. (se bl.a. Bowlby, 1988; Bruner, 1990; Hundeide, 2003; Sameroff, 2009; Sroufe et al., 2005; Stern, 2000). Barnets tidlige erfaringer har stor betydning for barnets utvikling, og kan ha vedvarende virkning også ved endringer i barnets omsorgssituasjon (Sroufe et al., 2005). Det er viktig for barns sosiale og emosjonelle utvikling å knytte relasjonelle bånd til nære og sensitive omsorgsgivere. Spedbarnet er ikke i stand til å regulere seg selv, men er avhengig av at dette skjer i et gjensidig samspill med omsorgsgiver slik at tidlige relasjonelle og emosjonelle erfaringer kan internaliseres (Sroufe, 2000; Tronick, 1989). Det har derfor stor betydning at omsorgsgiverne er i stand til å forstå spedbarnets signaler og uttrykk. I dette tidlige samspillet reguleres og stabiliseres barnets ulike fysiske behov og affektive tilstand. Foreldrene vil oppleve barnets emosjonelle uttrykk og handlinger (f. eks gråt, sutring, grimaser, smil) som intensjonelle og motiverte. I samspillet som oppstår, blir barnets handlinger og uttrykk forståelig for foreldrene, og barnet bidrar på denne måten til å regulere relasjonen til omsorgspersonene (Stern, 2000; Tetzchner, 2001). Foreldrenes regulering av barnet skjer gjennom ulike aktiviteter og handlinger, som for eksempel å vugge barnet, lage lyder, synge, snakke og lage grimaser. Når foreldrene responderer adekvat på barnets handlinger og emosjonelle uttrykk, viser de at de oppfatter barnet som en person med egne opplevelser, følelser og behov, noe som bidrar til å gi barnet *en gryende opplevelse av et selv* (Stern, 2000). Dette samspillet kan betraktes som en læringsprosess hvor foreldrenes stimulering foregår innenfor barnets nærmeste utviklingssone (Vygotsky, 1978), hvor barnets erfaringer organiseres og forbindes. Disse erfaringene utvikles og fornemmes gjennom amodal persepsjon, hvor barnet opplever en sammenheng mellom for eksempel å se, lukte og høre, og vitalitetsaffekter som utløses gjennom endringer i kroppslige og sensoriske opplevelser. Daniel Stern (2000, 2007) skiller mellom såkalte *kategoriske affekter*, som innebærer følelser som glede, sinne og tristhet, og *vitalitetsaffekter*. Vitalitetsaffekter kan oppstå både i nærvær av eller i fravær av kategoriske affekter, og er knyttet til de kroppslige, kinetiske fornemmelsene av å kjenne hvordan følelser kan velle opp og avta, for eksempel gjennom et rush av sinne, glede eller engstelse.

Hver opplevelse får sin egen følelseskvalitet, og er knyttet til livsprosesser som å *kjenne* seg sulten, *falle* i søvn, bli *løftet opp* eller *føle* seg levende. Vitalitetsaffekter kan både hemmes og stimuleres i barnets utviklingsprosess, og manglende stimulering kan føre til følelser av livløshet og »tomhet« (Schibbye, 2009; Stern, 2000).

Det er den subjektive opplevelsen og organiseringen av de ulike inntrykkene som i følge Stern (2000) utgjør opplevelsen av et gryende selv. Basert på organiseringen av de ulike erfaringene barnet får gjennom samspillet, vil det tilpasse seg omgivelsene og omgivelsene blir forutsigbare. Gjennom et gjensidig samspill vil barnet utvikle forventinger om det som skal skje, basert på minner om handlinger, fornemmelser og affekter som barnet tidligere har erfart gjennom samspillet med sine omsorgsgivere. Disse erfaringene danner grunnlag for utvidete opplevelser av selvet, og representerer det Stern (2000) beskriver som barnets *opplevelse av et kjerneselv*. I denne fasen vil barnet utvikle eierskap til egne handlinger gjennom en opplevelse av at egne handlinger er adskilt fra andres handlinger (*self-agency*), og ved å utføre viljestyrte og intensjonelle handlinger som fører til en konsekvens (for eksempel ved å bevege armen eller gripe etter en gjenstand). Barnet vil oppleve seg selv som en avgrenset fysisk helhet (*self-coherence*), og opplevelse av affekt vil være knyttet til indre mønstre av arousal eller affektaktivering (*self-affectivity*), ikke til personen som utløste barnets affekt. I denne fasen utvikler barnet også en fornemmelse av kontinuitet (*self-history*) ved at det i strømmen av ulike hendelser vil kunne gjenkjenne regularitet og faste mønstre. I samspillet med omsorgspersonene gjøres verden forståelig for barnet, og barnets evne til selvregulering øker gjennom et samspill hvor omsorgsgivers regulering av barnet fører til en økende kompleks sosial, emosjonell og kognitiv erfaring som fremmer barnets selvregulering (Sameroff, 2009). Barnets utvikling og erfaringer kommer til uttrykk gjennom barnets aktive rolle i samspillet, noe som øker kraftig i løpet av første leveår (Sameroff, 2009; Sroufe et al., 2005; Stern, 2000). Fra 6 måneders alder deltar barnet mer og mer aktivt i samspillet gjennom intensjonelle handlinger for å tiltrekke seg foreldrenes/omsorgsgivernes oppmerksomhet. I følge Sameroff (2009) kan barnets individuelle utvikling betraktes som et resultat av samspill, hvor barnets evne til selvregulering og omgivelsenes evne til å regulere barnet enten fremmer eller hemmer barnets utvikling. Barn som lever under svært kaotiske eller depriverende forhold vil ha få muligheter til å inngå i denne type samspill, og det vil i så fall være tilfeldig og

lite effektivt. Støttende og stabil omsorg er derfor avgjørende for barnets optimale fungering (Bowlby, 2005).

Samspeillet mellom barnet og omsorgsgiver utvikles og reguleres gjennom et affektivt kommunikasjonssystem som har betydning for barnets emosjonelle erfaringer, for utvikling av intensjonelle og målrettede handlinger, sosial deltakelse, samt tilpasning (Tronick, 1989). Alle erfaringer har et emosjonelt innhold, enten disse er positive, negative eller nøytrale (Stern, 2000; Tetzchner, 2001). Både barnet og omsorgspersonen påvirkes av det som skjer i det affektive samspeillet mellom dem, og omsorgspersonens fortolkning av barnets målrettede handlinger bidrar til endring og regulering av barnets emosjonelle tilstand. Barnets erfaringer med emosjonsregulering har derfor stor betydning for hvordan barnet tilpasser seg og mestrer omgivelsene.

3.2.1 "Gode nok" samspill

Relasjonen mellom foreldre og barn påvirker hvilken retning barnets utvikling tar. Begrepet "gode nok" foreldre eller "god nok" omsorg bygger på Donald Winnicotts (1998) begrep "good enough parent", og reflekterer en nedre grense for hva som må til for å gi barnet tilfredsstillende, pålitelig og nærværende omsorg som bidrar til positiv utvikling. "Gode nok" foreldre skaper trygghet og understøtter barnets emosjonelle utvikling i tillegg til å dekke barnets grunnleggende fysiske behov. Barn trenger sensitiv og støttende omsorg for å fungere godt (Bowlby, 1988, 2005). Sensitive omsorgspersoner tilpasser seg raskt barnets naturlige rytme, og de er oppmerksomme på detaljer i barnets atferd. Sensitive omsorgspersoner mottar, tolker og responderer adekvat på barnets signaler, og de tilpasser og justerer seg til barnet på en måte som fremmer barnets respons og samhandling. Koordinerte forelder-barn-samspill som er preget av synkronitet og gjensidighet kan i følge Tronick (1989) karakteriseres som "gode samspill". Gode samspill varierer vekselvis mellom positiv gjensidig koordinering og negativ feilkoordinering. I "gode samspill" er ikke samspeillet mellom mor/far og barn koordinert og synkront mer enn omtrent 30 % av tiden. Samspeillet vil også være preget av interaktive feil (interactive mismatch) og interaktiv reparering (interactive repair) (Tronick & Gianino, 1986). Så lenge interaktive feil repareres, dvs. at synkronitet og gjensidighet gjenopprettes, bidrar dette til å balansere barnets affekt og opplevelse av positive og negative emosjoner i

samspillet. Barnet vil føle seg sett og forstått på tross av episoder av manglende synkronitet når dette gjenopprettes. I følge Tronick og Gianino (1986) bidrar dette til at barnet utvikler en kjerne av positiv affekt. Barnet vil også få en opplevelse av å kunne opprettholde omgivelsenes oppmerksomhet selv om det oppstår interaktive feil. Når barnet opplever samspillet som positivt og reparerbart, utvikler barnet tillitt til omsorgspersonen. Samspill som ikke er ”gode nok” vil i følge Tronick (1989) være preget av manglende synkronitet og gjensidighet fordi interaktive feil i liten grad reparerer. Når dette blir et mønster, får ikke barnet nødvendig hjelp og støtte til affektregulering og vil måtte bruke mye av sin kapasitet til å kontrollere og regulere negativ affekt. Omsorgsgivere som er lite sensitive overfor barnets rytme og atferd, vil ofte mistolke eller ikke legger merke til barnets signaler i samspillet. Studier av samspill mellom barn og deres deprimerte mødre kan trekkes fram som eksempler på samspill som er lite synkrone, fordi mange av disse mødre har en samspillsstil som er preget av emosjonell frakopling, forflatet stemningsleie og/eller negativ oppmerksomhet (Azak, 2010; Tronick, 1989). Dette påvirker barnas affektuttrykk og regulering, noe som kommer til syne gjennom lite positiv affekt, mindre blikk-kontakt med mor, samt tilbaketrekning. Når en slik situasjon vedvarer over tid vil barnets engasjement og interesse for omsorgsgiver og omgivelsene hemmes. Som en konsekvens vil barnet kunne utvikle en opplevelse av ikke å bli forstått av omsorgsgiverne, noe som kan få store konsekvenser for barnets utvikling (Tronick, 1989).

3.2.2 Intersubjektivitet og affektiv inntoning

Sentralt i forståelsen av barnets relasjons- og selvutvikling står begrepet *intersubjektivitet*. I dette begrepet ligger det at barnet er i stand til å dele oppmerksomhetsfokus med en annen, noe som skaper muligheter for etablering av tilknytning og psykologisk nærhet (Stern, 2000; Trevarthen & Aitken, 2001). Den aller første ansikt-til-ansikt kontakten og den gjensidige oppmerksomheten mellom det nyfødte barnet og omsorgsgiver er uttrykk for primær intersubjektivitet (Bråten & Trevarthen, 2007; Trevarthen & Aitken, 2001), og tilsvarer det Daniel Stern (2000) omtaler som barnets gryende selv og opplevelsen av et kjerneselv i relasjon til en annen. Denne tidlige kommunikasjonen dreier seg i stor grad om uttrykk for følelser, og viser hvordan barn og omsorgsgiver justerer seg til hverandre. Dette understreker

barnets iboende, biologiske evne til sosialt samspill, noe som blant annet vises gjennom etablering av øyekontakt, positive reaksjoner på lyder og bevegelser, og ved å være opptatt av ansikter og stemmer. Foreldre har også et biologisk grunnlag for dette tidlige samspillet, noe som viser seg i måten de møter barnet gjennom ansiktsuttrykk, stemmebruk og lyder, som finstemt og sensitivt reguleres i takt med barnets signaler. I løpet barnets første seks måneder mestres grunnleggende signaler for å innlede og avslutte mellommenneskelig kontakt (Stern, 2000), og barnet deltar i strukturerte samspillssekvenser hvor mor og barn gjensidig regulerer hverandres gester, følelser og oppmerksomhet i et rytmisk mønster som kan minne om en dans (Trevvarthen & Aitken, 2001). Fra ni måneders alder av skjer det en overgang fra primær til sekundær intersubjektivitet (Bråten & Trevvarthen, 2007; Trevvarthen & Aitken, 2001) hvor barnets opplevelse av samspillet endrer seg fra å være styrt av ytre handlinger og responser, til en indre subjektiv opplevelse av det som ligger bak handlingen. Barnet er i stand til å oppleve at andre er opptatt av det samme som dem selv. Å peke på en gjenstand eller følge en annens blikkretning er de første tegnene på at barnet har felles oppmerksomhet med den andre. Etter hvert utvides dette ved at barnet og omsorgspersonen har felles oppmerksomhet om en lekegjenstand/aktivitet i samspillet, noe Bråten og Trevvarthen (2007) beskriver som ”*object-oriented learning by participant participation*”. Dette gir barnet tilgang til en forståelse for intensjonene som ligger bak både egne og den andres handlinger. Gjennom henvisninger til ting og tilstander i dette felles rommet oppstår samhørighet, og barnets kompetanse utvikles gjennom imitativ læring, felles lek og interessekonflikter om objekter (Bråten, 2010).

Stern (2007) hevder at intersubjektivitet er et primært motivasjonssystem som har samme betydning for menneskenes overlevelse som tilknytning. Intersubjektivitet bidrar til samhørighet, sosialt samspill og gruppedannelse. Intersubjektivitet mellom familiemedlemmene gjør familien funksjonsdyktig og sikrer samhold gjennom felles holdninger og moral. Det intersubjektive motivasjonssystemet regulerer forholdet mellom psykologisk samhørighet og psykologisk ensomhet, og bidrar til en psykologisk nærhet og tilhørighet som har stor betydning i dannelsen og opprettholdelse av familien. Selv om intersubjektivitet og tilknytning er to ulike motivasjonssystemer som støtter og utfyller hverandre, trekker Stern (2007) likevel et skille mellom de to. Tilknytningssystemet bygger på fysisk nærhet og beskyttelse mot farer uten at psykologisk nærhet nødvendigvis er involvert. Stern påpeker at

tilknytningsforskningen ikke måler grad av tilknytning, men tilknytningsatferd i form av trygg, utrygg eller disorganisert tilknytningsmønstre. Tilknytning og intersubjektivitet, sammen med kjærlighet, er en forutsetning for at det skal etableres en trygg og nær relasjon mellom mennesker (Stern, 2007). Gjennom tilknytningsbånd føres foreldre og barn sammen, og danner grunnlag for at intersubjektivitet kan utvikle seg slik at relasjonen blir dypere. Samtidig bidrar intersubjektivitet til å fremme tilknytning. Dette kan sees i lys av Schofield og Beek (2006), som hevder at det er en viktig del av adoptivforeldres omsorgsoppgave å fremme adoptivbarns familietilhørighet.

Et sentralt trekk i utviklingen av intersubjektivitet er i følge Stern (2000) omsorgsgivers evne til *affektiv inntoning*. Dette reflekteres i måten omsorgsgiver ”toner” seg inn på hva barnet prøver å formidle på basis av barnets handlinger, reaksjoner og følelsesmessige tilstand. Det er barnets indre tilstand som reflekteres slik at barnet får en opplevelse av at omsorgsgivers respons er i samsvar med barnets egne følelsesmessige tilstand og situasjon. Affektiv inntoning er vanskelig å observere, men kan karakteriseres som en subtil følelsesmessig kommunikasjon som ligger ”gjemt” i samspillet. Stern (2000) differensierer mellom begrepene affektiv inntoning og empati, selv om begge begrepene inneholder en emosjonell dimensjon. Mens empati involverer bevisste, kognitive prosesser, inneholder affektiv inntoning ubevisste, intuitive prosesser. Affektiv inntoning er en form for affektiv transaksjon som fører til en umiddelbar opplevelse av intersubjektiv fellesskap. Gjennom intersubjektiv deling av opplevelsen, oppstår det Stern (2007) kaller et *nå-øyeblikk*, noe som aktiveres og er over i løpet av sekunder. På denne måten erfarer barnet at følelser og indre opplevelser kan deles med en annen, og det vil føle seg sett og anerkjent. Schibbye (2009) beskriver affektiv inntoning som *en bro mellom to individers indre verdener*, noe som illustrerer hvordan mor/far via inntoning kan nærme seg barnets opplevelsesverden og affektive tilstand. Dette fører nødvendigvis ikke til en intersubjektiv deling av opplevelsen, men kan betraktes som det første leddet i en prosess som fører til intersubjektiv deling. Når barnet erfarer at affekter og felles opplevelser kan deles, fremmes barnets selvutvikling i et sosialt samspill.

3.3 Tilknytning

Selv om denne studien ikke er en undersøkelse av adoptivbarns tilknytningsmønstre og tilknytning til adoptivforeldrene, er begrepet *tilknytning* (attachment) så sterkt assosiert med adoptivbarn og deres tilpasning til nye adoptivforeldre at det er vanskelig å beskrive utviklingsmessige konsekvenser av adopsjon uten å komme inn på tilknytningsteori. Tilknytningsteori er utførlig beskrevet innenfor det utviklingspsykologiske paradigmet (se f.eks Ainsworth, Blehar, Waters, & Wall, 1978; Bowlby, 1988, 2008; Cassidy & Shaver, 2008; Hart & Schwartz, 2009; Sameroff, 2009; Smith, 2002; Sroufe et al., 2005; Stern, 2000; Vygotsky, 1978). Pioneren innenfor studier av barns tilknytning var barnepsykiateren John Bowlby. Han gjennomførte observasjonsstudier av barn som ble separert fra sine foreldre under andre verdenskrig, og han samarbeidet blant annet med James Robertson. Robertson gjennomførte i begynnelsen av 1950 årene observasjonsstudier av barn som ble separert fra sine foreldre i forbindelse med sykehusopphold⁸. Han fant et felles mønster i de observerte barnas atferd etter separasjonen fra foreldrene, noe han beskrev som et ”*atskillelsessyndrom*” (Robertson & Robertson, 1989). Felles for disse barna var at de gjennomgikk ulike faser etter atskillelsen fra foreldrene. Første fase var preget av *protest*, hvor barna gråt og klynget seg til foreldrene når foreldrene skulle forlate dem, og de gråt og var tydelig opprørte etter at foreldrene var ute av syne. Dette endret seg ganske snart til en fase preget av *fortvilelse*, hvor barna var stille, de gråt lite, inntil foreldrene kom på besøk. Deretter fulgte en fase med *frakopling* og *avvisning* av behov for kontakt og nærhet. Dette viste seg gjennom manglende interesse for de ansatte på avdelingen, de søkte ikke oppmerksomhet fra fremmede, de var vennlige og smilte til ”hvem som helst”. Etter hvert viste barna mer interesse for det forelderen hadde med til dem ved besøk, enn for foreldrene selv. Barna så ikke ut til å ha forventninger til foreldrene og de virket likegyldige og uberørt når foreldrene reiste hjem. Hvis atskillelsen fra foreldrene varte over lengre tid, sluttet barna å vise følelser når foreldrene kom på besøk. De kunne gi inntrykk av å ha tilpasset seg situasjonen og så ut til å være fornøyde og i godt humør, men på en overflatisk måte fordi de ikke så ut til å bry seg om noen. Etter sykehusoppholdet ble barna svært klengete, de hadde raserianfall og hadde søvnvansker. Mange gikk tilbake i utvikling og kunne være aggressive, særlig mot mor. Noen barn hadde ikke lenger

---

⁸ På denne tiden var det vanlig at foreldrene ikke fikk oppholde seg sammen med barnet under sykehusoppholdet

forventinger om å bli beskyttet og passet på, og ble derfor svært selvgående og selvstendig.

Bowlby (1988) mente at barns tilknytning til omsorgspersoner har et biologisk grunnlag, hvor tilknytningsatferd kan betraktes som et atferdssystem som aktiveres under stress, frykt og truende opplevelser. Dette bidrar til barnets overlevelse fordi barnet i en potensielt truende situasjon vil søke beskyttelse og trygghet hos nære omsorgspersoner (tilknytningspersoner). Eksempler på tilknytningsatferd er signaler (smil, latter, gråt) og bevegelser (krabbe, løpe, gå) som fremmer nærhet til omsorgspersonen. Ved siden av behovet for nære og tilgjengelige tilknytningspersoner som gir barn opplevelse av trygghet når tilknytningssystemet aktiveres, har barn også et biologisk fundert eksploringssystem som gjør det mulig å utforske og oppdage omgivelsene, noe som bidrar til læring og utvikling. I balanseringen av tilknytningssystemet og eksploringssystemet utgjør omsorgspersonene en *trygg base* for barnet, hvor de kan søke tilbake for nærhet og trygghet ved behov, før de utforsker verden videre. Sensitive og emosjonelt tilgjengelige omsorgspersoner vil oppmuntre og støtte barnets utforsking, samtidig som de er tilgjengelige som en trygg base når verden blir for skremmende for barnet. Når barnet stoler på at omsorgspersonene er tilgjengelige ved behov, kan det bruke energi på utforsking og oppdagelse av omgivelsene med alt det gir av glede, erfaring og læring (Ainsworth et al., 1978; Bowlby, 1988; Schofield & Beek, 2006). Dette resulterer i samspill preget av sensitivitet og synkronitet. Når barnet kan utforske verden med utgangspunkt i en trygg base, erfarer barnet også at det gjennom egne handlinger kan påvirke omgivelsene, enten det gjelder å få oppmerksomhet fra en omsorgsperson eller gjennom lekeaktiviteter (Schofield & Beek, 2006). Barn som mangler den nødvendige tryggheten som eksisterer innenfor en trygg base, vil hemmes i sin utforsking av omgivelsene fordi altfor mye kraft og energi vil brukes på å opprettholde en følelse av trygghet i en uforutsigbar og skremmende verden. Konsekvensene av dette kan være fravær av nysgjerrighet, interesse og glede, og manglende agens. Barn som lever i depriverende miljøer inntar ofte en observerende holdning, de kan være mimikkfattige, mangle fysisk energi, og vise skepsis heller enn entusiasme. For disse barna vil erfaringer og lærdom gjennom utforskningsatferd være knyttet til overlevelse, og følelser av frykt og hjelpeløshet (Howe, 2005 ; Schofield & Beek, 2006).

På bakgrunn av samspillserfaringer utvikler barnet indre arbeidsmodeller eller indre representasjoner av seg selv og omverdenen, noe som får betydning for barnets utvikling av tilknytning og relasjoner til andre mennesker (Bowlby, 1988, 2008; Stern, 2000). Barn som opplever at omsorgsgiverne er tilgjengelige og imøtekomende i situasjoner hvor barnets tilknytningsatferd aktiveres, utvikler en indre arbeidsmodell hvor forventninger om tilgjengelighet og beskyttelse inngår og blir tatt for gitt. Det er også slik at det skjer en form for tilknytning fra barnets side uavhengig av om omsorgspersonen opptrer som en trygg base eller ei. Barnets tilknytningserfaringer vil derfor prege barnets indre arbeidsmodeller og forventninger til omsorgspersonen uavhengig av kvalitet. Barnets indre arbeidsmodeller av tilknytning er foranderlige, både som en følge av utvikling, men også på grunn av endringer i barnets omgivelser. I følge Hodges, Steele, Hillman, Henderson, og Kanuik (2005) kan tilknytningsstrategier som har vært funksjonelle i en situasjon bli dysfunksjonelle ved endringer i omgivelsene. Dette kan bidra til å gjøre adoptivbarns tilknytningsprosess svært utfordrende. Når nye og positive tilknytningsrepresentasjoner utvikles, konkurrerer disse med de etablerte representasjonene av tidligere arbeidsmodeller og tilknytningserfaringer. Tidligere opplevelser og forventninger kan gjøre barnet sårbart når tidligere arbeidsmodeller trigges av nye hendelser og erfaringer. Fordi adoptivforeldre sjelden har full innsikt i barnets historie og tilknytningserfaringer, kan det lett oppstå situasjoner hvor barnets tidligere arbeidsmodell av tilknytning utløses. Det er derfor viktig at adoptivforeldrene gjennom sensitivt samspill avkrefter barnas tidligere negative tilknytningserfaringer, og heller hjelper barnet til å etablere og internalisere forventninger og erfaringer om nye dominerende arbeidsmodeller som skyver de gamle til side (Hodges et al., 2005).

I lys av Bowlbys tilknytningsteori utviklet Mary Ainsworth sin metode for observasjonsstudier av barns tilknytningsmønstre (Ainsworth et al., 1978). Foreldrenes grad av sensitiv omsorg har betydning for kvaliteten i barnets tilknytningsmønster. På bakgrunn av observasjoner av barns reaksjoner på gjenforening med omsorgspersonen etter kortere perioder med atskillelse

(fremmedsituasjonen⁹), er barns tilknytningsatferd klassifisert i fire typer tilknytningsmønstre; Gruppe B – Trygg tilknytning, Gruppe A – Unnvikende tilknytning, Gruppe C – Ambivalent tilknytning og Gruppe D – Disorganisert tilknytning. Smith (2002) gir en oversiktlig fremstilling av de ulike klassifikasjonskriteriene etter Solomon og George (2008)¹⁰.

Tabell 3-1 Klassifikasjonsgrupper i fremmedsituasjonen (Smith 2002)

Gruppe	Kort beskrivelse
Trygg (B) (Ainsworth mfl. 1978)	Bruker omsorgspersonen som trygg base for å eksplorere. Atskillelse: tegn på at barnet savner omsorgspersonen, særlig i løpet av den andre atskillelsen. Gjenforening: hilser aktivt på omsorgspersonen ved å smile, vokalisere eller bruke gester. Hvis barnet blir urolig, signaliserer det til eller tar kontakt med omsorgspersonen. Etter at det er roet, vender barnet tilbake til eksplorering.
Unnvikende (A) (Ainsworth mfl. 1978)	Eksplorerer gjerne, vise lite affekt eller sikker – base - atferd. Atskillelse: reagerer lite, lite synlig uro når barnet er alene. Gjenforening: ser bort fra eller unngår omsorgspersonen på en aktiv måte. Fokuserer ofte på leker. Kan bli stiv eller bøye seg vekk hvis det blir løftet opp. Holder avstand til omsorgspersonen, er i stedet ofte opptatt av leker.
Ambivalent (C) (Ainsworth mfl. 1978)	Klart urolig når det først kommer inn i rommet, ofte sutrete eller passiv. Er ikke opptatt av å eksplorere. Atskillelse: ute av likevekt, svært lei seg. Gjenforening: kan veksle mellom kontaktforsøk og tegn på sint avvisning, raserianfall. Eller virker passiv eller for ute av seg til å signalisere eller ta kontakt. Lar seg ikke trøste av omsorgspersonen.
Desorganisert/desorientert (D) (Main & Solomon 1990)	Atferden synes å mangle mål, intensjon eller forklaring. For eksempel motstridende sekvenser av atferd, ufullstendige, avbrutte bevegelser, stereotypier, atferdsmessig fastfrysing, direkte tegn på frykt, forvirring, desorientering. Mest typisk er mangel på samlet tilknytningsstrategi, selv om barnet kan vise underliggende organisert mønster (A, B eller C).

Omsorgsgivere kan rangeres etter fire omsorgsdimensjoner som danner et grunnlag for å forstå de ulike tilknytningsmønstrene (Schofield & Beek, 2006).

Omsorgsgiveres grad av *tilgjengelighet* (availability) danner grunnlaget for i hvilken grad de utgjør en trygg base for barnets eksplorering av omgivelsene og når barnet har behov for nærhet og beskyttelse. Dimensjonen *sensitivitet* (sensitivity) reflekterer i hvilken grad barnets omsorgsgivere er i stand til å ta barnets perspektiv, og om de responderer på barnets signaler på en måte som reflekterer at de oppfatter barnet som et selvstendig individ med egne følelser og behov som skal anerkjennes og forstås.

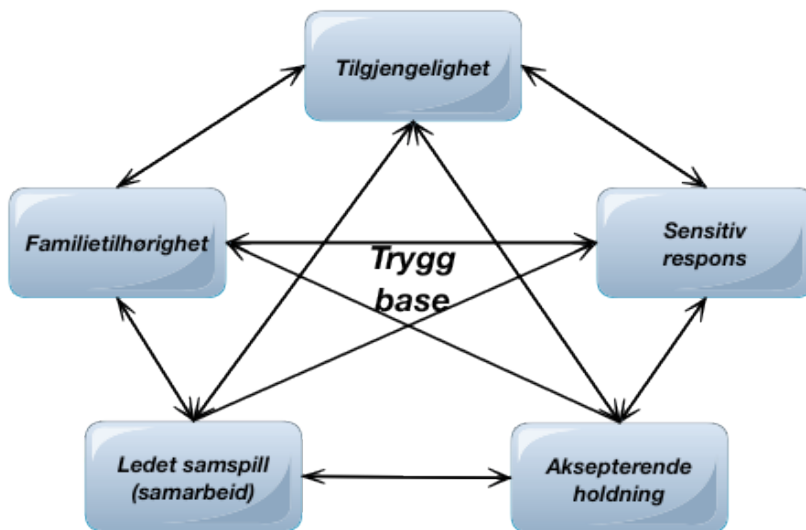
⁹ Oversikt over fremmedsituasjonens ulike episoder er vedlagt i appediks, tabell XX

¹⁰ I sin fremstilling referer Lars Smith til Solomon og George 1999, som er en tidligere utgave referansen enn det jeg har benyttet.

Dimensjonen *aksept* (acceptance) bidrar til utvikling av barnets selvfølelse. Omsorgsgivere som viser at de aksepterer og verdsetter barnet som det er, med alle sine særtrekk, styrker og svakheter, gir barnet en opplevelse av å være verdifull og viktig uten at det trenger å være ”perfekt”. Gjennom dimensjonen *samarbeid* (co-operation) fremmes barnets utvikling av autonomi og handlekraft. Gjennom en samarbeidende holdning lar omsorgsgiver barnet lede an i samspillet, fremfor at omsorgsgiver dominerer. Dette reflekterer et barnesentrert samspill, hvor barnet får anledning til å styre leken og hvor omsorgsgiver støtter barnets valg. Samtidig foregår samspillet innenfor trygge rammer hvor det kan forhandles om handlinger og aktiviteter, på en måte som fører til at barnet trygt mestrer både medgang og motgang. Schofield og Beek (2006) har tilføyd ytterligere en omsorgsdimensjon som er betydningsfull ved adopsjon og fosterhjems plasseringer, nemlig betydningen av å *fremme* barnets *familietilhørighet*. Det har stor betydning for barns sosiale og emosjonelle utvikling å både vite og føle at man har en trygg og sikker base og tilhørighet i den familien man har blitt en del av.

Adoptivforeldrerollen innehar alle aspekter som en vanlig biologisk foreldrerolle, det være seg omsorg, kjærlighet, krav og forventinger. Schofield og Beek (2006) hevder at adoptivforeldrerollen i tillegg må inkludere terapeutisk omsorg, noe som er påkrevet for at adoptivbarnets erfaringer, forventinger og oppfatninger av *seg selv* i relasjon til *andre* (indre arbeidsmodeller) skal kunne endres. Dette er nødvendig for at barnet skal utvikle tillit og trygghet til nye omsorgsgivere, men det forutsetter også at adoptivforeldre inkluderer barnets preadopsjonserfaringer og historie i sin forståelse av barnets handlinger og respons. Adopsjonsforskningen (bl.a. Juffer et al., 2011; Rutter et al., 2010; van Ijzendoorn & Juffer, 2005) er samstemte i at adopsjon er en positiv intervensjon i form av positive utviklingsmessige konsekvenser. En foreldreholdning basert på terapeutisk omsorg vil i følge Schofield og Beek (2006) kunne styrke de positive konsekvensene av adopsjon ytterligere. Figuren nedenfor er basert på deres framstilling av hvordan de ulike omsorgsdimensjonene er forbundet med hverandre, og hvordan de bidrar til positiv utvikling. Samlet sett danner omsorgsdimensjonene en trygg base for relasjonsutvikling og tilknytning i adoptivfamilien.

Figur 3-1 Omsorgsdimensjoner i en "Trygg base" (Schofield og Beek, 2010)

Studier har vist at adoptivbarn utvikler trygg tilknytning, men de trenger tid til at tilknytningsbånd kan utvikles (Juffer et al. 2005). Det er i denne forbindelse viktig å differensiere mellom begrepene *tilknytningsatferd* og *tilknytningsbånd*. Barnets *tilknytningsatferd* beskriver atferd som fremmer barnets nærhet til en omsorgsperson når dette er nødvendig, og reflekterer det barnet gjør i en situasjon hvor det søker trygghet. Begrepet *tilknytningsbånd* reflekterer det affektive båndet barnet har til en omsorgsperson (Ainsworth, 1989; Cassidy, 2008). Ainsworth (1989) definerer et *affektivt bånd* som «... *a relatively longenduring tie in which the partner is important as a unique individual and is interchangeable with none other*». Ainsworth understreker at affektive bånd til en annen ikke er synonymt med en relasjon til en annen, først og fremst fordi relasjoner mellom mennesker nødvendigvis ikke vedvarer over tid. Derneest innehar relasjonsbegrepet et dyadisk perspektiv. Et affektivt bånd reflekterer et emosjonelt og viktig bånd som barnet har til en annen som oppleves som sterkere og klokere enn seg selv, og som barnet har tillit til. Barnet vil søke nærhet, trygghet og trøst hos denne omsorgspersonen. Barnets tilknytning vil kunne klassifiseres som trygg eller utrygg, avhengig av om barnet finner nødvendig trøst og trygghet hos omsorgspersonen. Tilknytning kan i følge Schore (2003) også ses på som en forsterkning av positiv affekt i samspill med en forutsigbar og nær omsorgsgiver, for eksempel i lek. Gjennom affektregulering opplever barnet trygghet, samtidig som

en positiv ladet nysgjerrighet gir næring til utforskning av nye sosiale, emosjonelle og fysiske erfaringer.

I følge van Ijzendoorn og Juffer (2006) er det forskjell i utvikling av tilknytning hos barn adoptert før og etter 12 måneders alder. Barn som adopteres i løpet av første leveår utvikler tilknytningsmønstre som i liten grad skiller seg fra barn i biologiske familier. Barn som er eldre en 12 måneder på adopsjonstidspunktet vil i større grad være preget av manglende og/eller negative tilknytningserfaringer som de vil bære med seg når nye tilknytningsforhold skal etableres.

3.3.1 Sensitivitet

Sensitiv omsorg innebærer at foreldre er i stand til å se og forstå verden fra barnets perspektiv, at de har oppmerksomheten rettet mot barnet og barnets signaler, og at de fortolker og responderer umiddelbart på disse (Bowlby, 1988; De Wolf & van Ijzendoorn, 1997). I en relasjon preget av sensitiv omsorg vil det være høy grad av samsvar mellom barnets signaler og foreldrenes respons, noe som fører til synkronitet i samspillet mellom foreldre og barn (Tronick & Gianino, 1986). Med unntak av barn som vokser opp under ekstremt depriverende forhold med minimal voksenkontakt, vil det alltid skje en form for tilknytning mellom barn og omsorgsgivere, uavhengig av kvaliteten på omsorgen som gis (Bowlby, 2008). I lys av tilknytningsteori kan sensitivitet defineres som foreldres evne til å bedømme når barnet har behov for trøst og beskyttelse (Bowlby, 1988; Claussen & Crittenden, 2000). Selv om sensitivitet er viktig for utvikling av trygg tilknytning, så er det likevel ikke sensitivitet alene som bidrar til dette. De Wolf and van Ijzendoorn (1997) argumenterer for en multidimensjonal tilnærming når det gjelder forløpere til trygg tilknytning, og nevner dimensjoner som gjensidighet, synkronitet, stimulering, positiv innstilling og emosjonelle støtte som viktige områder i foreldres samspillsstil. Sensitivitet som kartlegges i ikke-truende situasjoner som i lek og problemløsningsoppgaver, hvor barnas behov for beskyttelse eller trøst er av mindre betydning, kan fange andre aspekter ved sensitivitetsbegrepet enn former for sensitivitet som er mer relevante for tilknytningsmønstre utløst i mer skremmende situasjoner (Claussen & Crittenden, 2000). Claussen & Crittenden (2000) omtaler sensitivitet som et dyadisk begrep, hvor de dyadiske aspektene ved sensitivitet

ivaretar både mor/far og barnets unike egenskaper. De kontekstuelle aspektene ved samspillet trekkes også inn i denne forståelsen av sensitivitet. I en samspillsituasjon preget av gjensidighet vil foreldre skifte mellom ulike roller som respons på barnets signaler og atferd, for eksempel i roller som lekepartner, lærer eller beskytter. Hver rolle er viktig for barnets utvikling, og gjennom optimal sensitivitet bidrar foreldrene til å fremme barnets generelle og helhetlige utvikling. Dette krever at foreldrene er sensitive overfor barnets unike signaler og karakteristika, i tillegg til å være sensitive for hvilke rammer og kontekst samspillet foregår innenfor, slik at dette kan tilpasses barnet. Foreldrenes evne til å vurdere om situasjonen er trygg eller skremmende for barnet har stor betydning, og sensitive foreldre justerer seg etter barnets behov for trygghet og beskyttelse (Claussen & Crittenden, 2000). Barn er svært forskjellig i sin opplevelse av behov for trygghet og beskyttelse, og noen barn er mer engstelige enn andre og vil ha større behov for beskyttelse enn de som er mindre engstelige (Goldberg, Grusec, & Jenkins, 1999). Sensitive foreldre har evne til å engasjere seg og samhandle på barnets nivå, og strukturerer samspillet slik at barnets utvikling stimuleres utover det som barnet kunne ha tilegnet seg på egenhånd (Bigelow et al., 2010; Vygotsky, 1978), og foreldrenes omsorg og beskyttelse vil være tilpasset barnets utviklingsmessige og temperamentsmessige behov (Goldberg et al., 1999).

Farsrolle, far-barn-samspill og tilknytning har vært et mindre utforsket område enn morsrolle og samspill mellom mor og barn. Selv om det har vært sparsomt med forskningsresultater, har forskningen gjennom de siste tretti årene vist at mødre og fedre samhandler med barna sine på ulike måter (De Wolf & van Ijzendoorn, 1997; Grossmann, Grossmann, Kindler, & Zimmermann, 2008; Grossmann & Grossmann, 2000; Lamb, 2010). Mens mødres samhandlingsmønstre så ut til å være preget av emosjonelle støtte og sensitiv varme, var fedre mer fokusert på felles lekeaktivitet hvor barnet ble stimulert og oppmuntret til utforsking. Det tydelige skillet mellom mors - og farsrollen er et mønster som er i endring (Haavind, 2006; Lamb, 2010; Sommer, 2012). Dagens moderne fedre inngår i sensitive og stimulerende samspill, og er involvert og engasjert i barna sine på ulike måter, ikke bare gjennom lek. I en metaanalyse av sammenheng mellom fedres sensitivitet og barnas tilknytningskvalitet fant Lucassen et al. (2011) at det er en reliabel, men svak sammenheng. Selv om det har skjedd endringer i farsrollen de siste årene, ble det ikke funnet sterkere sammenheng mellom fedres sensitivitet og barns tilknytning enn

tidligere. De Wolf og van Ijzendoorn (1997) hevder at tilknytningskvalitet mer er et kjennetegn ved dyaden enn ved barnet, og at utvikling av tilknytning er kontekstuell, labil og fleksibel i tidlig alder. Utviklingen av tilknytning kan derfor endre retning ved forandringer i familiesituasjonen eller barnets omsorgssituasjon. Selv om det er en sterk sammenheng mellom foreldres sensitivitet og barns tilknytning (Bakermans-Kranenburg, van Ijzendoorn, & Juffer, 2003), er ikke sensitivitet alene den viktigste faktoren for utvikling av trygg tilknytning (De Wolf & van Ijzendoorn, 1997). Foreldre kan ha forskjellige roller som de kan utfylle på ulike, men gode måter. Definisjonen av en god forelder er områdespesifikk (Grossmann & Grossmann, 2000). Noen foreldre er gode på alle områder, mens andre kan være gode lekepartnere, meningsskapere eller en trygg base. Grossmann et al. (2008) hevder at fedres grad av sensitivitet i lek har større prediktiv betydning for tilknytningskvalitet og barnets psykologiske trygghet på sikt, enn det bildet man får av tilknytningskvalitet mellom far og barn målt i fremmedsituasjonen. Fedre bidrar i større grad til trygghet når barnets utforskingssystem er aktivert, mens mødre gir trygghet, trøst og ro når barnets tilknytningssystem er aktivert. I så måte kan mødre og fedre sies å utfylle hverandre, da trygg tilknytning og trygghet under utforsking til sammen bidrar til helhetlig psykologisk trygghet under optimale forhold (Grossmann et al., 2008).

3.4 Utviklingsmessige konsekvenser av institusjonalisering og alvorlig deprivasjon

Adoptivbarn med institusjonsbakgrunn har i større eller mindre grad vært utsatt for omsorgssvikt på alle utviklingsområder, både intellektuelt, fysisk, atferdsmessig, sosialt og emosjonelt (Chisholm, Carter, Ames, & Morison, 1995; Gunnar, Frenn, Wewerka, & Van Ryzin, 2009; MacLean, 2003; Rutter & ERA-StudyTeam, 1998; Rutter et al., 2010; van Ijzendoorn & Juffer, 2006). Dette kan komme til uttrykk i form av en kompleks blanding av sosial, perseptuell, fysisk, intellektuell eller emosjonell deprivasjon. Ukritisk oppmerksomhet mot andre mennesker og utrygg tilknytning er andre konsekvenser av adoptivbarns bakgrunn. Det er sjeldent mulig å si sikkert hvilke depriverende forhold som skaper forskjellene i barns utviklingsveier når barn som vokser opp hos sine biologiske foreldre sammenlignes med institusjonaliserte barn. Det er i følge MacLean (2003) ikke mulig å si om det er

adopsjonsalder eller varighet av deprivasjon som er utslagsgivende for utviklingen til adoptivbarn med institusjonsbakgrunn. Barnas omsorgssituasjon før institusjonaliseringen vil ha stor betydning for videre utvikling. Årsakene til at et barn plasseres på institusjon må også tas med i betraktning, da institusjonserfaring i seg selv er ikke den eneste avgjørende faktoren for videre utvikling. I sjeldne tilfeller kan barn som har en sunn biologisk, økonomisk og sosial bakgrunn komme i en situasjon som fører til institusjonalisering, selv om det i de fleste tilfeller vil ligge problematiske sosiale og/eller familiære forhold bak. Dette kan ha sosiale og emosjonelle konsekvenser for barnets videre utvikling. Sosiale og økonomiske forhold kan ha ført til manglende prenatal og perinatal omsorg, samt manglende oppfølging gjennom svangerskap og fødsel. Biologiske foreldres rusmisbruk, psykiske vansker eller mental retardasjon er andre bakgrunnsfaktorer som fører til at barn plasseres i institusjoner.

Institusjonsbarns omsorgssituasjon og de utviklingsmessige konsekvensene av dette har vært gjenstand for forskning i mer enn 50 år. De siste 20 årene har det vært gjennomført flere longitudinelle studier av adoptivbarn som har levd i institusjoner preget av svært depriverende forhold. (Beckett et al., 2006; Chisholm et al., 1995; Rutter et al., 2007; Rutter & ERA-StudyTeam, 1998; Rutter et al., 2010). MacLean (2003) gir en oversikt over en rekke av disse studiene, som viser konsistente resultater på tvers av hvor og når studiene ble gjennomført. Resultatene viser at institusjonalisering har omfattende negativ innvirkning på barns utvikling, både intellektuelt, fysisk, atferdsmessig, sosialt og emosjonelt. Samtidig viser disse studiene at barn med institusjonsbakgrunn ikke er ”dømt” til utvikling av psykopatologi, selv om institusjonalisering utgjør en risikofaktor for ikke-optimal utvikling. ERA – studien (Rutter & ERA-StudyTeam, 1998; Rutter et al., 2010) har undersøkt hvilke konsekvenser *varighet* av deprivasjon har for barns utvikling. Studien har også forsøkt å identifisere utviklingsfaser hvor institusjonsbarn er mer sårbare for utvikling av spesifikke utviklingsforstyrrelser. Utvalget i ERA - studien består av barn som ble institusjonsplasserte som spedbarn, men som ble adoptert til engelske familier etter det rumenske regimets fall i 1989. Institusjonene var preget av ekstremt depriverende forhold, og barna hadde få muligheter for voksenkontakt. De ansatte hadde ca 30 barn hver å ta seg av. Barna som inngikk i ERA – studiens utvalg var mellom 6 – 42 måneder på adopsjonstidspunktet. Adoptivbarnas utvikling ble

sammenholdt med en kontrollgruppe bestående av engelskfødte barn som ble adoptert før 6 måneders alder. Disse barna hadde ikke institusjonsbakgrunn. Det viste seg at omfanget av barnas opphold i institusjonene bare var en av mange faktorer som påvirket barnas utvikling etter adopsjonen (Beckett et al., 2006). Understimuleringens alvorlighetsgrad viste seg å ha konsekvenser, både når det gjaldt prenatale risikofaktorer som underernæring og alkoholeksponering under svangerskapet, og postnatale depriverende faktorer. Alvorlig deprivasjon som underernæring, fravær av kontakt og omsorg har alvorlige konsekvenser for barns fysiske og psykiske utvikling, og kan medføre forsinket eller svekket utvikling av høyde, vekt, og hodeomkrets (Gunnar et al., 2009; Rutter et al., 2010; van Ijzendoorn & Juffer, 2006). Når dette opptrer sammen med psykososial deprivasjon kan det få store konsekvenser for barnas kognitive utvikling. Barnas adopsjonsalder har også stor betydning for videre utvikling. ERA-studien viste at jo eldre barna var på adopsjonstidspunktet jo større konsekvenser fikk tidligere deprivasjon for barnas kognitive utvikling. Resultatene viser at ikke bare fysiske forhold påvirker kognitiv utvikling, men at varighet av psykisk deprivasjon også spiller en stor rolle. Beckett et al. (2006) fant at barn som ble adoptert etter 2 års alder trengte lengre tid i stimulerende omgivelser for å hente inn forsinket utvikling forårsaket av tidlig deprivasjon, enn barn som ble adoptert før 2 års alder. Barn med adopsjonsalder under 2 år hentet inn forsinket utvikling innen de fylte 4 år. Barn som ble adoptert eldre enn 2 år viste fremgang i kognitiv utvikling helt opp til 11 års alder, selv om de fremdeles skåret lavere på kognitive tester enn de andre barna i studien (Beckett et al., 2006). ERA-studien viste at barn som ble adoptert før 6 måneders alder ikke hadde større utviklingsvansker enn andre barn (kontrollgruppen) (Croft et al., 2007).

ERA-studien viser at konsekvensene av tidlig og alvorlig deprivasjon vedvarer selv etter at barna har tilbrakt mange år i adoptivfamilien. Tatt i betraktning Romaniabarnas dårlige fysiske og psykiske helsetilstand på adopsjonstidspunktet, viser resultatene at majoriteten av barna hadde stor framgang i utvikling da de var 4 og 6 år. Det er uvisst i hvilken grad resultatene kan generaliseres til barn som ikke har vært utsatt for så alvorlig grad av deprivasjon som Romania-barna. Det utviklingsmessige prinsippet vil likevel kunne generaliseres i forhold til når og hvordan risikofaktorer arter seg, og viser betydningen av et nytt og stimulerende omsorgsmiljø. Resultatene av ERA-studien er i samsvar med van Ijzendoorn og Juffer

(2006) som i en metaanalyse av 270 adopsjonsstudier, konkluderer med at adopsjon har vist seg å være en positiv og kraftfull intervensjon som påvirker alle aspekter ved barnets videre utvikling. Overgangen til et stimulerende og støttende miljø i adoptivfamilien bidrar til at utviklingsmessige behov dekkes så langt det er mulig. I studien *Internasjonalt adopterte barns sosiale utvikling* fant Dalen og Theie (2012) at adoptivbarna, som alle hadde adopsjonsalder 2 år eller yngre, viste generell forsinket utvikling kort tid etter adopsjonstidspunktet sammenlignet med ikke-adopterte barn på samme alder. To år etter adopsjonen viste adoptivbarna stor fremgang i utvikling, selv om de fremdeles lå noe etter ikke-adopterte barn i kommunikasjon – og motorisk utvikling. Til tross for usikre bakgrunnsopplysninger om disse barna, antas det ingen av dem har opplevd samme grad av depriverende forhold slik som beskrevet i ERA-studien. Barna i IABSU-studien er født i 2005 eller senere, i en periode med positive endringer i institusjonene sammenlignet med forhold i rumenske og kinesiske institusjoner kjent gjennom media 15-20 år tilbake.

3.4.1 Fravær av stimulering – konsekvenser for sosio-emosjonell utvikling og tilknytning

I det foregående kapittelet ble konsekvensene av svært alvorlig fysisk og psykisk deprivasjon beskrevet. Undersøkelser som er gjennomført i institusjoner som ikke har vært preget av så alvorlig deprivasjon som de rumenske barnehjemmene, viser at barna likevel preges av mangel på stimulering og at det får utviklingsmessige konsekvenser, om enn ikke i samme grad. Groark, McCall, og Fish (2011) gjennomførte en empirisk studie hvor de undersøkte det fysiske miljøet, personalet, samspillet mellom personalet og barna, samt barnas generelle atferdsutvikling i tre ulike søramerikanske barnehjem. Studien viste at det var godt renhold i institusjonene, men at omgivelsene for øvrig var sparsommelig utstyrt. Det var få leker tilgjengelig, og det kun til faste leketider. Utover dette var det begrenset med organiserte aktiviteter for barna. Personalet utførte hovedsakelig rutinemessige omsorgsoppgaver og ga i liten grad uttrykk for følelser, respons, støtte og empati overfor barna. I den grad personalet viste omsorg, snakket med, eller lyttet til barna, skjedde det som regel tilfeldig i rutinepregete omsorgssituasjoner. De hadde lange arbeidsdager, og hadde fri 2 – 3 dager om gangen. Barna ble periodevis flyttet rundt til nye avdelinger. De hadde derfor i liten grad stabile omsorgsgivere å forholde seg til. Studien viste at

personalets interaksjon med barna var noe mer positiv i frilekssituasjoner enn i rutinesituasjoner, og at barn under 3 år ble møtt på en noe mer sensitiv og varm måte enn eldre barn. Groark et al. (2011) mener dette skjer fordi yngre barn lettere frembringer sensitivitet hos personalet, og at eldre barn i større grad overlates til seg selv for at de skal bli selvstendige.

I undersøkelsen ble samspillet mellom personalet og barna kartlagt, og resultatene viste at det var generelt lite samspill mellom personalet og barna. Personalet var lite uttrykksfulle, enten det gjaldt uttrykk for negativ affekt og misnøye, eller positiv affekt og glede. De viste betydelig grad av fraværenhet, mangel på involvering og tilgjengelighet. Dette ble reflektert i barnas atferd, som i liten grad ga uttrykk for negativ eller positiv affekt. De viste lite respons overfor personalet og så ikke ut til å ha forventninger om samhandling. Selv om personalet var vennlige, lå forholdene ikke til rette for at relasjoner kunne utvikles. Barna opplevde sjelden konsistente reaksjoner og konsekvenser på sosiale henvendelser og utspill. Analyser av barnas atferd viste høy grad av ukritisk oppmerksomhet rettet mot fremmede. De viste lite samarbeidsvilje og medgjørighet, var egenrådige og kunne vise provoserende og direkte voldelig atferd. På den annen side viste barna relativt liten grad av atferdsmønstre som ofte forbindes med barn i institusjoner, slik som impulsivitet, utålmodighet og frustrasjon, eller stereotyp og/eller tilbaketrukket atferd (Groark et al., 2011). Studien bekrefter funn fra tidligere undersøkelser i institusjoner hvor grad av deprivasjon ikke var så altomfattende som forholdene ved de rumenske institusjonene. En engelsk studie fra 1970-tallet (Hodges & Tizard, 1989; Tizard & Hodges, 1978), viste at adoptivbarn som tilbrakte sine første leveår i engelske institusjoner var forsinket i emosjonell utvikling, men at de for øvrig hadde tilnærmet samme utvikling som barn i biologiske familier (kontrollgruppe). De engelske institusjonene hadde god kvalitet og barna ble i liten grad utsatt for deprivasjon. Det var god personaldekning, tre voksne pr barn, i institusjonene, men personalet hadde ikke tillatelse til å etablere nære tilknytningsrelasjoner til barna. De hadde derfor få muligheter til å etablere sensitive og responsive samspill med barna. Barnas tilknytningsatferd var preget av dette, noe som viste seg gjennom ukritisk tilknytning til personalet. Institusjonsbarna viste også mer engstelse overfor fremmede enn barna i kontrollgruppen.

Barn som har tilbrakt tid i institusjoner og barnehjem, viser seg ofte å være svært oppmerksomhetssøkende. Dette reflekteres gjennom et atferdsmønster hvor barna ukritisk inngår i sosialt samspill med andre uavhengig av hvilken relasjon de har til vedkommende. Årsaken til dette er først og fremst det store antallet omsorgsgivere barna må forholde seg til, noe som gjør det er vanskelig å etablere nær relasjon til en spesiell omsorgsgiver. Kamp om oppmerksomhet og ukritisk atferd kan derfor ses på som en hensiktsmessig måte å tilpasse seg omgivelsene. Dette gjelder uavhengig av institusjonenes kvalitet for øvrig (MacLean, 2003; Rutter et al., 2007). Fellestrekk for denne type sosiale atferd kjennetegnes av mangel på nære og intime relasjoner, ukritisk og udiskriminerende vennlighet, samt en tendens til å følge frivillig med fremmede. Barna søker heller ikke tilbake til sine omsorgspersoner i skremmende (angstfremkallende) situasjoner. Dette er et atferdsmønster som kjennetegner tilknytningsforstyrrelser i form av ukritisk tilknytning. Sosialt upassende fysisk kontakt, manglende tilbakeholdenhet, brudd på konvensjonelle sosiale normer, samt høy grad av spontane kommentarer er andre framtrepende trekk ved ukritisk tilknytning (Rutter et al., 2007).

I ”Meteora-studien” undersøkte Vorria et al. (2003) tilknytningskvalitet, kognitiv og psykososial utvikling hos barn i den greske institusjonen Meteora før de ble adoptert til greske familier. Barnas atferd og temperament, samt personalets sensitivitet i samhandling med barna ble observert. Resultatene ble sammenlignet med en kontrollgruppe av barn som vokste opp hos sine biologiske foreldre. Det var få tilgjengelige omsorgspersoner i institusjonen, og disse hadde kun tid til primære omsorgsoppgaver som å mate, vaske og bade barna. Selv om det var nok av leker og bøker, var det ikke mulig for personalet å stimulere barna gjennom disse aktivitetene. Barna tilbrakte ca 18 timer i døgnet i sengene sine. Som et resultat av dette, viste institusjonsbarna svakere kognitiv utvikling sammenlignet med barn i kontrollgruppen. Atferdsmessig var institusjonsbarna mer sjenerte, ga uttrykk for mer negativ affekt og var mindre aktive og omgjengelige. Institusjonsbarna var også mindre mobile og ga mer uttrykk for frustrasjon og kjedsomhet. Aktivitet og emosjonalitet viste seg å være assosiert med motorisk utvikling. Institusjonsbarna viste mer aggresjon og stereotyp atferd, og mange virket fjerne og fraværende. Resultatene viste ingen sammenheng mellom negativ affekt og tilknytningsmønster.

Institusjonsbarna viste seg å være signifikant forskjellige fra barn i kontrollgruppen på alle utviklingsområder.

Barna i Meteora-studien tilbrakte sine første levemåneder i en mottaksavdeling preget av monotoni, understimulering og lite sosialt samspill. Senere ble barna flyttet til paviljonger hvor det var en ansatt pr 4-6 barn. Personalets observerte samspillskvalitet skilte seg fra de biologiske mødrenes samspill på alle områder når det gjaldt kvalitet, hensiktsmessighet og globalt inntrykk. Begge grupper ble observert under optimale forhold i samspill med ett barn, men institusjonspersonalet var likevel mindre sensitive enn de biologiske mødrene. Vorria et al. (2003) antyder at personalets samspillskvalitet sannsynligvis ville vært enda mindre adekvat hvis de hadde blitt observert i løpet av de daglige rutinene hvor de hadde ansvar for 6 barn hver.

Majoriteten av institusjonsbarna viste disorganiserte tilknytningsmønstre, mens ett av fem barn viste trygg tilknytning. Det var ikke faktorer som helsetilstand, temperamentsforskjeller og/eller kognitive utvikling som skilte de trygge barna fra de utrygge, men hvordan barna ga uttrykk for følelser og sosial kompetanse. Barn som viste trygg tilknytning til sine primære omsorgspersoner var gladere, mer sosiale og initierte oftere samspill med personalet, og de virket mer sosialt kompetente enn barn med disorganisert tilknytningsmønstre. I følge Vorria et al. (2003) kan dette tyde på at barn med trygg tilknytning bruker sine sosiale evner til å hente ut det beste fra et understimulerende miljø, og at deres sosiale evner gjør dem mer givende å samhandle med, slik at de får mer oppmerksomhet fra personalet.

Selv om enkelte barn ser ut til å utvikle trygg tilknytning til primære omsorgspersoner, får likevel et lite stimulerende institusjonsmiljø til utviklingsmessige konsekvenser (Smyke et al., 2007; Vorria et al., 2003). Barn i institusjoner viser signifikant større utviklingsmessige vansker på alle områder sammenlignet med barn som vokser opp i sine biologiske familier. Individuelle forskjeller i omsorgskvalitet har større betydning for barns utvikling, selv i de mest problematiske institusjonene, enn institusjonaliseringen i seg selv. I følge Smyke et al. (2007) har observert omsorgskvalitet klar sammenheng med barns kognitive utvikling, kompetanse og emosjonelle uttrykk. Selv om barna har et ”kompetanseunderskudd” i form av markert forsinket kognitiv og fysisk utvikling, vil det være individuelle forskjeller i hvordan barnas utvikling påvirkes videre. Her vil

genetiske predisposisjoner kunne spille en avgjørende rolle for det enkelte barns videre utvikling, særlig når dette oppstår i samspill med miljøbetinget stress utløst i utviklingsmessig kritiske perioder tidlig i livet (Schorer, 2003; Stern, 2000). Fravær av empatisk omsorg, i form av synkroniserte og strukturerte samspillsaktiviteter med omsorgspersoner som regulerer og stimulerer barnets oppmerksomhet og affekt, fører til understimulering og feilregulering av barnets affektive tilstand. Dette vil kunne føre til varige endringer i hjernens følelsesmessige strukturer, og vanskeliggjøre barnets evne til tilknytning og regulering av affekt (Schorer, 2003). Gjennom affektsynkronisering skapes en positiv tilstand hvor stress og negative følelser endres og reguleres, og barnets evne til selvregulering utvikles etter hvert. Manglende omsorg og stimulering vil i følge Schorer (2003) kunne føre til følelsesmessig likegyldighet på grunn av skader i hjernens nevrale strukturer som har forbindelse med tidlige affektregulerende strukturer. Barn som har vært utsatt for tidlig deprivasjon vil derfor kunne vise flat affekt. Barn som har vært utsatt for fysiske overgrep og mishandling vil derimot uttrykke mer negativ affekt.

Vorria et al. (2003) konkluderer med at institusjoner framtvinger omsorg preget av mangel på nærhet på grunn av mange barn og få omsorgsgivere. Dette fører til høy grad av disiplin, noe som kan virke skremmende på barna. Konsekvensene kan sammenlignes med ekstrem insensitiv og skremmende foreldreatferd, noe som anses som roten til et disorganisert tilknytningsmønster hos barn (Lyons-Ruth & Jacobvits 1999; van Ijzendoorn et al 1999).

I en oppfølgingsundersøkelse av Meteora-studien da barna var 4 år, fant Vorria et al. (2006) at adoptivbarna¹¹ fremdeles hadde lavere skår på kognitiv utvikling, de var mindre trygge og mindre i stand til å forstå følelser sammenlignet med barna i kontrollgruppen. Adoptivbarna viste også mindre trygg tilknytning. Barn som viste trygg tilknytning før adopsjonen (Vorria et al., 2003; Vorria et al., 2006) var mindre trygge ved 4 års alder, sammenlignet med barn som hadde vist utrygge tilknytningsmønstre. Dette kan tyde på at adoptivbarn som tidligere ble vurdert som trygt tilknyttet hadde internalisert en svak indre arbeidsmodell av tilknytning, noe som indirekte kan være tegn på utrygg tilknytning (Vorria et al., 2003).

---

¹¹ Barna tilbrakte sine to første leveår i institusjonen

Vorria et al. (2006) fant at adoptivbarna i deres undersøkelse hadde større problemer med å forstå andres emosjonelle uttrykk enn barna i kontrollgruppen ved 4 års alder. Dette kan tyde på at adoptivbarn trenger tid til å utvikle et følelsesmessig repertoar som kan kompensere for deres manglende erfaringer med å dele følelser fra tidlig alder av. Vorria et al. (2006) fant videre at adoptivbarn hentet inn forsinket fysisk utvikling, de var mindre sjenerte, hadde lite atferdsvansker og viste få problemer i relasjon til sin barnehagelærer. Til tross for disse positive tendensene fant Vorria et al. (2006) også at institusjonalisering har langvarige konsekvenser på viktige sosio-emosjonelle og kognitive aspekter ved adoptivbarns utvikling. Kognitiv utvikling, vokabular, emosjonell forståelse og tilknytningsmønstre var uavhengig av barnas adopsjonsalder og tid i familien. Det avgjørende for adoptivbarnas utvikling var at de hadde tilbrakt sine to første år i institusjon. Adopsjonsalder og tid i adoptivfamilien så ut til å ha mindre betydning for denne utviklingen, selv om overgangen til adoptivfamilier stimulerte barnas fysisk utvikling, utadvendthet og selvhevdelse, samt atferdsmessige tilpasning.

De hyppige endringene innenfor internasjonale adopsjoner fører til store ulikheter i de adopterte barnas bakgrunnshistorier og institusjonserfaringer. Dagens institusjoner er av bedre kvalitet og bidrar til bedre fysisk og helsemessige utviklingsmuligheter for barna, sammenlignet med forholdene slik de var 15 -20 år tilbake i tid (Juffer et al.,2011). Institusjonene er i dag større grad preget av god fysisk omsorg når det gjelder ernæring, helse og stimuleringsmuligheter. Til tross for dette er fraværet av stabile og sensitive omsorgsgivere og manglende muligheter for utvikling av relasjonserfaringer fremdeles svært fremtredende. I enkelte land går utviklingen i retning av større bruk av fosterhjem, noe som gir barna muligheter for etablering av stabile relasjoner. Kina er eksempel på et land med økende antall fosterhjem. van den Dries et al. (2010) fant at dette har en positiv innvirkning på barnas motoriske og kognitive utvikling sammenlignet med kinesiske adoptivbarn som hadde tidligere institusjonsbakgrunn. Samtidig er det grunn til å tro at atskillelse og brudd med fosterfamilien kan føre til sorgreaksjoner hos adoptivbarna.

3.4.2 Konsekvenser av begrensede tilknytnings- og samspillserfaringer

En fellesnevner for barn som har tilbrakt deler av barndommen i institusjoner, uavhengig av institusjonenes grad av deprivasjon, er mangelen på muligheter til å etablere nære relasjoner og tilknytning til spesielle omsorgsgivere i personalgruppen (Groark et al., 2011; Gunnar et al., 2009; MacLean, 2003; Rutter et al., 2007). Dette viser seg uavhengig av personaltetthet (MacLean, 2003). Som en konsekvens av dette hemmes barnas tilknytningsprosesser på grunn av omsorgssvikt og mangel på tilgjengelige omsorgspersoner i institusjonene. De fleste barn utvikler et organisert tilknytningsmønster til sine foreldre i løpet av siste halvdel av første leveår Bowlby (1988). Til tross for adoptivbarns mangelfulle tilknytningserfaringer, viser forskningen at adoptivbarn utvikler tilknytning til sine nye foreldre selv om det skjer på et senere tidspunkt i livet enn normalt. Det avgjørende for utviklingen av tilknytning, er adoptivforeldrenes sensitivitet og evne til å respondere på barnets ulike uttrykk og initiativ. Dette kan være utfordrende fordi barnet sannsynligvis vil kunne oppføre seg annerledes enn forventet i forhold til barnets kronologiske alder (MacLean, 2003; Sætersdal & Dalen, 1999). Når adoptivbarn er i en alder hvor adoptivforeldre forventer selvstendighet, kan foreldrene bli mindre responderende dersom barnet oftere gir uttrykk for behov for kontakt og nærhet enn forventet. Et barn som ønsker kos kan bli oppfattet som klengete, det samme kan et barn som ikke er klar for å forlate mor eller fars fang for å utforske verden. Dersom et barn i liten grad viser tilknytningsfremmende atferd som smil, blikkontakt eller gråt vanskeliggjøres også tilknytningsprosessen. En kanadisk studie av barn adoptert fra Romania (Chisholm et al., 1995) viste at 31 % av barna ikke viste kontaktfremmende atferd, som for eksempel å vekke foreldrene når de våknet opp om morgenen, selv 11 måneder etter adopsjonen. I alt 14 % av barna viste ikke tegn til smerte i situasjoner hvor det ville være naturlig. Når barnet viser lite kontaktfremmende atferd kan det være vanskelig for adoptivforeldrene å vite når og hvordan de skal gi barnet respons på en adekvat måte. Konsekvensene av adoptivbarns manglende erfaringer med emosjonelt tilstedeværende omsorgspersoner og vedvarende gjensidige samspill, kan føre til manglende forventninger og tillit til kontinuitet i samhandling og respons fra voksnes side. Dette kan igjen føre til utvikling av utfordrende eller passive samhandlingsmønstre. Dette kan i sin tur ha en negativ innvirkning på foreldrenes evne til å vise sensitiv respons overfor barnet (MacLean, 2003).

Selv om tidlige samspillserfaringer setter spor på barns senere tilknytningsrelasjoner, er tilknytning også et dyadisk fenomen (Bowlby, 2008; Sroufe et al., 2005). Faktorer ved både foreldrene og barnet har derfor betydning for utviklingen av barnets tilknytning. Svake kognitive evner og atferdsforstyrrelser kan vanskeliggjøre barnets etablering av nære tilknytningsrelasjoner, samtidig vil det også kunne påvirke foreldrenes evne til å opptre på en sensitivt responderende måte. Familiens sosioøkonomiske situasjon og grad av foreldrestress vil også ha betydning (Ames & Chisholm, 2001). Mye tyder på at det også kan være vanskeligere å etablere gode tilknytningsmønstre i familier som adopterer mer enn ett barn på samme tid. Barn med institusjonsbakgrunn vil trenge lenger tid på å utvikle tilknytning enn barn som vokser opp i en familie fra fødselen av. En høyere andel institusjonsbarn vil dessuten utvikle utrygge former for tilknytning. Likevel utvikler nesten to tredjedeler av tidligere institusjonsbarn tilsvarende tilknytningsmønstre som barn i normalutvalg (Ames & Chisholm, 2001; Juffer et al., 2005). Den siste tredjedelen utvikler svært atypiske tilknytningsmønstre, som også viser seg å være atypiske sammenlignet med andre grupper av barn som har vært utsatt for omsorgssvikt.

I en studie av barn adoptert fra Kina, fant van den Dries et al. (2010) at adoptivbarn med institusjonsbakgrunn hadde liten grad av forsinket vekst, noe som tyder på at de hadde fått relativt god fysisk og ernæringsmessig omsorg. Barna viste likevel store kognitive forsinkelser sammenlignet med barn i et normalutvalg, noe som forklares med fravær av responsive og sensitive omsorgspersoner i institusjonene. Adoptivbarna viste også store avvik fra normalfordelingen av tilknytningsmønstre, blant annet gjennom mindre grad av trygg tilknytning og oftere disorganisert tilknytning. Den samme undersøkelsen viste at kinesiske adoptivbarn med fosterhjemsbakgrunn var mindre forsinket i kognitiv og motorisk utvikling enn adoptivbarna med institusjonsbakgrunn. Barna med fosterhjemsbakgrunn lå også innenfor det normative når det gjaldt trygg tilknytning til sine adoptivforeldre. Samtidig viste resultatene at de tidligere fosterbarna viste et disorganisert tilknytningsmønster oftere enn det som regnes for normativt, også sammenlignet med adoptivbarna som hadde institusjonsbakgrunn. van den Dries et al. (2010) forklarer dette med at de tidligere fosterbarna var preget av separasjon og tap fra sine fosterforeldre, noe som påvirket tilknytningen til adoptivforeldrene negativt. Et uventet og permanent tap av nære omsorgsgivere kan være overveldende erfaringer

som på kort sikt kan gjør det vanskelig å bruke organiserte tilknytningsstrategier i en livssituasjon preget av stress. Barna har derfor behov for tid til å bearbeide tapsopplevelsene, og tid til å (re)etablere organisert tilknytning til sine adoptivforeldre.

van den Dries et al. (2010) fant ingen sammenheng mellom adoptivmødrenes grad av sensitivitet og barnas bakgrunn før adopsjonen. De fant også at positive endringer i adoptivbarns engasjement og respons utviklet seg raskere enn endringer i barnas tilknytningsmønstre. Adoptivbarn med fosterhjemsbakgrunn viste hurtigere engasjement og respons overfor adoptivmødrene, noe som tyder på at overgangen til adoptivfamilien var lettere når barna allerede hadde erfaring med å være del av en familie (van den Dries et al., 2010). Adoptivbarn med institusjonserfaring vil i større grad trenge mer tid til å tilpasse seg adoptivfamilien før samspillet med adoptivforeldrene er preget av emosjonelt og affektivt engasjement og respons. MacLean (2003) hevder at faktorer som kan hemme adoptivforeldrenes evne til å respondere sensitivt i samspill med adoptivbarna har større betydning for barnas tilknytningsprosess enn aldersbestemte perioder for når tilknytning bør foregå. Det er all grunn til å anta at ulike vansker som barna bringer med seg av medisinsk, fysisk, kognitive og/eller sosio-emosjonell karakter vil kunne påføre adoptivforeldrene opplevelse av stress som kan hemme deres sensitivitet i samspillet. Det kan også være vanskelig å håndtere foreldrerollen dersom det er manglende samsvar mellom drøm og virkelighet, hvor forventningsfulle adoptivforeldre for eksempel ikke møter det positive og forventningsfulle barnet de hadde forestilt seg. Dette kan påføre adoptivforeldrene en følelse av avvisning og utilstrekkelighet. Det samme kan skje hvis ”kjemien” mellom foreldre og barn ikke er tilstede (Sætersdal & Dalen, 1999). Slike utfordringer vil kunne ødelegge for utvikling av en trygg tilknytningsrelasjon og et godt samspill. For at trygg tilknytning skal kunne skje, kreves det mer av adoptivforeldre til tidligere institusjonsbarn enn bare å være ”gode nok foreldre” (MacLean, 2003)

3.5 Oppsummerende konklusjon

Adopsjonsforskningen har bidratt til kunnskap om utvikling av tilknytning mellom foreldre og barn i adoptivfamilier, og konsekvensene av adoptivbarns

institusjonserfaringer er også godt belyst. Medlemmene i adoptivfamilien er knyttet sammen gjennom psykologiske bånd som utvikles over tid. Trygghet og familietilhørighet har stor betydning som beskyttende faktor for adoptivbarns psykososiale utvikling. Etablering av en trygg foreldre-barn relasjon er derfor et viktig, men sårbart punkt i adoptivfamiliens etableringsfase, særlig om uventede utfordringer oppstår (Brodzinsky & Brodzinsky, 1992; Kirk, 1964; Rosnati, 2005). Selv om adoptivforeldre har vært gjennom en utrednings- og godkjenningsprosess, kan likevel manglende samsvar mellom forventninger og realiteter utfordre adoptivforeldrenes foreldreferdigheter, samt etableringen av gode samspillsprosesser og tilknytning (Juffer et al., 2011; Sætersdal & Dalen, 1999).

I dette kapittelet er det redegjort for samspillsteori (bl.a. Hundeide, 2003; Rye, 2002, 2007; Schibbye, 2009; Stern, 2000, 2007) hvor betydningen av godt samspill som grunnlag for adoptivbarns utvikling og vekst er belyst. Godt foreldre-barn samspill bidrar til utvikling av tilknytning, trygghet og tilhørighet, men etableringen av samspillet kan utfordres av adoptivbarnets preadopsjonserfaringer, som i stor grad er preget av manglende utviklingsfremmende samspillserfaringer med tilgjengelige og sensitive omsorgspersoner (Groark et al., 2011; Gunnar et al., 2009; MacLean, 2003; Rutter et al., 2007). Konsekvensene av dette kan føre til manglende forventninger om samhandling og lite tillit til adoptivforeldrenes respons og interesse. Dette kan vises gjennom utfordrende eller passive samhandlingsmønstre som kan utfordre adoptivforeldrenes foreldreferdigheter. Adoptivforeldrenes evne til å ta inn over seg barnets historie og erkjenne at barnets preadopsjonserfaringer vil kunne prege barnet på kort og lang sikt vil også kunne utfordres. Det stilles derfor store krav til adoptivforeldres sensitivitet, deres forventninger til barnet og deres evner til å tilrettelegge for utviklingsfremmende samspill med barnet for at en god relasjon kan utvikles. Tidligere forskning viser at adoptivbarn trenger tid til dette (Bakermans-Kranenburg et al., 2003; Juffer et al., 2011; van den Dries et al., 2010). Sensitive foreldre lar barnets initiativ, mestring og behov for hjelp og støtte være ledende for samspillet. Dette fremmer barnets opplevelse av å bli sett, anerkjent og forstått, og vil bidra til en positiv foreldre-barn relasjon som fremmer tilknytning, tilhørighet og adoptivbarnets generelle utvikling. På bakgrunn av undersøkelsens teoretisk grunnlag er derfor *sensitivitet* et begrep som kan sies å binde sammen samspillsteori og tilknytningsteori. Foreldrenes sensitivitet ligger i bunnen av et barnesentrert samspill,

noe som øker sannsynligheten for adoptivbarnets opplevelse av adoptivfamilien som en trygg base for omsorg, tilknytning og utvikling.

Denne undersøkelsen har som formål å utvikle kunnskap om det tidlige samspillet i adoptivfamilier ved å rette søkelyset mot hva som karakteriserer samspillet i etableringsfasen. Dette er et tema som er lite belyst i tidligere adopsjonsforskning. Gjennom videoobservasjon av samspill vil forhåpentligvis undersøkelsen bidra til å definere faktorer i adoptivforeldres og adoptivbarns samspillsstil som kan bidra til utvikling av gode samspill, etablering av trygghet og gjensidige relasjoner.

4 Forskningsprosessen

Undersøkelsens metodiske tilnærming er videoobservasjon av samspill mellom foreldre og barn i adoptivfamilier når barna er 2 og 3 år. Det gis først en presentasjon av forskningsdesign og datainnsamling, samt prosedyrer for gjennomføring av observasjoner og bearbeiding av observasjonsdata. Deretter redegjøres det for vitenskapsteoretiske refleksjoner knyttet til gjennomføring av en vitenskapelig observasjon. Dette har vært et viktig spørsmål i mitt arbeid da den metodologiske tilnærmingen som er valgt ligger i skjæringspunktet mellom kvalitativ og kvantitativ metode. Observatørene har vurdert og skåret videoobservasjonene på et kvalitativt grunnlag, basert på teoretisk forståelse, mens resultatene av vurderingene er kvantifisert på en skala fra en til fem. Til slutt redegjøres det for statistiske analyser, samt reliabilitets- og validitetsvurderinger.

4.1 Forskningsdesign

Dette doktorgradsprosjektet inngår som et delprosjekt i den longitudinelle studien *Internasjonalt adopterte barns sosiale utvikling* (IABSU). IABSU følger i grove trekk samme forskningsdesign¹² og prosedyrer for datainnsamling som studien ”Barns sosiale utvikling” (BSU), som utføres ved Atferdssenteret i Oslo. Metodene for datainnsamling omfatter intervjuer med adoptivforeldrene og videoobservasjon av samspill mellom mor og barn når barna er 2 år, og far og barn når barna er 3 år, samt tester av barna ved 4 års alder. Mens hovedstudien (IABSU) har som mål å bidra til generell kunnskap om barns sosiale utvikling, har doktorgradsprosjektet som mål å belyse det tidlige samspillet mellom foreldre og barn i adoptivfamilier. Den metodiske tilnærmingen er derfor videoobservasjoner av samspill ved 2 og 3 års alder. På det tidspunktet jeg startet planleggingen av mitt doktorgradsprosjekt, var forskningsdesign og prosedyrer for gjennomføring av hovedstudien allerede fastlagt. Det gjaldt også gjennomføring og fokus for observasjonsstudien. Jeg har derfor

---

¹² Se modell over forskningsdesign i vedlegg 3

forholdt meg til disse rammene underveis. Når det gjelder databehandling og analyser har jeg stått fritt i mine veivalg, innenfor de begrensninger forskningsdesignet gir.

4.1.1 Beskrivelse av utvalg og utvalgsprosedyrer

I perioden 2007 - 2009 ble det rekruttert 119 adoptivfamilier til deltakelse i prosjektet ”Internasjonalt adopterte barns sosiale utvikling”. Adoptivfamiliene hadde bosted i Hordaland, Agderfylkene, Telemark, Buskerud, Østfold, Oslo og Akershus. I tillegg til bostedsfylke, var eneste utvalgskriterium at deltakerfamiliene hadde adoptivbarn som ikke var eldre enn 2 år pr. 1. september 2007. Ved prosjektets oppstart var det en målsetning å rekruttere 200 adoptivfamilier, men på grunn av drastisk nedgang i antall internasjonale adopsjoner i 2007, var dette ikke mulig å oppnå. Adoptivfamiliene fikk invitasjon til å delta, med informasjon om prosjektet, i brevs form gjennom Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir) kort tid etter at barnet kom til Norge. Vedlagt fulgte en erklæring hvor foreldrene kunne gi samtykke til å bli kontaktet av prosjektleder for nærmere informasjon om prosjektet. De som ønsket å bli kontaktet fikk da en fyldig skriftlig og muntlig informasjon om prosjektet og kunne på denne bakgrunn gi samtykke til å delta. Til sammen 178 adoptivfamilier mottok henvendelser om prosjektet, hvorav 119 adoptivfamilier ønsket å delta i undersøkelsen. Dette ga en svarprosent på 67.

Tabell 3.2 gir en oversikt over det totale utvalgets fordeling på bakgrunnsvariablene kjønn, adopsjonsalder og opprinnelsesland. Barnas adopsjonsalder strakte seg fra 4 mnd til 23 mnd ($M = 11$ mnd). Adoptivforeldrenes gjennomsnittsalder er 41 år/adoptivmødre og 42 år/adoptivfedre. I alt 77 % av adoptivmødrene og 76 % av adoptivfedrene har utdanning på høyskole- eller universitetsnivå.

Tabell 4-1 Utvalg hovedstudien (IABSU) N=119

	Kjønn		Adopsjonsalder		Opprinnelsesland			
	N	%		N	%		N	%
Jenter	57	50,9	> 12 måneder	66	58,9	Kina	34	30,4
Gutter	55	49,1	> 12 måneder	46	41,1	Sør-Korea	22	19,6
						Sør-Afrika	17	15,2
						Colombia	15	13,4
						Etiopia	12	10,7
						Andre land	12	10,7

Observasjonene ved 2 år og 3 år utgjør to separate utvalg som er behandlet hver for seg, bortsett fra ved måling av interobservatørreliabilitet. Dette beskrives nærmere i kapittel 4.4.2. Det inngår et mindre antall observasjoner i disse utvalgene enn i utvalget slik det fremkommer i tabellen ovenfor. Årsakene til dette er av praktisk og teknisk karakter;

- Et fåtall familier ønsket ikke å delta i observasjonsstudien, men samtykket til å delta i intervjustudien.
- Informantene bosatt i Hordaland deltok av praktiske hensyn kun i studiens intervjudel. Observasjonene var praktisk krevende å gjennomføre fordi observasjonene ble gjennomført og videofilmet hjemme hos informantene, slik at alt teknisk utstyr og materiell måtte bringes rundt. Fordi forskningsmedarbeiderne som deltok i observasjonsstudien holdt til i Osloområdet, ble det ansett som lite hensiktsmessig å bringe alt utstyret fram og tilbake mellom Oslo og Bergen.
- Det oppsto ulike tekniske problemer i forbindelse med videoopptakene, som for eksempel svarte videoopptak og dårlig lyd kvalitet. Dette gjaldt særlig opptakene av samspill mellom mor og barn ved 2 år.

Utvalgene som inngår i observasjonsstudien består derfor av 85 videoobservasjoner av mor-barn-samspill når adoptivbarna er 2 år (Utvalg A) og 94 videoobservasjoner av far-barn-samspill ved 3 år (Utvalg B). Det er de samme familiene som utgjør grunnlaget for begge utvalgene. Fordi det ikke gjøres direkte sammenlignende analyser av resultatene for de to utvalgene, har det blitt vurdert at det er uproblematisk at utvalgsstørrelsen er forskjellig ved observasjonene ved

2 år og 3 år. En analyse av barna som inngår i observasjonsstudiens utvalg viste at disse barna ikke skilte seg fra det opprinnelige utvalget med hensyn til adopsjonsalder, kjønn og fødeland. Det var heller ikke signifikante forskjeller mellom de opprinnelige 119 foreldreparene og de som inngår i observasjonsstudiens utvalg i forhold til demografiske bakgrunnsforhold.

Utvalg A og utvalg B vil benyttes til å besvare problemstillingene om hva som karakteriserer samspillet mellom mor-barn og far-barn når barna er henholdsvis 2 år og 3 år.

4.2 Datainnsamling

IABSU er et omfattende prosjekt med mange hendelser, både personlige intervjuer (Pi), videoobservasjoner og telefonintervjuer (Ti) med foreldrene. I tillegg ble det utført tester av barna da de var 4 år. Det ble også sendt spørreskjema for å kartlegge adoptivbarnas sosiale utvikling og fungering i barnehagen da de var 3 år og 4 år¹³. Det deltok fire forskningsmedarbeidere i datainnsamlingen.

4.2.1 Prosedyrer for gjennomføring av observasjoner

IABSU har i stor grad fulgt samme innholdsmessige prosedyrer og struktur som studien BSU ved Atferdssenteret i Oslo, men valgte å gjennomføre intervjuer og observasjoner hjemme hos informantene, i motsetning til BSU som gjennomførte undersøkelsen i offentlige lokaler i tilknytning til lokale helsestasjoner. I adopsjonsstudien var det flere hensyn som måtte vurderes. På den ene siden var det viktig å ta hensyn til informantenes integritet, privatliv og behov for beskyttelse mot uønsket innsyn. For mange vil det å skulle slippe forskere inn i sitt private hjem oppleves ubehagelig og kanskje som et utilbørlig press. På den andre siden måtte hensynet til den spesielle situasjonen adoptivfamilier er i den første tiden etter at adopsjonen ivaretas. Dette er en periode hvor adoptivbarnet har behov for tid til å falle til ro i nye omgivelser, og bør derfor skjermes for unødige belastninger i form av stress, nye inntrykk og skifte av miljøer. Dette er noe adopsjonsbyråene informerer nøye om, og mange adoptivforeldre er svært opptatt av å skjerme barna sine den første tiden (Vonheim, 2002). Det ble derfor avgjort at datainnsamlingen, både

---

¹³ Se oversikt over tidspunkt for de ulike hendelsene i vedlegg 3b

intervjuer og observasjoner, skulle foregå hjemme hos informantene. Det ble også lagt til grunn i denne avgjørelsen at adoptivforeldre har vært nødt til å åpne hjemmet sitt for offentlige instanser som en del av godkjenningsprosessen før adopsjonen, og at de derfor ville ha lav terskel for å åpne dørene for oss. Hensynet til familiens spesielle situasjon ble derfor avgjørende, og sannsynligvis også i tråd med familienes egne ønsker. Ingen av familiene har gitt uttrykk for at de har funnet det ubehagelig at vi har kommet hjem til dem.

Det å utføre intervjuer og observasjoner hjemme hos informantene viste seg å være praktisk krevende både når det gjaldt gjennomføring og ressursbruk. Alt teknisk utstyr og observasjonsmateriell måtte medbringes og rigges til for hver gjennomføring. Forskningsmedarbeiderne måtte til en viss grad "ta seg til rette" i informantenes hjem for å kunne gjennomføre observasjonen, blant annet for å få best mulig opptaksforhold og plass til videokameraet som var montert på en tripod. For å avgrense området for observasjonen hadde vi med et teppe som skulle plasseres, og det var viktig å fjerne forstyrrende elementer som kunne avlede barnets oppmerksomhet under observasjonen. Derfor måtte møbler flyttes på, og leker, kosedyr, smokker, mat og drikke måtte ryddes unna før observasjonen kunne starte. Det viste seg å være vanskelig for en forskningsmedarbeider å gjennomføre intervjuer og observasjoner alene da barna var 2 år. De fleste observasjonene og intervjuene ble utført på dagtid fordi foreldrene fremdeles var hjemme i omsorgspermisjon. Svært få av barna hadde heller ikke begynt i barnehage på dette tidspunktet. Intervjuene med mødre ble gjennomført etter observasjonene. Det kunne derfor være vanskelig for mødre å få ro og konsentrasjon til å besvare intervjuet med barnet til stede. Det var derfor nødvendig å være to forskningsmedarbeidere til stede under intervjuene ved 2 år. Oppgavene ble fordelt, hvor en hadde ansvar for gjennomføring av observasjonene, for deretter å være sammen med barnet mens intervjuet med mor pågikk. Ved 3 års intervjuene viste det seg at dette ikke lenger var noe stort problem, slik at intervjuer og observasjoner ble utført av en forskningsmedarbeider alene. På dette tidspunktet kunne barna lettere aktivisere seg selv, blant annet med de medbrakte lekene. Dessuten foregikk intervjuene ofte på ettermiddagstid, slik at mor eller søsken var hjemme sammen med barnet når observasjonen var unnagjort.

Selve gjennomføringen av observasjonen foregikk ved at instruktøren innledet ved å gi en generell informasjon om det som skal skje¹⁴. Instruktøren er ikke til stede i rommet mens observasjonen foregår, hun går inn kun for å introdusere nye oppgaver og instruere om gjennomføring. Instruktøren passer tiden for hver oppgave. Det å la seg observere kan oppleves som stressende av deltakeren, selv om observasjonene foregår i kjente omgivelser. Adopsjonsprosjektets instruktør var ikke til stede i rommet mens samhandlingen foregikk, men alt ble likevel festet til film, noe som enkelte kan oppleve som utfordrende. For å redusere mulig stress ble derfor hvert besøk innledet med en uformell samtale om innhold og framgangsmåter for observasjon og intervju (Haidet, 2009), og foreldrene ble alltid informert om at de kunne be om å avbryte observasjonen hvis de mente det var nødvendig. Det kan diskuteres hvorvidt observasjoner som gjennomføres hjemme hos informantene gir et annet bilde av interaksjonen enn om observasjonen foregår i en laboratorielignende setting. Gardner (2000) viser til ulike studier som har undersøkt denne problemstillingen, uten at det gis et entydig svar. Noen studier viser at mødre oftere tar styring over situasjonen og flere initiativ til samspill i en laboratoriesetting. De gir også flere beskjeder og mer ros. Barn tar flere initiativ når observasjonen foregår hjemme, men kan være mindre samarbeidende enn i en laboratorielignende situasjon. Andre resultater tyder på at mødres atferd er forskjellig i hjemmesituasjon og laboratoriesituasjon, mens barnet virker lite påvirket av settingen. I følge Tetzchner (2001) er ikke kvaliteten på en observasjon avhengig av hvor observasjonene foregår, eller om det er en eksperimentell eller naturalistisk observasjon. I vårt tilfelle er observasjonene tilrettelagt som strukturerte observasjoner med fastlagte prosedyrer og samspillsoppgaver, som ble utført hjemme hos informantene.

4.2.2 Beskrivelse av samspillsoppgaver

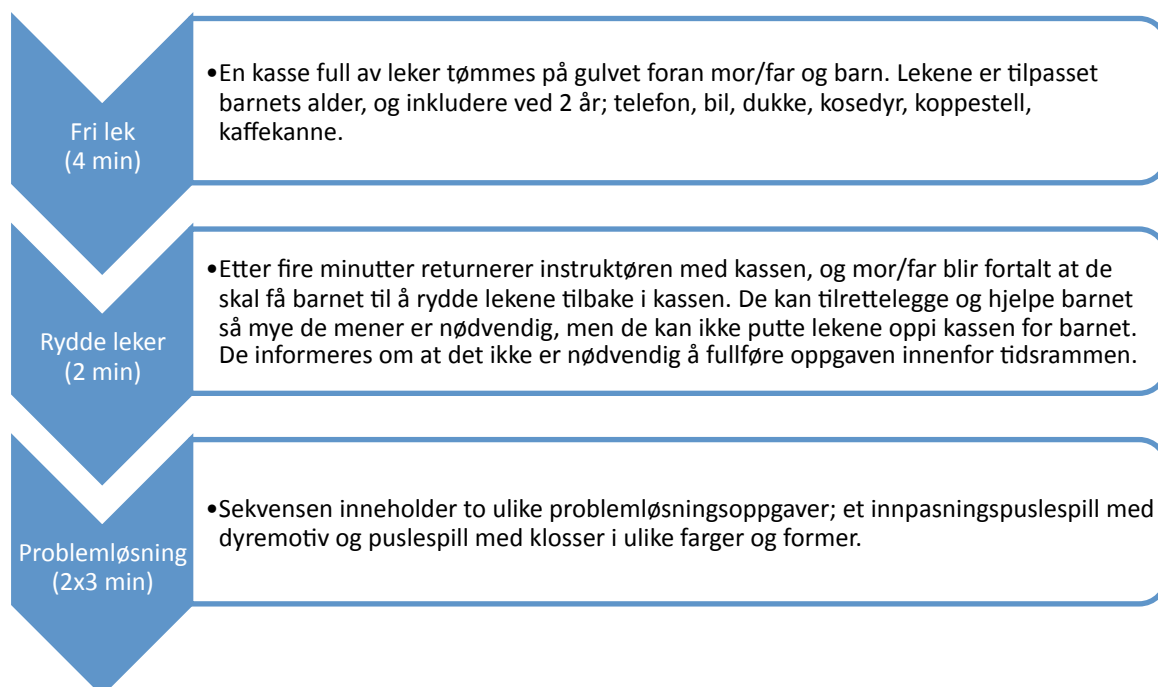
For å kunne studere samspillet mellom foreldre og barn er observasjon valgt som metodisk innfallsvinkel. Hver observasjon besto av fem strukturerte oppgaver som til sammen tok omtrent 20 minutter å utføre. Oppgavene er strukturert i den forstand at instruksene i forkant av hver oppgave er lik for alle, det samme gjelder leker og utstyr. Rammene for observasjoner og oppgavestruktur er den samme ved både 2 år og 3 år, men lekene er alderstilpasset og følgelig forskjellig ved de to tidspunktene.

---

¹⁴ Se nærmere beskrivelse av prosedyre i vedlegg 12

I min observasjonsstudie er oppgavene Fri lek, Barnet rydder leker (ryddeoppgave) og Problemløsningssoppgave valgt ut for nærmere analyse da disse er mest egnet for å avgrense og belyse prosjektets formål og problemstillinger¹⁵. De ulike oppgavene gjenspeiler ulike sider ved foreldre-barn-samspill og kan minne om hverdagslige situasjoner som foreldre og barn ofte gjør sammen, enten det gjelder å leke sammen eller å rydde opp. De utvalgte oppgavene gir oss innblikk i foreldrenes tilrettelegging, styring og kontroll, involvering i samhandling, felles lek, oppmerksomhet og spillskvalitet. De utvalgte lekesekvensene presenteres i figuren nedenfor, og er eksemplifisert med leker som ble brukt da barna var 2 år.

Figur 4-1 Utvalgte lekesekvenser i observasjonsstudien

Frileksoppgaven er i hovedsak en ”oppvarmingsoppgave” hvor foreldre og barn leker som de vil. Deltakerne får tid til å venne seg til kamera og den noe kunstige situasjonen (Haidet, 2009). Utover dette er det en lite krevende oppgave som, så langt det er mulig, kan gi et innblikk i spontan og dagligdags samhandling mellom foreldre og barn. Det er også mulig å få inntrykk av i hvilken grad samspillet er barnesentrert eller voksensentrert. Etter fire minutter får de beskjed om å rydde leker

¹⁵ Oppgave 4 er kalt ”Høy lyd” som viser hvordan barnet reagerer på en skremmende lyd. Oppgave 5 er en ”venteoppgave” hvor barnet må vente på at mor/far fyller ut et skjema. Det ligger en innpakket gave på bordet som barnet ikke får før ventetiden er over, Oppgaven gir et innblikk i hvordan forelder/barn håndterer dette

tilbake i en kasse (oppgave 2), og mor/far blir bedt om ikke å legge lekene i kassen for barnet. Utover dette kan de gjøre det de mener er nødvendig for å få barnet til å rydde. Dette kan være en krevende oppgave for begge parter, og kan gi et innblikk i hvordan dyaden mestrer situasjoner preget av krav og uro. En del barn vil sannsynligvis vise frustrasjon og misnøye over å måtte avbryte leken for å måtte rydde opp. Dette vil de fleste foreldre være oppmerksomme på, og vil kanskje prøve å tilrettelegge oppgaven slik at barnet uroes minst mulig. Gjennom oppgaven får vi et inntrykk av i hvilken grad barnet blir frustrert, men også i hvilken grad det viser samarbeidsvilje eller ei. Dette kan være utfordrende for foreldre, særlig hvis barnet ikke ser ut til å rette seg etter foreldrenes oppfordring eller krav om å rydde lekene tilbake i kassen. Ryddeoppgaven gir et innblikk i hvilken grad foreldrene tilrettelegger, støtter og strukturer situasjonen i samsvar med barnets behov og humør/stemningsleie, samt grad av samarbeidsvilje og føyelighet (Belsky, Unpublished material). Oppgave 3 er kalt Problemløsningsoppgave, og er en strukturert lekesequens som inneholder to ulike problemløsningsoppgaver som puslespill og tilpasning av ulike former. De fleste barn vil trenge noe hjelp og støtte fra foreldrene for å mestre oppgavene, selv om de aktuelle problemløsningsoppgavene er tilpasset barnas alder, dog noe i overkant av hva et normalutviklet barn på 2 eller 3 år vil kunne gjennomføre helt uten voksenstøtte. Problemløsningsoppgavene viser i hvilken grad foreldrene strukturerer og tilrettelegger på en måte som balanserer mellom barnets behov for autonomi og behov for hjelp og støtte (scaffolding). I hvilken grad foreldrene er opptatte av å utvikle barnets forståelse og læring er også mulig å få et inntrykk av i denne oppgaven.

Det er all grunn til å anta at foreldrene i større eller mindre grad vil være påvirket av observasjonssettingen og av at de blir filmet under samspillet med barnet. Dette vil for mange føre til at de ikke opptrer helt i samsvar med hvordan de ellers ville ha håndtert lignende situasjoner i et dagligdags samspill med barnet. Dette vil kunne påvirke både selve samspillet og tonen mellom foreldre og barn, men også hvordan samspillet utvikler seg. Noen foreldre vil sannsynligvis ikke gripe så raskt inn i en grensesettingssituasjon som de normalt ville gjort. Andre vil kanskje vektlegge en samhandlingsform som de tror er "riktig" eller forventet og på den måten ikke fremstå slik de vanligvis gjør. Det er likevel grunn til å anta at slik foreldrene fremstår likevel gir et så autentisk bilde som mulig. I den grad det gir et falskt bilde, vil jeg anta at det

for de fleste da trekker i positiv retning fordi de ønsker å fremstille seg selv mest mulig positivt. I de tilfellene dette skjer, kan det kanskje være mulig å hevde at dette gir et bilde av foreldrenes potensial for godt samspill med barnet.

4.3 Bearbeiding av observasjonsdata

Etter å ha gjennomført totalt 180 videoobservasjoner hadde vi store mengder observasjonsdata som skulle bearbeides og analyseres, og ulike muligheter for analysetilnærminger vurdert. Da studiens formål er å fremskaffe kunnskap om hva som kjennetegner samspillet mellom foreldre og barn i adoptivfamiliens etableringsfase fram til barna er 3 år gamle, falt valget ned på benytte hele videomaterialet som grunnlag for analyser av observasjonsdataene. I dette kapittelet gis det en redegjørelse for hvordan datamaterialet er behandlet og bearbeidet gjennom vurdering og skåring av hvert enkelt videoopptak.

4.3.1 Redegjørelse for instrumenter - Skåring av observasjonsdata

Observasjonsstudien bygger på et skåresystem som er utviklet av forskere tilknyttet den amerikanske studien NISCHD study of Early Child Care, og har vært anvendt i analyse av samspill mellom barn og omsorgsgivere siden tidlig på 1990-tallet (The NICHD Early Child Care Research Network NICHD, 2005). Dette er et velkjent og anerkjent skåresystem i studier av samspill mellom omsorgsgivere og barn både internasjonalt og nasjonalt (NICHD, 2005; Ravn et al., 2011). NISCHD study of Early Child Care primære mål er å studere hvordan variasjoner i barneomsorg kan relateres til sosio-emosjonell, kognitiv og språklig utvikling, samt fysisk utvikling og helse (NICHD, 2005). Skåresystemet bygger på det samme teoretiske fundamentet som denne observasjonsstudien, og fanger hvordan både foreldre og barn bidrar i et samspill, og måler ulike dimensjoner ved begge parters bidrag til samspillet. Det er derfor mulig å få et overordnet og helhetlig inntrykk av samspillet. De ulike variablene som vurderes gjør det mulig å gi en utfyllende beskrivelse av hva som karakteriserer dette samspillet. Skåresystemet reflekterer i hvilken grad foreldres sensitivitet, stimulering og tilrettelegging er tilpasset barns behov for aldersadekvat hjelp og støtte, samt barnas respons og humør i samspillet. Skåresystemet gir klare

retningslinjer for vurdering av skåringer på variablene som inngår i manualene, og alle variabler skåres på en skala fra 1 - 5¹⁶.

To ulike manualer for skåringer av de observerte samspillsekvensene/oppgavene er benyttet. I skåringen av observasjonssekvensene Frileksoppgave og Problemløsningsoppgave ble manualen «Qualitative ratings for parent-child interaction ages 2-4” (Owen, Unpublished) benyttet, mens Ryddeoppgaven ble kodet i henhold til ”Clean-up task rating scales” (Belsky, Unpublished material)¹⁷. For å skape en forståelsesramme for hvordan observasjonene er vurdert og skåret, gis det her likevel en redegjørelse for de ulike variablene som inngår i manualene. Variablene presenteres i samme rekkefølge som i de originale manualene.

Sensitivitet og respons

Variabelen Sensitivitet og respons gjenspeiler i hvilken grad mor/far observerer og responderer på barnets sosiale uttrykk og signaler, enten disse er av positiv eller negativ art. Et sensitivt samspill er godt timet og tilpasset barnets behov, signaler og responser, og mor/far klarer å tilpasse samspillet etter barnets stemningsleie, og lar barnet vise vei. Dette innebærer den voksnes innlevelse i og forståelse for hvordan barnet opplever sin situasjon og verden (Sommer, 2012; Stern, 2000). I hvilken grad samspillet er barnesentrert eller voksensentrert er derfor et nøkkelord når sensitivitet skåres. Sensitive foreldre tilpasser seg også barnets utviklingsnivå, uten å overvurdere eller undervurdere barnets interesser og ferdigheter (Vygotsky, 1978).

Invaderende/Pågående

Denne skalavariabelen gjenspeiler i hvilken grad mor/far tar kontroll over barnet eller situasjonen uten å ta hensyn til, eller være oppmerksom på barnets interesser og perspektiv. Samspillet framstår derfor som mer voksensentrert enn barnesentrert. Foreldrene kan selvfølgelig involvere seg i barnets lek uten at det betraktes som grenseoverskridende, så lenge det ikke er til hinder for barnets autonomi og interesser. Invaderende atferd er mest tydelig når foreldrene fortsetter en handling selv om barnet tydelig har mistet interessen, snur seg vekk eller gir uttrykk for protest. Foreldre kan

---

¹⁶ 1 = Ikke karakteristisk, 2 = Lite karakteristisk, 3 = Av og til karakteristisk, 4 = Ganske karakteristisk, 5 = Svært karakteristisk

¹⁷ Begge manualene er gjengitt i sin helhet i vedlegg 10 og 11.

overskride barnets grenser enten det skjer på en autoritær måte eller med hengivenhet. Av og til er det også nødvendig at foreldre handler på en måte som begrenser barnets autonomi. I de videoobserverte samspillssekvensene kunne denne type atferd observeres i situasjoner hvor barnet var i ferd med å bevege seg utenfor teppet eller ble sittende med ryggen mot videokameraet. Foreldrene ble informert før videoopptaket startet om at samspillet skulle foregå på teppet, og at barnet helst skulle sitte vendt mot videokameraet. Hvis foreldrene hentet inn barnet eller snudde det med ansiktet mot videokameraet, ble det derfor ikke skåret som invaderende atferd fra forelderens side, hvis det da ikke skjedde på en hardhendt måte.

Fraværende og /eller uengasjert

På denne skalavariabelen vurderes det i hvilken grad foreldrene viser tilstedeværelse, oppmerksomhet og engasjement i samspillet med barnet. Både kvantitet og kvalitet tas hensyn til. Fraværenhet eller manglende engasjement kan vise seg hos foreldre som deltar lite i barnets lek, eller som ikke oppfatter barnets signaler eller henvendelser. Denne type samspill kan fremstå som lite synkronisert. Fraværende eller uengasjerte foreldre viser ofte større interesse for lekene enn for barnet, og de kan å være veldig stille. De kan også være mer opptatt av personer eller det som skjer utenfor samspillet. Fordi skalaen tar hensyn både kvantitative og kvalitative forhold, kan foreldre som deltar i samspillet likevel skåre høyt på variabelen hvis samspillet virker mekanisk eller likegyldig.

Kognitiv stimulering

I hvilken grad foreldrene er opptatt av å stimulere barnets kognitive utvikling vurderes både ut fra mengde av stimuli som gis, og om det gjøres på en måte som fremmer perseptuell, kognitiv, språklig og fysisk utvikling. For at kognitiv stimulering skal skåres, kreves det en viss innsats fra foreldrenes side, det er ikke nok bare å gi barnet en leke uten å benevne det som skjer. Jo mer foreldrene utnytter en situasjon til å utvide barnets forståelse, jo høyere skåre vil de få. Foreldre som responderer på barnet ved å repetere det barnet sier ("kopp"), vil skåre lavere enn foreldre som setter ordet inn i en større sammenheng ("det er en rød kopp som du kan drikke av"). Foreldre som skårer høyt på kognitiv stimulering viser god forståelse for

barnets interesser, aktivitet og utviklingsmessige nivå, og samspillet foregår innenfor sonen for barnets nærmeste utviklingsnivå (Vygotsky, 1978).

Hengivenhet og positiv oppmerksomhet for barnet

Denne skalavariabelen vurderer i hvilken grad foreldrene uttrykker emosjonell tilstedeværelse og hengivenhet overfor barnet, noe som viser seg gjennom måten foreldrene lytter til, ser på eller morer seg sammen med barnet. Hengivenhet uttrykt gjennom fysisk kontakt som å klemme eller stryke barnet på kinnet har også betydning for vurdering av skåre. Varme og kjærlige foreldre gir lett uttrykk for følelser og viser at de setter pris på barnet sitt (Schaffer, 1996). Både kvantitet og kvalitet i foreldrenes uttrykk for positiv oppmerksomhet og hengivenhet vurderes.

Negativ oppmerksomhet overfor barnet

Hyppighet og intensitet i foreldrenes uttrykk for negativ oppmerksomhet vurderes på denne skalavariabelen. Både nonverbale (for eksempel kroppsholdning) og verbale uttrykk for negativ oppmerksomhet tas med i vurderingen. Tegn på negativ oppmerksomhet vises blant annet gjennom irettesettelser, irritasjon eller utålmodighet.

Positivt humør og affekt (barneskala)

På bakgrunn av denne variabelen vurderes det i hvilken grad det ser ut til at barnet trives og er fornøyd i samspillssituasjonen. Noe som kommer til gjennom smil og latter eller entusiasme og tydelig glede. Fravær av godt humør og positiv affekt betyr ikke at barnet er i dårlig humør eller negativ til det som skjer, men kan indikere et nøytralt eller ”flatt” stemningsleie. Positiv og negativ affekt skåres uavhengig av hverandre, noe som innebærer at barnet kan få lav eller høy skår på begge dimensjonene.

Negativt humør / affekt (barneskala)

Variabelen viser i hvilken grad og på hvilken måte barnet gir uttrykk for negativ affekt. Intensitet og frekvens vurderes i forhold til hvordan misnøye uttrykkes, blant annet gjennom barnets kroppsspråk når det gråter, sutrer, er sint, har raserianfall eller på andre måter gir uttrykk for frustrasjon.

Vedvarende oppmerksomhet (barneskala)

Barnets utholdenhet og vedvarende oppmerksomhet i lekesekvensen vurderes på bakgrunn av denne variabelen. Det er først og fremst barnets utholdenhet og oppmerksomhet i lekeaktiviteter som måles. Et barn som stadig skifter leker eller aktivitet på en ufokusert måte vil skåre lavt. Et barn som viser lite vedvarende oppmerksomhet kan virke apatisk, urolig, lite målrettet eller se ut til å kjede seg.

Barnets engasjement for mor/far (barneskala)

Dette er en skalavariabel som gjenspeiler i hvilken grad barnet viser, initierer og/eller opprettholder samspill med mor/far, samt gir uttrykk for hengivenhet og positive følelser. Tegn på hengivenhet kan være at barnet ser ofte på forelderen, smiler og ler, eller snakker med dem. Variabelen har først og fremst et kvantitativt fokus hvor varighet og hyppighet i barnets henvendelser til mor/far tillegges primær vekt framfor kvaliteten eller intensiteten i barnets henvendelser. Indikatorer på barnets engasjement vises gjennom barnets initiativ overfor mor/far og/eller gjennom barnets respons på foreldrenes initiativ. Manglende engasjement er tydelig når barnet avviser foreldrenes lekeforslag, dytter unna leker, setter seg med ryggen til mor osv.

Global samspillskvalitet

Dette er en dyadisk og global variabel som fokuserer på emosjonelt klima og gjensidighet i samspillet. Høy skåre på denne variabelen gjenspeiler et nært forhold og gjensidig engasjement mellom forelder og barn. Begge parter godtar og responderer hverandres utspill og initiativ, noe som vises for eksempel gjennom mimikk, smil og småprat. Samspillet er avslappet og det virker som de har glede av hverandres selskap. Hvis barnet blir urolig eller opprørt, hjelper forelderen barnet til å roe seg, og samspillet kan fortsette der det slapp. Hvis samspillet mangler en kjerne av følelsesmessig nærhet eller samspillet er preget av avvisning, ignorering eller mangel på gjensidig respons, gis det en lav skår på denne dimensjonen. Et slikt samspill kan også være preget av frustrasjon, anspenthet, engstelse eller fiendtlighet. Samspillet er lite synkronisert. Det kan være vanskelig for mor/far å roe barnet på en effektiv og støttende måte hvis det blir opprørt. Konfliktsituasjoner blir i liten grad løst raskt eller enkelt, i stedet kan konflikten eskalere. Det ser ut til å være lite nærhet mellom forelder og barn når konflikten er over.

Observasjonssekvensen *Ryddeoppgave* ble kodet i henhold til manualen "Clean-up task rating scales" (Belsky, Unpublished material), som fanger dimensjoner i foreldre-barn-samspill som utfordres i kravsituasjoner. Barna er i en alder med gryende utvikling av autonomi, samtidig som de skal lære å forholde seg til foreldrenes grensesetting og krav. Ryddeoppgaven gir et innblikk i hvordan foreldrene balanserer denne utfordringen. Manualen består av tre deler kalt "Maternal control and Affect", "Child Compliance-Noncompliance and Affect" og "Dyadic Cooperation".

Kontroll og affekt (Maternal Control and Affect)

Foreldrene vurderes i forhold til hvordan og i hvilken grad de tilrettelegger situasjonen slik at barnet både kan handle selvstendig, men også i tråd med foreldrenes instruksjoner og grenser. Foreldrenes utfordring i denne oppgaven er å finne en balanse mellom ledelse og kontroll på den ene siden, og ettergivenhet og manglende struktur på den andre siden (Schaffer, 1996). For mye og for lite kontroll kan begge hindre barnets muligheter til å utføre oppgaven på en selvstendig måte. Dersom mor/far er sensitive for hvor barnet har sitt fokus, er det enklere å oppnå felles oppmerksomhet om det som skal gjøres, noe som øker sjansene for å lykkes i denne oppgaven som utfordrer barnets vilje og evne til samarbeid og føyelighet.

Sensitiv veiledning

Mor/far vurderes i forhold til i hvilken grad de er oppmerksomme på barnets tendens til å være føyelig eller ikke når ryddeoppgaven skal utføres, og om de instruerer og strukturer oppgaven på en måte som er tilpasset barnets behov for støtte og veiledning. Et samarbeidsvillig barn vil ha mindre behov for struktur og støtte gjennom oppgaven. Det er da et mål at barnet får utføre oppgaven relativt selvstendig, samtidig som det vurderes i hvilken grad mor/far roser og oppmuntrer barnet underveis. Et barn som er mindre samarbeidsvillig og føyelig vil ha behov for større grad av struktur og rettledning. Dette bør skje på en vennlig, men klar og tydelig måte. Sensitive foreldre kan ta i bruk strategier som forhandlinger, forklaringer, forslag eller lek for å få barnet i gang. Det er viktig å understreke at det ikke er en direkte sammenheng mellom foreldre som skårer høyt på sensitivitet, og et samarbeidsvillig og føyelig barn. I samspill med et lite føyelig barn vil foreldre som likevel tilrettelegger oppgaven på en konsistent og positiv måte, vurderes som svært

sensitive. Gjennom sensitiv veiledning vil barnet få nødvendig hjelp til å mestre oppgavens iboende utfordringer innenfor sin utviklingssone (Schaffer, 1996)

Overkontroll

Denne skalavariabelen måler i hvilken grad foreldrene opptrer på en overkontrollerende eller invaderende måte. Variabelen vurderes i forhold til barnets kompetanse og behov for hjelp og støtte. Overkontrollerende foreldre gir ikke barnet tilstrekkelige muligheter til å utføre ryddeoppgaven på en selvstendig måte. Dersom et barns trenger mye hjelp og veiledning for å utføre oppgaven, vil det kreve tett oppfølging og instruksjoner fra mor/far uten at det oppfattes som overkontroll. Et samspill preget av overkontroll er mer voksensentrert enn barnesentrert. Forelderens agenda vil være i fokus, enten barnet forholder seg til oppgaven eller ikke.

Overkontroll kan vises uavhengig av forelderens humør. Overkontroll kan utføres med irritasjon eller forbud, men kan også komme tydelig til uttrykk selv om det utføres på en tilsynelatende positiv måte. Dette skjer for eksempel ved å overøse barnet med kommandoer og forslag om hva som skal gjøres.

Underkontroll

Skalavariabelen Underkontroll måler i hvilken grad foreldrene ikke tar nok kontroll i ryddesekvensen, slik at barnet ikke får tilstrekkelig hjelp, støtte og struktur til å kunne utføre oppgaven relativt selvstendig. Underkontroll kan reflektere manglende engasjement, en "laissez-faire holdning" eller mor/far kan være for ettergivende overfor barnet. Grad av underkontroll vurderes også i forhold til barnets behov og mestring, og det tas med i vurderingen at ryddesituasjonen krever at barnet bør få en viss grad av frihet til å utføre oppgaven selvstendig (Schaffer, 1996).

Positiv oppmerksomhet rettet mot barnet

Denne variabelen gjenspeiler i hvilken grad mor/far viser barnet varme, omsorg og hengivenhet, og i hvilken grad forelderens ser ut til å trives i samhandlingssituasjonen. I vurderingen tas det hensyn til både frekvens og intensitet. Det er mange ulike typer handlinger og atferd som kan indikere positiv oppmerksomhet. I ryddeoppgaven legges det spesielt vekt på hvilken betydning ros og oppmuntring har for barnets innsats, da forelderens entusiasme sannsynligvis vil ha positiv og motiverende

innvirkning. Positiv og negativ oppmerksomhet mot barnet skåres uavhengig av hverandre, slik at lav skår på den ene dimensjonen nødvendigvis ikke fører til høy skår på den andre.

Negativ oppmerksomhet rettet mot barnet

Denne skalaen måler i hvilken grad forelderen har en negativ innstilling eller viser motvilje, misnøye eller irritasjon mot barnet. Også her legges det vekt både på intensitet og frekvens av atferden.

Føyelighet, ikke-føyelighet og affekt (Child Compliance-Noncompliance and Affect)

Føyelighet handler først og fremst om barnet er villig til å gjøre som mor/far ber om. Vurderingene som legges til grunn for skåring av barnets samarbeidsvilje og føyelighet i ryddeoppgaven, har et utviklingsperspektiv som tar hensyn til at både barns føyelighet og ikke-føyelighet er noe som øker gjennom småbarnsalderen. Begge dimensjonene innebærer positive utviklingsmessige endringer. Det er store individuelle forskjeller i hvordan både føyelighet og ikke-føyelighet kommer til uttrykk. Om det er for mye eller for lite av det ene eller det andre, så er begge deler normativt (Kuczynski et al., 1987). I løpet av småbarnsalderen er det et mål at barnet utvikler autonomi for å mestre en sosial verden som setter krav både til selvstendighet og føyelighet (Belsky et al. upublisert).

Variabelen Ikke-føyelighet er definert i tre ulike kategorier; *selvhevdende*, *trassig/utfordrende* og *passiv*. I vurderingen av disse variablene ble formen på foreldrenes instruksjoner tatt med i betraktning da skåre ble gitt. Er forelderen tydelig eller uklar i sin instruks? Er det en generell beskjed som blir gitt ("putt lekene i kassa") eller gjøres dette eksplisitt ("legg bilen i kassa")? Barnets affekt og handlinger i ryddesekvensen tas også med i vurderingen når kategorien ikke-føyelighet skal skåres.

Føyelighet

På bakgrunn av denne skalaen vurderes barnets samarbeidsvilje, og i hvilken grad barnet føyer seg etter forelderens krav og beskjeder i ryddesituasjonen. Skalaen måler

hvor lett eller vanskelig det er å få barnet til å utføre oppgaven i tråd med forelderens ønsker. Selv om alle lekene ryddes i løpet av observasjonssekvensen, betyr nødvendigvis ikke det at barnet skårer høyt på føyelighet. Mens vurderingen tar hensyn til form, kvalitet og intensitet i de tre ikke-føyelighet variablene som reflekterer hvordan barnet uttrykker motstand og uvilje, vurderes kun frekvens og forekomst av føyelighet når dimensjonen føyelighet skåres. (For å eksemplifisere dette kan et barn som vurderes som ganske føyelig (skåre = 4), i følge manualen beskrives som overveiende føyelig, dvs mer føyelig enn ikke føyelig, selv om det er episoder hvor barnet helt tydelig ikke føyer seg etter mors/fars krav og instruksjoner. Et barn som vurderes som minimalt føyelig (skår = 2) viser få tilfeller av føyelighet eller samarbeidsvilje. I de tilfellene føyelighet vises, skjer det forsinket eller etter store anstrengelser fra forelderens side.)

Selvhevdende ikke-føyelig

Denne skalavariabelen måler barnets grad av selvhevdelse og gryende autonomi. Dette uttrykkes ikke gjennom sinne og trass, men som et forsøk på å avgrense egne ønsker og behov fra forelderens ønsker. På denne måten forsøker barnet å vise selvstendighet og egenart, noe som kan komme til uttrykk ved at barnet nekter å utføre "ordre", gjennom argumenter, utsettelsestaktikk eller forsøk på forhandling. Barnet kan være både sta og egen, men motstanden er ikke preget av sinne eller protest bare for å protestere. Dette skiller den selvhevdende formen for ikke-føyelighet fra den mer utfordrende og trassige formen. Små barn kan ofte vise selvhevdelse og trass/sinne samtidig. Selv om kategoriene skåres separat kan begge formene forekomme i samme situasjon. Hvis for eksempel barnet markerer selvhevdelse med et klart og tydelig "nei, vil ikke", med påfølgende sinneutbrudd, vil dette skåres under dimensjonen *Trassig ikke-føyelig*. I tilfeller hvor barnet viser selvhevdelse som blir møtt med ytterligere press fra mor/far om å samarbeide, kan det utvikle seg til sinne eller tydelig trass hos barnet. I en slik situasjon vil barnet skåres på begge dimensjonene. Både intensitet og frekvens i barnets uttrykk vurderes ved skåring.

Trassig ikke-føyetlig

Denne skalaen måler i hvilken grad barnet viser sinne eller negativ emosjonell motstand og opposisjon mot mors/fars krav. I motsetning til den selvhevdende formen for ikke-føyetlig, fremstår et barn som protesterer med trass og sinne som mindre kompetent, mer impulsiv, samt mer intens og utholdende. Barnets responderer med trass og sinne på forelderens krav, og kan gi inntrykk av å ”protestere bare for å protestere”, og kan gjøre det motsatte av det som er forventet. Indikatorer kan være sinneutbrudd som skrik og hyl, barnet kaster leker, tramper i gulvet, slår og biter, raserianfall.

Passiv ikke-føyetlig

De to foregående variablene som er beskrevet, måler hvordan barnet aktivt markerer uvilje mot å rette seg etter forelderens krav i ryddesituasjonen. Som det ligger i navnet, måler dimensjonen *Passiv ikke-føyetlig* hvordan barnet viser motstand uten synlige ytre tegn på verken trass eller forsøk på selvhevdelse. Passiv ikke-føyetlig viser seg første og fremst gjennom at barnet ignorerer mor/fars krav og instruksjoner. Et eksempel kan være at barnet fortsetter å leke med en leke, eller bytter aktivitet / fortsetter å leke med en ny leke eller gjør noe helt annet enn det som er ønsket. Av og til responderer barnet på foreldrenes instruksjoner ved for eksempel å ta opp en leke som mor/far sier skal opp i kassen. I stedet for å putte leken oppi i kassen, kan barnet legge leken til side eller fortsette å leke med den på en måte som tydelig viser at han/hun ignorerer forelderens krav.

Positiv affekt

Denne variabelen måler i hvilken grad barnet virker fornøyd og glad gjennom ryddesekvensen. Skalaen reflekterer frekvens og styrke i barnets positive uttrykk, og skåres uavhengig av negativ affekt. En høy skår indikerer et barn som gir uttrykk for spontan og hjertelig glede, og som uttrykker positiv affekt på flere måter. Tydelige indikatorer er ansiktsuttrykk, smil og latter, samt barnets toneleie. Et barn som skårer middels (skår = 3) på denne variabelen viser tegn til glede, smiler og latter, men fremstår som nøytral og/eller negativ i omtrent halvparten av sekvensen.

Negativ affekt

Dimensjonen *Negativ affekt* måler i hvilken grad barnet er lei seg, sint eller på andre måter viser misnøye eller mistrivsel. Indikatorer for negativ affekt kan for eksempel være gråt, furting, kaste leker, stamper med føttene, gråt, osv. Både intensitet og frekvens vurderes i skåringen. Hvis barnet viser moderat negativ affekt gjennom hele ryddesekvensen, eller hvis det oppstår en til to sterke episoder med sterk negativ affekt i løpet av hele sekvensen, vil barnet få en skår = 4 på denne variabelen.

Dyadisk samarbeid (Dyadic cooperation)

Variabelen *Dyadisk samarbeid* er et overordnet mål på hvordan både foreldre og barn bidrar til å gjennomføre ryddeoppgaven. Skalaen fokuserer på i hvilken grad dyaden er preget av gjensidighet, samarbeid, nærhet, fellesskap og fleksibilitet, noe som antas å fremme barnets samarbeidsvilje og føyelighet (Schaffer, 1996). Begge parter forholder seg gjensidig til oppgaven, samspillet er synkront og det er ingen tegn til maktkamp eller konflikter i en dyade som fungerer godt. Dersom forelder og barn samhandler på en gjensidig og utfyllende måte, vil samspillet kunne vurderes som godt i de tilfeller hvor mor/far er sensitive selv om barnet viser motstand og er lite føyelig. Samspillet kan likevel være målrettet, og de kan fullføre oppgaven i fellesskap. Et kjennetegn på en lite samarbeidende og samhandlende dyade er forelder og barn som tydelig har forskjellige fokus for ryddeoppgaven. Dette vises for eksempel når mor/far fortsetter å gi generelle instruksjoner om å rydde selv om barnet ignorerer dette eller tydelig viser at det ikke vil føye seg.

4.4 Skåring av videoobservasjoner

Videomaterialet er skåret av fire observatører. For å sikre best mulig reliabilitet og minimalisere antall tilfeldige feilskårer, gjennomgikk alle observatørene en omfattende opplæring i skåresystemet. Fordi manualene bygger på kvalitative vurderinger av samspill, stilles det store krav til kunnskap og innsikt i manualenes ulike dimensjoner og hvordan disse skal skåres. Det er større sjanse for at skåringsfeil oppstår når et skåresystem er basert på individuelle vurderinger fra observatørens side (Gall, Gall, & Borg, 2007; Haidet, 2009). Derfor fikk observatørene en grundig opplæring i bruk av manualen og hvilke vurderinger som lå til grunn for utarbeidelse av de forskjellige dimensjonene som måles. Opplæringen ble gjennomført i tre faser.

4.4.1 Opplæring av observatører

Fase 1: Opplæring i bruk av manualer og skåresystemet

Etter at observatørene gjennom selvstudium ble godt kjent med skåresystemets manualer og beskrivelsene av de ulike dimensjonene og kriterier for skåring, ble det gjennomført tre kodemøter á tre timer. I løpet av disse møtene ble fem ulike observasjoner skåret basert på grundige diskusjoner med utgangspunkt i manual A, ”*Qualitative ratings for parent-child interaction*» (Owen, Unpublished). Tre observasjoner av samspill mellom mor-barn-2 år og to observasjoner samspill mellom far-barn-3 år ble plukket ut. De aktuelle observasjonene viste stor variasjon i interaksjonsformer, noe som bidro til bredde i forståelsen av manualen og de ulike dimensjonene. På dette tidspunkt ble hele observasjonen, dvs. de utvalgte observasjonssekvensene *Fri lek*, *Problemløsningsoppgave* og *Ryddeoppgave* vurdert og skåret under ett som en helhetlig observasjonssekvens.

Fase 1 var også en forberedelse til fase 2, et arbeidsseminar arrangert i samarbeid med professor Margareth T. Owen, forsker ved University of Texas at Dallas. Hun har vært tilknyttet den amerikanske studien NICHD – study of Early Child Care som forsker i en årrekke, og har bidratt til utviklingen av begge manualene. Professor Owen fikk tilsendt de samme fem observasjonene som kodegruppen studerte i god tid før arbeidsseminaret. Alle observasjonene ble tekstet til engelsk. På denne måten kunne professor Owen, i samarbeid med et team av kollegaer, vurdere observasjonene som en forberedelse til vårt arbeidsseminar. I forkant av arbeidsseminaret foreslo professor Owen å bruke en mer egnet manual i vurderingen av ryddeoppgaven, manual B - *Clean-up task rating scale* (Belsky, Unpublished material), fordi det ville nyansere bildet av hvordan ulike dimensjoner i samspill kan arte seg i ulike sekvenser. Dette var i overensstemmelse med kodegruppens oppfatning, som hadde erfart at ryddeoppgaven var vanskelig å skåre på bakgrunn av beskrivelsene i manual A. For å få fram nyansene i de tre ulike oppgavene ble det i overensstemmelse med professor Owen også avgjort at Frileksoppgave og Problemløsningsoppgave skulle vurderes og skåres separat selv om samme manual ble brukt som skåringsgrunnlag. Sett i lys av observasjonssekvensens oppbygning og rekkefølge i oppgaver, var dette

en hensiktsmessig måte å gjøre det på. Frileksoppgaven følges av Ryddeoppgaven, og Problemløsningsoppgaven avslutter de observerte sekvensene. De tre oppgavene har ulike iboende krav og utfordringer, og det ble antatt at det ville være lettere å nyansere forskjellene ved å vurdere Frileksoppgave og Problemløsningsoppgave separat.

Fase 2: Arbeidsseminar

Det ble gjennomført et to dagers arbeidsseminar ledet av professor Owen. Seminaret ble arrangert i samarbeid med Atferdssenteret i Oslo, som et ledd i deres opplæring av observatører som skulle bruke samme skåringssystem. Etter en teoretisk gjennomgang av manualene, ble de ulike videoobservasjonene diskutert og skåret. Observasjonene ble sett i fellesskap, men skåret individuelt. Deretter ble observasjonene diskutert på bakgrunn av observatørenes vurderinger, før vi kom fram til enighet om en standard skåre ("gullskåre") for hver dimensjon/variabel i det enkelte samspill. På denne måten fikk observatørene innsikt i hverandres vurderinger av observasjonene, samtidig som de også måtte begrunne sine egne vurderinger. Det er all grunn til å anta at denne framgangsmåten bidro til økt kunnskap i bruk av manualen og i skåring av de ulike dimensjonene. Vurderingene bak den enkelte "gullskåre" resulterte i et veiledningsdokument med begrunnelser for vurderinger og skårer, noe som observatørene anvendte i den videre skåringssprosessen.

Fase 3: Skåring av observasjoner og observatørmøter

De samme manualene er anvendt i skåringene av videoobservasjonene ved både 2 år og 3 år. Totalt 10 prosent av det totale videomaterialet ble testet for interobservatørreliabilitet ved at alle observatørene skåret de samme observasjonene. Disse observasjonene ble tilfeldig trukket ut, og observatørene ble på forhånd ikke informert om hvilke videoopptak som ble reliabilitetstestet. Alle observatørene skåret innledningsvis de samme fem observasjonene, som ble reliabilitetstestet som en kontroll for at skåringsprosessen kunne settes i gang. Deretter ble tilfeldige observasjoner reliabilitetstestet tidlig i skåringsprosessen uten at observatørene visste hvilke observasjoner dette gjaldt. Vissheten om at andre observatører kanskje skårer de samme opptakene som en selv kan medføre mer konsistente skåringer på tvers av observatører, noe som kan bidra til økt interobservatørreliabilitet (Gardner, 2000).

Det ble avholdt jevnlige møter gjennom hele skåringsprosessen for å diskutere aktuelle problemstillinger som observatørene møtte på. I mange tilfeller ble det sett på utdrag av observasjoner som koderne har vært usikre på, slik at gruppen i fellesskap kunne diskutere seg fram til felles forståelse og enighet om skårer. Disse møtene har også vært viktige for å unngå observatørdrift, noe som kan være et moment for feilkilde i koding av observasjonsmaterialet på bakgrunn av manualene som er anvendt. Manualene gir rom for subjektive vurderinger og tolkninger. Når datainnsamlingen og skåreprosessen foregår over lengre tid, er det alltid en sjanse for at observatøren oppfatning av de ulike dimensjonene i skåringsmanualen kan endres (Bakeman, 1997; Vedeler, 2000). For langt opphold mellom opplæring og koding av observasjoner kan også føre til observatørdrift. Derfor startet dette arbeidet så raskt som mulig etter at opplæringen var fullført.

4.4.2 Interskårerreliabilitet

Til sammen 10 prosent ($n = 19$) av videoobservasjonene ble tilfeldig valgt ut og testet for observatørreliabilitet. Dette betyr at alle fire observatørene skåret de samme 19 observasjonene, mens de resterende 171 observasjonene ble fordelt mellom hver observatør. Ulike statistiske metoder for analyse av observatørreliabilitet ble vurdert. Intraclass Correlation (ICC) er en hensiktsmessig statistisk metode i studier hvor hver enkelt observatør separat har skåret et tilfeldig utvalg observasjoner som skal brukes i videre analyser (Shrout & Fleiss, 1979; Tinsley & Weiss, 1975). Andre studier som har anvendt det samme skåringssystemet har også rapportert observatørenighet ved bruk av ICC (NICHD Early Research Network, 1997, 1998, 1999, 2004; Ravn et al. 2010). ICC ble derfor anvendt som reliabilitetsmål for å vurdere observatørreliabilitet i skåring av hver skalavariabel. Det er viktig å påpeke at observatørreliabilitet i denne forbindelse viser til i hvilken grad det er enighet mellom observatørene om skåring av de enkelte variablene. På bakgrunn av den grundige opplæringen observatørene fikk i forkant av skåringsprosessen var det forventet relativt høy grad av enighet i vurderingen av skalavariablene. Samtidig bygger skåringsverktøyet på kvalitative vurderinger av samspill, noe som åpner for et visst skjønn når skårer skal settes¹⁸. Dette var et tema som ble løftet frem av professor Owen under hennes

---

¹⁸ Dette reflekteres i skåremanualens tittel "Qualitative ratings for parent-child interaction ages 2-4 years"

arbeidsseminar. Hun understreket betydningen av å ta hensyn til om observatørenes skåringer gikk i samme retning på skalaen når observatørreliabilitet skulle vurderes (dvs. at skårene 4 og 5 går i samme retning, mens skårene 2 og 1 går i motsatt retning). Dette innebærer ikke at forskjellene mellom 3 og 4 er viktigere enn forskjellene mellom 4 og 5, men det illustrerer heller glidende overganger mellom vurderingene som ligger til grunn for skåringene. Dette er i overensstemmelse med Tinsley og Weiss (1975) som mener at det er mulig å ha en fleksibel definisjon av observatørenighet når vurderingene som ligger til grunn bygger på subjektivt skjønn, slik det ofte gjør i psykologisk forskning. I slike tilfeller kan det for eksempel være forsvarlig å akseptere en differanse på en skalaverdi, så lenge skalaen går i samme retning. Det kan være små nyanseforskjeller i fortolkningen av en variabel hvor observatørene har skåret 4 eller 5 (f.eks. fire observatører skårer: 4-4-5-4), i motsetning til et resultat hvor skåringen går i ulike retninger (f.eks. 2-2-4-5). I situasjoner hvor dette fenomenet oppsto underveis i skåringsprosessen, var det nødvendig for oss å diskutere forståelsen av disse variablene grundig før skåringsprosessen kunne fortsette, da dette tydet på noe ulik skjønnsmessig vurdering av en variabel blant de fire observatørene. Selv om det ikke er tatt høyde for en fleksibel definisjon av observatørenighet ved målingen av enighet mellom observatørene i denne studien, viser en oversikt over skåringene at det er svært høy grad av enighet dersom en fleksibel definisjon hadde vært lagt til grunn¹⁹.

Målet med reliabilitetstest av observatørene har i denne undersøkelsen vært å kvalitetssikre om observatørene har vurdert den samme variabelen i den samme observasjonen likt. I beregningen av ICC har dette medført enkelte utfordringer fordi enkelte variabler viste seg å ha lite variasjon i skåringer i kombinasjon med høy grad av enighet blant observatørene (Lahey, Downey, & Saal, 1983; Tinsley & Weiss, 1975). Dette førte til svært lave ICC-verdier. Tinsley og Weiss (1975) gir en oppklarende redegjørelse for dette fenomenet, hvor de påpeker at reliabilitet og enighet mellom observatørene ikke er det samme. De eksemplifiserer hvordan man kan ha høy grad av observatørenighet og lav reliabilitetskoeffisient, eller omvendt. Reliabilitetskoeffisienten kan være lav på grunn av begrenset bruk av skalaen slik at det blir lite varians i skåringene, eller på grunn av høy grad av homogenitet i de

---

¹⁹ Vedlegg 4 i vedleggslisten viser skåringsoversiktene som ligger til grunn for variabler med ICC-verdier < .40

utvalgte observasjonene. Begge synspunktene stemmer godt overens med erfaringene som er gjort i mitt prosjekt, hvor analysene ga lave ICC-verdier selv om resultatet viste sammenfallende skåringer mellom observatørene. Det ble vurdert å endre skalaen til 3 skalanivåer for å se om det ville få fram den faktiske enigheten mellom observatørene (ved å slå sammen verdiene 1 og 2, beholde 3, og slå sammen verdiene 4 og 5). Det viste seg at dette tilslørte enigheten ytterligere og illustrerer hvordan manglende varians påvirker reliabilitetskoeffisienten, til tross for høy grad av observatørenighet. Dette eksemplifiseres i tabellen nedenfor, som viser observatørenes resultater på variabelen *Fraværende* i Frileksoppgave, som oppnådde lavest ICC-verdi av alle variablene i foreldre- og barnekalaene. Dersom skalaen hadde blitt omgjort til 3 skalanivåer, så ville resultatet av ICC blitt tilnærmet lik null, mens observatørene var enige i 15 av 19 tilfeller, noe som tilsvarer 79 %.

Tabell 4-2 Resultat av skåringer på dimensjonen Fraværenhet (Frilek) ICC = 0.17

Observatør1	Observatør2	Observatør3	Observatør4
1	1	1	1
1	1	1	1
2	2	2	4
1	1	3	1
2	2	1	2
3	1	2	1
1	1	1	1
2	1	1	1
2	2	2	1
1	1	2	2
1	1	1	1
1	1	1	1
1	2	2	1
1	1	2	2
1	1	3	2
1	2	1	2
1	2	1	2
1	2	2	2
1	1	1	1

Mitchell (1979) presiserer forskjellene mellom observatørenighet og observatørreliabilitet ytterligere ved å påpeke at definisjonen av begrepene har betydning. Der hvor reliabilitetskoeffisienten tar høyde for feilkilder som inkonsistent bruk av skalaen, ulikheter mellom observatørene og tilfeldig svingninger i de

observerte personenes atferd, gjenspeiler observatørenighet kun *en* mulig feilkilde, nemlig uenighet mellom observatørene. Når mangel på variasjon mellom skåringene fører til redusert reliabilitet, kan en oversikt over skåringer bidra til å opplyse enighet mellom observatører (ibid). En oversikt over skåringene av variabler med ICC <.40 er derfor i vedleggslisten for å illustrere dette fenomenet i denne undersøkelsen.

Høy grad av homogenitet i skåringer kan i denne studien forklares i lys av særegne trekk ved adoptivfamilier. Adoptivforeldre har vært gjennom en godkjenningssprosess som sannsynligvis bidrar til homogenitet i gruppen. Det var noe overraskende at det var svært lite variasjon i skåringene som gjenspeiler adoptivbarnas humør og affekt, men dette kan sees i lys av barnas preadopsjonserfaringer. Det kan også diskuteres om lave ICC-verdier gjenspeiler en svakhet ved skåringssystemet som gjør det vanskelig å differensiere mellom skårer på enkelte variabler. Dette fenomenet har, så langt jeg har oversikt over, ikke vært problematisert i andre studier som har brukt samme målingsinstrument. Det kan derfor tyde på at særpreg ved den observerte gruppen kan forklare manglende variasjon i bruk av skalaen.

Det var stor variasjon mellom variablenes ICC-verdier (r.17 - r.87). Alle analysene ble utført i SPSS (Intraclass correlation, two-ways mixed, single measurement, absolute agreement). I følge Fleiss (1999) indikerer ICC – verdier < 0.4 dårlig styrke i grad av enighet, ICC-verdier mellom 0.4 – 0.75 svak til god styrke, mens ICC-verdier > 0.75 indikerer svært god styrke i enighet. I denne undersøkelsen ble variabler med ICC-verdier <.40 ekskludert fra videre analyser²⁰. Selv om enkelte av de gjenværende variablene har noe lave ICC-verdier, ble de likevel inkludert i de statistiske analysene fordi problemet primært ikke var manglende enighet mellom observatørene, men lite variasjon i bruk av skalaen. De gjenværende variablene inngår derfor i videre analyser da grad av enighet mellom observatørene ble ansett som tilfredsstillende. Begrenset rangering i skårer kan forebygges gjennom pilottesting av skåresystemet og ved utvalgsprosedyrer som avslører denne type feilkilder (Shaddish, Cook, & Campbell, 2002). Da utvalget i denne studien består av familier som har adoptert barn innenfor den samme tidsperioden, er det lite sannsynlig at andre utvalgsprosedyrer hadde forhindret begrenset rangering på enkelte variabler.

---

²⁰ Oversikt over de ulike variablenes ICC-verdier fremkommer i vedlegg 5 og 6 i vedleggslisten

Av og til kan det oppstå konflikt mellom reliabilitetsvurderinger og substansiell fortolkning av resultatene. I slike tilfeller kan det være hensiktsmessig å rapportere en overordnet reliabilitetskoeffisient for (gjennomsnittet av) alle skåringene på alle variablene samlet sett, i tillegg til å vurdere hver enkelt variabelskår individuelt (Shrout & Fleiss, 1979). I denne undersøkelsen resulterte den overordnede reliabilitetskoeffisienten i ICC- verdi på $r = 0.84$ når alle observatørenes skåringer på alle variablene ble vurdert samlet. Det ble også utført en korrelasjonsanalyse (Pearsons r) for å undersøke i hvilken grad det var parvis samvariasjon mellom observatørenes vurderinger av skåringer på alle variablene samlet sett. Dette resulterte i en korrelasjonskoeffisient for hvert observatørpar mellom $r = 0.82$ og $r = 0.86$. Dette tyder på høy grad av samvariasjon i vurderingen av skåringene mellom observatørene.

4.5 Statistiske analyser

De statistiske analysene i denne undersøkelsen bygger hovedsakelig på eksplorerende faktoranalyser. I redegjørelsen for bruk av statistiske analyser er det derfor lagt vekt på hvordan datamaterialet ble klargjort for at faktoranalysene kunne gjennomføres. Det er for øvrig benyttet univariat statistikk, korrelasjonsanalyser og multipel regresjonsanalyser.

4.5.1 Reliabilitetsanalyser av skalaer

Variablene som reflekterer foreldredimensjoner i samspillet, inngår i det som i denne undersøkelsen er kalt foreldreskalaer. Barneskalaene består av variabler som reflekterer barnedimensjonene i samspillet. Studiens formål er å undersøke hva som karakteriserer foreldre-barn-samspill i adoptivfamilier når barna er 2 og 3 år gamle, og om det er mulig å identifisere dimensjoner i barn og foreldres ulike bidrag til samspillet. Faktoranalyser ble derfor vurdert som egnet til dette (Tabachnick & Fidell, 2007). Som beskrevet i kapittel 4.3.6 ble variabler med ICC-verdier lavere enn $r = 0.40$ tatt ut av skalaene før faktoranalysene. Det ble deretter konstruert en ny foreldreskala og en ny barneskala, for hvert alderstrinn, som dannet grunnlag for faktoranalysene.

Alle gjennomførte dataanalyser fulgte samme prosedyrer på begge måletidspunkter. Det var nødvendig å reversere enkelte variabler slik at alle gikk i samme retning før

de statistiske analysene. Tabellen nedenfor gir en oversikt over reverserte variabler i foreldre- og barneskalaene. Når variablene reverseres innebærer det at for eksempel variabelen Negativ Affekt som er skåret 1 (ikke karakteristisk) endres til skåre 5 (svært karakteristisk). Dette markeres med at variabelen heretter kalles Negativ Affekt (rev). Dette gjelder for alle variablene i tabell 4.3.

Tabell 4-3 Oversikt over reverserte skalavariabler

Reverserte variabler i Frilek og Problemløsning	Reverserte variabler i Ryddeoppgave
Foreldreskala: <ul style="list-style-type: none"> • Grenseoverskridelse • Fraværende/uengasjert • Negativ oppmerksomhet mot barnet Barneskala: <ul style="list-style-type: none"> • Negativ affekt 	Foreldreskala: <ul style="list-style-type: none"> • Overkontroll • Underkontroll • Negativ oppmerksomhet mot barnet Barneskala: <ul style="list-style-type: none"> • Selvhevdende ikke-føyelighet • Trassig ikke-føyelighet • Passiv ikke-føyelighet • Negativ affekt

Det ble utført reliabilitetsanalyser (Cronbach's alfa) av foreldreskalaene og barneskalaene ved 2 år og 3 år, for å sikre at skalaene hadde god indre konsistens med tanke på å gjennomføre faktoranalyser. Variabler som viste Item-total correlation (ITC) <.300 ble ekskludert fra de respektive skalaene før videre analyser.

Reliabilitetsanalysene viste at foreldreskalaen 2 år hadde god indre konsistens etter at variabelen Underkontroll ble trukket ut på grunn av lav ITC-verdi. Alle variablene i Foreldreskala 3 år viste god indre konsistens, slik at ingen variabler ble trukket ut.

Reliabilitetskoeffisienten for foreldreskalaene var $\alpha=.873$ (2 år) og $\alpha=.900$ (3 år).

Tabellen nedenfor viser hvilke variabler som inngår i foreldreskalaene før faktoranalysene for henholdsvis adoptivmødre 2 år og adoptivfedre 3 år ble gjennomført.

Tabell 4-4 Foreldreskalaer 2 år og 3 år før faktoranalyser

Foreldreskala Adoptivmødre 2 år $\alpha=.873$	Foreldreskala Adoptivfedre 3 år $\alpha=.900$
Sensitivitet (frilek)	Sensitivitet (frilek)
Pågåenhet/invadering (rev)(frilek)	Pågåenhet/invadering (rev)(frilek)
Kognitiv stimulering (frilek)	Kognitiv stimulering (frilek)
Positiv oppmerksomhet (frilek)	Positiv oppmerksomhet (frilek)
Negativ oppmerksomhet (rev)(frilek)	Negativ oppmerksomhet (rev)(frilek)
Sensitivitet (læring ²¹)	Sensitivitet (læring)
Pågåenhet/invadering (rev)(læring)	Pågåenhet/invadering (rev)(læring)
Uengasjert/fraværende (rev)(læring)	Uengasjert/fraværende (rev)(læring)
Kognitiv stimulering (læring)	Kognitiv stimulering (læring)
Positiv oppmerksomhet (læring)	Positiv oppmerksomhet (læring)
Negativ oppmerksomhet (rev)(læring)	Negativ oppmerksomhet (rev)(læring)
Sensitiv veiledning (rydde)	Sensitiv veiledning (rydde)
Overkontroll (rev)(rydde)	Overkontroll (rev)(rydde)
Positiv oppmerksomhet (rydde)	Underkontroll (rev)(rydde)
	Positiv oppmerksomhet (rydde)

Reliabilitetsanalysene (Cronbach's alfa) av de nye barneskalaene ble gjennomført på samme måte som foreldreskalaene. Variabler med ITC-verdier $<.300$ ble ekskludert fra skalaene. Det viste seg at barneskalaene var mindre konsistente enn foreldreskalaene. Variablene positivt humør (frilek), trassig ikke-føyelighet (rydde leker), samt negativ affekt (rydde leker) ble ekskludert fra den nye barneskalaen 2 år på grunn av lave ITC-verdier. Reliabilitetsanalysen av barneskalaen 3 år resulterte i en ny skala hvor kun variabler som reflekterer samspillssekvensen *Rydde leker* inngår. Variablene som ble målt i de andre samspillssekvensene (Frilek og Problemløsning) ble utelatt på grunn av lave ITC-verdier²². Det ble utført deskriptive analyser som kan tyde på at lave ITC-verdier kan skyldes lite variasjon i rangering av skårer på enkelte variabler i barneskalaene. Liten spredning i barnas reaksjoner vil kunne gjenspeiles i lave ITC-verdier. Dette er noe overraskende, da det heller ville vært forventet å finne større variasjon blant adoptivbarna enn adoptivforeldrene. Det

²¹ »Læring» er opprinnelig betegnelse på det som ellers i avhandlingen betegnes som problemløsningsoppgave. Av praktiske/tekniske årsaker benyttes «Læring» som betegnelse i tabeller

²² Dette gjaldt variablene positivt humør, negativt humør, interesse for mor og vedvarende oppmerksomhet målt i frilekssekvens og problemløsningssekvens i observasjonene ved 3 år.

er også mulig å sette spørsmålstegn ved om enkelte variabler er operasjonalisert på en måte som ikke fanger variasjon i barnas reaksjoner, eller om oppgavene er tilrettelagt på en måte som skaper for lite variasjon i barnas handlinger og reaksjoner. Tabell 4.5 gir en oversikt over hvilke variabler som inngår i barneskalaene som basis for faktoranalysene, samt reliabilitetskoeffisientene for de respektive skalaene ved 2 år og 3 år.

Tabell 4-5 Barneskalaer 2 år og 3 år for faktoranalyser

Barneskala 2 år $\alpha=.777$	Barneskala 3år $\alpha=.747$
Negativt humør (rev)(Læring)	Føyelighet (Rydde)
Vedvarende oppmerksomhet (Frilek)	Selvhevdende ikke-føyelighet (rev)(Rydde)
Vedvarende oppmerksomhet (Læring)	Trassig ikke-føyelighet (rev)(Rydde)
Interesse/engasjement for mor (Frilek)	Passiv ikke-føyelighet (rev)(Rydde)
Interesse/engasjement for mor (Læring)	Negativ Affekt (rev)(Rydde)
Føyelighet (Rydde)	
Selvhevdende ikke-føyelighet (rev)(Rydde)	
Passiv ikke-føyelighet (rev)(Rydde)	

Det ble forsøkt å etablere en sumskåre av ekskluderte variabler i Barneskalaen 3år, som til sammen utgjorde en reliabel sum. Også denne sumskåren viste seg å ha lav sammenheng med de øvrige variablene som inngikk i faktoranalysen av Barneskalaen 3 år. Sumskåren består av variablene *Positivt humør i frilek*, *Interesse for far i frilek* og *Interesse for far i problemløsningsoppgave*. Sumskåren utgjorde en noe lav, men tilfredsstillende reliabel sum (Cronbach's alfa 0.67), og ble kalt *Positivt engasjement*. Sumskåren er ikke inkludert i faktoranalysen av barneskalaen 3 år, men inngår som et supplement til de deskriptive analysene av faktorvariablene i kapittel 5.5.5 da den etablerte sumskåren kan bidra til å belyse i hvilken grad adoptivbarna viser positivt engasjement i samspillet. Sumskåren inngår i regresjonsanalysene av kvalitet i far-barn-samspillet.

4.5.2 Faktoranalyser

Denne studiens har som formål å undersøke om datamaterialet gjør det mulig å definere ulike dimensjoner som karakteriserer foreldre-barn-samspillet i

adoptivfamilier når barna er 2 år og 3 år. Det har vært oppe til grundig vurdering om konfirmerende eller eksplorerende faktoranalyser vil være mest hensiktsmessig i denne. Studiens formål og problemstillinger taler for å utføre eksplorerende og hypotese-genererende analyser om underliggende prosesser som skaper sammenheng mellom variabler i datamaterialet (Tabachnick & Fidell, 2007). Det ble derfor vurdert at det ikke ville være hensiktsmessig med hypotesetestende faktoranalyser. Dette ville ha forutsatt a priori hypoteser om forventede strukturer i datamaterialet, noe det ikke var grunnlag for. Det ble derfor utført eksplorerende faktoranalyser, "Principal Components Analysis" (PCA) med Varimax, orthogonal rotasjon på barneskalaer og foreldreskalaer. Det ble også forsøkt PCA-analyser med Oblimin rotasjon, noe som ga omtrent samme resultat som Varimax rotasjon.

Utvalgets størrelse har konsekvenser for tolkningen av en faktoranalyse, og store utvalg gjør det lettere å generalisere resultatene (Pallant, 2010), uten at det er entydig hvor stort utvalget bør være. I følge Tabachnick og Fidell (2007) bør utvalget være stort nok til å kunne estimere reliable korrelasjoner, og det er generelt sett en fordel om utvalget er større enn 300. Størrelsesordenen mellom utvalg og antall faktorer spiller også en rolle, selv om det ikke gis et klart svar på hvordan dette størrelsesforholdet skal være. Faktoranalyser på et mindre utvalg kan likevel fungere så lenge det er sterke korrelasjoner og få distinkte faktorer. Det er i denne sammenheng viktig å understreke at resultatene som fremkommer i denne undersøkelsen derfor må vurderes med forbehold om at det er et relativt lite utvalg.

For å teste i hvilken grad datamaterialet er egnet for faktoranalyse kan Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy (KMO) være et hensiktsmessig mål ved mindre utvalg, og en god faktoranalyse bør i følge Tabachnick og Fidell (2007) ha verdier $>.600$ i Andre forfattere (Christophersen, 2009; Field, 2009) hevder at KMO-verdier mellom $.500$ og 1 indikerer at variabelsettet er egnet for faktoranalyse. Dette ble derfor lagt til grunn for de videre analysene i denne undersøkelsen, hvor utvalg A (mor-barn-samspill 2 år) består av 85 videoobservasjoner og utvalg B (far-barn-samspill 3 år) består av 94 videoobservasjoner. Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy for de ulike skalaene var som følger;

Foreldreskala 2 år: KMO = .818

Foreldreskala 3 år: KMO = .832

Barneskala 2 år: KMO = .637

Barneskala 3 år: KMO = .535.

Dette ga grunnlag for å kunne utføre faktoranalyser på alle skalaene, selv om resultatet for *Barneskala 3 år* er lavt i henhold til anbefalingene gitt av Tabachnick og Fidell, og bør derfor tolkes med en viss forsiktighet.

Faktorladninger på .320 vurderes ofte som nedre grense for å inkludere variabler inn i en faktor. Mindre utvalg bør ha faktorladninger større enn .400 (Tabachnick & Fidell, 2007). I følge Field (2009) bør faktorladningene være større enn .500 for å anses som signifikante i et utvalg på 100. Kun variabler med faktorladning over .500 ble derfor vurdert med i de etablerte faktorene i denne undersøkelsen. Faktorladningene i de ulike skalaene varierte mellom .513 og .945. Dette tyder på at det er tilfredsstillende korrelasjoner mellom variablene som inngår i de etablerte faktorene som reflekterer dimensjoner i mor - barn samspill ved 2 års alder, og far - barn samspill ved 3 års alder. Hver faktor ble definert med utgangspunkt i variablene som ladet høyest i hver faktorløsning. Dette resulterte i klart definerte faktorer som representerer enkeltstående homogene faktorer (Gustafsson & Åberg-Bengtsson, 2010). Dette innebærer at ingen av de etablerte faktorvariablene overlapper hverandre når det gjelder begrepsmessig fortolkning og definisjoner. På bakgrunn av de definerte faktorene ble det konstruert nye faktorvariabler. Det gis nærmere redegjørelse for faktorenes egenverdier, forklarte varians, definisjoner av faktorer, samt resultater av analyser i neste kapittel.

4.6 Vitenskapsteoretiske betraktninger

Denne undersøkelsen er basert på videoobservasjoner av samspill mellom foreldre og barn i adoptivfamilier. Ulike tilnærminger til observasjonsdataene har vært grundig vurdert. Fordi denne undersøkelsen følger samme forskningsdesign som studien "Barns sosiale utvikling" (BSU) ved Atferdssenteret i Oslo, var det i utgangspunktet planlagt å følge samme prosedyrer for koding av videoobservasjonene som BSU. Dette var såkalt mikrososial koding av forhåndsdefinerte atferdskategorier som dannet

grunnlag for kvantitative analyser. En kvalitativ tilnærming med dybdefokus på et lite utvalg observasjoner ble også vurdert som et supplement til den mikrososiale tilnærmingen. Av praktiske grunner ble den mikrososiale kodingen skrinlagt, fordi Atferdssenteret måtte utsette databehandlingen av sine videoobservasjoner ved 2 og 3 år. Da vi hadde et relativt stort utvalg videoobservasjoner som vi ønsket å bruke, ble det valgt en ”mellomløsning” mellom en ren kvantitativ tilnærming og det kvalitative. Det ble derfor utført såkalte globale skåringer hvor observatører har tallfestet sitt inntrykk av sosialt klima og samspill i interaksjonen, men hvor ”subjektive” vurderinger av samspillet som observeres ligger til grunn for skåringene (som beskrevet tidligere i dette kapittelet).

I kvalitativ observasjonsforskning kan personlige erfaringer og innsikt være avgjørende for å forstå fenomenet som studeres, og kan til og med inkluderes som en del av datagrunnlaget (Vedeler, 2000). Dette var ikke hensikten i denne undersøkelsen, og for å unngå dette ble det derfor lagt vekt på høy grad av intersubjektiv enighet i kodingen av observasjonsdata. Det er allerede beskrevet hvordan dette ble ivaretatt gjennom grundig opplæring og jevnlige observatørmøter. Det er likevel trekk ved behandlingen av observasjonsdataene som plasserer denne undersøkelsen i skjæringspunktet mellom det kvalitative og kvantitative. Selv om observatørenes skåringer bygger på klare retningslinjer i henhold til de anvendte kodermanualene, vil det alltid være rom for fortolkninger hvor observatørenes forforståelse og teoretiske kunnskap vil kunne prege deres blikk.

I følge Karl Popper (1975) fortolkes en observasjon i lys av teori, og bekrefte eller avkreftes på bakgrunn av observasjonsutsagn (basic statement) som er basert på intersubjektiv enighet. Observasjonsutsagn er fortolkninger av observerbare forhold, og observasjonene som gjøres er påvirket av teori. Hanson (1958) hevder at all observasjon er teoriladet. To stykker kan observere det samme objektet eller den samme hendelsen, og i fysisk forstand se det samme og ha en felles visuell erfaring. De vil likevel kunne fortolke det observerte fenomenet ulikt fordi de vil ha ulike innfallsvinkler, erfaringer og grunnlag å bygge observasjonen på. I sin redegjørelse for observasjon, skiller Hanson mellom det ”å se” som en fysisk tilstand basert på å motta sansemessige, visuelle signaler, og det ”å se” som en erfaringsmessig tilstand som krever intellektuell forståelse og tolkning. På denne måten erkjennes det at

kunnskap og erfaring er deler av den menneskelige bevissthet, som bidrar til å prege observasjoner som grunnlag for teoriutvikling og ny kunnskap, uten at det henfaller til det uvitenskapelige og subjektive. Hanson erkjenner også et menneskelig aspekt ved de inntrykkene vi mottar, nemlig behovet for å forstå, som igjen leder mot et aspekt av fortolkning. Dette innebærer at observasjonen vil bli oppfattet og fortolket innenfor den forståelsesrammen vi har. Hvis vi ikke gjenkjenner eller forstår det vi ser, vil vi prøve å få det vi observerer til å passe inn i vår eksisterende kunnskap og erfaringer.

Forskere som studerer det samme fenomenet kan ha ulike forklaringer og tolkninger av observasjonene fordi de har ulik forståelse av det de ser. Uenigheten dem i mellom framkommer i fortolkningene av det observerte, ikke i de visuelle dataene de har å forholde seg til. Hanson (1958) forklarer dette med at det ikke er det vi ser eller observerer som forandres, men at måten vi organiserer de observerte inntrykkene på er forskjellig avhengig av observasjonens kontekst. Konteksten kan gi seg selv på bakgrunn av våre erfaringer og kunnskap, vår forforståelse. I andre tilfeller kan det være nødvendig å gi en forklaring av kontekst slik at man vet hva man skal se etter for å kunne forstå og fortolke observasjonen. Selv om vi kan være visuelt oppmerksomme på samme objekt, kan vi kan se på og oppfatte objektet på svært ulike måter, derfor er det nødvendig å kjenne til kontekstuelle forklaringer for å få det samme perspektivet. Dette synet er i tråd med Achinstein (1968), som hevder at teoriladete termer krever en viss kunnskap om teoriene som begrepene er knyttet til for at de skal gi mening.

En vitenskapelig observasjon krever at forskeren er oppmerksom på hensikten med observasjonen, og på om noe er influert av observatørens kunnskaper. I følge Achinstein (1968) er observasjonens kontekst avgjørende for om man kan si å ha observert X i hele sin bredde eller bare deler av X. Observasjon er, i motsetning til begrepene ”å se”, ”oppdage” eller ”gjenkjenne”, et vitenskapelig begrep som krever at oppmerksomheten bevisst er rettet mot ulike trekk eller sider av det som skal observeres. Achinsteins perspektiv på observasjonsbegrepet åpner opp for komplekse observasjoner. Sosialt samspill er et komplekst fenomen i den forstand at det vi observerer, det vår oppmerksomhet er rettet mot, er interaksjonen *mellom* foreldre og barn. Dette *mellom* er et fenomen som i liten grad vil være sansbart ut over rene observasjonsutsagn knyttet til beskrivelse av ulike atferdskategorier hos hver av

samspillspartene (jfr. Poppers basic statements). På den ene siden er det mulig å hevde at vi observerer samspill X, mens det i realiteten er ulike trekk og mønstre ved samspill X som observeres. Selv om det som observeres ikke er konkret synlig eller sansbart, innebærer observasjonen at det observatørene ser kan assosieres til samspill X, for eksempel i form av interaksjonelle mønstre. Samspill er noe som foregår mellom to eller flere. Det kan beskrives som en gjensidig påvirkning og utveksling av språk, gester og atferd, men også intensjoner, tanker og forventninger mellom (i denne undersøkelsen) to mennesker. I denne undersøkelsen ble global samspillskvalitet vurdert og skåret på basis av observatørenes helhetlig inntrykk av gjensidighet, samarbeid og nærhet i den enkelte dyade. Selv om dette er variabler som er redegjort for og operasjonalisert i form av markører for skåringer, er det også et eksempel på å observere det som skjer mellom samspillspartene.

Det er redegjort for forskningsmetodiske valg og fremgangsmåter tidligere i dette kapittelet, men jeg vil her understreke betydningen av å gjennomføre et forskningsprosjekt som er etterrettelig med hensyn til validitet og reliabilitet, hvor vitenskapelige krav og forutsetninger følges. I denne undersøkelsen har det vært en styrke at observasjonene ble utført i et forskerfellesskap hvor observatørene kunne bidra til en intersubjektiv forståelse av de observerte fenomenene i lys av observasjonsmanualenes retningslinjer og operasjonaliseringer av begrepene. I en undersøkelse som er basert på kvalitative vurderinger som transformeres til kvantitative data, vil det å foreta en vurdering av om det er gode indikatorer for de konklusjonene som trekkes ha avgjørende betydning for undersøkelsens validitet (Kleven 2002). Achinstein (1968) diskuterer mulighetene for å gjenta en observasjon, noe som blant annet vil avhenge av undersøkelsens karakter og hvilke midler man har til rådighet. Gjennom gjentatte observasjoner er det mulig å komme fram til indikasjoner på det observerte fenomenet. I denne undersøkelsen har dette vært en vesentlig faktor og mulighet, i og med at alle observasjonene er festet til film som kan studeres et uendelig antall ganger. Bråten (1996) uttrykker dette slik;

"Rent bortsett fra at heller ikke eksperimenter er fullstendig replikerbare, men alltid rommer et element av det enestående, åpner videodokumentasjon for en form for intersubjektiv gjentagbarhet: Fenomenet som er innfanget på båndet, tillater stadig tilbakevendende gransking med tradisjonelle og nye øyne. Takket være stadig tilbakevending til

videoinnspillingen- ikke bare til transkripsjoner av den- kan de prosesser som er fanget inn på videobåndet, gjøres til gjenstand for gjentatt intersubjektiv gransking”

4.7 Validitet

Cook og Campbells validitetssystem ligger til grunn for vurdering av undersøkelsens validitet og generaliserbarhet (Lund, 2002; Shaddish et al., 2002). Validitetssystemet omfatter fire typer validitet, hvorav begrepsvaliditet, statistisk validitet og ytre validitet er aktuelle for denne undersøkelsen. Indre validitet er ikke relevant, da det ikke trekkes kausale slutninger, og vil derfor ikke bli ytterligere omtalt.

For å redusere mulige feilkilder som kan føre til svekket begrepsvaliditet, er det tidligere i dette kapittelet gitt en grundig redegjørelse for skåringssystemet som ligger til grunn for målingene i observasjonsundersøkelsen. Skåringssystemet bygger på teoretisk kunnskap som er i overensstemmelse med teorigrunnlaget beskrevet i kapittel 3. Det er redegjort for hvordan de ulike begrepene er operasjonalisert i form av markører/indikatorer for skåring av variablene som reflekterer de teoretiske begrepene (Kleven, 2002). Skåringssystemet er anerkjent og anvendt i en rekke studier både internasjonalt og nasjonalt, og det er utviklet manualer for skåringer som er tilpasset målgruppen på en aldersadekvat måte når det gjelder hvordan samspill mellom foreldre og barn vanligvis arter seg, avhengig av barnets alder. Det ble gitt grundig opplæring i bruk og forståelse av skåringssystemet til observatørene, både før og underveis i skåringsprosessen, for å sikre størst mulig grad av samsvar mellom den mening som ble lagt i de teoretiske begrepene og de operasjonaliserte begrepene (markørene) slik de fremkom i de anvendte manualene. Det er fire observatører som har skåret omtrent samme antall observasjoner hver (35-45 hver), noe som også skal kunne bidra til styrket reliabilitet og validitet i målingene (Kleven, 2002; Shaddish et al., 2002).

Som et ledd i å styrke undersøkelsens begrepsvaliditet er det gjennom faktoranalyser lagt vekt på å utvikle skalaer med god indre konsistens (jfr. kapittel 5). *”The naming of things is a key problem in all science, for names reflect category memberships that themselves have implications about relationships to other concept, theories, and uses”* (Shaddish et al., 2002). Dette sitatet reflekterer utfordringene ved å definere nye

faktorvariabler og gi dem meningsfulle og beskrivende navn i samsvar med definisjonene (kapittel 5), og reflekterer også en trussel for undersøkelsens begrepsvaliditet. De ulike begrepene kan ha mange trekk og fasetter, noen viktigere eller mer typiske enn andre, uten at det finnes en fasit for hva som er ”riktig”. Rammene for bruk av begrepet kan avgjøre hvordan det defineres. Hvilke trekk som fremheves kan også bero på ”the particular language community doing the choosing”. Hvordan begrepene defineres og navngis kan ha konsekvenser både for teori og praksis (Shaddish et al., 2002). I denne undersøkelsen kan dette sees i lys av eventuelle konsekvenser uklare begrepsdefinisjoner kan få for medlemmer i adoptivfamilier, i form av for eksempel stigmatiserende merkelapper (jfr. kapittel 2).

Manglende eller svak reliabilitet i måleinstrumentene kan være en trussel for statistisk validitet i denne undersøkelsen (Shaddish et al., 2002). Det viste seg at enkelte skalavariabler hadde ”gulv- eller takeffekt”, noe som kan svekke statistisk validitet (ibid). De fleste av disse variablene ble fanget opp gjennom reliabilitetsanalysene og ekskludert fra de etablerte faktorvariablene som ligger til grunn for de fleste statistiske analysene. Størrelsen på de to utvalgene som inngår i analysene kan også være en kilde til redusert statistisk validitet i denne undersøkelsen.

I den grad resultatene av undersøkelsen kan generaliseres, vil det i første rekke gjelde adoptivfamilier. Resultatene vil ikke være like overførbare eller anvendelige for samspill mellom foreldre og barn i andre typer familier. Videre må resultatene sees i forhold til spesielle kjennetegn ved barn og foreldre som inngår i den foreliggende undersøkelsen. Samtlige barn var under 2 år da de ble adoptert, og det inngikk ingen barn fra Øst Europa eller Russland. Samspill i adoptivfamilier med barn med høyere adopsjonsalder og fra disse landene vil kunne vise andre kjennetegn og mønstre. Sett i forhold til den tidsepoke barna i undersøkelsen er adoptert innenfor, må en kunne hevde at resultatene er valide og at de vil være anvendbare for det tidlige samspillet i familier med utenlandsadopterte barn.

5 Resultater og analyser

I dette kapittelet presenteres resultater og analyser av videoobserverte samspill i adoptivfamilier når barna er henholdsvis 2 år og 3 år gamle. På bakgrunn av studiens formål om å undersøke hva som karakteriserer tidlig foreldre-barn-samspill i adoptivfamilier, er det anvendt faktoranalyser for å undersøke om det var mulig å identifisere mønstre i samspillet mellom mor og barn ved 2 års alder, og far og barn ved 3 års alder. I forrige kapittel ble det redegjort for hvordan datamaterialet ble klargjort for faktoranalyser, og hvilke variabler i skalaene som ligger til grunn for analysene på de to måletidspunktene. I dette kapittelet redegjøres det for faktoranalysene og hvordan disse resulterte i definerte faktorskårer som danner grunnlag for deskriptive analyser og multippel regresjonsanalyser. For å strukturere kapittelet, presenteres først resultater og analyser av adoptivmødre og adoptivbarn ved 2 år, deretter gjøres det samme for adoptivfedre og adoptivbarn ved 3 år. Faktoranalysene danner videre grunnlag for utvikling av samspillsmodeller som reflekterer dimensjoner i adoptivforeldrenes og adoptivbarnas samspillsstil når barna er 2 år og 3 år gamle.

5.1 Faktoranalyse av variabler i mor-barn-samspill - 2 år

5.1.1 Faktoranalyse av foreldreskala – Adoptivmødre 2 år

Det ble utført eksplorerende faktoranalyse med Varimax rotasjon av foreldreskalaen - adoptivmødre 2 år, som resulterte i fire faktorer som alle hadde eigenvalues over 1. Til sammen forklarte disse 67,5 prosent av skalaens varians. Som tidligere beskrevet ble kun variabler med faktorladning over .500 definert inn i de etablerte faktorene (Field, 2009; Tabachnick & Fidell, 2007). I dette tilfelle er alle faktorladninger som inngår i de ulike faktorene mellom .589 og .868, og kan derfor i all hovedsak betraktes som svært gode ladninger. Tabellen nedenfor gir en oversikt over de ulike faktorene med faktorladninger, samt eigenverdier og forklart varians.

Tabell 5-1 Faktorer med faktorladninger²³ foreldreskala – adoptivmødre 2år. N=83

Grunnleggende variabler i foreldreskala - Adoptivmødre 2år	Faktor 1	Faktor 2	Faktor 3	Faktor 4
Positiv oppmerksomhet (rydde)	.789	-.009	.193	-.003
Positiv oppmerksomhet (fri lek)	.753	.018	.136	.250
Sensitiv veiledning (rydde)	.742	.194	.162	.122
Positiv oppmerksomhet (læring)	.702	.336	.030	.108
Kognitiv stimulering (fri lek)	.685	.359	.061	.014
Fraværende/uengasjert (rev) (læring)	.359	.769	.192	-.022
Kognitiv stimulering (læring)	.424	.754	.197	-.178
Sensitivitet (læring)	.320	.601	.264	.416
Negativ oppmerksomhet (rev) (læring)	.015	.589	.124	.484
Påtrengende (rev) (fri lek)	.122	.033	.868	.203
Overkontroll (rev) (rydde)	.131	.217	.765	-.006
Sensitivitet (fri lek)	.510	.196	.543	.303
Negativ oppmerksomhet (rev) (fri lek)	.286	-.006	.029	.814
Påtrengende (rev) (læring)	-.022	.346	.314	.686
Eigenvalues	5,55	1,64	1,26	1,00
Forklart varians % 67,5	39,6	11,7	9,0	7,2

De fire faktorvariablene ble definert med utgangspunkt i de grunnleggende variablene i foreldreskalaen som ladet høyest i hver faktorløsning (faktorladninger >.500). Dette resulterte i klart definerte faktorer som ikke overlapper hverandre når det gjelder begrepsmessig fortolkning og definisjoner (Gustafsson & Åberg-Bengtsson, 2010). På bakgrunn av de definerte faktorene ble det konstruert nye variabler som rommer de grunnleggende variablene som fremkommer med fet skrift under de respektive faktorløsningene i tabell 1. Hver faktor ble testet for indre konsistens (Cronbach's alfa). Alfaverdier >.70 anses som akseptable, mens lavere alfaverdier er mer usikre (Field, 2009). Dette gjelder særlig verdier <.60. I denne undersøkelsen ble

²³ Faktorladninger i fet skrift inngår i den enkelte faktor

faktorvariabler med reliabilitetskoeffisient $>.55$ vurdert som gode nok til å inkluderes²⁴. Faktorvariabler som hadde lave alfaverdier ($<.70$) ble dannet på basis av kun to variabler, noe som kan bidra til lave reliabilitetskoeffisienter.

Det viste seg at de reverserte variablene *Negativ oppmerksomhet* (frilek) og *Påtrengende* (læring) i faktorløsning 4, ikke utgjorde en reliabel sum da det ble forsøkt å etablere en faktorvariabel av disse (Cronbach's alfa .37). Det ble derfor etablert tre faktorvariabler som reflekterer de underliggende prosessene mellom variablene i foreldreskalaen – adoptivmødre 2 år, og det redegjøres for definisjonene av de tre faktorene i neste avsnitt.

5.1.2 Definisjoner av faktorvariabler - Adoptivmødre

Den definerte **faktor 1** består av følgende grunnleggende foreldreskalavariabler (faktorladninger i fet skrift);

- *Positiv oppmerksomhet (rydde)* **.789**
- *Positiv oppmerksomhet (fri lek)* **.753**
- *Sensitiv veiledning (rydde)* **.742**
- *Positiv oppmerksomhet (læring)* **.702**
- *Kognitiv stimulering (fri lek)* **.685**

Alle de grunnleggende skalavariablene som inngår i faktor 1 har høye faktorladninger, hvorav *Positiv oppmerksomhet* målt i ryddeoppgave ladet høyest (.789) og *Kognitiv stimulering i frilek* lavest (.685). Den definerte faktorvariabelen er etablert av variabler som reflekterer adoptivmødrenes handlinger på tvers av den observerte samspillssekvensens ulike oppgaver. For å undersøke faktorvariabelens indre konsistens ble det utført en reliabilitetsanalyse med Cronbach's alfa som resulterte i reliabilitetskoeffisient $\alpha.84$. Faktor 1 reflekterer en form for fysisk og emosjonell tilstedeværelse som kommer til uttrykk gjennom adoptivmødrenes engasjement og tilgjengelighet i samspillet. Positiv oppmerksomhet, som ros, støtte, smil, entusiasme og oppmuntring rettet mot barnets handlinger (ikke en evaluering av barnets handlinger) er eksempler på dette. Engasjement og tilgjengelighet vises også når adoptivmor er "påkoblet" (connected to) barnets aktiviteter, gjennom å lytte,

---

²⁴ Dette gjelder for alle faktoranalysene i undersøkelsen

observere og følge med, selv om hun ikke er direkte involvert i gjensidig samspill med barnet (Frosch & Owen, 2009). Emosjonell tilstedeværelse kommer til uttrykk gjennom adoptivmors forståelse og innsikt i barnets tendens til å være samarbeidsvillig og medgjørlig i kravsituasjoner slik som i ryddeoppgaven, samt i hvilken grad mor viser aksept overfor barnets handlinger. Emosjonell tilstedeværelse viser seg når adoptivmor tilrettelegger og leder barnet gjennom kravsituasjonen på en sensitiv måte, slik at instruks, respons, struktur, støtte og oppmuntring er tilpasset barnets behov. Videre viser mor innsikt i og forståelse for barnets nærmeste utviklingssone (Vygotsky, 1978). Samhandling og stimulering er dermed tilpasset barnets perspektiv, interesser og aktivitet. Med denne begrepsmessige forståelsen som bakgrunn, ble faktor 1 kalt ***Positiv innstilling***, og kjennetegner et barnesentrert samspill hvor mors holdning er basert på forståelse og aksept av barnets humør, behov, mestring og muligheter, noe som bidrar til å gi barnet en grunnleggende opplevelse av å bli møtt og forstått (Rye, 2007).

Den definerte **faktor 2** består av følgende grunnleggende foreldreskalavariabler (faktorladninger i fet skrift);

- *Fraværende (rev²⁵)(læring) .769*
- *Kognitiv stimulering (læring) .754*
- *Sensitivitet (læring) .601*
- *Negativ oppmerksomhet (rev) (læring) .589*

Den definerte faktorvariabelen bygger på fortolkning av variabler som alle ble målt i problemløsningssekvensen. Dette er en situasjon hvor samspillet foregår innenfor en tydelig ramme, med klare oppgaver og muligheter for felles fokus. For å undersøke faktorvariabelens indre konsistens ble det utført en reliabilitetsanalyse med Cronbach's alfa, som resulterte i reliabilitetskoeffisient α .78. Faktor 2 reflekterer adoptivmødrenes emosjonelle engasjement og tilstedeværelse i samspill med barnet i problemløsningssekvensen, noe som kommer til uttrykk gjennom felles fokus og oppmerksomhet med barnet. Det er ikke stimulering av barnets kognitive utvikling alene som beskriver faktorvariabelen, men at problemløsningssekvensen tilrettelegges på en måte som er meningsfull og forståelig for barnet (Hundeide, 2003; Rye, 2007).

---

²⁵ (rev) viser til at variabelen er *reversert*, dvs at skåre 1 er endret til 5, skåre 2 er endret til 4, skåre 4 er endret til 2 og skåre 5 er endret til 1, slik at skalaene går i samme retning.

Situasjonen er meningsskapende for barnet når samspillet skjer innenfor barnets nærmeste utviklingssone, med utgangspunkt i mors forståelse for barnets ferdigheter, interesser og mestring (Vygotsky, 1978). Dette berører adoptivmødrenes grad av tilstedeværelse og sensitivitet i samspillet. En sensitiv mor øker eller reduserer grad av stimulering i forhold til barnets interesse, humør og utviklingsnivå, og hun følger barnets oppmerksomhetsfokus. En emosjonelt tilstedeværende mor er engasjert og involvert, og frustrasjon, irritasjon, utålmodighet eller andre former for negativ oppmerksomhet vil sjelden forekomme. Selv om kognitiv stimulering i seg selv ikke er mødrenes hovedfokus, bidrar likevel en engasjert mor til stimulering av barnets utvikling på en meningsfull og helhetlig måte. På denne bakgrunn ble faktor 2 kalt ***Meningsskaper*** og gjenspeiler en dimensjon i adoptivmødrenes samspillsstil slik den forekommer i en strukturert situasjon med klare rammer, hvor mor og barn har felles oppmerksomhet om samme aktivitet.

Den definerte **faktor 3** består av følgende grunnleggende foreldreskalavariabler (faktorladninger i fet skrift);

- *Påtrengende (rev) (frilek)* **.868**
- *Overkontroll (rev) (rydde)* **.765. 765**
- *Sensitivitet (frilek)* **.620**

De grunnleggende variablene som er definert inn i faktor 3 viser at det er sammenheng mellom adoptivmødrenes grad av påtrengende og invaderende atferd i frileksekvens og ryddesekvens, samt deres grad av sensitiv respons i frileksekvensen. Faktorladningene viser at de reverserte variablene Påtrengende (frilek) og Overkontroll (rydde) har sterkest sammenheng med faktorvariabelen. For å undersøke faktorvariabelens indre konsistens ble det utført en reliabilitetsanalyse med Cronbach's alfa som resulterte i reliabilitetskoeffisient α .76. På basis av dette reflekterer den etablerte Faktor 3 i hvilken grad adoptivbarna blir møtt med tålmodighet, aksept og anerkjennelse i observasjonssekvensen uavhengig av barnets engasjement og humør, og samspillsekvensenes iboende struktur og krav. På denne bakgrunn ble faktor 3 kalt ***Ubetinget aksept***.

Ved å finne gjennomsnittet av variablene som inngår i de definerte faktorene, ble det laget en faktorskåre for hver definerte faktor. Faktorskårene utgjør dimensjoner som

gjenspeiler adoptivmødrenes samspillsstil når adoptivbarna er 2 år. De etablerte faktordimensjonene beskrives nærmere i kapittel 5.2.2.

5.1.3 Faktoranalyse av barneskala - Adoptivbarn 2 år

Faktoranalysen av variablene i barneskalaen – 2 år fulgte samme fremgangsmåte som analysene av foreldreskalaen. Dette resulterte i tre definerte faktorer som til sammen forklarte 70,1 prosent av skalaens varians. Faktorladninger som inngår i de ulike faktorene varierer mellom .654 og .914²⁶, og kan betraktes som gode ladninger (Field, 2009; Tabachnick & Fidell, 2007). Tabellen nedenfor gir en oversikt over de ulike faktorene med faktorladninger, samt eigenverdier og forklart varians.

Tabell 5-2 Faktorer med faktorladninger, barneskala 2år (N=84)

Grunnleggende variabler i barneskala. Adoptivbarn 2år	Faktor 1	Faktor 2	Faktor 3
Vedvarende oppmerksomhet (læring)	.871	.068	.111
Negativt humør (r) (læring)	.814	.234	.153
Interesse for mor (læring)	.783	.167	.118
Føyelighet (rydde)	.216	.914	.091
Selvhevdende ikke-føyelighet (r) (rydde)	.087	.781	-.032
Passiv ikke-føyelighet (r) (rydde)	.156	.654	.296
Vedvarende oppmerksomhet (fri lek)	.034	.105	.870
Interesse for mor (fri lek)	.273	.090	.730
Eigenvalues	3,2	1,3	1,1
Forklart varians % 70,1	40,0	16,4	13,7

De grunnleggende skalavariablene som inngår i de definerte faktorene utgjør homogene variabler (Gustafsson & Åberg-Bengtsson, 2010). Faktoranalysen viste at de grunnleggende variablene i barneskalaene grupperte seg etter de ulike oppgavene

²⁶ Faktorladninger i fet skrift inngår i den enkelte faktorvariabel

som ble observert, noe som kan tyde på at barnas samspill i større grad påvirkes av ulike ytre krav og rammer for oppgavene enn det som var tilfelle for adoptivmødrene.

5.1.4 Definisjoner av faktorvariabler - Adoptivbarn 2 år

Den definerte **faktor 1** består av følgende grunnleggende barneskalavariabler (faktorladninger i fet skrift);

- *Vedvarende oppmerksomhet (læring)* .**871**
- *Negativt humør (rev) (læring)* .**814**
- *Interesse for mor (læring)* .**783**

De grunnleggende variablene som inngår i den definerte faktor 1 ble alle observert i problemløsningsoppgaven. Dette er en situasjon som stiller større krav til adoptivbarnas ferdigheter og mestring sammenlignet med de øvrige observasjonssekvensene, samtidig som oppgaven foregår innenfor tydelige og strukturerte rammer. Alle de definerte variablene viser høye faktorladninger, men Tabell 5-2 viser at det er sterkest sammenheng mellom den grunnleggende variabelen *Vedvarende oppmerksomhet (læring)* (.871) og faktor 1. Det legges derfor til grunn i fortolkningen at barnets oppmerksomhetsfokus, konsentrasjon og involvering i problemløsningsoppgavene har stor betydning for i hvilken grad barnet oppfattes som deltagende. Variabelen *Negativt humør (rev)* har også en sterk sammenheng (.814) med faktoren. Det er i denne sammenheng viktig å understreke at fraværet av negativt humør ikke er ensbetydende med at barnet er i godt humør, men at barnet heller fremstår som affektivt nøytral i situasjonen. Den grunnleggende variabelen *Interesse for mor* hadde en noe svakere faktorladning (.783), noe som tyder på at barnets engasjement og interesse for mor har noe mindre betydning for barnets aktivitet og deltagelse i problemløsningsoppgaven enn barnets vedvarende oppmerksomhet og ikke-negative humør. Interesse for mor er blant annet tydelig når barnet initierer samspill, henvender seg til mor eller responderer positivt på mors initiativ. For å undersøke faktorvariabelens indre konsistens ble det utført en reliabilitetsanalyse med Cronbach's alfa som resulterte i reliabilitetskoeffisient α .80. Faktor 1 gir inntrykk av i hvilken grad adoptivbarna involverer seg i problemløsningsoppgaven på en affektivt nøytral og ikke-negativ, men engasjert måte. På bakgrunn av de definerte variablene

som inngår i faktor 1, ble faktoren kalt *Nøytral deltagelse* (i problemløsningsoppgave).

Den definerte **faktor 2** består av følgende grunnleggende barneskalavariabler (faktorladninger i fet skrift);

- *Føyelighet (rydde)* **.914**
- *Selvhevdende ikke-føyelighet (rev) (rydde)* **.782**
- *Passiv ikke-føyelighet (rev) (rydde)* **.654**

Faktor 2 er definert på basis av grunnleggende variabler som reflekterer barnas grad av føyelighet og samarbeidsvilje i ryddeoppgaven. Den grunnleggende variabelen *Føyelighet* viser sterk sammenheng med faktor 2 (.914), og gir et generelt inntrykk av i hvilken grad barnet velvillig og samarbeidsvillig innordner seg morens anmodninger, instruksjoner eller krav om å rydde opp leker. Den reverserte variabelen *Selvhevdende ikke-føyelighet* viser også en sterk sammenheng med faktor 2, og reflekterer motstand hvor barnet gir tydelig uttrykk for at det ikke ønsker å følge morens anmodning om å rydde opp. I den grad barnet protesterer, skjer dette uten sinne eller negativ affekt, men gjennom for eksempel selvhevdende uttrykk som ”jeg vil ikke” og/eller hoderisting. Den reverserte variabelen *Passiv ikke-føyelighet* viser noe svakere sammenheng med faktorvariabelen (.654), og reflekterer i hvilken grad adoptivbarna motsetter seg mødrenes krav og instruksjoner gjennom å ignorere mødrene, eller de skifter til annen aktivitet enn det mor ber om. For å undersøke faktorvariabelens indre konsistens ble det utført en reliabilitetsanalyse med Cronbach’s alfa som resulterte i reliabilitetskoeffisient α .73. På basis av de definerte variablene som danner faktor 2, gjenspeiler faktorvariabelen hvor lett eller vanskelig det er å få et barn til å rydde opp lekene i henhold til morens krav og instruksjoner. I den grad barna ikke føyer seg, skjer det gjennom uttrykk for selvhevdelse eller i form av passiv motstand som ignorering og utsettelse av mors krav. Barna gir lite uttrykk for sinne eller andre former for negativ affekt. Faktor 2 ble derfor kalt *Medgjørlighet i kravsituasjon*.

Den definerte **faktor 3** består av følgende grunnleggende barneskalavariabler (faktorladninger i fet skrift);

- *Vedvarende oppmerksomhet (fri lek) .870*
- *Interesse for mor (fri lek) .730*

Faktor 3 bygger på grunnleggende variabler som reflekterer barnets grad av engasjement i frilekssekvensen. Begge de definerte variablene viser god sammenheng med faktoren, hvor variabelen som gjenspeiler barnas grad av *Vedvarende oppmerksomhet* i frilekssekvensen har høyest faktorladning (.870). Engasjement og interesse for mor vises når barnet reagerer positivt på mors initiativ til lek, eller når barnet selv involverer og deler sitt oppmerksomhetsfokus med mor. Reliabilitetsanalysen av faktor 3 ga reliabilitetskoeffisienten $\alpha.57$, som er et noe svakt resultat. Dette kan forklares med at kun to grunnleggende variabler var inkludert i reliabilitetsanalysen, noe som kan gjøre det vanskelig å oppnå gode alfaverdier. Det ble vurdert at faktor 3 hadde god nok indre konsistens til å bli med videre i analysene, da de grunnleggende variablene viste god sammenheng med faktorvariabelen (Tabachnick & Fidell, 2007). Frilekopp-gaven mangler problemløsningsoppgavens tydelige struktur og felles oppmerksomhet om utvalgte leker eller aktiviteter. Det vil derfor kunne være mer krevende å etablere felles oppmerksomhet og engasjement i frilekssekvensen, som byr på mange leker som er egnet til å avlede barnets oppmerksomhet. Frilekssekvensens fravær av krav og manglende ytre struktur legger på den annen side forholdene til rette for en positiv samspillssituasjon, hvor barnet også gis mulighet til å dele lekeopplevelsene med mor. På bakgrunn av ulikheter i de tre samspillssekvensenes karakter, tilfører fortolkningen av den definerte faktor 3 en utvidet forståelse av barnets deltakelse i samspillet. På basis av dette ble faktor 3 kalt **Engasjement** i fri lek, og fanger opp i hvilken grad adoptivbarna fritt involverer seg i lek, og samtidig involverer og deler sitt engasjement og oppmerksomhetsfokus med mor.

Det ble laget en faktorskåre basert på gjennomsnittet av variablene som inngår i de definerte faktorene. Faktorvariablene reflekterer adoptivbarnas samspillsstil ved 2 år i videre analyser. De etablerte faktorvariablene inngår som dimensjoner i faktormodellen som vil bli beskrevet nærmere i kapittel 5.2.4.

5.2 Dimensjoner i mor-barn-samspill når adoptivbarna er 2 år

Faktoranalysene av variablene i foreldreskalaen og barneskalaen som ble målt under observasjon av mor-barn-samspillet ga to faktormodeller som illustrerer ulike dimensjoner i henholdsvis adoptivmødrenes og adoptivbarnas samspillsstil. Det gis i dette kapittelet først en redegjørelse for faktormodell 1 som gjenspeiler adoptivmødrenes samspillsstil, deretter faktormodell 2, som gjenspeiler adoptivbarnas samspillsstil. Faktormodellene bygger på definisjonene av faktorvariablene i avsnitt 5.1.2 og 5.1.4. Det gis en deskriptiv fremstilling av fordelingen av skårer for de definerte faktordimensjonene. Variablene i foreldreskalaen og barneskalaen ble skåret på en fem-delt skala, med følgende inndeling;

Skåre 1 = Ikke karakteristisk

Skåre 2 = Minimalt karakteristisk

Skåre 3 = Noe karakteristisk

Skåre 4 = Ganske karakteristisk

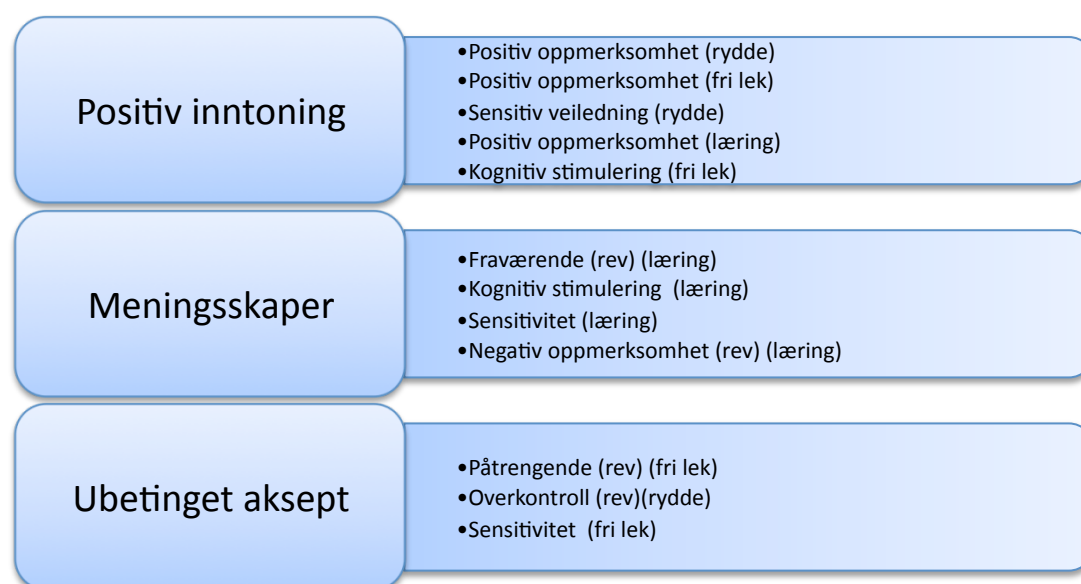
Skåre 5 = Svært karakteristisk

For å forenkle presentasjonen av resultatene vil det, der hvor det er naturlig, refereres til lave skårer (skåre 1 og 2), middels skårer (skåre 3) og høye skårer (skåre 4 og 5).

5.2.1 Faktormodell 1 – adoptivmødres samspillsstil når barnet er 2 år

Faktormodell 1 (fig 5.1) reflekterer ulike dimensjoner i adoptivmødres samspillsstil når adoptivbarna er 2 år, og består av faktordimensjonene *Positiv innstilling*, *Meningsskaper* og *Ubetinget aksept*. Figuren viser hvilke variabler i foreldreskalaen som danner grunnlaget for de ulike faktordimensjonene. De ulike faktorene representerer hver for seg viktige dimensjoner i god omsorg, og har betydning for utvikling av godt samspill. Dimensjonene reflekterer foreldreferdigheter som hver for seg og sammen bidrar til adoptivbarns muligheter for utvikling av trygg tilknytning, og til å inngå i en relasjon hvor de opplever å bli sett og møtt som subjekt og individ.

Figur 5-1 Dimensjoner i adoptivmødres samspillsstil når barna er 2 år

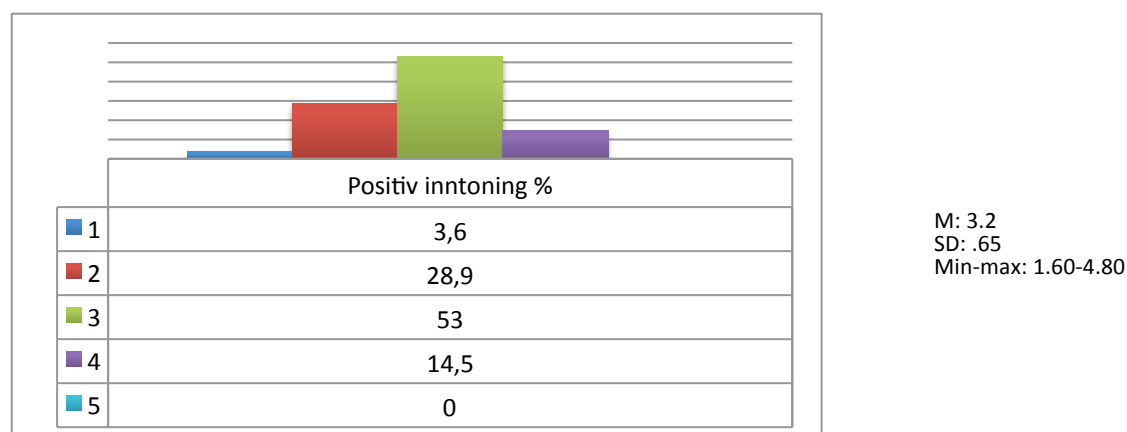

5.2.2 Dimensjoner i adoptivmødres samspillsstil når barna er 2 år

Faktordimensjon 1: Positiv inntoning

Dimensjonen Positiv inntoning reflekterer adoptivmødrenes grad av emosjonell tilstedeværelse, noe som kommer til uttrykk gjennom oppmuntring og støtte, entusiasme og hengivenhet overfor barnet gjennom hele observasjonssekvensen, uavhengig av oppgavens innhold og fokus. Et barnesentrert samspill er preget av positiv inntoning, basert på en grunnleggende forståelse for barnets behov for støtte oppmuntring og mestring. Figuren nedenfor illustrerer hvordan adoptivmødrenes skårer fordeler seg på faktordimensjonen Positiv inntoning.

Figur 5-2 Dimensjonen Positiv inntoning. N=83

Dimensjonen *Positiv innntoning* fordeler seg annerledes enn de øvrige faktordimensjonene, noe som vises gjennom en lavere gjennomsnittsskåre ($M=3.2$). En betydelig større andel adoptivmødre skårer lavt på denne dimensjonen sammenlignet med de andre faktordimensjonene. Til sammen 32,5 prosent av adoptivmødrene skåret lavt. Dette antyder en gruppe adoptivmødre som gir lite uttrykk for positiv oppmerksomhet og oppmuntring i samspillet, og som i mindre grad handler ut fra en grunnleggende forståelse for barnets behov for positiv oppmerksomhet, støtte og oppmuntring. Lave skårer kan reflektere en viss usikkerhet hos adoptivmødrene som mangler strategier for å lede barnet gjennom samspillet på en sensitiv måte. Dette vil først og fremst kunne komme til syne gjennom liten grad av sensitiv veiledning i ryddesituasjonen, hvor noen mødre gir opp å stille krav til barnet, mens andre gjør deler av oppgaven selv. I denne oppgaven kunne vi også observere manglende samsvar mellom barnas og mødrenes affektuttrykk, men også manglende samsvar mellom mødrenes kroppslige og verbale uttrykk. Eksempler på dette er mødre som snakker med “smilende stemme” på en måte som ikke er i overensstemmelse med kroppsspråket når barnet kaster klossene rundt seg. Begrunnelse for lav skåre i en slik situasjon er at mødre positive innntoning ikke reflekterer barnets følelsesmessige uttrykk. Generelt sett reflekterer lave skårer at adoptivmødrene generelt gir lite eller svake uttrykk for entusiasme, støtte og oppmuntring i samspillet med barna. Dette betyr ikke at adoptivmødrene fremsto som negative eller i dårlig humør, men heller at de kunne være noe forsiktige eller tilbakeholdne i sine affektive uttrykk. Disse mødre vil også kunne vise lite variert positiv oppmerksomhet. De smilte til barna og snakket til dem i en varm tone, men med lav intensitet.

Totalt 53 prosent skåret middels på dimensjonen *Positiv innntoning*. Dette antyder at adoptivmødrene i denne gruppen kan være inkonsistente i hvilken grad de er positivt innntonet i samspillet. Adoptivmødrene vil i enkelte situasjoner kunne fremstå som usikre og forsiktige, mens de i andre situasjoner viser tydelige tegn på entusiasme og hengivenhet. Et typisk eksempel på en middels skåre er smilende og ”milde” mødre, men som for øvrig viser barnet lite hengivenhet, det er ingen kroppskontakt og lite lekenhet. Adoptivmødre som skårer middels og som gir inkonsistente uttrykk for emosjonell tilstedeværelse og positiv innntoning, kan fremstå som noe emosjonelt ”utydelige” i samspillet.

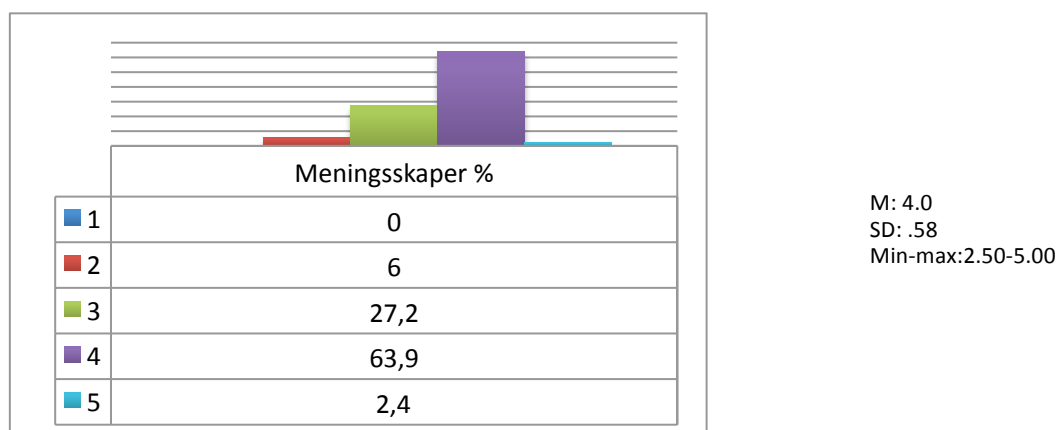

Som figuren ovenfor viser, fikk 14,5 prosent av adoptivmødrene skåre fire på denne underdimensjonen, noe som er betydelig lavere andel høye skårer sammenlignet med de andre faktordimensjonene. Adoptivmødre som skårer høyt på *Positiv innstilling* fremstår som trygge i situasjonen. De gir tydelige positive tilbakemeldinger som ros, og oppmuntring til barnet. De er fysisk og emosjonelt tilstedeværende, og gir uttrykk for stolthet og glede over barnet (*Der ja, du klarte det – mor klapper / Du visste hvordan skulle, mamma visste ikke*). Mødrene viser god forståelse og innsikt i barnets utvikling, ferdigheter og mestringsnivå, slik at stimulering og tilrettelegging skjer innfor barnets nærmeste utviklingssone. Ingen oppnådde høyeste skåre på denne dimensjonen, noe som ville reflektert mødre som viser stor variasjon i uttrykk for positiv innstilling, affekt og entusiasme overfor barna.

Faktordimensjon 2: Meningsskaper

Dimensjonen *Meningsskaper* reflekterer i hvilken grad adoptivmødrene gjennom sensitiv og engasjert deltakelse bidrar til å skape forståelse og mening i barnets handlinger, opplevelser og erfaringer i problemløsningsoppgaven.

Figur 5-3 Dimensjonen Meningsskaper. N=83

Som figuren viser, er det høy gjennomsnittsskåre og relativt lav spredning i fordelingen av skårer på underdimensjonen *Meningsskaper*. Totalt 65,9 prosent av adoptivmødrene skårer i øvre del av skalaen. Dette tyder på at svært mange tilrettelegger, utvider og gir mening til barnets opplevelse, aktivitet og mestring på en sensitiv, stimulerende og utviklingsfremmende måte. Gjennom felles fokus og oppmerksomhet er adoptivmødrene emosjonelt engasjerte og tilstede i samspillet med

barnet. Høye skårer indikerer at samhandlingen foregår på barnas premisser i tråd med deres interesser og oppmerksomhetsfokus, noe som øker sannsynligheten for at samspillet er tilpasset barnas utviklingsnivå. Eksempler på meningsskapende samhandling ble observert når mor forklarer hvordan barnet kan legge en puslespillbrikke på riktig plass når dette er litt vanskelig for barnet. En sensitiv mor legger merke til dette før barnet gir opp, og veileder og oppmuntrer barnet verbalt og/eller viser hvordan det skal gjøres (*snu brikken rundt/ hodet opp/ andre veien/ bak grisene, osv.*). Høye skårer indikerer også mødre som benevner og ordsetter det som skjer på en kontingent måte (*Hva tror du grisene ser på? / Det var en liten ku / Vil du prøve selv?*).

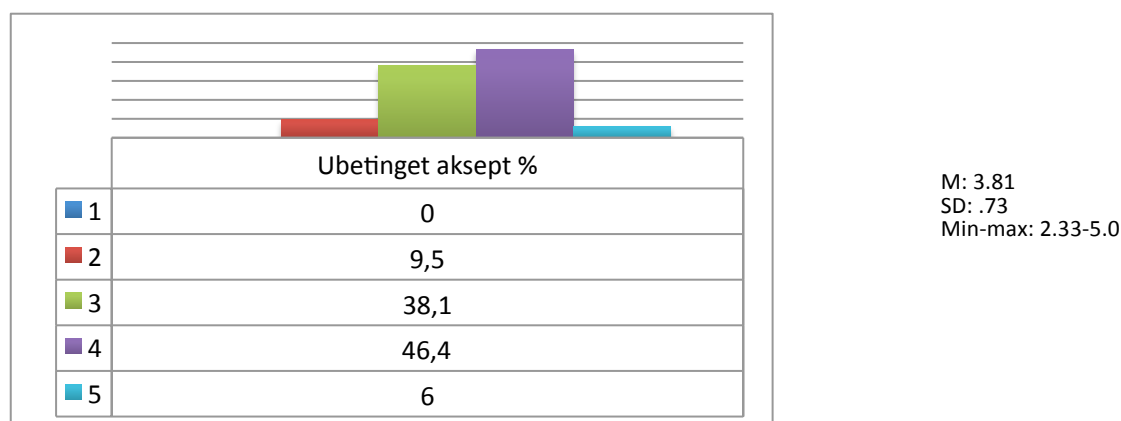
Adoptivmødre som skårer middels (27,1 %), vil kunne vise tegn til både sensitiv og mindre sensitiv stimulering, og vil i mindre grad utnytte læringsoppgavens potensial for utvikling av barnets forståelse og kompetanse. Felles fokus og samhandling om oppgaven vil være like mye preget av mors fokus og agenda som av barnets fokus, interesser og utviklingsnivå, og mødre vil i mindre grad være observante som i eksemplet ovenfor. Disse mødre vil kunne virke mindre tilstedeværende i samspillet, og i perioder være mer opptatt av å utforske lekematerialet på egenhånd enn å følge barnas fokus. Mange av mødre som faller innenfor denne gruppen vil eksempelvis tømme ut puslespillbrikker og klosser for barnet framfor å gi barnet muligheten til å gjøre det selv.

Nærmere 6 prosent av adoptivmødrene skårer lavt. Adoptivmødre som faller innenfor denne gruppen vil sannsynligvis være lite sensitive og mangle innsikt i barnets ferdigheter og utviklingsnivå, noe som kan gjøre det vanskelig å tilrettelegge og formidle mening på en hensiktsmessig måte. De utnytter i liten grad læringspotensialet som ligger i oppgavene, noe som reflekteres både verbalt og i tilrettelegging. Den verbale samhandlingen vil være lite kontingent, og benevning og ordsetting er mindre spesifikk (*hva er det?/ den der/ passer der/ se der*). Det vil sannsynligvis også være adoptivmødre som viser tegn på manglende engasjement og interesse innenfor denne gruppen. Det ble i noen tilfeller observert tegn til parallell lek hvor mor og barn puslet hver for seg i stedet for å samarbeide, eller mødre som gjorde oppgaven for barnet hvis barnet ikke mestret oppgaven selvstendig.

Faktordimensjon 3: Ubetinget aksept

Dimensjonen *Ubetinget aksept* reflekterer i hvilken grad adoptivmødrene møter barna med aksept og anerkjennelse i samspillet ved å la barnets perspektiv og interesser være ledende for samspillet. Figuren nedenfor viser fordelingen av skårer for faktordimensjonen.

Figur 5-4 Dimensjonen Ubetinget aksept. N=84

Dimensjonen *Ubetinget aksept* har gjennomsnittsskåre $M=3,8$. Dimensjonen har størst spredning ($SD=.73$) i fordeling av skårer sammenlignet med de andre (mødre)dimensjonene. Ingen skåret 1 på dimensjonen, mens 9,5 prosent fikk skåre 2. Lave skårer reflekterer adoptivmødre som opptrer noe dominerende og som i liten grad gir barna muligheter til å utforske leker og styre samspillet i eget tempo. Samspillet vil være preget av et voksensentrert fokus, og mødrene vil sannsynligvis fortsette å kontrollere samspillet selv om barnet gir tydelige uttrykk for å mislike dette. For å illustrere dette gjengis utdrag fra et observasjonsnotat hvor mor strever med å ta barnets perspektiv. ”Barnet viser interesse for telefonen, og tar av røret. Mor lar ikke barnet utforske telefonen på egenhånd. Hun sier flere ganger at barnet skal legge på røret. Mor trykker på telefonknappene selv om barnet også gjør tilløp til det. Mor tar telefonen ut av hendene på barnet. Barnet observerer mor, trykker på knappene igjen, men trekker seg fort tilbake når mor trykker på knappene samtidig. Litt senere prøver mor å vekke barnets interesse for andre leker ved å presenterer den ene leken etter den andre, selv om barnet fremdeles leker med telefonen”. Eksemplet viser at moren ikke lar barnet slippe til, hun styrer leken og griper inn før barnet får prøvd seg selv.

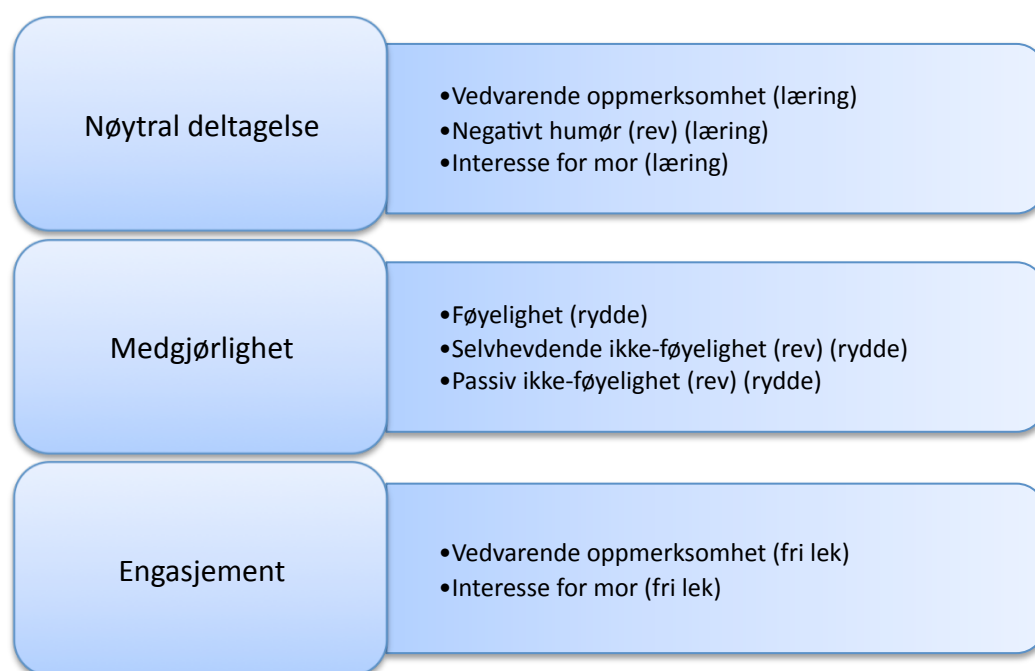
I alt 38 prosent av adoptivmødrene skåret middels på dimensjonen Ubetinget aksept. Dette reflekterer adoptivmødre som tidvis er sensitive og avventende, men som også kan vise tegn til dirigerende eller utålmodig atferd som ikke er i takt med barnets fokus, initiativ og aktiviteter. Mødre som i liten til middels grad tar hensyn til barnets perspektiv kan gjøre dette på en tilsynelatende positiv og velmenende måte, for eksempel gjennom å overøse barnet med innspill, komme med ”gode” forslag til hva barnet kan gjøre eller demonstrere lekeaktiviteter fremfor å la barnet prøve selv. Mange av observasjonene viste at mødre gjerne ville samhandle med barnet, men barnet hadde annet fokus. Følgende eksempel illustrerer dette. *”Barnet er tydelig opptatt av telefonen, mor fikler med noen klosser. Mor spør om de skal bygge. Barnet svarer ”nei” og fortsetter å snakke i telefonen. Mor spør hvem hun snakker med. Deretter gjentar hun forslaget om å bygge selv om barnet fremdeles er opptatt av telefonen. Noe senere i samspillet får mor barnets oppmerksomhet, men lar ikke barnet få sjansen til å konsentrere seg om det hun vil. Mor presenterer stadig nye leker”*. Et annet observasjonseksempel viser også dette: *”Mor tar på en måte kontroll over leken ved hele tiden å introdusere nye leker og ved å fortelle hva han skal gjøre”*.

Til sammen 46 prosent av adoptivmødrene fikk skåre 4, mens 6 prosent fikk skåre 5. Dette reflekterer adoptivmødre som møter adoptivbarna med aksept og anerkjennelse uansett om barnet er medgjørlig eller ikke. Dette er adoptivmødre som i stor grad vil tilpasse seg barnets perspektiv, interesser og oppmerksomhetsfokus. Samspillet er barnesentrert og mødre respekterer barnets behov for autonomi og individualitet ved å gi dem valgmuligheter (*Hva skal vi leke med?*). Mødre som skårer høyt gir også verbale uttrykk for anerkjennelse av barnets perspektiv.

5.2.3 Faktormodell 2; Adoptivbarns samspillsstil ved 2 års alder

Faktormodell 2 består av faktordimensjonene *Nøytral deltagelse* i problemløsningsoppgave, *Medgjørlighet* i kravsituasjon og *Engasjement* i frilek slik de ble definert i avsnitt 5.1.4. Modellen reflekterer hvordan adoptivbarnas samspillsstil kommer til uttrykk i de ulike samspillssekvensene med adoptivmor når barna er 2 år. Figuren nedenfor illustrerer faktormodellen med definerte faktordimensjoner, samt skalavariablene som ligger til grunn for hver faktordimensjon.

Figur 5-5 Dimensjoner i adoptivbarns samspillsstil ved 2 års alder

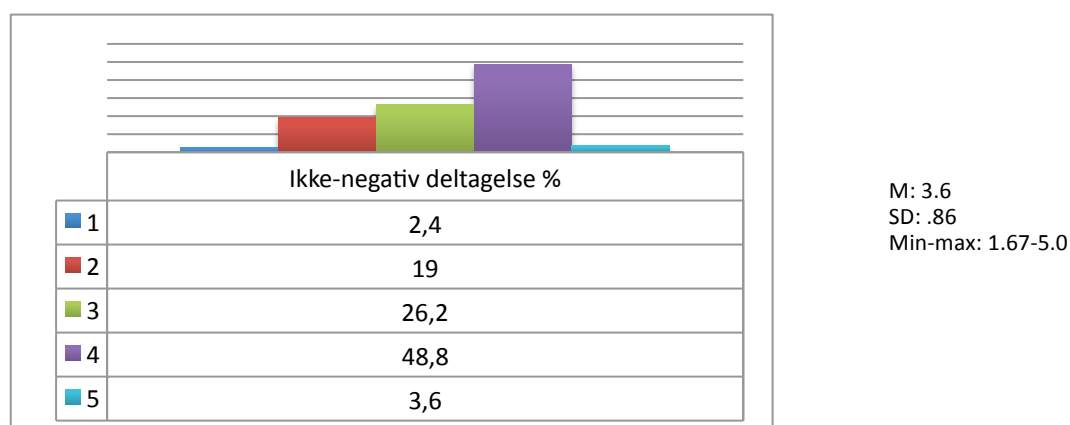

5.2.4 Dimensjoner i adoptivbarns samspillsstil ved 2 års alder

Faktordimensjon 1: Nøytral deltagelse

Dimensjonen *Nøytral deltagelse* i problemløsningsoppgave reflekterer hvordan adoptivbarnas engasjement og utholdenhet, oppmerksomhet, og affekt, samt interesse for mor kommer til uttrykk i en strukturert situasjon som stiller store krav til adoptivbarnas ferdigheter og utholdenhet. Figur 5.6 viser fordelingen av skårer på faktordimensjonen.

Figur 5-6 Dimensjonen Nøytral deltagelse, barn 2 år. N=84

Fordelingen av skårer viser at Nøytral deltagelse i problemløsningsoppgaven har høyest gjennomsnittsskåre ($M=3,6$) av de tre dimensjonene som inngår i faktormodellen. Det er relativ stor spredning i skårene ($SD=.86$). Mer enn halvparten (52,4 %) av adoptivbarna skårer høyt på Nøytral deltagelse. En høy skåre indikerer at barnet finner seg til rette i situasjonen og at samspillet med mor foregår innenfor rammer som gjør at barnet kan delta og involvere seg i oppgavene over tid, uten frustrasjon, misnøye eller andre tegn på negativ affekt. Høye skårer indikerer også at barnet viser interesse for mor gjennom felles oppmerksomhetsfokus og samspill. Vi observerte at mødrenes oppmuntring og støtte i mange tilfeller bidro til utholdenhet selv om oppgaven var vanskelig. Barn som delte oppmerksomhetsfokus med mor kunne for eksempel vise dette ved å orientere seg mot mor, vise fram leker, tilby klosser eller svare positivt på mors forslag til aktivitet.

I alt 26,2 prosent av barna fikk middels skåre. Disse barna var lettere distraherbare, og det kunne spores enkelte uttrykk for negativ affekt. Barna kunne vise engasjement og interesse for mor i deler av samspillet, mens de i perioder også kunne leke alene uten å involvere mor. Følgende observasjonseksempel viser dette. ”*Barnet prater mens han leker, men det er få forsøk hvor han ønsker å involvere mor. Han virker veldig selvgående. Han setter seg mye med ryggen mot mor og ignorerer de få lekeinitiativene hun kommer med. Men han er stort sett blid og samarbeidsvillig*”. Det samme observasjonsnotatet viser at «*barnet er ivrig opptatt med lekene, men han må hentes tilbake til teppet²⁷ flere ganger og lar seg lett avlede av ytre ting*”.

Til sammen 21,4 prosent av barna skåret lavt på dimensjonen *Nøytral deltagelse*. Barn som skåret lavt ga hyppigere og/eller sterkere uttrykk for misnøye og frustrasjon i problemløsningsoppgaven. De vil sannsynligvis virke ufokuserte eller uinteresserte i lekeaktivitetene, samt vise mer ambivalens i samspillet med mor ved for eksempel ikke å involvere mor i aktivitetene eller ignorere mors innspill. Det vil sannsynligvis kunne oppleves som utfordrende å samhandle med et barn som skårer lavt på denne dimensjonen. Enkelte mødre viste stor kreativitet for å engasjere barnet. En av observasjonene viste et barn som overhodet ikke ville delta i problemløsningsoppgaven, noe han viste gjennom tydelige protester som å trampe i

---

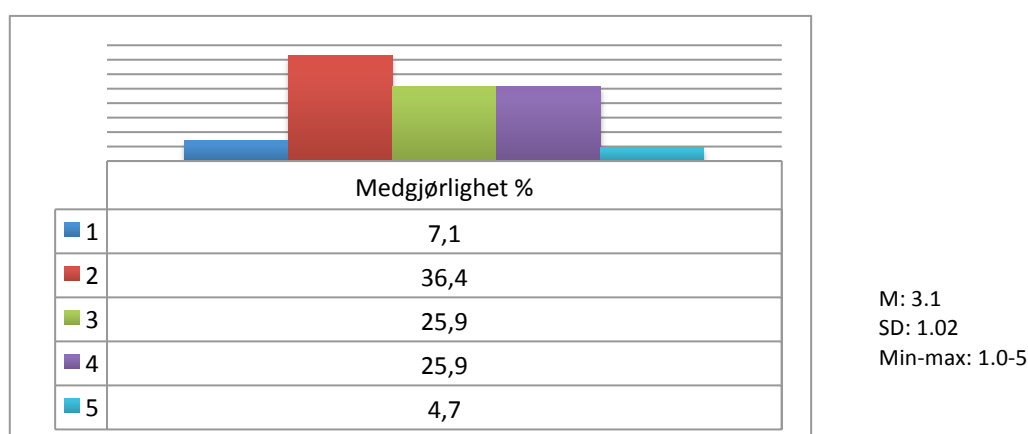
²⁷ Det ble brukt et teppe for å ramme inn området samspillet foregikk på

gulvet og gå vekk fra teppet. Moren klarte ganske raskt å lokke barnet tilbake til oppgaven ved å synge. Dette roet barnet ned og han kunne fullføre problemløsningsoppgaven på en fokusert og utholdende måte. Observasjonsnotatene viste at han var mer opptatt av aktivitetene enn av mor, selv om han innimellom henvendte seg til mor på en positiv måte (*mamma, mamma se*). Dette barnet skåret middels på faktordimensjonen.

Faktordimensjon 2: Medgjørighet

Faktordimensjonen *Medgjørighet* i kravsituasjon reflekterer hvordan adoptivbarna i ulik grad føyer seg etter mødrenes krav og instruksjoner under ryddesekvensen. I den grad barna gir uttrykk for manglende føyelighet, skjer dette i stor grad på en passiv måte uten sterke protester og ytre motstand, men heller ved å ignorere krav og instruksjoner som stilles.

Figur 5-7 Dimensjonen Medgjørighet N=85

Dimensjonen *Medgjørighet* i kravsituasjonen har lavest gjennomsnittsskåre (M=3,1) av de tre faktordimensjonene, noe som indikerer at det kan være krevende for mødrene å rettlede barna gjennom en kravsituasjon slik som ryddeoppgaven. Slik det fremkommer av figuren ovenfor, er det også størst spredning (SD=1,02) i fordelingen av skårer på denne dimensjonen. Rundt 30 prosent av adoptivbarna skåret høyt på faktordimensjonen. Høye skårer karakteriserer et barn som stort sett retter seg etter morens instruksjoner uten synlig motstand. Eventuell motstand vil kunne ses i form av svake antydninger til ignorering, eller ved at barnet reagerer noe forsinket på morens instruksjoner. Eksempel fra observasjonsnotat illustrerer dette ”*barnet koser med hund, drikker av kopp selv om mor sier at de ikke skal leke nå*”. I den grad barna gir uttrykk

for selvhevdelse, er disse svært sjeldne og svake i intensitet. Barna i denne gruppen er medgjørlike og enkle å samarbeide med i utførelsen av ryddeoppgaven. Barna som skårer 5 viser svært få tegn til ikke å ville samarbeide eller føye seg etter mors krav.

I alt 25,5 prosent av barna fikk middels skåre på *Medgjørlighet*. Middels skåre reflekterer adoptivbarn som er medgjørlike i deler av ryddesekvensen, men først etter gjentatte instruksjoner fra mor eller etter flere episoder hvor barnet tydelig ignorerer mors instruksjoner. Disse barna vil for eksempel kunne rydde effektivt, for så å undersøke en leke eller fortsette en lek uten å la seg avlede av morens oppfordring til å fortsette ryddingen. Deretter fortsetter de å rydde leker. Enkelte av barna i denne gruppen viser moderate antydninger til selvhevdelse, som protesterer på morens instruksjoner ved å riste på hodet eller si NEI.

Figur 5-7 viser at 36,4 prosent av barna oppnådde skåre 2 på faktordimensjonen *Medgjørlighet*. I den grad disse barna føyer seg etter morens instruksjoner, skjer det sannsynligvis etter store anstrengelser fra morens side, og da gjerne kun delvis eller svært forsinket. I denne gruppen vil det også være adoptivbarn som gir tydelige selvhevdende uttrykk for at de ikke vil rydde, enten gjennom hyppige moderate uttrykk eller ved færre, men svært tydelig tegn på at de ikke vil rydde. Følgende eksempel illustrerer dette. *”Barnet ignorerer morens instruksjoner om å rydde. I stedet samler han sammen alle lekene foran seg, leker med kopp og bil. Når mor gjentar instruksene rister han på hodet og sier nei. Han nekter totalt å føye seg etter mor, men uten tegn til sinne eller irritasjon”*.

I alt 7,1 prosent skåret 1 på faktordimensjonen, og reflekterer barn som ikke vil rydde opp lekene uansett hvilke strategier mor benytter seg av for å få barnet til å samarbeide. I tillegg til å ignorere instruksene som gis, gir disse barna klart og tydelig uttrykk for at de ikke vil føye seg. De står på sitt, og enkelte gir klart uttrykk for frustrasjon og sinne.

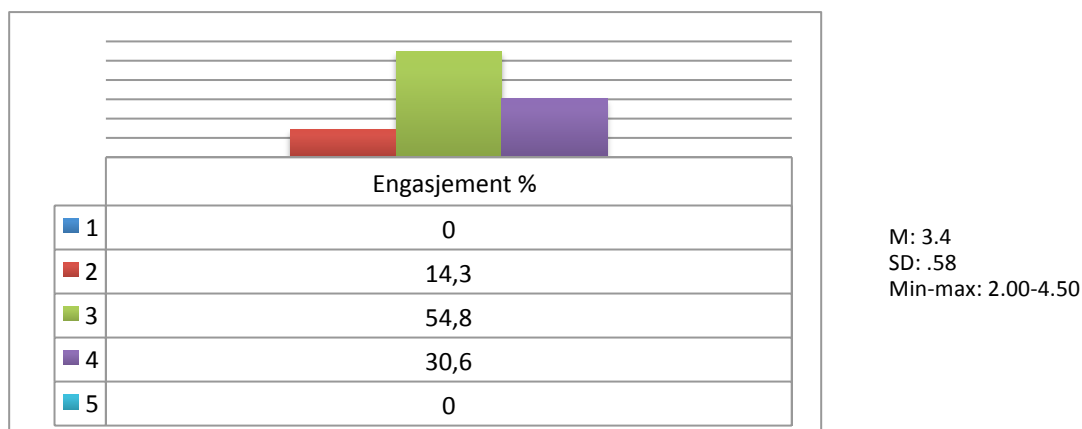
Faktordimensjon 3: Engasjement

Den underordnede faktordimensjonen *Engasjement* i fri lek reflekterer i hvilken grad adoptivbarna fritt involverer seg i lek, og samtidig involverer og deler positive

følelser og opplevelser med mor. I denne observasjonssekvensen er det ikke stilt andre krav enn å leke, noe som kan gjøre det utfordrende å skape felles oppmerksomhet og engasjement rundt aktivitetene. Figur 5-8 viser fordelingen av skårer på dimensjonen.

Figur 5-8 Dimensjonen Engasjement N=84

Det er lite spredning (SD .58) i fordelingen av skårer på faktordimensjonen *Engasjement*. Ingen barn skårer i ytterpunktene av skalaen. Til sammen 14,3 prosent skårer 2. Barna i denne gruppen viser lite interesse for mor i frilekssekvensen, og de lar seg lett distrahere og kan virke ufokuserte og lite utholdende i sin utforsking av lekene. Disse barna vil for eksempel kunne ta opp den ene leken etter den andre uten å undersøke eller prøve ut lekene. Manglende engasjement og interesse for mor viste seg gjennom avvisning av mors innspill til lek, for eksempel ved å dytte vekk leker som mor tilbyr. Vi observerte at barna ofte satt i posisjoner som gjorde at det ikke ble naturlig å samhandle med mor, noe dette eksemplet viser. ”Barnet setter seg med ryggen til mor. ”Hun ser på lekene, men ingen spesiell leke fanger oppmerksomheten, Hun viser ingen tegn til interesse for mor”.

Hele 54,8 prosent av adoptivbarna skårer middels. Disse barna er distraherbare, men vil kunne involvere seg i lek for kortere perioder av gangen. På samme måte vil barnas engasjement og interesse for mor komme til uttrykk gjennom enkeltstående samhandlingsepisoder og henvendelser til mor.

Totalt 30,6 prosent av adoptivbarna skåret 4 på faktordimensjonen *Engasjement i fri lek*. Disse barna utforsker leker og er i aktivitet på en fokusert og involvert måte i

store deler av frileksssekvensen. Dersom de distraheres, er det kun kortvarig og de er raskt tilbake i fokusert lek. Barna i denne gruppen initierer samspill og inkluderer mor i lek for kortere perioder av gangen. Barnas engasjement for mor vil også vises gjennom uttrykk for glede og positivt engasjement i frileksssekvensen. Eksemplet som følger er hentet fra et observasjonsnotat. ”*Barnet leker konsentrert og undersøker kaffekannen nøye. Hun setter utover kopper, kniver, tallerkener. Er engasjert og ivrig. Barnet henvender seg til mor, ber om hjelp. Hun koordinerer aktivitetene sine med mors aktivitet. De har tilslutt kaffeselskap. Barnet viser lite positivt engasjement overfor mor, men virker fornøyd*”.

5.2.5 Korrelasjonsanalyser av faktordimensjoner i mor-barn-samspill

For å undersøke om det er samvariasjon mellom faktordimensjonene i samspillet mellom adoptivmødre og adoptivbarn, ble det utført en korrelasjonsanalyse.

Resultatene fremkommer i Tabell 5-3, og viser at det er signifikante korrelasjoner mellom faktordimensjonene som reflekterer i adoptivmødrenes samspillsstil. Det er også signifikante korrelasjoner mellom faktordimensjonene som reflekterer adoptivbarnas samspillsstil, men de er en noe lavere.

Tabellen viser at foreldredimensjonene *Positiv inntoning* og *Meningsskaper* korrelerer signifikant med alle barnedimensjonene, mens foreldredimensjonen *Ubetinget aksept* kun korrelerer signifikant med barnedimensjonen *Engasjement*.

Tabell 5-3 Korrelasjoner mellom dimensjoner i mor-barn-samspill når adoptivbarna er 2 år

	1	2	3	4	5	6
1. Positiv inntoning mor	1	.524***	.461***	.451***	.463***	.540***
2. Meningsskaper mor		1	.484***	.620***	.311**	.385***
3. Ubetinget aksept mor			1	.206	.158	.500***
4. Nøytral deltagelse barn				1	.387***	.341***
5. Medgjørighet barn					1	.282**
6. Engasjement barn						1

** p<.01 *** p<.001

5.3 Samspillskvalitet i mor-barn-samspill når adoptivbarnet er 2 år

I hver observasjonssekvens ble det gitt en global vurdering av følelsesmessig klima, gjensidighet, samarbeid og flyt i samspillet mellom mor og barn. Dette ga en skåre basert på hvilket helhetsinntrykk observatørene dannet seg av hvert samspill.

Samspillskårene gir på denne bakgrunn et inntrykk av i hvilken grad mor – barn samspillet (dyaden) er preget av gjensidighet og flyt. Dyader som får laveste skåre (1) reflekterer samspill som er preget av manglende emosjonelt engasjement og gjensidighet. Samspillet mangler flyt, og er preget av negativitet (som negativ affekt, irritasjon, frustrasjon). I dyader som får skåre 2 kan tendenser til gjensidighet og emosjonelt engasjement observeres. Middels skårer reflekterer at samspillet veksler mellom perioder med tydelig gjensidig emosjonelt engasjement og gjensidighet, og episoder med manglende synkronitet. Dyader som skårer i den øvre delen av skalaen kjennetegnes av samspill som reflekterer høy grad av emosjonelt og gjensidig engasjement, hvor begge parter ser ut til å ha glede av samhandlingen, selv om det kan forekomme enkelte episoder som ikke er synkrone. Dyader som oppnår høyeste skåre (5) reflekterer synkrone samspill hvor mor og barn tydelig gir uttrykk for å sette pris på hverandres selskap, og hvor samspillet flyter lett og naturlig gjennom hele den observerte samspillssekvensen.

Oppgavenes ulike krav og vanskelighetsgrader reflekteres i gjennomsnittsskårene i global samspillskvalitet. Frilekssekvensen inneholder ingen krav eller særskilte utfordringer, verken til mor eller barn. Dette kommer til uttrykk i gjennomsnittsskåren ($M=3.6$) som er høyest i denne oppgaven, samtidig som variabelen også har lavest spredning ($SD.78$). Problemløsningssekvensen har noe lavere gjennomsnittsskåre ($M=3.5$) og større spredning ($SD.87$) enn frilek. Problemløsningssekvensen kan være noe mer krevende, særlig for barna hvis de ikke har erfaring med eller interesse for aktivitetene som skal utføres i problemløsningsoppgaven. Det stilles derfor store krav til barnas konsentrasjon og mestring. Det kan være utfordrende for mødrene å tilrettelegge oppgavene på en måte som er tilpasset barnas utviklingsmessige nivå. Noen mødre kan også finne det vanskelig å fange barnas interesse og oppmerksomhet. Samtidig innehar problemløsningssekvensen tydelig struktur og rammer for samarbeid og samhandling. Ryddesekvensen er absolutt mest krevende og utfordrende, både for mor og barn, hvor det stilles store krav til dyadisk samspill og

samarbeid. Dette kommer klart til uttrykk gjennom lavest gjennomsnittsskåre (M: 2.8) og størst spredning (SD:1.1) sammenlignet med de andre oppgavene. Det ble utført en korrelasjonsanalyse av faktorvariablene som representerer dimensjoner i henholdsvis adoptivmødrenes og adoptivbarnas samspillsstil i de tre observasjonssekvensene for å undersøke korrelasjoner med de tre samspillsvariablene som måler global samspillskvalitet.

Tabell 5-4 Korrelasjoner mellom dimensjoner i mor-barn-samspill og global samspillskvalitet

	Samspillskvalitet frilek	Samspillskvalitet problemløsning	Samspillskvalitet rydde
Positiv inntoning mor	.678***	.562***	.595***
Meningsskaper mor	.485***	.770***	.409***
Ubetinget aksept mor	.596***	.420***	.301**
Nøytral deltagelse barn	.407***	.743***	.424***
Medgjørighet barn	.316**	.376***	.799***
Engasjement barn	.709***	.368**	.346**

Resultatet av korrelasjonsanalysene viser at det er signifikante sammenhenger mellom alle faktorvariablene som reflekterer adoptivmødrenes og adoptivbarnas samspillsstil og global samspillskvalitet i de ulike oppgavene. Korrelasjonsanalysen gir en bekreftelse på at det er overensstemmelse mellom de etablerte faktorvariablene og det generelle inntrykket av global samspillskvalitet i mor-barn-samspillet i de enkelte observasjonssekvensene. På dette grunnlaget ble det gjennomført multiple regresjonsanalyser.

5.3.1 Multiple regresjonsanalyser

Det ble foretatt multiple regresjonsanalyser av faktordimensjonene for å undersøke de ulike partenes unike bidrag til å forklare spredningen på den globale samspillsskåren i de tre lekesekvensene. Variabelen *Global samspillskvalitet* målt i de respektive observasjonssekvensene (frilekssekvens, problemløsningssekvens og ryddesekvens) ble lagt inn som avhengig variabel i hver analyse. Det ble foretatt separate analyser av faktorvariablene som representerer dimensjonene i henholdsvis adoptivmødrenes og adoptivbarnas samspillsstil. Samme prosedyre ble fulgt i alle regresjonsanalysene, og resultatene vises i tabellen nedenfor.

Tabell 5-5 Prediktorer i Samspillskvalitet mor-barn-samspill (2 år)

	Samspillskvalitet frilek	Samspillskvalitet problemløsning	Samspillskvalitet rydde leker
Faktordimensjoner	β	β	β
Adoptivmødre			
Positiv inntoning	.484***	.215*	.519***
Meningsskaper	.059	.657***	.154
Ubetinget aksept	.358***	.001	-.023
R2	.57 F(3,78)=35,01***	.63 F(3,78)=43,60***	.36 F(3,78)=14,80***
Faktordimensjoner	β	β	β
Adoptivbarn 2 år			
Nøytral deltagelse	.156	.670***	.118
Medgjørighet	.085	.084	.729***
Engasjement	.639***	.116	.100
R2	.55 F(3,79)=31,95***	.57 F(3,79)=35,09***	.67 F(3,79)=53,43***

*** p<.001, ** p<.01, * p<.05

Samspillskvalitet i frilek

Adoptivmødrenes samspillsstil forklarte 57 prosent av spredningen på den avhengige variabelen *Samspillskvalitet i frilek*. Faktordimensjonene *Positivt inntoning* og *Ubetinget aksept* ga begge signifikante, unike bidrag til å forklare spredningen i skårer. Dette viser at adoptivmødrenes grad av emosjonell tilstedeværelse, aksept og anerkjennelse har betydning for samspillet i frilekssekvensen. Adoptivbarnas samspillsstil forklarte 55 prosent spredning på den avhengige variabelen. Av barnas bidrag ga faktordimensjonen *Engasjement i fri lek* et signifikant, unikt bidrag til å forklare variasjonen i samspillskvalitet. Dette viser at det har betydning for skåring av samspillskvalitet at adoptivbarna vurderes som positive og engasjerte i lekesekvensen.

Samspillskvalitet i problemløsningsoppgave

Regresjonsanalysen viste at adoptivmødrenes samspillsstil forklarte 63 prosent av spredningen i samspillskvalitet *i problemløsningsoppgaven*. Faktorvariabelen *Meningsskaper* ga et signifikant, unikt bidrag, og indikerer at det har betydning for vurderingen av samspillskvalitet at adoptivmødrene tilrettelegger problemløsningssekvensen på en meningsfull, forståelig og barnefokusert måte.

Faktorvariabelen *Positiv inntoning* ga et svakt, men signifikant bidrag til å forklare samspillskvalitet også i problemløsningsoppgaven. Adoptivbarnas samspillsstil forklarer 57 prosent spredning i samspillskvalitet, og det er faktordimensjonen *Nøytral deltagelse* som gir et unikt, signifikant bidrag ($\beta = .670$). Dimensjonen reflekterer adoptivbarnas oppmerksomhet, affekt, og engasjement i en situasjon som stiller krav til adoptivbarnas ferdigheter og utholdenhet.

Samspillskvalitet i ryddeoppgave/i kravsituasjon

Mens det er relativt små forskjeller i adoptivmødrene og adoptivbarnas unike bidrag til samspillskvalitet i frilek og problemløsningsoppgave, gir regresjonsanalysene et annet bilde i ryddeoppgaven. Regresjonsanalysene viste at adoptivbarna forklarte 67 prosent av spredningen i samspillskvalitet i denne oppgaven, hvor faktordimensjonen *Medgjørighet* ga et signifikant, unikt bidrag med betaverdi $\beta = .729$. Dette reflekterer at adoptivbarnas samarbeidsvilje og medgjørighet hadde stor betydning for hvordan samspillskvalitet ble vurdert og skåret i ryddeoppgaven. Adoptivmødrene forklarte 36 prosent spredning på den avhengige variabelen Samspillskvalitet. Faktorvariabelen *Positiv inntoning* ga et signifikant, unikt bidrag ($\beta = .519$). Adoptivmødrenes grad av positiv inntoning, oppmuntring og sensitiv veiledning ser derfor ut til å ha betydning når samspillskvalitet vurderes i ryddesekvensen.

Samlet sett viser resultatene av regresjonsanalysene at adoptivmødrenes grad av positiv inntoning har stor betydning for hvordan samspillskvalitet i mor-barn-samspillet vurderes. Denne dimensjonen i adoptivmødres samspillsstil gir signifikante og unike bidrag i alle de observerte sekvensene, selv om det er et noe svakere signifikant bidrag i problemløsningssekvensen enn i de øvrige. Dimensjonene i adoptivbarnas samspillsstil er knyttet til de ulike oppgavenes innhold og struktur, noe som også gjenspeiles i regresjonsanalysene.

5.4 Faktoranalyse av variabler i far-barn-samspill, adoptivbarn 3 år

5.4.1 Faktoranalyse av foreldreskala – adoptivfedre 3 år

Det ble utført eksplorerende faktoranalyse med Varimax rotasjon av foreldreskalaen – adoptivfedre 3 år. Dette resulterte i fire faktorer med eigenvalues over 1, som til

sammen forklarte 71,9 prosent av foreldreskalaens varians. Faktorladningene som inngår i de ulike faktorene varierte mellom .513 og .849, noe som kan betraktes som tilfredsstillende verdier (Field, 2009; Tabachnick & Fidell, 2007). Tabellen nedenfor gir en oversikt over faktorløsninger med faktorladninger²⁸, samt eigenverdier og forklart varians.

Tabell 5-6 Faktorer med faktorladninger foreldreskala - adoptivfedre 3 år. N=94

Grunnleggende variabler i foreldreskala Adoptivfedre 3 år	Faktor 1	Faktor 2	Faktor 3	Faktor 4
Kognitiv stimulering (læring)	.791	.154	.254	.148
Fraværende/uengasjert (rev) (læring)	.763	.032	.160	.268
Sensitivitet (læring)	.702	.379	.349	.275
Positiv oppmerksomhet (læring)	.595	.281	.247	.448
Negativ oppmerksomhet (rev) (læring)	.635	.530	-.036	.062
Overkontroll (rev) (rydde)	.037	.727	.139	.288
Påtrengende (rev) (fri lek)	.061	.723	.324	.094
Påtrengende (rev) (læring)	.399	.709	.089	-.125
Negativ oppmerksomhet (rev) (fri lek)	.371	.513	-.036	.062
Positiv oppmerksomhet (fri lek)	.112	.260	.834	.126
Kognitiv stimulering (fri lek)	.271	-.028	.833	.141
Sensitivitet (fri lek)	.212	.377	.745	.185
Sensitiv veiledning (rydde)	.236	.234	.226	.849
Underkontroll (rev) (rydde)	.240	-.126	-.052	.805
Positiv oppmerksomhet (rydde)	.093	.197	.378	.792
Eigenvalues	6,54	1,77	1,42	1,05
Forklart varians % 71,9	43,6	11,8	9,5	7,0

²⁸ Faktorladninger i uthevet skrift inngår i den enkelte faktorløsning.

På basis av de grunnleggende variablene som hadde høyest faktorladninger ($>.500$) i hver faktor, ble det definert fire nye homogene faktorvariabler (Gustafsson & Åberg-Bengtsson, 2010). Faktorvariablene overlapper hverandre derfor ikke når det gjelder begrepsmessige fortolkninger. De grunnleggende variablene som inngår i de fire faktorløsningene samlet seg i tre faktorer som reflekterer adoptivfedrenes samspillsstil i hver av de tre observerte samspillssekvensene, og en faktor som reflekterer grad av tålmodighet og aksept uavhengig av samspillssekvensens fokus. De nye faktorvariablene ble reliabilitetstestet for å undersøke variablenes indre konsistens. Cronbach's alfa varierte mellom 0.67 og 0.88. De etablerte faktorvariablene rommer grunnleggende variabler som fremkommer med fet skrift under de respektive faktorene i tabell 5.6. Det gis en redegjørelse for definisjonene av de fire faktorene i neste avsnitt.

5.4.2 Definisjoner av faktorvariabler - adoptivfedre

Den definerte **faktor 1** består av følgende grunnleggende skalavariabler (faktorladninger i fet skrift);

- *Kognitiv stimulering (læring)* **.791**
- *Fraværende (rev) (læring)* **.763**
- *Sensitivitet (læring)* **.702**
- *Positiv oppmerksomhet (læring)* **.595**

De grunnleggende variablene har alle høye faktorladninger. Variabelen *Negativ oppmerksomhet (rev) (læring)* ladet $>.500$ på faktor 1 og faktor 2, med høyest faktorladning (.635) til faktor 1. Variabelen ble likevel definert inn i faktor 2 da den viste sterkest begrepsmessig sammenheng til denne. De definerte variablene som inngår i faktor 1 er alle grunnleggende variabler som ble målt i problemløsningsoppgaven. For å undersøke faktorvariabelens indre konsistens ble det utført en reliabilitetsanalyse med Cronbach's alfa som resulterte i en reliabilitetskoeffisient på $\alpha.87$.

Den definerte faktor 1 gir et innblikk i hvordan, og i hvilken grad adoptivfedrene gjennom sensitiv tilstedeværelse samhandler og tilrettelegger en strukturert situasjon

hvor far og barn har felles oppmerksomhet om samme oppgave. Faktorvariabelen reflekterer i hvilken grad adoptivfedre utnytter problemløsningsoppgavens læringspotensial til å stimulere barnets utvikling på en måte som gjør situasjonen meningsfull og forståelig for barnet. Samtidig er det aksept for barnets prøving og feiling uten at far gir uttrykk for negativ oppmerksomhet som irritasjon eller utålmodighet. Den definerte faktoren reflekterer en dimensjon i far-barn-samspillet som er preget av sensitiv tilrettelegging og stimulering. Dette fører til et barnesentrert samspill som i stor grad foregår på barnets premisser selv om far engasjerer seg aktivt i problemløsningsoppgavene. Samspillet er også kjennetegnet av positiv oppmuntring, entusiasme og deltakelse fra far sin side. På denne bakgrunn ble den definerte faktor 1 kalt ***Meningsskaper***, og gjenspeiler en dimensjon i adoptivfedres samspillsstil i en strukturert situasjon hvor problemløsning er oppgavens klare mål.

Den definerte **faktor 2** består av følgende grunnleggende skalavariabler (faktorladninger i fet skrift);

- *Overkontroll (rev) (rydde) .727*
- *Påtrengende (rev) (frilek) .723*
- *Påtrengende (rev) (læring) .709*
- *Negativ oppmerksomhet (rev) (læring) .530*
- *Negativ oppmerksomhet (rev) (frilek) .513*

Variabelen *Negativ oppmerksomhet (læring)* ladet $>.500$ på faktor 1 (.635) og faktor 2 (.530), og det var relativt liten differanse mellom ladningene. Slik de ulike variablene fordelte seg i faktorløsninger, ble det vurdert at variabelen *Negativ oppmerksomhet (læring)* passet begrepsmessig bedre inn i faktor 2 enn i faktor 1, og ble derfor definert inn i faktor 2. For å undersøke faktorvariabelens indre konsistens ble det utført en reliabilitetsanalyse med Cronbach's alfa som resulterte i en reliabilitetskoeffisient på $\alpha .75$.

Variablene *Overkontroll* i ryddesituasjonen og *Påtrengende* i frilek og problemløsningsoppgave lader alle høyt på faktor 2, og bidrar alle sterkt til å forklare den begrepsmessige definisjonen av faktoren. Variablene *Negativ oppmerksomhet* i frilek og problemløsningsoppgave bidrar noe mindre til å forklare faktoren på grunn av svakere faktorladninger, men understreker samtidig en sammenheng mellom de

ulike variablene som er begrepsmessig relevant. Den definerte faktor 2 gjenspeiler i hvilken grad adoptivfedrene tilpasser kontroll, grensesetting og regulering av barnets atferd på en måte som reflekterer forståelse for barnets tendens til medgjørighet, kompetanse og behov for autonomi slik at barna kan delta i samspillet mest mulig selvstendig og på sin måte. Det har betydning for fortolkningen av faktor 2 at adoptivfedrenes regulering av barnets handlinger og atferd skjer uten uttrykk for utålmodighet, misnøye, irritasjon eller andre former for negativ oppmerksomhet. Dette bidrar til at barnets evne til selvregulering utvikles, og barnet vil kunne oppleve at motstand og negative følelser kan uttrykkes uten at det oppleves som problematiske av omsorgsgiver (Leerkes, Blankson, & O'Brien, 2009). På bakgrunn av dette ble faktor 2 kalt ***Tålmodig aksept***.

Den definerte **faktor 3** består av følgende grunnleggende skalavariabler (faktorladninger i fet skrift);

- ***Positiv oppmerksomhet (fri lek)*** .834
- ***Kognitiv stimulering (fri lek)*** .833
- ***Sensitivitet (fri lek)*** .745

Den definerte faktor 3 bygger på variabler som reflekterer adoptivfedrenes samspillsstil i frileksssekvensen som ikke har annen målsetning enn å skulle leke med et utvalg aldersadekvate leker i fire minutter. For å undersøke faktorvariabelens indre konsistens ble det utført en reliabilitetsanalyse med Cronbach's alfa som resulterte i en reliabilitetskoeffisient på α .85. Alle variablene som inngår i faktor 3 viser høye faktorladninger. Dette reflekterer at adoptivfedrenes grad av positiv oppmerksomhet, entusiasme og oppmuntring i samspill med barnet, samt stimulering og tilrettelegging på barnets premisser i frilekssituasjonen har stor betydning for forståelsen av faktoren. Variabelen *Sensitivitet* lader noe lavere, og bidrar dermed noe mindre til forståelsen av faktor 3 enn de øvrige variablene. En sensitiv far er inntonet og oppmerksom på barnets fokus, interesser og humør og lar dette være veiledende i lek og samspill med barnet. På denne måten foregår samspillet på barnets premisser med felles fokus på lekeaktivitet. En sensitiv og oppmerksom far vil legge forholdene til rette for at samspillsaktivitetene foregår innenfor en ramme som er kjent, og samtidig meningsutvidende og stimulerende for barnet (Rye, 2002; Vygotsky, 1978). Den

definerte faktorvariabelen ble på bakgrunn av dette kalt **Positivt Innntonet** i lek, og gjenspeiler en dimensjon i adoptivfedres samspillsstil hvor (felles) lek er målet.

Den definerte **faktor 4** består av følgende grunnleggende skalavariabler (faktorladninger i fet skrift);

- *Sensitiv veiledning (rydde)* **.849**
- *Underkontroll (rev) (rydde)* **.805**
- *Positiv oppmerksomhet (rydde)* **.792**

På basis av de grunnleggende variablene som inngår i den definerte faktor 4, gjenspeiles adoptivfedrenes samspillsstil og tilrettelegging i en situasjon som stiller klare krav til barnet, og hvor samspillet mellom far og barn kan utfordres. Alle variablene ladet høyt på faktoren. For å undersøke faktorvariabelens indre konsistens ble det utført en reliabilitetsanalyse med Cronbach's alfa som resulterte i reliabilitetskoeffisient α .84.

Faktor 4 viser i hvilken grad adoptivfar leder barnet gjennom ryddeoppgaven på en måte som viser forståelse for barnets behov for struktur, støtte og oppmuntring, samtidig som oppmerksomheten er rettet mot barnets tendens til å være medgjørilig eller ikke. Fedrenes krav og respons er tilpasset barnets signaler og utviklingsmessige nivå, og er relevant i den aktuelle situasjonen (Leerkes et al., 2009). Et føyelig og samarbeidsvillig barn vil ha mindre behov for strukturert rettledning enn et mindre føyelig barn. Samtidig har fedrenes grad av tilstedeværelse, positiv oppmerksomhet og oppmuntring i situasjonen betydning fordi det vil kunne ha en motiverende innvirkning på barnets innsats og medgjørilighet i ryddesituasjonen. Den definerte faktor 4 er på denne bakgrunn kalt **Positiv støtte** i kravsituasjon.

Det ble laget en faktorskåre for hver av de definerte faktorene ved å summere gjennomsnittet av variablene som inngår i faktoren. Faktorskårene utgjør variabler som gjenspeiler adoptivfedrenes samspillsstil i videre analyser. De etablerte faktorvariablene blir beskrevet nærmere i kapittel 5.5.2.

5.4.3 Faktoranalyse av barneskala – 3 år

Analysene av de grunnleggende variablene som inngikk i barneskalaen ved 3 år fulgte samme fremgangsmåte som de øvrige faktoranalysene, som er beskrevet tidligere i dette kapittelet. Reliabilitetstest (Cronbach's alfa) av alle variablene i barneskalaen viste at det var svak sammenheng mellom variablene, noe som muligens reflekterer at det var lite variasjon i rangering av skåringer av barneskalavariabler i frilek og problemløsningssekvens. Dette er beskrevet nærmere i kapittel 4.5.1. Kun variabler som representerer skalaen som ble brukt i observasjon av ryddesekvensen, viste seg å være egnet for faktoranalyse. Faktoranalysen ga en faktorløsning med to faktorer som hadde egenverdier over 1, som til sammen forklarte 77,7 prosent av skalaens varians. Tabellen nedenfor viser faktorene med variablenes faktorladninger²⁹.

Tabell 5-7 Faktorer med faktorladninger – barneskala 3 år. N=94

Grunnleggende variabler i barneskala. Adoptivbarn 3 år	Faktor 1	Faktor 2
Føyelighet (rydde)	.945	.237
Passiv ikke-føyelighet (reversert) (rydde)	.928	-.020
Selvhevdende ikke-føyelighet (reversert) (rydde)	.569	.392
Negativ affekt (r) (rydde)	.080	.892
Trassig ikke-føyelighet (r) (rydde)	.198	.867
Eigenverdier	2,64	1,24
Forklart varians % 77,7	52,8	24,9

Det ble definert to faktorvariabler på basis av grunnleggende variabler med faktorladninger $>.500$. Disse er uthevet med fet skrift i tabellen. Alle faktorladninger viser solide verdier (Field, 2009; Tabachnick & Fidell, 2007). Faktor 2 består av kun to variabler, men anses som reliabel fordi variablene korrelerer høyt med hverandre ($r >.70$), og lavt med de øvrige variablene (Tabachnick & Fidell, 2007). De etablerte faktorene utgjør dermed homogene variabler (Gustafsson & Åberg-Bengtsson, 2010), som reflekterer adoptivbarnas samspillsstil i en kravsituasjon hvor de skal rydde opp leker. Det redegjøres for definisjonene av faktorvariablene i neste avsnitt.

²⁹ Faktorladninger uthevet med fet skrift inngår i den enkelte faktor.

5.4.4 Definisjoner av faktorvariabler - adoptivbarn 3 år

Den definerte **faktor 1** består av følgende grunnleggende skalavariabler (faktorladninger i fet skrift);

- *Føyelighet (rydde)* **.945**
- *Passiv ikke-føyelighet (rev) (rydde)* **.928**
- *Selvhevdende ikke-føyelighet (rev) (rydde)* **.569**

Faktor 1 ble definert på basis av de grunnleggende variablene som reflekterer adoptivbarnas grad av medgjørighet og samarbeidsvilje når de blir bedt om å rydde opp leker. For å undersøke faktorvariabelens indre konsistens ble det utført en reliabilitetsanalyse med Cronbach's alfa som resulterte i en reliabilitetskoeffisient på α .81. Variablene *Føyelighet* og *Passiv ikke-føyelighet (rev)* viste begge sterke sammenhenger med faktoren. Den reverserte variabelen *Passiv ikke-føyelighet* gjenspeiler i hvilken grad barnet motsetter seg ryddeoppgavens iboende krav ved å ignorere instruksene som gis. Den reverserte variabelen *Selvhevdende ikke-føyelighet* viste svakere korrelasjon med den definerte faktoren, og gir et inntrykk av i hvilken grad barnet reagerer med selvhevdende protester når det skal ryddes. Selvhevdelse og autonomi er en nødvendig del i barns selvutvikling (Belsky, Unpublished material; Schaffer, 1996), og kommer til uttrykk når barnet protesterer på fars krav, forklarer hvorfor det ikke vil rydde, eller når det forsøker å forhandle seg fram til en annen løsning enn det far foreslår. Disse protestene vises uten trass og sinne. På bakgrunn av de definerte variablene som inngår faktor 2, reflekterer faktorvariabelen adoptivbarnas grad av samarbeidsvilje og medgjørighet i en situasjon som er tydelig definert av andre, slik som ryddeoppgaven er. Manglende medgjørighet vil primært være preget av passiv motstand, men også av selvhevdende markeringer av egne ønsker og behov. Variabelen som utgjør faktor 1 ble på denne bakgrunn kalt ***Medgjørighet***.

Den definerte **faktor 2** består av følgende barneskala variabler (faktorladninger i fet skrift);

- *Negativ affekt (rev) (rydde)* **.892**
- *Trassig ikke-føyelighet (rev) (rydde)* **.867**

Begge variablene som inngår i den definerte faktor 2 viser sterke sammenhenger med faktoren og med hverandre. For å undersøke faktorvariabelens indre konsistens ble det utført en reliabilitetsanalyse med Cronbach's alfa som resulterte i en reliabilitetskoeffisient på $\alpha .78$. Faktor 2 reflekterer en dimensjon i adoptivbarnas samspillsstil som er karakterisert av lydighet, hvor sint og trassig motstand er fraværende selv om situasjonen er definert av andre og innebærer krav om å rydde opp. Faktor 2 reflekterer også i hvilken grad irritasjon, frustrasjon og misnøye er fraværende i en situasjon hvor adoptivbarna må forholde seg til andres krav om å avslutte frilekssituasjonen for å rydde opp lekene. Den definerte faktor 2 ble på basis av dette kalt ***Lydighet***.

Det ble laget faktorskårer for hvert adoptivbarn ved å summere gjennomsnittet av de grunnleggende variablene som inngår i de definerte faktorvariablene. Disse reflekterer dimensjoner i adoptivbarnas samspillsstil i samspill med sine adoptivfedre når de er 3 år. Dimensjonene blir nærmere beskrevet i kapittel 5.5.4.

5.5 Dimensjoner i far-barn-samspill når adoptivbarna er 3 år

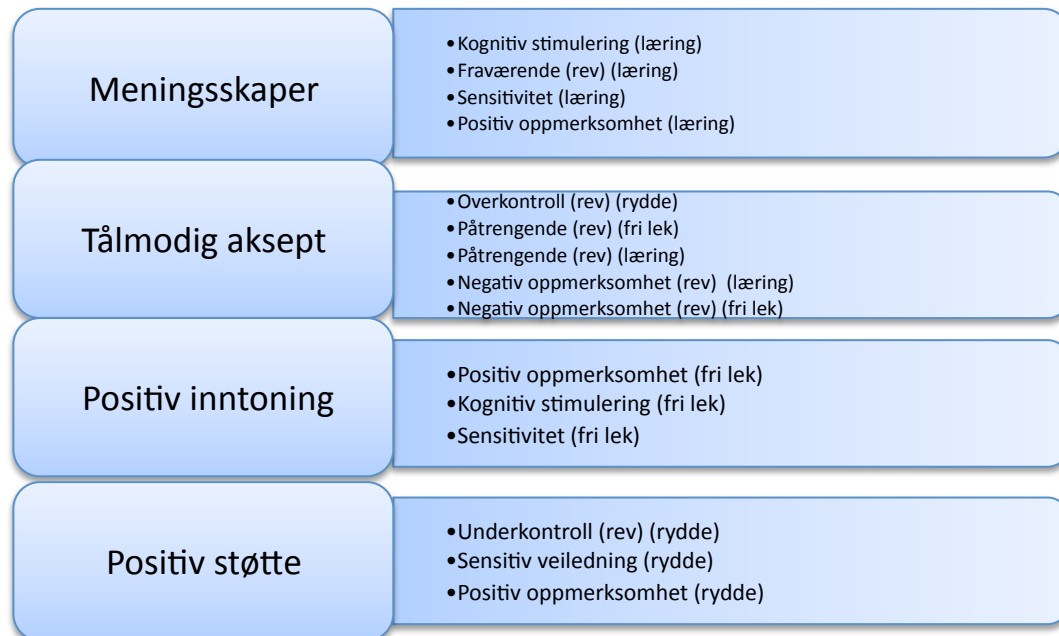
På bakgrunn av eksplorerende faktoranalyser av de grunnleggende variablene som ble målt i observasjon av far-barn-samspillet da adoptivbarna var 3 år, utviklet det seg to faktormodeller som representerer dimensjoner i henholdsvis adoptivfedrenes og adoptivbarnas samspillsstil. Faktormodellene bygger på fortolkningene av de definerte variablene som ble presentert i forrige avsnitt, og representerer et sett faktorvariabler som viser i hvilken grad de ulike dimensjonene kjennetegner det enkelte samspill. Det gis videre en fremstilling av faktormodellene med fordeling av skårer (skala 1-5) for dimensjoner i far-barn-samspillet. Resultatene presenteres på samme måte som resultatene av dimensjoner i mor-barn-samspillet ved 2 år, som ble presentert i kapittel 5.2.

5.5.1 Faktormodell 3 – adoptivfedres samspillsstil

Faktormodell 3 består av dimensjonene *Meningsskaper*, *Tålmodig aksept*, *Inntonet i lek*, samt *Positiv støtte (i kravsituasjon)*, og bygger på de grunnleggende skalavariablene som inngikk i faktoranalysen av foreldreskalaen (far).

Faktormodellen beskriver i hvilken grad adoptivfedrene deltar i samspillet med sine barn på en barnesentrert og oppgavefokusert måte.

Figur 5-9 Dimensjoner i adoptivfedres samspillsstil når adoptivbarnet er 3 år

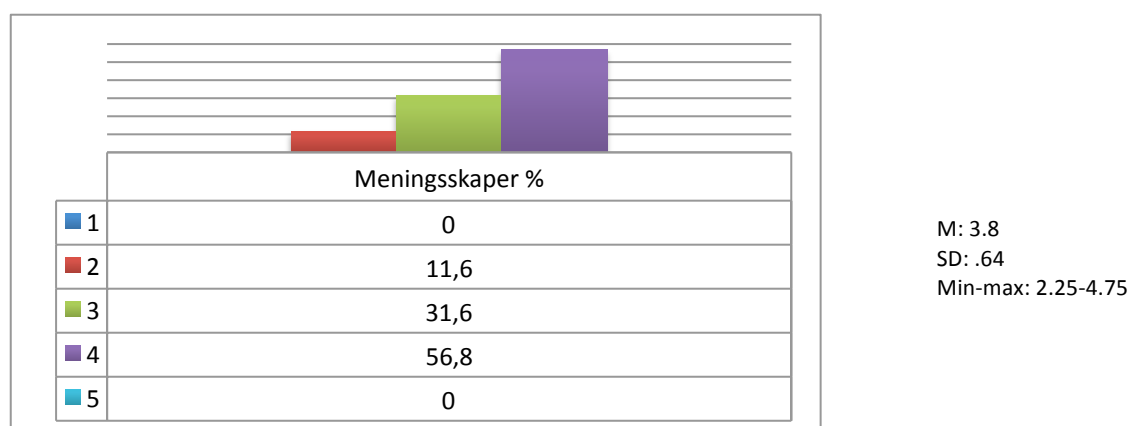

5.5.2 Dimensjoner i adoptivfedres samspillsstil når barna er 3 år

Faktordimensjon 1: Meningsskaper

Faktordimensjonen *Meningsskaper* reflekterer en dimensjon i far-barn-samspillet hvor felles oppmerksomhet om problemløsningsoppgavene er det sentrale. Gjennom sensitiv tilstedeværelse tilrettelegger adoptivfedrene oppgaven innenfor barnas nærmeste utviklingssone (Hundeide, 2003; Rye, 2002, 2007). I hvilken grad adoptivfedrenes samspillsstil er preget av entusiasme og positiv deltakelse har også betydning for skårer på dimensjonen.

Figur 5-10 Dimensjonen Meningsskaper-adoptivfar N=95

Som figuren ovenfor viser, er det relativt liten spredning i fordelingen av skårer (SD:.64) på faktordimensjonen Meningsskaper. Gjennomsnittsskåren er 3,8. Ingen skårer i ytterpunktene av skalaen (1 eller 5). Over halvparten (56,8 %) av adoptivfedrene får skåre 4. Dette gjenspeiler adoptivfedre som i stor grad strukturerer og tilrettelegger for en læringssituasjon som er tilpasset barnets utvikling og behov for hjelp og støtte, uten at barnet fratas initiativ. De engasjerer seg i oppgaven, men en sensitiv far lar barnet utføre oppgavene mest mulig selvstendig og bidrar til barnets mestring gjennom entusiastisk oppmuntring. Samspillet har mesteparten av tiden et tydelig barnesentrert fokus. Problemløsningsoppgaven gir gode muligheter for samarbeid og samhandling, bl.a. gjennom å finne brikker som visuelt hører sammen. Observasjonen viste at dette var et spill som mange av fedrene var ukjente med, og det ga gode muligheter til å observere hvordan far og barn i fellesskap løste oppgaven. Fedre som skåret høyt på dimensjonen lot barnet prøve seg fram for å finne løsningen. De kom med forslag til hva barnet skulle se etter for å finne riktige brikker, og gjorde dette på en veiledende måte som hjalp barna til å finne riktig løsning hvis de sto fast. De var tydelig involverte og ga positiv oppmerksomhet, ros og støtte. Problemløsningsoppgaven inneholdt også et sett med muffinsformer i flere deler som skulle settes sammen. Generelt ga oppgavene gode muligheter for meningsskapende aktivitet, og følgende eksempel fra et observasjonsnotat viser hvordan en far setter aktiviteten inn i en større meningsskapende sammenheng ut over det som skjer her og nå: ”Det passet jammen fint at vi kan lage muffins siden mamma har bursdag i dag. Da gjør det ingenting at vi ikke har rukket å bake kake til henne ennå”.

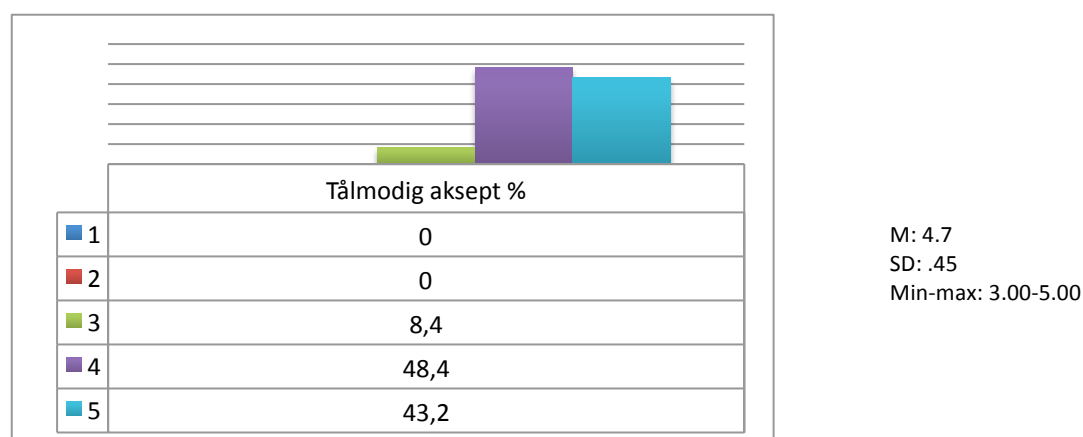
I alt 31,6 prosent av adoptivfedrene skåret middels på dimensjonen *Meningsskaper*. Dette gjenspeiler adoptivfedre som viser mindre konsistent sensitivitet overfor barnets behov for stimulering, hjelp og støtte kontra barnets selvstendige mestring. Samspillet vil være preget av en blanding av barnesentrert og voksensentrert fokus, hvor far tidvis vil kunne virke uinteresserte og/eller fraværende i det som foregår, for eksempel ved å være mer opptatt av lekene enn av barnet. En middels skåre vil også kunne gjenspeile fedre som i mindre grad utnytter læringspotensialet i situasjonen til å stimulere barnets kognitive utvikling, eller som roser og oppmuntrer barnet på inkonsistente måter.

I alt 11,6 prosent av adoptivfedrene skårer lavt på denne dimensjonen. Disse adoptivfedrene kan fremstå som lite sensitive, og vise lite innsikt i barnets utviklings- og mestringsnivå. Samspillene er i stor grad voksenstyrte og lite barnesentrert. Selv om far til en viss grad vil kunne snakke om eller demonstrere lekematerialet, skjer dette på en måte som i liten grad bidrar til utvidelse av barnets forståelse og ferdigheter. Disse fedrene vil kunne virke uengasjerte eller lite tilstede i situasjonen, og i liten grad oppmuntre barnets innsats i problemløsningsoppgaven. Et eksempel fra observasjonene kan illustrere dette. ”*Far virker uinteressert og lite involvert. Han fanger ikke opp barnets utspill, og gir ingen respons selv om barnet gjentar tre ganger at en brikke mangler. Scaffolding er fraværende og han strukturerer ikke oppgaven for barnet*”.

Faktordimensjon 2: Tålmodig aksept

Faktordimensjonen *Tålmodig aksept* gjenspeiler i hvilken grad adoptivfedrene tilpasser kontroll og grensesetting til barnets kompetanse og behov for å kunne delta i samspillet mest mulig selvstendig og på sin måte. Adoptivfedrenes grad av tålmodig aksept reflekterer også i hvilken grad negativ oppmerksomhet som utålmodighet eller irritasjon er fraværende, selv om barnet utfører oppgavene på en måte som ikke er helt i tråd med fars intensjoner og/eller instruksjoner.

Figur 5-11 Dimensjonen Tålmodig aksept. N=95

Resultatet viser at det er høy gjennomsnittsskåre ($M=4,7$) og svært liten spredning ($SD=.45$) på denne faktordimensjonen. Ingen adoptivfedre skårer i nedre del av skalaen. I alt 8,4 prosent av adoptivfedrene fikk skåre 3, som var laveste skåre på dimensjonen Tålmodig aksept. Adoptivfedre som skåret middels vil delvis la barnet gjennomføre samspillsoppgavene selvstendig, delvis instruere og fortelle hva barnet skal gjøre, uavhengig om barnet har behov for fars instruksjoner eller ikke. Dette fører til voksenstyrt framfor barnestyrt samspill. Overkontroll fra foreldrenes side er nødvendigvis ikke negativt ladet, men kan arte seg i form av en strøm av instruksjoner, kommandoer eller forslag til hva barnet skal gjøre, slik at barnet i liten grad kan påvirke samspillet (Belsky, Unpublished material). En middels skåre indikerer adoptivfedre som i enkelte situasjoner viser tegn til irritasjon og/eller utålmodighet, eller på annen måte viser negativ oppmerksomhet overfor barnet i samspillssituasjonen. Følgende eksempel illustrerer noe av det som kan ligge til grunn for en middels skåre. *”Far er opptatt av egen agenda, han lar ikke barnet slippe til. Han tar brikker ut av hendene på barnet, hindrer barnet fysisk i å ta nye brikker – sier at barnet ikke kan ta den brikken, det er feil. I frilek avbryter han barnet- se her- se der- vent litt- sitt her- vent, vent.”*

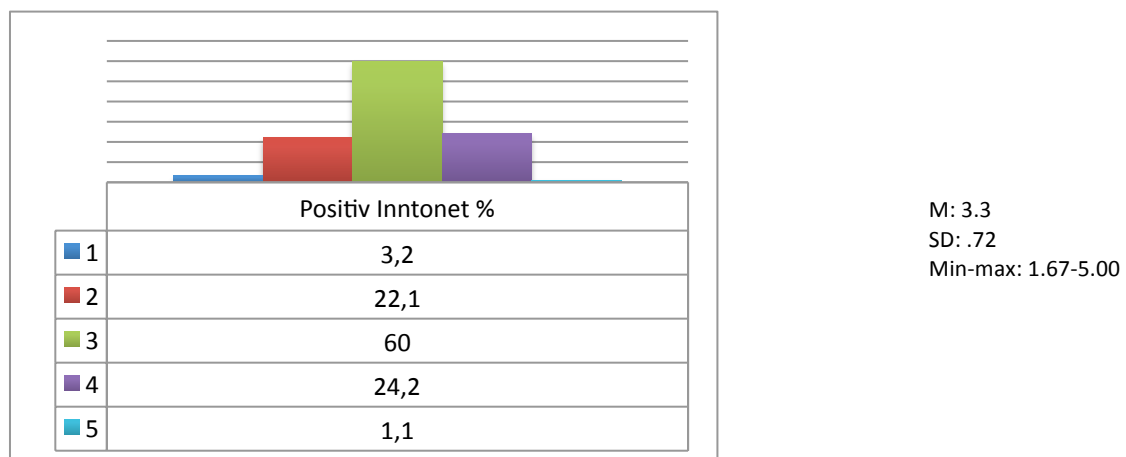
Over 90 prosent av adoptivfedrene skåret høyt på underdimensjonen. Resultatet indikerer at kontroll, grensesetting og regulering av barnets atferd er basert på en forståelse for barnets medgjørighet, kompetanse og behov for å delta i samspillet på egne premisser, og innebærer en anerkjennelse av barnets perspektiv. Regulering av barnets atferd skjer uten uttrykk for misnøye, irritasjon eller andre former for negativ oppmerksomhet, uavhengig av om barna rydder opp lekene eller ikke, noe som leder

til et barnesentrert samspill, preget av aksept og anerkjennelse av barnets perspektiv. Adoptivfedre som skåret fire (48,4 %) kan i enkelte situasjoner være noe pågående og i utakt med barnets fokus, og/eller vise svake tegn til negativ oppmerksomhet, men samspillet vil i all hovedsak være preget av stor grad av aksept for barnets perspektiv og oppmerksomhetsfokus gjennom alle observasjonssekvensene. I alt 43,2 prosent av adoptivfedrene skåret 5 på dimensjonen Aksepterende. Dette reflekterer fedre som anerkjenner barnets behov for autonomi og individualitet i leken, og som tilpasser seg barnets perspektiv og interesser i samspillet uten tegn til utålmodighet, irritasjon eller andre tegn på negativ oppmerksomhet.

Faktordimensjon 3: Positiv inntoning i lek

Faktordimensjonen *Positiv inntoning i lek* gjenspeiler adoptivfedrenes samspillsstil i en lekesituasjon som stiller få krav til mål og innhold. Faktordimensjonen reflekterer i hvilken grad adoptivfedrene viser positiv oppmerksomhet, entusiasme og oppmuntring i samspill med barnet, og om stimulering og tilrettelegging skjer på barnets premisser. En sensitiv og inntonet far vil tilrettelegge og strukturere leken på en utviklingsfremmende måte og oppmuntre barnets aktivitet.

Figur 5-12 Dimensjonen Positiv Inntoning i lek N=95

Resultatet viser at adoptivfedrene har lavere gjennomsnittsskår på denne dimensjonen (M=3.3) enn i dimensjonen *Meningsskaper* (M=3.8/SD.64). Det er også større spredning i fordelingen av skårer på dimensjonen *Inntonet i lek* (SD.72). Dette kan tyde på at læringsoppgavens tydelige rammer og struktur, samt felles oppmerksomhet om problemløsningsoppgavene lettere bidrar til et barnefokusert og

utviklingsfremmende samspill. Frilekens løse struktur, hvor målet ikke er annet enn å leke fritt med lekene, får frem større variasjoner i adoptivfedrenes sensitivitet og barnefokuserte stimulering.

I alt 3,2 prosent skåret 1 på dimensjonen *Positiv inntoning* i lek. Dette indikerer samspill som i svært liten grad vil bidra til stimulering av barnets utvikling i en lekesituasjon, og samspillet vil være tydelig voksensentrert. Vi observerte at fedrene i stor grad deltok aktivt i frileksituasjonen, noen mindre inntonet til barnet enn andre. Et eksempel på manglende inntoning vistes i en observasjon far ikke lot barnet slippe til i det hele tatt. Far var svært opptatt av å organisere og sette sammen lekene (som bl.a. kunne settes opp som en lekeplass med sklie, huske, stiger osv.). Barnet satt avventende og så på fars aktivitet. Da far endelig hadde fått satt opp lekematerialet slik han ønsket, ble de avbrutt av instruktøren som skulle introdusere neste oppgave.

I alt 22,1 prosent av adoptivfedrene skåret 2 på denne dimensjonen. Dette indikerer adoptivfedre som i mindre grad uttrykker positiv oppmerksomhet, hengivenhet og entusiasme i lekesekvensen. Samspillet vil i liten grad bidra til stimulering av barnets kognitive utvikling, selv om far vil kunne snakke om det som barnet gjør, det han selv gjør eller demonstrere hvordan lekene kan settes sammen. Disse adoptivfedrene vil kunne vise manglende forståelse for barnets nærmeste utviklingssone, for eksempel ved at samtaletemaet ikke settes inn i den aktuelle sammenhengen som leken foregår innenfor. Samspillet mellom far og barn vil derfor sannsynligvis være mer voksensentrert enn barnesentrert, samt preget av ulikt fokus.

Hele 60 prosent av adoptivfedrene skåret middels (3) på dimensjonen *Inntonet i lek*. Dette gjenspeiler en samspillsstil preget av perioder hvor adoptivfar er inntonet og sensitiv i forhold til barnets perspektiv i leken, men hvor det også forekommer perioder hvor leken foregår på fars premisser. En middels skåre indikerer også at adoptivfar i mindre grad utnytter læringspotensialet som ligger innenfor lekens rammer og at han noe inkonsistent gir barnet oppmuntring og positiv støtte. Et typisk eksempel på en middels skåre kan illustreres slik: ”Far deltar aktivt og mest opptatt av egen agenda. Moderat kognitiv stimulering, spør for eksempel Hva er dette? Hvem skal kjøre? Han sitter i rullestol – Denne bussen er helt lik din. Positive kommentarer

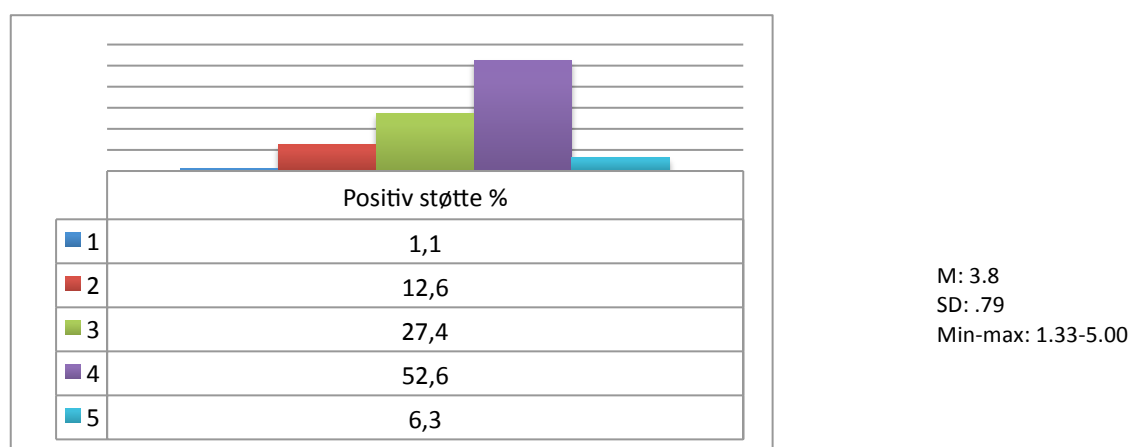
som – det var smart- sånn ja- fint, men ingen sterke uttrykk for oppmuntring og entusiasme”

Til sammen 24,2 prosent skåret 4 på faktordimensjonen. Høye skårer innebærer at samspillet er barnesentrert og tilpasset barnets signaler og responser, interesser og ferdigheter. Adoptivfedrene følger opp barnets aktivitet og oppmerksomhetsfokus, og tilrettelegger og støtter barnets lek og utforskning av objekter på en positiv og oppmuntrende måte. Adoptivfar deltar i rollelek sammen med barnet, og foreslår, utvider og oppmuntrer barnets forsøk på lek, mestring og problemløsning, men på barnets premisser. Aktivitetene og samhandlingen relateres til barnets tidligere erfaringer, og foregår i stor grad innenfor barnets nærmeste utviklingssone. Kun en adoptivfar skåret 5 (1,1 %), og representerer en far som gjennom sensitiv og oppmuntrende tilstedeværelse deltar i samspillet på en barnefokusert og utviklingsfremmende måte.

Faktordimensjon 4: Positiv støtte i kravsituasjon

Faktordimensjonen *Positiv støtte* i kravsituasjon gjenspeiler hvordan adoptivfedrene tilrettelegger en situasjon hvor det stilles klare krav til barnet, noe som kan utfordre samspillet mellom far og barn. En støttende far vil rettlede barnet gjennom ryddeoppgaven på bakgrunn av en sensitiv forståelse for barnets behov for struktur, støtte og oppmuntring, samt barnets grad av medgjørighet i situasjonen.

Figur 5-13 Underordnet faktordimensjon Positiv støtte. N=95

Av de fire faktordimensjonene, er det er størst spredning i fordeling av skårer på denne dimensjonen (SD .79). Hele skalaen gjenspeiles i fordelingen av faktorskårer,

og gjennomsnittskåre er 3,8. Over halvparten av adoptivfedrene fikk skårer i øvre delen av skalaen, hvorav 6,3 prosent skåret 5 og 52,6 prosent skåret 4. Høy skåre viser at adoptivfars tilrettelegging og instruksjoner er tilpasset barnets behov for selvstendighet, struktur og instruksjoner uavhengig av om barnet er medgjørilig eller ikke. Dersom et barn viser motvilje mot å rydde leker, vil en sensitiv adoptivfar akseptere og anerkjenne barnets følelser, samtidig som han på en positiv måte vil holde barnets fokus rettet mot det som skal gjøres. Forskjellene mellom fedre som får skåre fire eller fem vil for eksempel vises ved at fedre som får høyeste skåre ikke unnlater å rose og oppmuntre barnet gjennom ryddesekvensen selv om barnet utfører oppgaven svært selvstendig.

Adoptivfedre som skåret middels (27,4 %) er noe inkonsekvente og utydelig i måten de veileder og strukturerer oppgaven for barna, samt i hvilken grad de roser og oppmuntrer barnet gjennom ryddeoppgaven. Dette indikerer at adoptivfar i deler av samspillssekvensen er lite inntonet på hva barnet trenger av støtte og oppmuntring for å kunne utføre ryddeoppgaven. Dette fører til at situasjonen til tider er tydelig voksenstyrt, også når barnet viser stor grad av selvstendighet og medgjørilighet. Enkelte fedre instruerer barna mer enn nødvendig, og forteller hva barna skal rydde i stedet for å la dem rydde selvstendig.

I alt 12,6 prosent adoptivfedre skåret lavt på denne dimensjonen. Dette gjenspeiler en gruppe fedre som i liten grad er sensitive overfor barnets sinnsstemning og tilbøyelighet til å samarbeide eller ikke. Dette kan indikere en manglende forståelse for hva som skal til for å strukturere og veilede barnet gjennom situasjonen. Situasjonen vil derfor ha et klart preg av voksenstyring og fars agenda, og tilrettelegging vil i liten grad være tilpasset barnets behov for støtte, oppmuntring og evne til å utføre oppgaven selvstendig. Kun 1,1 prosent fikk laveste skåre, og innebærer at adoptivfar viser liten forståelse for hva som skal til for å få barnet til å utføre oppgaven og at han gjør lite for å oppmuntre og rettlede barnet gjennom oppgaven på en adekvat måte. Dette innebærer et voksenstyrt samspill i utakt med barnets behov i situasjonen.

5.5.3 Faktormodell 4; Adoptivbarns samspillsstil ved 3 års alder

Faktormodellen som beskriver adoptivbarns samspillsstil ved 3 års alder består av faktordimensjonene Medgjørighet og Lydighet. Disse bygger på definerte variabler som ble beskrevet i kapittel 5.4.4, og reflekterer hvordan adoptivbarns samspillsstil kommer til uttrykk i ryddesekvensen i den videoobserverte av far-barn-samspillet når adoptivbarna er 3 år. Nedenfor vises faktormodell 4 med faktordimensjoner, samt grunnleggende variabler.

Figur 5-14 Dimensjoner i adoptivbarns samspillsstil ved 3 års alder

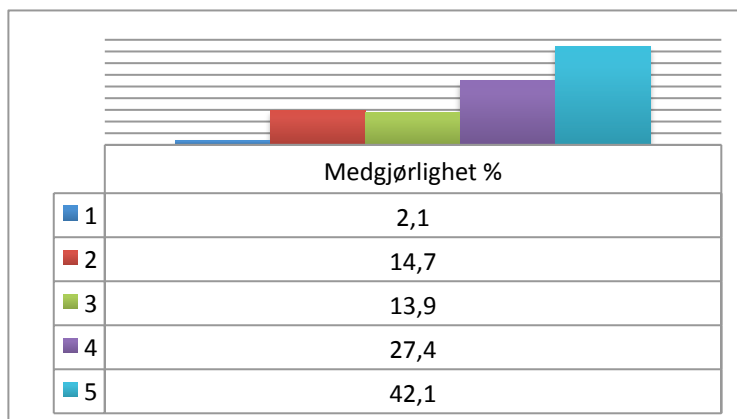

5.5.4 Dimensjoner i adoptivbarns samspillsstil ved 3 års alder

Faktordimensjon 1: Medgjørighet

Faktordimensjonen Medgjørighet reflekterer hvordan adoptivbarns samarbeidsvilje og medgjørighet kommer til uttrykk i en situasjon som innebærer krav om å avslutte en aktivitet for å rydde vekk leker. Figur 5-15 viser fordelingen av skårer på faktordimensjonen.

Figur 5-15 Dimensjonen Medgjørighet N=95

M: 4.1
SD: 1.01
Min-max: 1.67-5.00

Gjennomsnittskåren for faktordimensjonen ($M=4,1$) indikerer at adoptivbarna viser høy grad av positiv medgjørighet når de er 3 år. Samtidig viser resultatet stor spredning i fordelingen av skårer ($SD\ 1.01$), hvor hele skalaen er tatt i bruk. Hele 42,1 prosent av adoptivbarna skåret 5 på dimensjonen, noe som indikerer at dette er en gruppe barn som er svært medgjørige og lette å samarbeide med. De utfører instruksene om å rydde opp uten motstand hverken av passiv eller selvhevdende karakter, og vil sannsynligvis gjennomføre oppgaven raskt uten særlige behov for oppfølging fra far. Det ble observert at mange av barna var i gang med rydde leker før far rakk å gi instruks, sannsynligvis fordi barna oppfattet oppgavens innhold i instruksene som ble gitt fra observatøren til far. Disse barnas medgjørighet var derfor svært tydelig, og de ryddet raskt opp alle lekene.

I alt 27,4 prosent skåret 4 på dimensjonen Medgjørighet. Dette reflekterer en gruppe barn som også var samarbeidsvillige og som raskt føye seg etter fars instruksjoner, eller som utførte ryddeoppgaven på en måte som far aksepterte uten at han måtte anstrenge seg i særlig grad for å få barnet til å rydde, selv om barnet av og til trengte en påminnelse.

Til sammen 13,9 prosent av barna skåret middels på faktordimensjonen. Dette er barn som sannsynligvis viser medgjørighet og føyer seg etter farens krav og instruks i deler av ryddeoppgaven, iblandet episoder med tydelig passiv motstand og/eller selvhevdende protester mot å utføre oppgaven. Det vil sannsynligvis kreve mer oppfølging og strukturering fra fars side for å veilede et barn som skårer middels gjennom ryddeoppgaven, enn det som er tilfelle ved høyere skårer.

Det var noen flere adoptivbarn som skåret 2 på faktordimensjonen *Medgjørighet*, i alt 14,7 prosent. Det vil sannsynligvis kunne oppleves som utfordrende å lede barn i denne gruppen gjennom kravsituasjonen, fordi de i liten grad vil føye seg etter fars instruks og krav. Disse barna viste generelt lite medgjørighet, noe som hovedsakelig kom til uttrykk gjennom ignorering og passiv motstand, men også gjennom selvhevdende og tydelige uttrykk for at barnet ikke ønsker å rydde. Barna viste at de heller vil bestemme selv enn å føye seg etter fars instruks.

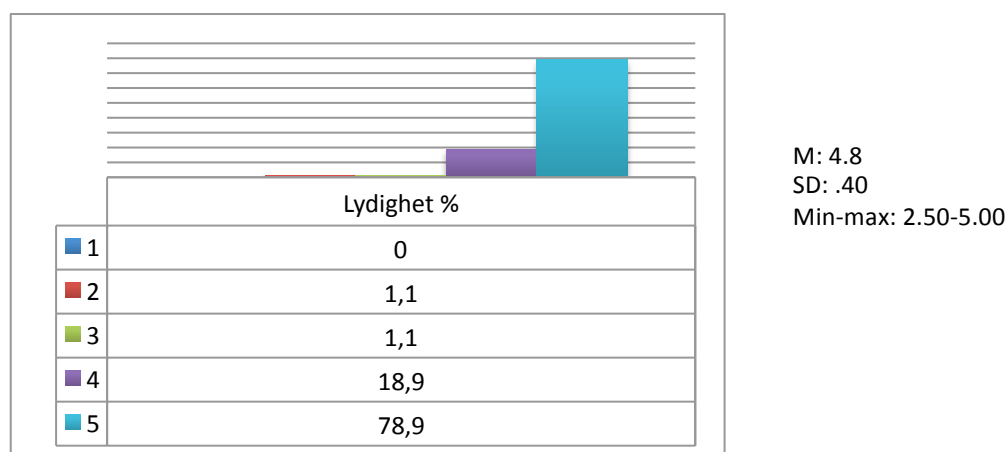

I alt 2,1 prosent av adoptivbarna fikk laveste skåre (1) på faktordimensjonen. Disse barna viste nærmest ingen tegn til å ville utføre ryddeoppgaven uansett hvor mye fedrene insisterte.

Faktordimensjon 2: Lydighet

Faktordimensjonen *Lydighet* bidrar til å belyse i hvilken grad adoptivbarna retter seg etter instruksjonene som blir gitt under gjennomføringen av ryddesekvensen uten tegn til misnøye, sinne og trassig motstand. Fordelingen av skårer vises nedenfor.

Figur 5-16 Dimensjonen Lydighet N=95

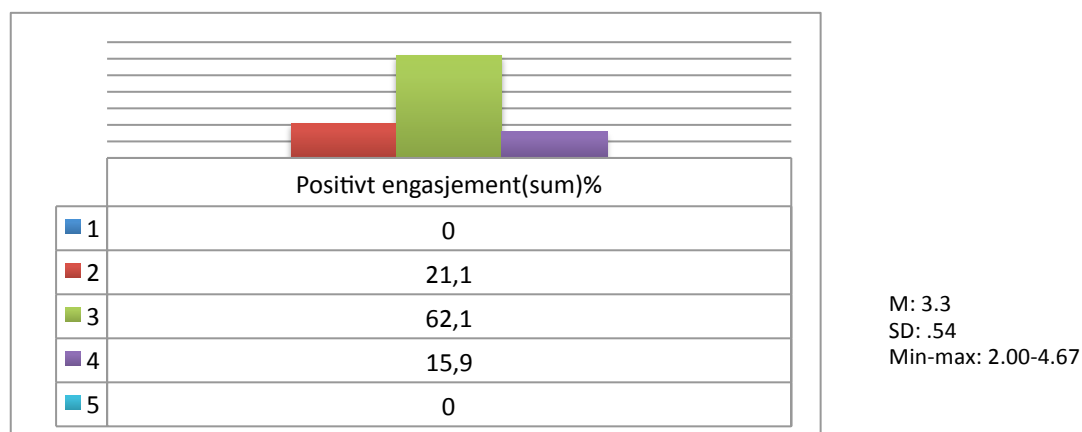
Det er svært høy gjennomsnittsskåre (4,8) og liten spredning (SD: .40) på faktordimensjonen *Lydighet*. Dette indikerer at adoptivbarna er svært lydige i samspillet med adoptivfar. Hele 78,9 prosent av adoptivbarna får høyeste skåre (5) på faktordimensjonen. Disse barna viser ingen tydelige tegn til verken frustrasjon, misnøye, sinne eller trass overfor far til tross for kravene som stilles. I alt 18,9 prosent av barna skåret fire (4). Heller ikke disse barna gir sterke uttrykk for negativ affekt og sinne, men kan vise enkeltstående svake antydninger til negativ affekt eller trass. Kun ett barn fikk middels skåre på dimensjonen, noe som antyder at barnet motsatte seg fars krav og instruksjoner gjennom flere tydelige og kraftige tegn på trass og sinne. Det var også kun ett barn som skåret to (2), noe som reflekterer et barn som sannsynligvis viser tegn på trass og sinne gjennom store deler av ryddesekvensen, og som overhodet ikke vil utføre oppgaven etter fars instruksjoner. Ingen fikk laveste skåre.

På bakgrunn av faktordimensjonene som beskriver adoptivbarnas samspillsstil ved 3 års alder, gis det et inntrykk av en gruppe barn som er svært lydige, noe som kommer til uttrykk gjennom lite sinne og negativ affekt overfor adoptivfars krav og instruksjoner i ryddesekvensen. Over halvparten av adoptivbarna viser også stor grad av medgjørighet, og vil være lette å samarbeide med i situasjonen. Dette antyder en gruppe barn som er svært regelstyrte når de får beskjed om å rydde opp lekene.

5.5.5 Etablering av sumskåren Positivt engasjement

Som beskrevet i kapittel 4.5.1 ble sumskåren *Positivt engasjement* etablert for å belyse adoptivbarnas grad av engasjement i samspillet med adoptivfar. Sumskåren bygger på variablene *Positivt humør i frilek*, *Interesse for far i frilek* og *Interesse for far i problemløsningsoppgave*. Sumskåren reflekterer i hvilken grad adoptivbarna ser ut til å vise interesse og engasjement for far i frilek og problemløsningssekvensen, og i hvilken grad de virker fornøyde og i godt humør i frileksssekvensen. Figur 5.17 viser hvordan adoptivbarnas skårer fordelte seg

Figur 5-17 Sumskåren Positivt engasjement N=95

Den etablerte variabelen Positivt engasjement har liten spredning (SD.54) og gjennomsnittsskåre var 3.3. Ingen av adoptivbarna fikk laveste skåre (1) eller høyeste skåre (5). I alt 21,1 prosent skåret 2. I den grad disse barna virket fornøyde og engasjerte i samspillet, viste de det ved å se på lekene eller observere fars aktivitet. Få klare uttrykk for glede og engasjement ble observert, og barna henvendte seg lite direkte til far. Det ble kun observert sporadiske tilløp til vedvarende og gjensidige samspill, enten disse ble initiert av barnet eller far.

Hele 62,1 prosent av barna skåret middels. Dette reflekterer barn som gir noe uttrykk for glede og interesse overfor far i samspillet, og som inkluderer far i samspillet, men kun i deler av samspillssekvensene. Et eksempel fra observasjonene viser at ”*barnet er positivt orientert mot far i starten av lekesekvensen, men mister interessen mens han venter på at far skal bli ferdig. Barnet virker fornøyd og synger for seg selv mens han observerer far*”.

I alt 15,9 prosent skåret 4 på variabelen. Disse barna vil gi hyppige og klare uttrykk for glede og positiv affekt. Det er tydelig at de er fornøyde og har det fint, og engasjementet og gleden deles med far ved at barna i store deler av samspillet involverer far eller lar seg involvere i lekeaktivitetene. Følgende eksempel viser dette. *Barnet er henvendt mot far, snakker med han. Hun responderer på hans lekeforslag, men initierer ikke aktiviteter selv. Hun uttrykker stor grad av glede og entusiasme gjennom hele oppgaven, og sier bl.a. En huske, jaaa – Leke, jeg vil leke – Jeg vil sitte foran i bussen.*

5.5.6 Korrelasjonsanalyser av faktordimensjoner i far-barn-samspill

For å undersøke samvariasjonen mellom de ulike faktordimensjonene i samspillet mellom adoptivfedre og adoptivbarn, ble det utført en korrelasjonsanalyse.

Faktordimensjonene som reflekterer adoptivfedres samspillsstil korrelerte alle med hverandre. Resultatet fremkommer i Tabell 5-8 og alle korrelasjoner er signifikante på 0.001 nivå.

Barnedimensjonene *Medgjørighet* og *Lydighet* viste et annet bilde, noe som sannsynligvis reflekterer at disse faktordimensjonene er sterkt knyttet til adoptivbarnas atferd i den observerte ryddesekvensen. Begge faktordimensjonene korrelerer kun signifikante med foreldredimensjonene som reflekterer adoptivfedrenes samspillsstil i ryddesekvensen. Den etablerte sumvariabelen *Positivt Engasjement* viste signifikante korrelasjoner til alle foreldredimensjonene, men korrelerte ikke signifikant med de to faktordimensjonene *Medgjørighet* og *Lydighet*.

Tabell 5-8 Korrelasjoner mellom dimensjoner i far-barn-samspill når adoptivbarna er 3 år

	1	2	3	4	5	6	7
1. Meningsskaper	1	.609***	.557***	.576***	.148	.089	.430***
2. Tålmodig aksept		1	.484***	.338**	.234*	.117	.381***
3. Positiv inntoning			1	.449***	.072	-.013	.507***
4. Positiv støtte				1	.595***	.208*	.315**
5. Medgjørighet, barn					1	.344**	.103
6. Lydighet, barn							-.022
7. Positivt engasjement (sum), barn							1

5.6 Samspillskvalitet i far-barn samspill når adoptivbarna er 3 år

I hver observasjonssekvens ble det gitt en global samspillsskåre som reflekterer i hvilken grad kvaliteten på samspillet mellom far og barn var preget av gjensidig affekt, engasjement og samhörighet. Skåringene bygger på de samme vurderingene som lå til grunn for skåring av global samspillskvalitet i mor-barn-samspillet, beskrevet i kapittel 5.3.

Fordelingen av skårer i global samspillskvalitet i far-barn-samspillet viste at samspillsvARIABLEN i Problemløsningsoppgaven hadde høyest gjennomsnittsskåre ($M=3.8$) og lavest standardavvik ($SD .70$). SamspillsvARIABLEN i frilekssekvensen hadde noe lavere gjennomsnitt ($M= 3.6$) og større spredning ($SD .84$). Ingen samspill skåret 1 i disse to observasjonssekvensene. SamspillsvARIABLEN i ryddesekvensen viste lavest gjennomsnittsverdi (3.5) og størst spredning ($SD 1.18$) i fordelingen av skårer. Hele skalaen ble anvendt i vurderingen av skåringer, og det var en større andel dyader som skåret i øvre (5) og nedre (1) del av skalaen enn i de øvrige observasjonssekvensene. Dette understreker at ryddesekvensen er en utfordrende oppgave, og får fram større variasjon enn de øvrige oppgavene. Resultatet tyder også på at samspillet flyter noe lettere i problemløsningsoppgaven enn i frilek, noe som sannsynligvis kan forklares med problemløsningsoppgaven tydelige struktur, rammer og felles fokus.

Det ble utført en korrelasjonsanalyse av faktorvariablene som representerer henholdsvis adoptivfedrenes og adoptivbarnas samspillsstil og de globale samspillsvARIABLENE i hver enkelt observasjonssekvens. Sumskåren Positivt engasjement ble også inkludert i denne analysen. Resultatet viste signifikante

sammenhenger mellom alle faktorvariablene som reflekterer adoptivfedrenes samspillsstil og global samspillskvalitet i de tre observasjonssekvensene.

Tabell 5-9 Korrelasjoner mellom dimensjoner i far-barn-samspill og global samspillskvalitet

	Samspillskvalitet frilek	Samspillskvalitet problemløsning	Samspillskvalitet rydde
Meningsskaper, far	.576***	.785***	.445***
Tålmodig aksept, far	.526***	.595***	.346**
Positiv inntoning, far	.786***	.506***	.346**
Positiv støtte, far	.501***	.523***	.835***
Medgjørighet, barn	.142	.196	.719***
Lydighet, barn	.025	.113	.352***
Positivt engasjement (sum), barn	.662***	.591***	.252*

Faktorvariablene *Medgjørighet* og *Lydighet* som begge representerer adoptivbarnas samspillsstil i ryddeoppgaven, korrelerte kun signifikant med samspillskvalitet målt i ryddeoppgaven. Dette bekrefter resultatet av korrelasjonsanalysene mellom de ulike faktorvariablene som ble beskrevet i forrige avsnitt. Disse viste et tilsvarende mønster. Ryddesekvensen ser derfor ut til å utløse en annen samspillsstil hos adoptivbarna når de er 3 år, enn det som er tilfelle i de andre observasjonssekvensene. Dette er mindre tydelig i adoptivfedrenes samspillsstil, selv om alle faktorvariablene viste sterkest sammenheng til variabelen global samspillskvalitet målt i den observasjonssekvensen som reflekterte de respektive samspillsdimensjonene. Sumskåren *Positivt engasjement* som reflekterer adoptivbarnas grad av engasjement og interesse i samspillet, korrelerte signifikant med alle samspillsvariabler, men viser svakest sammenheng til samspillskvalitet i ryddeoppgaven.

Resultatet av korrelasjonsanalysen gir en bekreftelse på at det er overensstemmelse mellom de etablerte faktorvariablene og det generelle inntrykket av samspillskvalitet i far-barn-samspillet i de enkelte observasjonssekvensene, noe som vil bli drøftet nærmere i neste kapittel.

5.6.1 Multiple regresjonsanalyser

Det ble foretatt multiple regresjonsanalyser av faktordimensjonene som representerer adoptivfedrenes og adoptivbarnas samspillsstil, for å undersøke hvordan de ulike partene bidrar til å forklare spredningen på samspillsskårene i de tre lekesekvensene. Variabelen *Samspillskvalitet* målt i de respektive observasjonssekvensene (frileksoppgave, problemløsningsoppgave og ryddeoppgave) ble lagt inn som avhengig variabel i hver analyse. Det ble foretatt separate analyser av faktorvariablene som representerer dimensjonene i henholdsvis adoptivfedrenes og adoptivbarnas samspillsstil. Samme prosedyre ble fulgt i alle regresjonsanalysene, og resultatene vises i tabellen nedenfor.

Tabell 5-10 Prediktorer i Samspillskvalitet far-barn-samspill (3 år)

	Samspillskvalitet frilek	Samspillskvalitet problemløsning	Samspillskvalitet rydde leker
Faktordimensjoner	β	β	β
Adoptivfedre			
Meningsskaper	.068	.594***	-.121
Tålmodig aksept	.137	.178*	.147*
Positiv inntoning	.621***	.043	-.053
Positiv støtte	.080	.101	.879***
R2	.67 F(4,90)=45,21***	.65 F(4,90)=41,24***	.71 F(4,90)=55,85***
Faktordimensjoner	β	β	β
Adoptivbarn 3 år			
Medgjørighet	.069	.105	.655***
Lydighet	.016	.090	.131
Positivt engasjement (sumskåre)	.655***	.582***	.188**
R2	.44 F(3,91)=24,22***	.38 F(3,91)=18,18***	.56 F(3,91)=39,25***

*** p<.001, ** p<.01, * p<.05

Samspillskvalitet i frilek

Regresjonsanalysene av variablene som reflekterer adoptivfedrenes samspillsstil viste at adoptivfedrenes samspillsstil forklarte 67 prosent av spredningen i fordeling av skårer i samspillskvalitet i frileksoppgaven. Foreldredimensjonen *Positiv inntoning* ga et signifikant, unikt bidrag til å forklare spredningen i skårer, mens de øvrige

variablene ga svake bidrag. Dette viser at adoptivfedrenes grad av sensitiv inntoning og barnesentrert fokus har betydning for vurderingen av samspillskvalitet i lekesekvensen. Regresjonsanalysen av variablene som representerte adoptivbarnas bidrag til samspillet i frilek, viste at adoptivbarnas samspillsstil forklarte 55 prosent spredning på den avhengige variabelen. Sumskåren *Positivt engasjement* ga et signifikant unikt bidrag til å forklare variasjonen i samspillskvalitet. De øvrige variablene ga svake bidrag til forklaringen av spredningen. I hvilken grad adoptivbarna er fornøyde og i godt humør, samt grad av interesse og engasjement for far har derfor betydning for hvordan samspillskvalitet vurderes i frileksoppgaven.

Samspillskvalitet i problemløsningsoppgave

Regresjonsanalysen av samspillskvalitet i problemløsningsoppgaven viste at dimensjonene i adoptivfedrenes samspillsstil forklarte 65 prosent av spredningen i skårer. Faktordimensjonen *Meningsskaper* ga et signifikant, unikt bidrag til forklaring av spredningen, mens faktordimensjonen *Tålmodig aksept* ga et svakere, men signifikant bidrag. Dette tyder på at adoptivfedrenes grad av tilstedeværelse og barnefokuserte tilrettelegging har stor betydning for vurderingen av samspillskvalitet i problemløsningssekvensen. Dimensjonene i adoptivbarnas samspillsstil forklarte 38 prosent av spredningen i samspillskvalitet i problemløsningsoppgaven. Også i denne sekvensen var sumvariabelen *Positivt engasjement* den eneste uavhengige variabelen som ga signifikant, unikt bidrag til prediksjonen av samspillskvalitet. Resultatet viser at adoptivbarnas humør og engasjement har betydning for hvordan samspillet vurderes.

Samspillskvalitet i kravsituasjon

Adoptivfedrenes samspillsstil forklarte 71 prosent av spredningen i samspillskvalitet i kravsituasjonen. Faktordimensjonen *Positiv støtte* i kravsituasjonen ga et unikt signifikant bidrag, noe som reflekterer at adoptivfedrenes grad av forståelse for barnets behov for struktur, støtte og oppmuntring har stor betydning for vurderingen av samspillskvalitet i denne situasjonen. Faktordimensjonen *Tålmodig aksept* gir også et svakt, men signifikant bidrag til å forklare samspillskvalitet i kravsituasjonen. Dette viser at adoptivfedrenes grad av tålmodighet og barnefokuserte tilstedeværelse har betydning for vurderingen av samspillet også i denne sekvensen.

Regresjonsanalysen viste at dimensjonene i adoptivbarnas samspillsstil forklarte 56 prosent av spredningen i global samspillskvalitet i kravsituasjonen.

Faktordimensjonen *Medgjørighet* ga et signifikant unikt bidrag. Dette viser at adoptivbarnas grad av medgjørighet og samarbeidsvilje har stor betydning for hvordan samspillskvalitet vurderes i ryddeoppgaven. Sumskåren *Positivt engasjement* ga et noe svakere signifikant bidrag enn *Medgjørighet*, mens faktordimensjonen *Lydighet* ikke var signifikant. Adoptivbarnas grad av positivt humør og engasjement ser derfor ut til å ha betydning også når samspillskvalitet i kravsituasjonen vurderes.

Resultatene av regresjonsanalysene viser samlet sett at variablene som representerer ulike dimensjoner i adoptivfedrenes samspillsstil, forklarer mest av spredningen og variasjonen i fordelingen av skårer på de avhengige variablene *Samspillskvalitet* i de tre observasjonssekvensene. Bortsett fra dimensjonen *Tålmodig aksept*, er de øvrige dimensjonene i adoptivfedrenes samspillsstil knyttet til de ulike oppgavenes innhold og struktur, noe som også gjenspeiles i regresjonsanalysene. Det viser seg at adoptivbarnas grad av godt humør og engasjement har betydning for vurdering av global samspillskvalitet gjennom alle de observerte sekvensene. Barnas grad av medgjørighet har betydning i ryddesekvensen, mens dimensjonen *Lydighet* i liten grad bidrar til å forklare noe av spredningen i global samspillskvalitet.

6 Sammenfattende drøfting og implikasjoner for praksis

Formålet med denne undersøkelsen har vært å frembringe kunnskap om samspill mellom foreldre og barn i adoptivfamilier de første årene etter adopsjonstidspunktet. På bakgrunn av faktoranalyser er ulike dimensjoner i adoptivforeldres og adoptivbarns samspillsstiler belyst for å undersøke hva som karakteriserer det tidlige samspillet. Studien tar også sikte på å undersøke om samspilletts rammer og struktur har betydning for foreldre og barns samspill når adoptivbarna er 2 år og 3 år gamle. På bakgrunn av flere omfattende studier av tidligere institusjonsbarns utvikling etter adopsjon, er det stor enighet om at adopsjon er en positiv intervensjon for de barna som omfattes av dette (Dozier & Rutter, 2008; Juffer et al., 2011; Juffer & van Ijzendoorn, 2005; Miller, 2005; Palacios & Brodzinsky, 2010; Rutter et al., 2010; van Ijzendoorn & Juffer, 2006; van Londen et al., 2007). Adoptivforeldre har vært gjennom en grundig utredning og godkjenningsprosess, og samlet sett skårer de høyt når det gjelder sosioøkonomiske, akademiske og kulturelle ressurser (Hamilton et al., 2007; Hellerstedt et al., 2008; Juffer et al., 2011). Samtidig har adoptivbarna med seg sine erfaringer inn i samspillet, som i stor grad vil være preget av manglende samspillserfaringer. Undersøkelsen har derfor tatt sikte på å undersøke hvordan disse to vidt forskjellige utgangspunktene for samspill gjenspeiles i adoptivforeldrenes og adoptivbarnas samspillsstil når barna er 2 og 3 år gamle. På bakgrunn av resultatene vil behovet for kunnskapsformidling og intervensjoner skisseres avslutningsvis i dette kapittelet. Kunnskapsformidling om adoptivbarns bakgrunn og utfordringer knyttet til dette, er en viktig del av forberedelsene til å bli adoptivforeldre, samtidig som intervensjoner i form av videobasert veiledning er tiltak som vil bestyrke etableringen av trygge relasjoner og samspill etter at barnet er adoptert. Følgende problemstillinger har vært retningsgivende for undersøkelsen:

1. Hva karakteriserer samspillet mellom foreldre og barn i adoptivfamilier når adoptivbarna er to og tre år gamle?
2. Hvilke barne- og foreldredimensjoner forklarer spredning i samspillskvalitet?
3. Hvilken betydning har samspilletts rammer og struktur for samspillskvalitet i adoptivfamilier?

Problemstillingene er de samme for begge alderstrinn. Dette har gjort det noe utfordrende å skape en hensiktsmessig struktur i kapittelet, fordi noen av resultatene er relativt sammenfallende ved 2 og 3 år. Andre resultater er særegne for de to observasjonstidspunktene. Avsnittet som omfatter kunnskapsformidling og intervensjon er basert på det totale bildet resultatene gir, uavhengig av adoptivbarnas alder og om samspillspartner er mor eller far.

6.1 Tidlig samspill i familier med utenlandsadopterte barn

Resultatene av faktoranalysene, som ble presentert i forrige kapittel, viste ulike dimensjoner i adoptivforeldres og adoptivbarns samspillsstil som bidro til å forklare spredning i global samspillskvalitet i ulike situasjoner i tidlig foreldre-barn-samspill i adoptivfamilier. Det videoobserverte samspillet ble innledet med en frileksoppgave uten krav til struktur og innhold, målet var fri lek. Deretter fulgte en såkalt ryddeoppgave, hvor målet var å rydde opp etter den første lekesekvensen. Foreldrene kunne gjøre det de mente var nødvendig for å få barnet til å rydde, bortsett fra å putte lekene opp i lekekassen for barna. Den siste oppgaven var en problemløsningssekvens hvor foreldre og barn skulle gjøre puslespill- og konstruksjonsoppgaver sammen. Det er all grunn til å anta at foreldrene i større eller mindre grad var påvirket av observasjonssettingen og av at de ble filmet under samspillet med barnet. Dette kan ha påvirket utviklingen av samspillet og tonen mellom foreldre og barn. En mulig konsekvens kan være at foreldrene ikke opptrer helt i samsvar med hvordan de ellers ville ha håndtert lignende situasjoner i det daglige samspillet med barna. Det var ingen foreldre som noen gang ga uttrykk for at de opplevde situasjonen som ubehagelig, tvert imot viste alle en svært positiv innstilling. Det er derfor grunn til å anta at de observerte samspillene gir et så autentisk bilde som mulig. I den grad det gir et falskt bilde, er det rimelig å anta at bildet heller i positiv retning, fordi de fleste foreldre sannsynligvis vil ønske å fremstille seg selv mest mulig positivt. I de tilfellene dette har skjedd, reflekteres i så fall foreldrenes potensiale for godt samspill med barna.

Dagens småbarnsfedre tar i større grad del i den tidlige omsorgen for små barn fordi deler av fødselspermisjonen nå er forbeholdt fedre. Dette bygger på en anerkjennelse

av at ikke bare mødre, men også fedre er betydningsfulle omsorgspersoner tidlig i barnas liv. Hanne Haavind (2006) hevder likevel at det fremdeles råder ulike forventninger og krav til mødres og fedres praktiske og omsorgsmessige involvering med barn. Det stilles få krav til fedres omsorgsutøvelse, deres innsats og betydning blir vurdert som positiv uavhengig av standard, så lenge de bare bidrar. Mødre på sin side blir vurdert opp mot en standard for hva barn trenger, hvilket innebærer at mødre kan komme til kort som omsorgsutøvere. I følge Haavind (2006) bygger dette på en holdning om at barn har behov for *en far som er akkurat som han er*, mens mor skal kunne *sette barnets behov foran sine egne*. Det er verken tid, sted eller grunnlag for å diskutere likheter og ulikheter i fars - og morsrollen i denne avhandlingen, men jeg tillater meg likevel en refleksjon i lys av Haavinds utsagn som er direkte knyttet til observasjonene av samspillet mellom far og barn i denne studien. I forbindelse med skåringene av de ulike variablene var det nødvendig å ta opp til diskusjon om det ble satt en annen standard når fedrenes sensitivitet og involvering i samspillet skulle vurderes. Var det rimelig å forvente samme grad av sensitivitet fra adoptivfedrenes side? Det var nødvendig med grundig refleksjon rundt dette temaet, blant annet med utgangspunkt i kodernes erfaringer og holdninger (forforståelse) knyttet til dette. En av observatørene uttrykte dette ganske presist da hun fortalte at hun ble så glad av å se en far som lekte så fint med barnet sitt, i en situasjon som ikke var basert på herjelek. Uten nærmere refleksjon rundt dette viktige temaet, er det stor sannsynlighet for at Hanne Haavind kunne fått rett i sin påstand om at (adoptiv)fedre blir vurdert positivt kun i kraft av sin deltagelse. Diskusjonen om temaet førte til større bevissthet hos observatørene, og det er all grunn til å tro at adoptivmødrene og adoptivfedrene etter dette ble vurdert på samme grunnlag, så langt det var mulig.

På bakgrunn av studiens resultater vokste det frem to samspillsmodeller som reflekterer dimensjoner i adoptivforeldres og adoptivbarns samspillsstil når adoptivbarna var 2 år og 3 år gamle. På bakgrunn av de ulike betingelsene som ligger til grunn for hver modell, er det vanskelig å trekke sammenligninger mellom dem. Samspillet foregikk med adoptivmor da adoptivbarna var 2 år, og med adoptivfar da barna var 3 år. I tillegg til at samspillet foregikk med ulike samspills partnere, var barna blitt et år eldre, tryggere og sterkere tilknyttet adoptivforeldrene i samspillssituasjonen med far. Det er derfor vanskelig å kunne si sikkert om det var ulike samspills partnere eller barnas modning og utvikling, eller kanskje en

kombinasjon av disse forholdene, som førte til endringer i samspillsstil og dermed også ulikheter i samspillsmodellene på de to alderstrinnene. Til tross for dette forbeholdet, viser resultatene enkelte fellestrekk i modellene som utviklet seg gjennom analysene som ble beskrevet i forrige kapittel. Det gjelder først og fremst modellenes struktur og oppbygging.

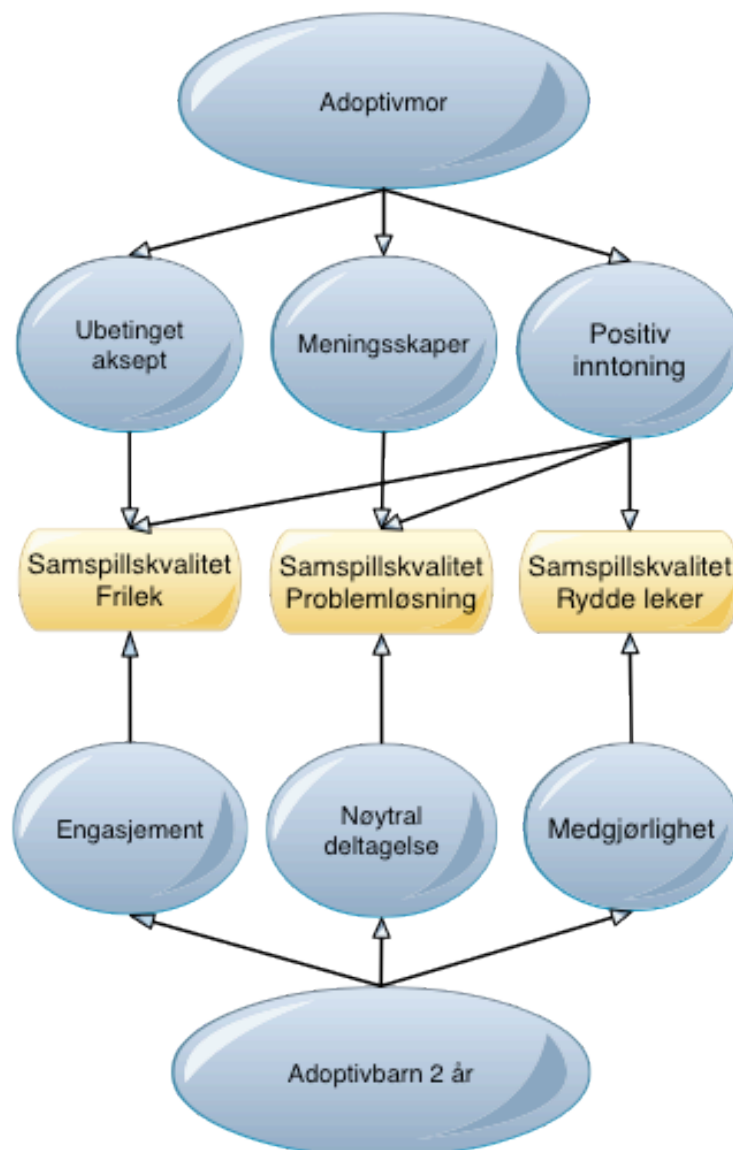
Resultatene viser at samspillet rammer og struktur har betydning for partenes samspillsstil. Dette vil bli nærmere drøftet senere i kapittelet. Resultatene viser også at det er ulikheter i adoptivmødres og adoptivfedres måter å samspille på. Adoptivmødrenes samspillsstil er kjennetegnet av positiv inntoning uavhengig av oppgave, mens adoptivfedrene i større grad tilpasser seg oppgavenes innhold og struktur. Adoptivbarnas samspillsstil er preget av ulike grader av engasjement og medgjørighet både ved to – og treårs alder, men mønsteret i deres samspill er likevel forskjellig på de to alderstrinnene. Mens adoptivbarna kan beskrives som noe tilbakeholdne og reserverte i toårsalder, er de mer preget av lydighet og medgjørighet i treårsalder. Dette kan tyde på at de tilpasser seg situasjonen. Dette blir drøftet nærmere i neste avsnitt. De to samspillsmodellene drøftes hver for seg. Jeg vil understreke at når det i neste punkt refereres til mulige *sammenhenger* mellom foreldre og barns samspillsstil, er ikke dette et uttrykk for kausale sammenhenger, men reflekterer hvordan foreldre og barn i samspill kontinuerlig påvirker og regulerer hverandre innenfor samspillet rammer.

6.1.1 Hvilke dimensjoner forklarer spredning i samspillskvalitet når adoptivbarna er 2 år?

De statistiske analysene resulterte i en modell som viser tre forskjellige dimensjoner i adoptivmødres samspillsstil da barna var 2 år. Dimensjonene gir hvert sitt unike bidrag til å forstå hvordan adoptivmødrene deltar i samspill med barna. Dimensjonene ble kalt *Positiv inntoning*, *Meningsskaper* og *Ubetinget aksept*. De statistiske analysene resulterte også i tre dimensjoner i adoptivbarnas samspillsstil, som ble kalt *Nøytral deltagelse*, *Medgjørighet* og *Engasjement*. Modellen nedenfor fremstiller hvilke dimensjoner i mor og barns samspillsstil som ga signifikante bidrag til samspillskvalitet i de ulike observasjonsoppgavene *Fri lek*, *Problemløsning* og *Rydde leker*. Hver oppgave gjenspeiler ulike sider ved foreldre-barn-samspill og kan minne

om hverdagslige situasjoner som foreldre og barn ofte gjør sammen, enten det gjelder å leke sammen eller å rydde opp. Oppgavene gir et innblikk i foreldrenes tilrettelegging, styring og kontroll, involvering i samhandling, felles lek, oppmerksomhet, sensitivitet og samspillskvalitet, samt barnas grad av interesse, engasjement og samarbeidsvilje. Modellen illustrerer hvordan oppgavenes innhold, rammer og struktur frembringer ulike samspilldimensjoner som bidrar til å predikere samspillskvalitet.

Figur 6-1 Samspillmodell av mor-barn-samspill når adoptivbarna er 2 år

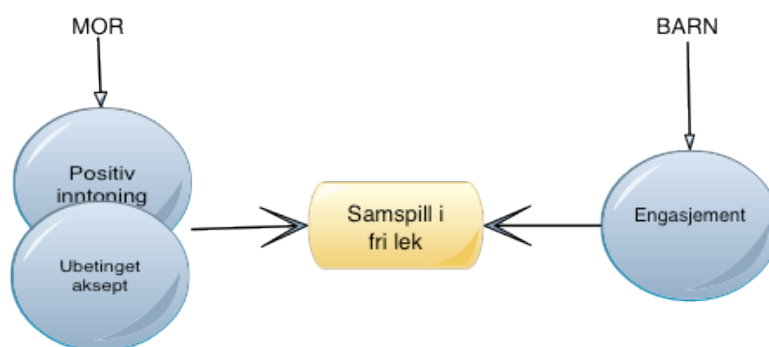

Samspillsmodellen viser at dimensjonene i adoptivbarnas samspillsstil er knyttet til hver enkelt oppgave, mens adoptivmødrenes grad av *Positiv inntoning* har signifikant betydning for samspillskvalitet gjennom alle oppgavene.

Samspillskvalitet i fri lek - mor og barn

Frileksoppgaven er en lite krevende situasjon som gir et innblikk i spontan og dagligdags samhandling mellom foreldre og barn. Figuren nedenfor illustrerer at adoptivmødrenes grad av positiv inntoning og ubetinget aksept har betydning for samspillskvalitet i frilekssituasjonen. Adoptivbarnas bidrag til samspillskvalitet avhenger av i hvilken grad de deler sine opplevelser og engasjement med mor.

Figur 6-2 Samspillskvalitet i fri lek, 2 år (M =3.6)

Samspillsdimensjonene *Positiv inntoning*, *Ubetinget aksept* og *Engasjement* har til felles at de reflekterer begreper som alle er sentrale i utviklingen av et godt samspill og relasjoner preget av intersubjektivitet, gjensidighet, respons og anerkjennelse (Schibbye, 1996, 2009). *Engasjement* reflekterer adoptivbarnas grad av involvering og vedvarende oppmerksomhet i lekeaktivitet, og i hvilken grad adoptivmor inkluderes i samspillet. Høye skårer på denne dimensjonen reflekterer barn som hengir seg til leken, som er i "flyt" i stedet for å passe på det som skjer og holde kontroll over omgivelsene (Schibbye, 2009). Resultatene viste at adoptivbarna samlet sett skåret middels i *Engasjement*, noe som indikerer at barna periodevis er konsentrert og engasjert i lekeaktiviteter, men at de er distraherbare. Barna er

involvert i enkeltstående og/eller korte episoder av gjensidig samspill med mor. Det kan være flere årsaker til at barna er distraherbare. Den ukjente observasjonssituasjonen kan i seg selv virke forstyrrende inn på barnas engasjement og utholdenhet, samtidig som de har mange ukjente og spennende leker å forholde seg til og få oversikt over. Resultatet kan også indikere adoptivbarn som mangler nødvendig trygghet i frilekssituasjonen til å kunne hengi seg fullt og helt til lekeaktivitetene og til samspill med mor.

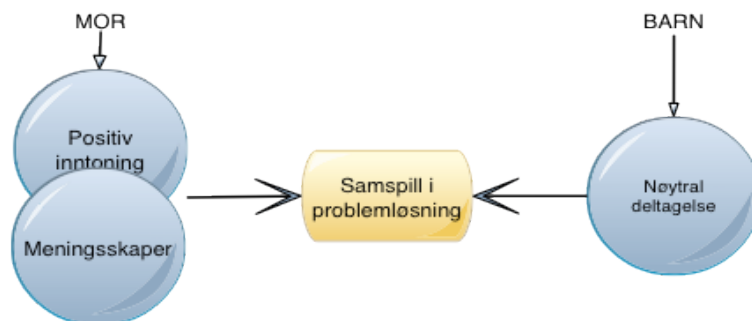
Adoptivmødrenes bidrag til samspillskvalitet i frileksituasjonene skjer gjennom dimensjonene *Ubetinget aksept* og *Positiv inntoning*. Ubetinget aksept reflekterer i hvilken grad adoptivmødrene tilpasser og justerer seg barnas interesser og oppmerksomhetsfokus, og lar dette være ledende for samspillet. Høy grad av ubetinget aksept bidrar til synkronitet og nærhet mellom mor og barn, fordi det gir barnet en opplevelse av å bli sett og forstått (Rye, 2002; Schibbye, 1996, 2009). Samlet sett viste adoptivmødrene middels til høy grad av ubetinget aksept ($M=3.8/SD.73$). Dette tyder på at frilekens manglende struktur kan utfordre adoptivmødrenes balanse mellom sensitivitet og pågåenhet i samspillet. Et eksempel på dette er mødre som følger sensitivt med på barnets aktivitet, men som ikke gir nok tid og plass til at barnet får fullført sine initiativ. Adoptivmødrene kan (med de beste intensjoner) bli for ivrige, med det resultat at samspillet blir mer voksensentrert enn barnesentrert. Middels skårer som heller mot lav grad av ubetinget aksept kan reflektere lite fleksible mødre som strever med å skille egne behov fra barnets behov, og barnets perspektiv kommer dermed i bakgrunnen (Frosch & Owen, 2009).

Positiv inntoning reflekterer en holdning basert på støtte, oppmuntring og forståelse for barnets affektive tilstand, mestring og behov for hjelp og støtte, noe som krever at adoptivmødrene er emosjonell tilstedeværende i samspillet med barna. I frilek ble høy grad av positiv inntoning reflektert gjennom samspill hvor adoptivmor samhandlet med utgangspunkt i barnets fokus og initiativ. Positiv inntoning kommer til uttrykk når mor involverer seg i barnets aktiviteter og handlinger på barnets premisser. Dette bidrar til økt grad av felles oppmerksomhet og intersubjektivitet fordi mors deltagelse, hjelp og støtte er knyttet til det barnet er opptatt av og engasjert i (Stern, 2000).

Samspillskvalitet i problemløsningsoppgave - mor og barn

Dette er en strukturert lekesequens som inneholder to problemløsningsoppgaver, et innpasningspuslespill og et klossespill med ulike former. De fleste barn vil trenge noe hjelp og støtte fra foreldrene for å mestre oppgavene, selv om de aktuelle problemløsningsoppgavene er tilpasset barnas alder. Problemløsningsoppgavene viser i hvilken grad adoptivmødrene strukturer og tilrettelegger samspillet på en måte som balanserer mellom barnets behov for autonomi og behov for hjelp og støtte (scaffolding). Problemløsningsoppgaven er også godt egnet til å gi et inntrykk av i hvilken grad foreldrene er opptatte av å utvikle barnets forståelse og læring, og inneholder alle elementer som inngår i en meningsskapende og utvidende dialog hvor barnets initiativ og oppmerksomhetsfokus er veiledende for samspillet (Hundeide, 2003).

Figur 6-3 Samspillskvalitet i problemløsningsoppgave 2år (M = 3.5)

Samspillsdimensjonene *Positiv inntoning*, *Meningsskaper*, samt *Nøytral deltagelse* bidrar signifikant til å forklare samspillskvalitet i problemløsningsoppgaven.

Adoptivbarnas samspillsstil er preget av nøytral deltagelse, noe som reflekterer i hvilken grad de deltar med engasjement og interesse uten tegn til frustrasjon, sinne eller dårlig humør. Det har også betydning i hvilken grad barna viser engasjement og interesse overfor sine mødre. Samspillsdimensjonen *Nøytral deltagelse* har fellestrekk med samspillsdimensjonen *Engasjement*, som beskrev barnas samspillsstil i frileksoppgaven. Begge samspillsdimensjonene beskriver barnets deltagelse og

interesse i samspillet med mor, men innenfor ulike rammer og krav. Adoptivbarnas utholdenhet og ferdigheter utfordres i større grad i problemløsningsoppgaven, hvor mor og barn spesifikt blir bedt om å løse to oppgaver. Dette gjenspeiles blant annet ved at barnets grad av negativ affekt kommer til uttrykk gjennom samspillsdimensjonen *Nøytral deltagelse*, mens barnas affekt ikke er gjenspeilet i samspillsdimensjonen *Engasjement*. Sett i lys av frileksoppgavens fravær av utfordringer og krav til barnets prestasjon og ferdigheter, er det ikke uventet at negativ affekt er fraværende. På den annen side viser resultatene at frilekssituasjonen heller ikke utløser særlig positiv affekt, noe som understreker inntrykket av adoptivbarnas affektivt nøytrale fremtoning i observasjonssituasjonen. Resultatene viser at det er en noe høyere gjennomsnittsskåre og større spredning i fordelingen av skårer på samspillsdimensjonen *Nøytral deltagelse* ($M=3.6/ SD.86$) i problemløsningsoppgaven enn i barnas engasjement og utholdenhet i frilek. Det tyder derfor på at problemløsningsoppgavens rammer og utfordringer får fram større variasjon og spredning både når det gjelder adoptivbarnas vedvarende oppmerksomhet og i hvilken grad de samhandler med sine mødre. En forklaring på denne spredningen kan være at det er store variasjoner i adoptivbarnas tidligere erfaringer med denne type oppgaver. For de fleste barna krever problemløsningsoppgaven samhandling med mor fordi oppgavene utløser større behov for hjelp og støtte enn det som er tilfelle i frilek. Samspillet foregår dessuten via et felles fokus rettet mot aktivitetene, noe som kan være mindre emosjonelt krevende enn samspillssituasjoner hvor mor og barn i større grad må tilpasse seg hverandres oppmerksomhetsfokus. Problemløsningsoppgavens rammer og struktur inviterer til samarbeid uten at barnas grad av emosjonelt engasjement har avgjørende betydning for resultatet. Dette kan forklare at en større andel adoptivbarn skårer høyt på samspillsdimensjonen *Nøytral deltagelse*, mens den største andelen av adoptivbarna skårer middels på samspillsdimensjonen *Engasjement* i frilek.

Problemløsningsoppgavens innhold, rammer og struktur legger til rette for et samspill preget av kognitiv stimulering og tilrettelegging. Dette reflekteres i adoptivmødrenes samspillsstil. Gjennom høy grad av tilstedeværelse og felles oppmerksomhet med barna, bidrar adoptivmødrene til å skape mening i barnas aktiviteter og handlinger. I samspillet blir barnets intensjoner og handlinger oppmuntret og tillagt vekt, noe som bidrar til at barnet forstår betydningen av egne handlinger. Samtidig får barnet tilgang

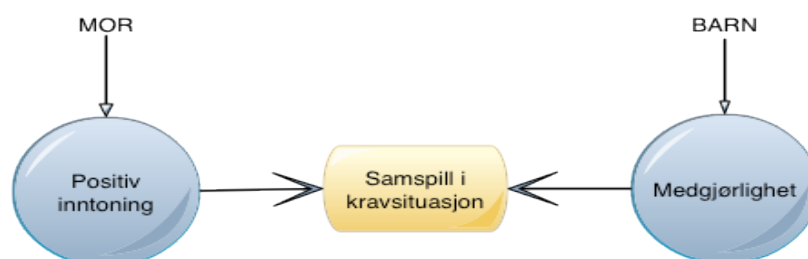
til mors intensjoner og handlinger, og en felles opplevelsesverden basert på intersubjektiv deling av felles aktivitet (Bruner, 1990; Bruner & Haste, 1987; Bråten & Trevarthen, 2007; Stern, 2000; Trevarthen & Aitken, 2001). Barnets ferdigheter og kompetanse utvikles gjennom mødrenes meningsskapende handlinger, hvor de også får tilgang til et kulturelt og sosialt fellesskap (Bruner & Haste, 1987; Hundeide, 2003). Gjennom positiv inntoning i problemløsningsoppgaven, engasjerer adoptivmødrene seg på et nivå som er tilpasset barnets kognitive nivå og oppmerksomhetsfokus, og samspillet struktureres slik at barnets utvikling stimuleres utover det barnet kunne tilegnet seg på egenhånd (Rogoff, 1989; Vygotsky, 1978).

Samspillskvalitet i kravsituasjon (rydde leker) - mor og barn

Ryddeoppgaven ga et innblikk i hvilken grad adoptivmødrene tilrettelegger, støtter og strukturerer kravsituasjonen i samsvar med barnas behov og humør, samarbeidsvilje, og føyelighet (Belsky, Unpublished material). Dette kan være en krevende oppgave for både mor og barn, og gir et innblikk i hvordan dyaden mestrer situasjoner preget av krav og uro. Mange barn vil være frustrerte og misfornøyde over å måtte avbryte leken for å rydde opp, noe de fleste foreldre vil være oppmerksomme på. Derfor vil de sannsynligvis prøve å tilrettelegge oppgaven slik at barnet uroes minst mulig.

Ryddeoppgaven ga også et inntrykk av i hvilken grad adoptivbarna blir frustrerte, men også i hvilken grad de viser samarbeidsvilje eller ikke. Dette kan derfor være en utfordrende situasjon for mødrene, særlig hvis barna ikke ser ut til å rette seg etter deres oppfordring eller krav om å rydde lekene tilbake i kassen.

Figur 6-4 Samspillskvalitet i kravsituasjon, 2 år (M = 2.8)

Resultatene viser at adoptivmødrenes grad av positiv inntoning og adoptivbarnas grad av medgjørighet hadde signifikant betydning for samspillskvalitet i kravsituasjonen. Gjennomsnittskåren for global samspillskvalitet ligger i nedre del av skalaen (M=2.8). Dette reflekteres også i adoptivmødrenes og adoptivbarnas skårer på samspillsdimensjonene, hvor både *Positiv inntoning* og *Medgjørighet* fikk lave gjennomsnittskårer. Resultatene viste også at det var stor variasjon i adoptivbarnas grad av medgjørighet og samarbeidsvilje. Ryddesituasjonen får også fram størst variasjon i samspillskvalitet sammenlignet med samspillskvalitet i de øvrige oppgavene. Dette bekrefter inntrykket av at ryddeoppgaven var utfordrende for både mor og barn. Dimensjonen *Positiv inntoning* reflekterer i hvilken grad adoptivmødrenes støtte og oppmuntring er tilpasset barnets initiativ og innsats i ryddeoppgaven. Det ble observert at adoptivmødrene tok i bruk mange strategier i sine bestrebelser på å få barnet til å rydde i tråd med instruksjonene, før de til slutt ga opp forsøket. Adoptivmødrenes samspillsstil i ryddesekvensen kan gjenspeile en viss usikkerhet i valg av strategier som kan ha sammenheng med barnas alder og at enkelte adoptivmødre ikke kjenner barna godt nok til å velge en hensiktsmessig strategi for å lede barnet gjennom oppgaven på en positivt inntonet måte. Enkelte mødre ga også uttrykk for at ryddesituasjonen i seg selv innebar en type krav som deres barn aldri hadde vært utsatt for, og de forventet derfor ikke at barna skulle følge instruksene.

Dimensjonen *Medgjørighet* reflekterer adoptivbarnas samspillsstil i ryddesituasjonen, som var preget av ulik grad av føyelighet. Føyelighet innebærer at barnet gjør som det får beskjed om i en gitt situasjon, og er på den ene siden en ønskelig og høyt verdsatt egenskap som er nødvendig for et positivt foreldre-barn-samspill (Kuczynski et al., 1987; Schaffer, 1996). På den andre siden er trygghet til å uttrykke motstand og ikke-føyelighet viktige egenskaper i barns utvikling av autonomi og selvhevdelse. Undersøkelsen viste at passiv og selvhevdende protest³⁰ var de mest framtreddende strategiene barna brukte for å imøtegå adoptivmødrenes krav. Dette kom tydelig fram gjennom barnas ignorering av instrukser og krav. Disse strategiene avtar vanligvis i 2-3 års alder, for å erstattes av mer aktive former for motstand, som for eksempel

---

³⁰ *Selvhevdende protest* kjennetegnes av tydelig protester uten å være ledsaget av trass eller sinne, for eksempel gjennom utsagn som ”nei”, ”vil ikke” eller hoderisting. *Passiv protest* innebærer passive strategier som ignorering, snu seg vekk, gjøre noe annet enn forventet osv.

forhandlingsstrategier (Belsky, Unpublished material; Kuczynski et al., 1987). Dette er en naturlig del av barns selvstendighetsutvikling. Adoptivbarnas tilløp til selvhevdelse kan muligens assosieres til denne utviklingen. Det kan heller ikke utelukkes at det kan være sammenhenger mellom mødrenes og barnas strategier i denne situasjonen. Uklare instruksjoner, forhandlinger og/eller avledning fra mødrenes side kan føre til selvhevdende og passive protester fra barnet (Kuczynski et al., 1987).

6.1.2 Hva karakteriserer samspillet mellom mor og barn når adoptivbarna er to år gamle?

Samlet sett viste resultatene at dimensjonene i adoptivmødrenes samspillsstil forklarer noe mer av variasjonen i samspillskvalitet i frilek - og problemløsningsoppgavene enn dimensjonene i adoptivbarnas samspillsstil (se kapittel 5.3.1 for nærmere beskrivelse). Adoptivmødrenes grad av positiv inntoning har betydning for samspillskvalitet i alle oppgavene. Mønsteret som fremkommer i kravsituasjonen når leker skal ryddes er annerledes enn de andre oppgavene. Adoptivbarnas grad av medgjørighet preger gjennomføringen av ryddeoppgaven uavhengig av mødrenes grad av positiv inntoning. Adoptivmødrenes grad av emosjonell tilstedeværelse har betydning for positiv inntoning. Denne dimensjonen er mindre fremtredende i problemløsningsoppgaven, selv om viktige komponenter som felles fokus, tilstedeværelse og samarbeid bidrar til utvikling av meningsskapende samspill mellom mor og barn. Resultatene indikerer at det kan være noe enklere å inngå i stimulerende og meningsskapende samspill enn å vise emosjonell tilgjengelighet reflektert i form av positiv inntoning.

Adoptivbarnas samspillsstil er preget av ulik grad av engasjement og medgjørighet, og viser samlet sett middels engasjement og interesse i samspillet. Barna gir i liten grad uttrykk for affekt, verken av positiv eller negativ karakter, noe som skaper et inntrykk av barn med en tendens til å være alvorlige og ”flate”. Dette kan tyde på at adoptivbarna fremdeles er preget av sine preadopsjonserfaringer i samspillet på dette alderstrinnet (jfr. kapittel 1.3). I et samspillsperspektiv kan det stilles spørsmål ved om adoptivbarnas manglende respons og engasjement utløser en viss usikkerhet i adoptivmødres tilnærming til barna. En slik usikkerhet kan føre til at generelt sensitive mødre demper ned sin affektive tilstedeværelse (Biringen & Easterbrooks, 2012).

Dette kan reflektere en utfordring i det tidlige samspillet i adoptivfamilier, hvor mor og barn fremdeles er i en ”bli kjent fase”.

Rammene og innholdet i de ulike oppgavene er sammenfallende med de utviklingsfremmende samspillsdialogene emosjonell (frilek), meningsskapende (problemløsning) og regulerende/grensesettende (rydde leker) dialog (Hundeide, 2003). Samspillsdialogene belyser ulike sider ved sentrale foreldreferdigheter som har betydning for barnets generelle utvikling. Omsorgsgiveres evne til empatisk identifikasjon og emosjonell involvering er grunnleggende i et utviklingsfremmende samspill, og bidrar til utvikling av en gjensidig og følelsesmessig mor-barn-relasjon. Samlet sett bidrar de ulike dimensjonene i adoptivmødrenes samspillsstil til adoptivbarnas sosiale, emosjonelle og kognitive utvikling. De signifikante korrelasjonene mellom dimensjonene understreker dette. Selv om dimensjonene reflekterer unike sider i adoptivmødrenes samspillsstil, belyser dimensjonene ulike sider ved sensitivitetsbegrepet slik begrepet er definert i tilknytningsteori og tidligere adopsjonsforskning (Ainsworth et al., 1978; Bowlby, 1988; De Wolf & van Ijzendoorn, 1997; Juffer et al., 1997; van den Dries, Juffer, van Ijzendoorn, & Bakermans-Kranenburg, 2009). Omsorgspersonenes grad av emosjonell tilgjengelighet og sensitivitet for barnets signaler har stor betydning for utvikling av barnets tilknytning til omsorgspersonene. Sensitive mødre tilpasser seg barnet sitt ved å motta, tolke og respondere på barnets signaler, på en måte som passer barnet og som fremmer barnets samhandling. Dimensjonene i adoptivmødrenes samspillsstil reflekterer viktige elementer som inngår i tidlig samspill, og som bidrar til utviklingsfremmende, trygge og meningsfulle relasjoner, uttrykt gjennom anerkjennelse og aksept for barnets fysiske og psykiske behov. Gjennom empatisk forståelse og positiv inntoning vil adoptivmødrene kunne danne seg et bilde av barnets indre tilstand og hva barnet formidler (Hundeide, 2003; Rye, 2002; Schibbye, 2009; Stern, 2000). Samlet sett indikerer resultatene at dette kan være utfordrende.

6.1.3 Hvilke dimensjoner forklarer spredning i samspillskvalitet når adoptivbarnet er 3 år?

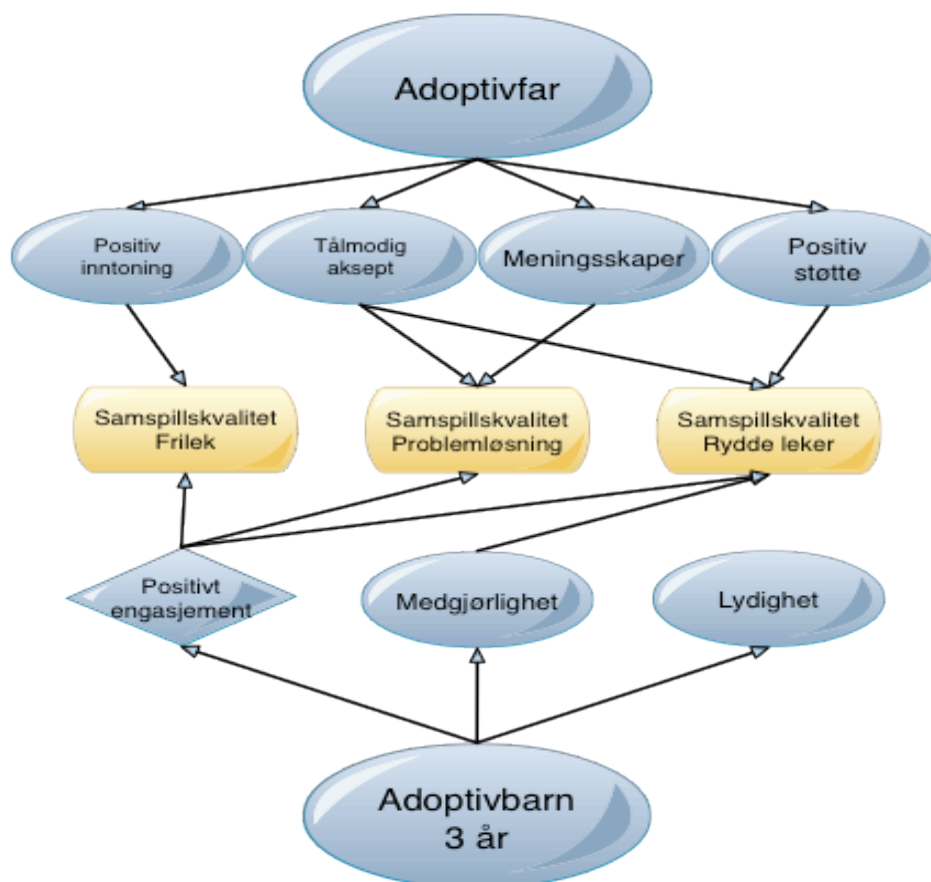
Videoobservasjonene av samspillet mellom far og barn da adoptivbarna var 3 år fulgte samme mal som videoobservasjonene av mor og barn. Det er mulig at en del

adoptivfedre var forberedt på hva som ventet dem, fordi de på forhånd hadde blitt informert om prosedyrer og innhold av adoptivmødrene. Adoptivbarna hadde vært med på opplegget før, men det er vanskelig å si i hvilken grad barna hadde minner om dette ett år etter. Det kan også tenkes at en god del barn ble påminnet dette av sine mødre som en forberedelse til observasjonene, uten at det så ut til å ha så stor betydning. De aller fleste adoptivbarna hadde begynt i barnehage³¹ på det tidspunktet videoobservasjonene (3 år) ble gjennomført. Dette gjorde dem mer ”erfarne” i de ulike samspillssituasjonene, også når det gjaldt kravet om å rydde opp leker. Observasjonene og analysene av far-barn-samspillet resulterte i en modell som reflekterer samspillsdimensjoner i adoptivfedrenes og adoptivbarnas samspillsstil. I figuren nedenfor presenteres modellen, som illustrerer hvilke dimensjoner som ga signifikante bidrag til å forklare spredning i samspillskvalitet i de observerte oppgavene *Fri lek*, *Problemløsning* og *Rydde leker*.

---

³¹ Nesten ingen av adoptivbarna hadde begynt i barnehage da videoobservasjonene ble gjennomført ved toårs alder

Figur 6-5 Samspillsmodell av far-barn-samspill når adoptivbarna er 3 år

Dimensjonene som representerer adoptivfedrenes samspillsstil ble kalt *Meningsskaper*, *Tålmodig aksept*, *Positiv inntoning* og *Positiv støtte*. Dimensjonene i adoptivbarnas samspillsstil er representert ved faktordimensjonene *Medgjørighet* og *Lydighet*, samt sumskåren *Positivt engasjement*. Modellen illustrerer hvordan de ulike samspillsoppgavenes innhold, rammer og struktur ser ut til å frembringe større variasjoner i adoptivfedrenes samspillsstil enn i adoptivbarnas samspillsstil. Som modellen nedenfor viser, har adoptivbarnas grad av *Positivt engasjement* signifikant betydning for samspillskvalitet i alle oppgaver, mens grad av *Medgjørighet* bidrar signifikant til å forklare spredning i kravsituasjonen. Dimensjonene i adoptivfedrenes samspillsstil er i stor grad knyttet til oppgavens rammer og struktur, selv om dimensjonen *Tålmodig aksept* gir et svakt, men signifikant bidrag til å predikere samspillskvalitet både i problemløsningsoppgaven og i kravsituasjonen.

Samspillskvalitet i fri lek – far og barn

I frilekssoppgaven stilles det, som tidligere nevnt, ingen krav til hvordan oppgaven skal utføres. Observasjonen gir et innblikk i samspillsflyt, og om det er en dyade preget av gjensidig engasjement, interesse og felles fokus. Som figuren nedenfor viser, forklarer foreldredimensjonen *Positiv innntoning* og barnedimensjonen *Positivt engasjement* samspillskvalitet i frilekssoppgaven.

Figur 6-6 Samspillskvalitet i fri lek, 3år (M=3.6)

Dimensjonen *Positiv innntoning* viser i hvilken grad adoptivfedrene engasjerer seg i frileken på en barnesentrert måte. Et barnesentrert fokus kommer til uttrykk når adoptivfedrene lar barnets oppmerksomhet, interesser og initiativ være styrende for lek og samspill, og at barnets aktivitet oppmuntres og stimuleres på en utviklingsfremmende måte. Adoptivfedrene skåret samlet sett middels på dimensjonen *Positivt innntoning* (M=3.3). Resultatet reflekterer at samspillene i stor grad utspilte seg delvis på barnets premisser og delvis på fars premisser, og at adoptivfedrenes grad av sensitivitet og innntoning i frileksituasjonen var inkonsistent. Resultatet kan tyde på at adoptivfedrene i stor grad inntok en rolle som lekepartner med fokus på lekene, slik at barnas perspektiv og initiativ kom i bakgrunnen.

Adoptivbarnas samspillsstil i frileksituasjonen reflekteres i dimensjonen *Positivt engasjement*, hvor de samlet sett skåret middels (M=3.3). Resultatet indikerer at adoptivbarna var generelt fornøyde og opptatt av fedrene i lekesituasjonen, men at få barn ga tydelige uttrykk for positiv affekt og entusiasme. På bakgrunn av observasjonene var det lett å få et inntrykk av at barna var noe avventende i samspillet,

og vi så en tendens til at barna ble tilskuere til fars lek og organisering. Det var ikke uvanlig at fedrene organiserte og grupperte lekene (sette sammen ”lekeplass” med husker, gjerder, stiger, biler, figurer osv.). Når det var gjort, kunne barnet begynne å leke, eller far og barn lekte sammen. I noen observasjoner gikk mesteparten av den tilmålte tiden (4 min) med til at far organiserte rammene for leken. Mange fedre involverte barnet i denne delen av samspillet ved å snakke om de ulike lekene og hva de kunne brukes til. Vi observerte også barn som ble utålmodige, men som ikke viste dette gjennom uttrykk for affekt. I stedet kunne de begynne å leke med lekene parallelt med far, som fortsatte sin organisering. Sensitive fedre oppfattet dette og involverte barnets lek inn i sin organisering. Enkelte fedre oppfattet også dette som et signal om å endre fokus fra egen aktivitet til barnets aktivitet og oppmerksomhetsfokus, og klarte dermed å endre samspillet fra voksensentrert til barnesentrert. I og med at resultatene viser en tendens til at adoptivfedrene samlet sett inntok rollen som lekepartner, ble frileksoppgavens iboende muligheter til utviklingsfremmende stimulering i mindre grad utnyttet. Adoptivbarna fikk også mindre positiv oppmerksomhet, ros og anerkjennelse i denne samspillssituasjonen sammenlignet med problemløsningsoppgaven. Resultatene viste at det var en signifikant korrelasjon mellom adoptivfedrenes grad av positiv inntoning og adoptivbarnas grad av positivt engasjement i frilekssituasjonen.

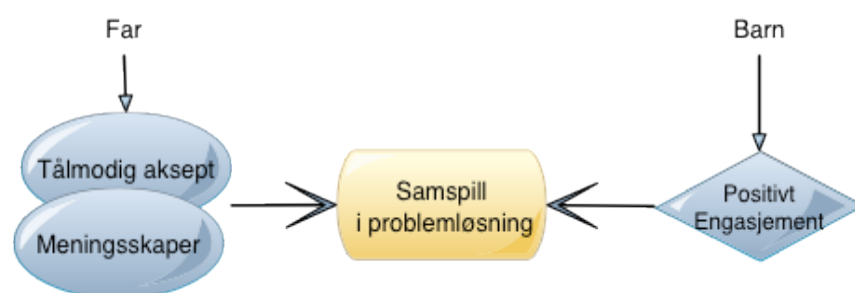
Samspillskvalitet i problemløsningsoppgave – far og barn

Problemløsningsoppgaven besto av et puslespill hvor to og to brikker logisk hørte sammen, og av en konstruksjonsoppgave hvor ”muffins” bestående av ulike deler skulle tas fra hverandre og settes sammen igjen. Dette var aldersadekvate aktiviteter, men hadde likevel en vanskelighetsgrad hvor mange treåringer vil trenge mer hjelp og støtte for å mestre oppgavene. Observasjonene viste at disse aktivitetene også var ukjente for mange av fedrene, som brukte litt tid på å finne løsningene.

Problemløsningsoppgavene var derfor godt egnet til å tegne et bilde av ledet samspill (Hundeide, 2003; Rogoff, 1989), hvor foreldre og barn utfyller hverandre på en måte som bidrar til barnets utvikling, basert på felles oppmerksomhet og barnets initiativ. Foreldredimensjonene *Meningsskaper* og *Tålmodig aksept* ga begge signifikante bidrag til å forklare variasjonen i samspillskvalitet i problemløsningsoppgaven, hvorav *Meningsskaper* forklarte mest. Barnedimensjonen *Positivt engasjement* hadde også

signifikant betydning for samspillskvalitet i problemløsningsoppgaven. Den globale samspillsskåren hadde en gjennomsnittsverdi på 3.8 (SD .70), noe som indikerer at dette var en oppgave som fremmet samspillskvalitet i større grad enn det vi så i frileksoppgaven.

Figur 6-7 Samspillskvalitet i problemløsningsoppgave, 3 år (M=3.8)

Resultatene viser at adoptivfedrenes samspillsstil i problemløsningsoppgaven er preget av oppgavens innhold, rammer og struktur. Gjennom dimensjonen *Meningskaper* utnytter adoptivfedrene i ulike grad oppgavens læringspotensial til å stimulere barnets kognitive utvikling og mestring. Fedre som skårer høyt på denne dimensjonen formidler mening og utvider barnets forståelse i takt med barnets initiativ og handlinger, og justerer sitt oppmerksomhetsfokus til barnets. Barnets innsats og initiativ oppmuntres og anerkjennes. Adoptivfedrene skåret samlet sett middels på dimensjonen *Meningskaper*, men klart i retning av skalaens øvre del (M=3.8). Gjennom dimensjonen *Tålmodig aksept* viser adoptivfedrene høy grad av tålmodighet og toleranse overfor adoptivbarna. Med en gjennomsnittsskåre på 4,7 tyder resultatet på at adoptivfedrene har en anerkjennende og tolerant holdning (Schibbye, 1996). Barnas initiativ og oppmerksomhetsfokus er ledende for samspillet, og i den grad adoptivfedrene har behov for å justere barnets initiativ og aktivitet, gjøres det på en positiv måte uten tegn til utålmodighet eller irritasjon.

Dimensjonen *Positivt engasjement* reflekterer adoptivbarnas samspillsstil i problemløsningsoppgaven. På bakgrunn av de deskriptive resultatene³² viste barna

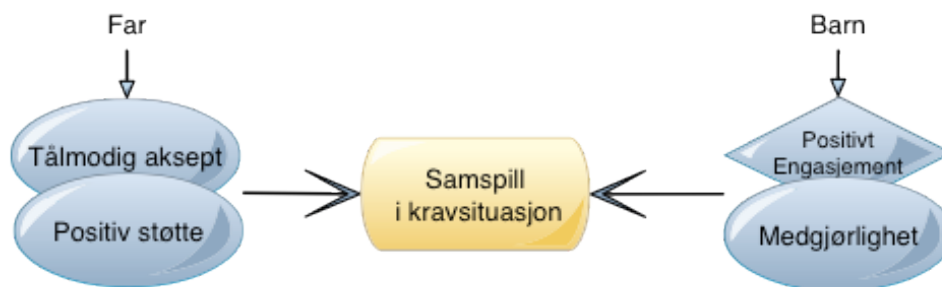
³² Se vedlegg

mer engasjement og interesse overfor fedrene i denne oppgaven enn i frilek. På den annen side viste barna mindre positiv affekt i problemløsningsoppgaven. Dette kan reflektere at far og barn har felles fokus om oppgavene som skal utføres, og at rammene fremmer oppgavefokus. De deskriptive resultatene viste at adoptivbarna samlet sett viste høy grad av vedvarende oppmerksomhet, og at de ikke er negative eller i dårlig humør. De er stort sett ganske fornøyde, men utfører oppgaven med stort alvor og konsentrasjon.

Samspillskvalitet i kravsituasjon, rydde leker – far og barn

Denne observasjonssekvensen inneholder de samme krav og instruksjoner slik ryddeoppgaven ble gjennomført da adoptivbarna var to år, og innebærer de samme utfordringene for samspillet. Kravsituasjonen reflekterer i hvilken grad adoptivfedrene veileder barna gjennom oppgaven på en barnesentrert måte med utgangspunkt i barnas behov for hjelp og støtte, og i hvilken grad barna føyer seg etter fedrenes instruksjoner.

Figur 6-8 Samspillskvalitet i kravsituasjonen, 3 år (M= 3.5)

Samspillet i kravsituasjonen var først og fremst dominert av foreldredimensjonen *Positiv støtte* og barnedimensjonen *Medgjørighet*. Begge ga signifikante bidrag til å forklare spredningen i global samspillskvalitet. I tillegg ga adoptivfedrenes grad av *Tålmodig aksept* og adoptivbarnas grad av *Positivt engasjement* noe svakere signifikante bidrag til spredningen i samspillskvalitet. Gjennomsnittsskåren for global samspillskvalitet var noe lavere i kravsituasjonen enn de øvrige samspillssituasjonen (M= 3.5), men det var kun små forskjeller. Det var derimot langt større spredning i fordelingen av skårer i kravsituasjonen (SD 1.18), sammenlignet med frilek- og

problemløsningsoppgavene. Dette kan reflektere utfordringene som ligger innenfor kravsituasjonens rammer. Resultatene viste at adoptivfedrene i stor grad bidrar med positiv støtte tilpasset barnets initiativ og aktivitet, og eventuelle behov for hjelp. Dette reflekterer en holdning til barnet basert på et barnesentrert perspektiv som gjør det mulig å regulere barnet og sette grenser på en positiv måte. I hvilken grad adoptivfedrene roser og oppmuntrer barna er også av betydning, da det kan bidra til å øke barnets innsats i en type oppgave som å rydde vekk leker (Kuczynski & et al., 1989; Kuczynski et al., 1987). Som i problemløsningsoppgaven, viser adoptivfedrene også stor grad av tolerant og aksepterende holdning for barnets perspektiv gjennom dimensjonen *Tålmodig aksept*, noe som bidrar til en positiv samspillsprosess.

Adoptivbarna viser høy grad av *Medgjørighet* i kravsituasjonen. Dimensjonen bygger på samme variabler som dimensjonen *Medgjørighet 2 år*. På begge observasjonstidspunktene er det stor spredning i barnas grad av medgjørighet sammenlignet med de øvrige dimensjonene. Medgjørighet kommer til uttrykk på forskjellige måter avhengig av adoptivbarnas alder. Ved treårs alder kommer manglende medgjørighet tydeligst fram i form av passiv protest, mens det var mer preg av selvheldelse da barna var to år. Selv om det er vanskelig å sammenligne resultatene fra de to observasjonene, kan gjennomsnittsskårene på de to alderstrinnene tyde på at adoptivbarna var lettere å samhandle med ved treårs alder. Dette kan være uttrykk for adoptivbarnas modning og utvikling. De har blitt et år eldre, de forstår mer og har fått mer erfaring, blant annet fra barnehagen hvor de har ”lært” å rydde opp etter seg.

Dimensjonen *Positivt engasjement* hadde betydning for spredning i samspillskvalitet også i kravsituasjonen, selv om dimensjonen ga et svakere signifikant bidrag enn barnas grad av medgjørighet. Det er grunn til å tolke dette med forsiktighet, da dimensjonen bygger på en sumskårevariabel og ikke en faktorvariabel. Dimensjonen er likevel tatt med i analysene da den gir et bilde av adoptivbarnas grad av engasjement og humør. Adoptivbarna viste også svært høy grad av *Lydlighet*, noe som gjenspeiles i gjennomsnittsskåre på 4.8. Det var dessuten liten spredning i fordelingen av skårer på denne dimensjonen (SD = .40). Dimensjonen bidro derfor ikke til å forklare spredning i samspillskvalitet.

Barnas medgjørighet og lydighet kom tydelig frem i observasjonene av kravsituasjonen. Mange barn var i gang med å rydde leker før fedrene rakk å instruere, sannsynligvis fordi barna oppfattet innholdet i instruksene far fikk av forskningsmedarbeideren. Andre føyde seg nærmest umiddelbart etter fars ønsker. I den grad protester ble observert, viste dette seg på en passiv måte i form av ignorering og utsettelsestaktikk som å leke litt med lekene før de ble lagt tilbake i lekekassen. Til tross for barnas medgjørighet og vilje til å rydde vekk leker, ga fedrene mindre oppmuntring, ros og anerkjennelse i kravsituasjonen enn i de øvrige samspillsoppgavene. En forklaring på dette kan være at adoptivfedrene var opptatt av å utføre oppgaven etter instruksene, og derfor var mindre opptatt av å oppmuntre barnet. En annen forklaring kan også være at mange av barna gjorde oppgaven så raskt at fedrene rett og slett ikke rakk å oppmuntre barnets innsats underveis.

6.1.4 Hva karakteriserer samspillet mellom far og barn når adoptivbarna er tre år gamle?

De statistiske analysene viste samlet sett at adoptivfedrenes samspillsstil forklarte mer av variasjonen i global samspillskvalitet enn adoptivbarnas samspillsstil i alle lekesekvensene (se kapittel 5.6.1 for nærmere redegjørelse). Kvaliteten i adoptivfedrenes samspillsstil har i lys av dette stor betydning for hvordan samspillet med barna utvikler seg. Det var signifikante sammenhenger mellom alle dimensjonene i adoptivfedrenes samspillsstil og barnas grad av positivt engasjement, men det kom sterkest til uttrykk i frileksoppgaven. Selv om barna var svært medgjørlike i kravsituasjonen, har likevel adoptivfedrenes grad av positiv støtte og tålmodig aksept stor betydning. Barnas grad av lydighet hadde ikke betydning for variasjon i samspillskvalitet i noen av oppgavene. Adoptivbarna viste samlet sett svært høy grad av lydighet, hvor totalt 98 prosent skåret i øvre del av skalaen på denne dimensjonen. Adoptivbarna er med andre ord lydige uavhengig av adoptivfedrenes samspillsstil.

Dimensjonene *Lydighet* og *Medgjørighet* viser hvordan adoptivbarnas respons kommer til uttrykk og reflekterer at barna samlet sett er lette å samarbeide med og enkle å ha med å gjøre, selv i mindre lystbetonte situasjoner som å rydde opp etter seg. Barna var oppgavefokuserte og involverte seg i samspillet gjennom alle

samspillsoppgaver, men det uten sterke tegn til glede og positiv affekt.

Observasjonene ga inntrykk av at barna var noe avventende til fedrenes aktivitet, særlig i frilek, og at fedrene til tider kunne dominere samspillet. Barna ga fedrene lite motstand. De fulgte interesserte med, men med et visst alvor, uten tegn til negativ affekt og dårlig humør.

Resultatene viser at adoptivfedrene har fokus rettet mot oppgavene, og at de i ulik grad tilpasser sin samspillsstil til oppgavenes særtrekk. Sensitive adoptivfedre tilnærmer seg samspillet og de ulike oppgavenes rammer og krav på en barnesentrert måte slik at barnets handlinger og initiativ blir veiledende for samspillet. På denne måten reflekteres emosjonell tilgjengelighet, genuin interesse og aksept tilbake til barnet. Dette har stor betydning for relasjonsutviklingen mellom far og barn, og legger grunnlag for selvaktelse, tillit og positiv respons (Hundeide, 2003; Rogoff, 1989; Rye, 2007; Schibbye, 2009; Stern, 2000). Hver samspillsdimensjon er unik, og reflekterer ulike sider ved sensitivitetsbegrepet. Samspillsdimensjonene reflekterer hvordan far og barn gjennom felles oppmerksomhet sammen bidrar til barnets utvikling gjennom emosjonelle, meningsskapende og regulerende dialoger (Hundeide, 2003).

Samspill mellom far og barn er et betraktelig mindre utforsket felt enn mor-barn-samspill. Tidligere studier synes ganske samstemte i at fedre opptrer på en annen måte enn mødre i samspill med barn, blant annet ved at fedre i større grad er mer fysiske og aktive enn mødre (Lamb, 2010; Schaffer, 1996). Sensitive fedre representerer en rolle som trygg base for barns utforskning i lek og aktivitet, mens mødre i større grad har blitt betraktet som en trygg base for trøst og omsorg (Grossmann et al., 2008).

Tradisjonelt sett har fedre vært tildelt en rolle som lekepartner mer enn en omsorgsperson for barna sine. Nyere undersøkelser gir et mer nyansert bilde av dette, hvor det blant annet er vist at mødre samlet sett leker mer med barna enn fedrene, men at leken har en mer fremtredende rolle og har en annen karakter i far-barn-samspillet, blant annet i form av mer fysisk og voldsom lek (Lamb, 2010). De samme undersøkelsene viser samtidig at fedre gjør mer enn å leke. De er involvert med barna sine på ulike måter, og inngår i sensitive og stimulerende samspill over et bredt spekter. Denne undersøkelsen viser at utfordringen i far-barn-samspillet er knyttet til kombinasjonen av adoptivfedre som kan ta stor plass og til og med dominere samspillet, og adoptivbarn som gir far lite motstand. Barna er svært føyelige ved

treårs alder, noe som kan være uttrykk for utvikling og modning. Barn som er trygt tilknyttet sine foreldre er mer positive, samarbeidsvillige og føyelige enn utrygge barn (Sroufe et al., 2005). Føyelighet kan derfor være uttrykk for emosjonell trygghet og tilstedeværelse, men kan også være tegn på sterkt ønske om å tilpasse seg foreldrenes krav og forventninger (Biringen & Easterbrooks, 2012). Dette kan ses i lys av manglende selvheldelse, protester og lite positiv affekt. Uttrykk for negativ affekt er nærmest fraværende hos barna i denne undersøkelsen. Barna er engasjerte og oppgaveorienterte, men noe avventende til fedrenes aktivitet, på bekostning av eget initiativ. Det kan settes spørsmålstegn ved om deres samspillsstil reflekterer at de fremdeles er i en tilknytningsfase hvor den grunnleggende tryggheten ikke er helt på plass, og at de derfor viser en tendens til å være ”snille og greie” i håp om fedrenes anerkjennelse. Dette er interessant med tanke på dimensjonen *Tålmodig aksept*, som viser at adoptivfedrenes samspillsstil er kjennetegnet av svært høy grad av tålmodighet og lite negativ oppmerksomhet, men resultatene viste at dette har mindre betydning for samspillskvalitet enn de øvrige dimensjonene.

6.1.5 Hvilken betydning har samspillet rammer og struktur for samspillskvalitet i adoptivfamilier?

Resultatene i denne undersøkelsen har vist at samspill som forgår innenfor strukturerte og forutsigbare rammer med felles fokus bidrar til økt samspillskvalitet. Av den grunn kan bevisst tilrettelegging av hverdagen med vekt på struktur og forutsigbarhet bidra til å fremme en god start for adoptivfamiliens samspill- og etableringsprosess. Struktur og forutsigbarhet i form av faste rutiner i hverdagen, kan skape rammer for etablering av utviklingsfremmende samspill som både foreldre og barn kan ha utbytte av for å lære hverandre å kjenne. Når samspillet i dagligdagse rutinesituasjoner som måltider, påkledning, bleieskift og leggerutiner stort sett følger samme mønster, vil det bidra til at foreldrenes sensitivitet overfor barnets signaler øker. Foreldrene vil lære å kjenne igjen barnets reaksjoner og de vil også lære hvordan de selv påvirker barnet med sine utspill og handlinger. Dette kan føre til økt bevissthet om egen foreldrerolle og hvordan de bidrar til barnets utvikling, noe som kan gi en følelse av tillit til egen kompetanse. I hvilken grad adoptivforeldre evner å ta barnets perspektiv i samspillet har stor betydning for foreldrenes kunnskap og forståelse for *sitt eget adoptivbarns utvikling*, og er avgjørende for sensitivitet og

respons i samspillet (Yates, 2011). Dette krever at foreldrene er i stand til å observere og fortolke barnets perspektiv, slik at dette kommer i forgrunnen i foreldrenes bevissthet i samspillet med barnet. Gjennom sensitiv bevissthet vil det være lettere å justere seg til barnet, og bli oppmerksom på barnets signaler som kanskje er svært svake. Overfortolkning av barnets signaler fremmer barnets initiativ og aktivitet, og bidrar til at barnet føler seg sett og verdsatt når dette er en naturlig del av samspillsmønsteret (Schibbye, 2009; Schofield & Beek, 2006; Stern, 2000). Foreldre og barn i adoptivfamilien skal bli kjent med hverandre gjennom samspill basert på sensitiv fortolkning, imitasjon og respons, noe som bygger på de samme prosessene som inngår i etableringen av det tidlige mor-barn-samspillet (bl.a Bråten, 2004; Schibbye, 2009; Schofield & Beek, 2006; Stern, 2000; Trevarthen & Aitken, 2001); Dette innebærer utfordrende og tidkrevende prosesser for alle medlemmene i adoptivfamilien, og vil sannsynligvis være mer krevende avhengig av adoptivbarnets historie og preadopsjonserfaringer. Gjennom strukturerte og forutsigbare hverdagsrutiner er det mulig å tilrettelegge for samspill som bygger på de samme elementene som det tidlige mor-barn-samspillet. Når samspillet foregår i rutinesituasjoner hvor barnets behov gjentatte ganger blir møtt, danner små barn forventinger om og gjenkjenner det som skal skje. Dette er trygghetsskapende for barnet. Innenfor kjente og trygge rammer kan samspillet utvides gjennom variert repetisjon, noe som er nødvendig for barnets utvikling. Etablerte og generaliserte samspillserfaringer danner grunnlag for nye erfaringer, hvor handlinger, opplevelser, fornemmelser og affekter inngår (Stern, 2000). Generaliserte samspillserfaringer, kan slik jeg forstår det, ses i lys av Bowlbys begrep om *indre arbeidsmodeller*. Dette er ikke uforanderlige representasjoner av erfaringer, men noe som endres og utvikles i lys av nye erfaringer og opplevelser. Dette er som sagt tidkrevende og individuelle prosesser, men representerer et optimistisk syn på barns muligheter og utvikling, til tross for adoptivbarnets preadopsjonserfaringer.

I kapittel 3.1.2 ble det redegjort for tre utviklingsfremmende samspillsdialoger, emosjonell, meningsskapende og regulerende/grensesettende dialoger (Hundeide, 2003). Disse dialogene er ramme for åtte samspillstemaer³³ som belyses i

---

³³ Samspillstemaene er understreket i teksten

foreldreveiledningsprogrammet ICDP³⁴ (Hundeide, 2003; Rye, 2002). Med rutinesituasjoner som utgangspunkt vil samspill preget av disse dialogene og samspillstemaene ivareta en følelsesmessig kommunikasjon hvor betydningen av å vise barnet kjærlighet og positive følelser er sentralt. Gjennom sensitiv inntoning vil foreldrene justere seg til barnet og følge barnets initiativ, og de vil kunne snakke med barnet om det barnet er opptatt av. Dette har betydning for sosial og emosjonell utvikling, som så vel språklig og kognitiv utvikling. Ros, anerkjennelse og positiv bekreftelse bidrar til utvikling av barnets selvverd og pågangsmot når barnet forstår at det har gjort noe bra, men også forstår hvorfor det var bra. Den emosjonelle dialogen er et viktig grunnlag for videre kommunikasjon relatert til adopsjonsforholdet i adoptivfamilien.

I adoptivfamiliens etableringsfase vil samspill i rutinepregede situasjoner og strukturerte rammer kunne hjelp barnet til å samle sin oppmerksomhet, og foreldrene vil lettere kunne justere seg til det barnet er opptatt av for å kunne etablere felles gjensidig oppmerksomhet. Dette virker kontaktfremmende og er viktig for god kommunikasjon. Når foreldrene viser glede og entusiasme over det de opplever sammen, vil barnet huske opplevelsen som meningsfull og viktig. Ved å beskrive, sette ord på og vise følelser over felles opplevelse, blir foreldrene fortolkere for barnet, og hjelper dem til å skape en verden som blir forståelig og meningsfull. Foreldrenes rolle som meningsskapere blir også tydelig når de utdyper og forklarer det de opplever sammen. Det siste samspillstemaet handler om betydningen av at foreldrene hjelper barnet til å regulere og kontrollere seg selv ved å sette grenser for hva som er tillat på en positiv måte. Gjennom sensitiv bevissthet med fokus på barnets perspektiv er det mulig å gi barnet alternativer og valgmuligheter. Når samspillet foregår innenfor trygge og forutsigbare rammer vil det sannsynligvis være lettere å tilrettelegge grensesettingssituasjoner på en måte som fremmer selvregulering og samarbeid. Etter hvert som barnets mestring og kompetanse økes, utvides rammene for samspillet og barnets verden blir gradvis større. Samspillssituasjoner som er tilrettelagt for å fremme barnets trygghet, autonomi og handlekraft vil bidra til at barnet føler seg kompetent og verdsatt (Schibbye, 1996, 2009; Schofield & Beek, 2006).

---

³⁴ International Child Development Programme

Foreldredimensjonene som ble etablert i denne undersøkelsen vil alle finne sin plass innenfor de ulike omsorgsdimensjonene (Tilgjengelighet, Sensitiv respons, Aksepterende holdning, Ledet samspill og Familietilhørighet) som ble beskrevet i kapittel 3.3 (Schofield & Beek, 2006). Dimensjonene danner en trygg base og ramme for barnets tilknytningsprosess, men illustrerer også hvordan dimensjonene kan danne en ramme rundt samspillet som skaper struktur og forutsigbarhet. Undersøkelsens resultater viste at tydelige rammer og felles oppmerksomhetsfokus i problemløsningsoppgaven utløste mer deltagelse og engasjement hos barna og en meningsskapende samspillsstil hos foreldrene. Dette kom tydeligst frem i mor-barn-samspillet da barna var 2 år, hvor mange fremdeles var i en ”bli kjent fase”.

6.2 Tidlig samspill i adoptivfamilier – ”samspill under utvikling”

Denne undersøkelsen viser at både adoptivmødre og adoptivfedre generelt sett er gode meningsskapere for barna sine, noe som har stor betydning for adoptivbarna på alle utviklingsområder. Samspillet er derfor karakterisert av stimulerende og utviklingsfremmende samhandling i tilrettelagte og strukturerte situasjoner hvor problemløsning er et tydelig mål. Adoptivforeldrene viser innsikt og forståelse for barnets evner og muligheter gjennom gradert støtte og veiledning (Hundeide, 2003; Rogoff, 1989; Vygotsky, 1978). Dette kan muligens reflektere adoptivforeldrenes sosiale og akademiske bakgrunn, hvor språk og samtale er del av en naturlig samværsform. Det kan også reflektere bevissthet om betydningen av å kompensere for tidligere understimulering. Adoptivforeldrene viser stor grad av aksept, toleranse og tålmodighet overfor barna, noe som kan forstås som at de anerkjenner barnas perspektiver og at de verdsetter barna høyt, selv når adoptivbarna er lite medgjørlike. Adoptivforeldrene tilpasser egen atferd til barnets interesser og fokus på en lite dominerende måte. Dette er viktige bidrag til adoptivbarnas utvikling, og gir grunnlag for å skape en trygg relasjon hvor foreldrene representerer en trygg base for barnets utvikling av selvverd og selvaktelse (Schibbye, 1996, 2009; Stern, 2000). I undersøkelsen kommer dette tydelig fram når man ser på gjennomsnittsskårene i de ulike dimensjonene, som samlet sett viser middels skårer, men som i stor grad peker i retning av den øvre delen av skalaen. Unntaket fra denne tendensen er dimensjonen *positiv inntoning*. Adoptivfedrenes grad av positiv inntoning har betydning for

samspillskvalitet i lekeoppgaven, mens adoptivmødrenes grad av positiv inntoning har betydning for spillskvalitet i alle oppgaver.

Undersøkelsen viser at adoptivbarna er middels oppgavefokuserende i spill både ved to – og treårsalder, uavhengig om spillpartner er mor eller far. På begge alderstrinn gir barna lite uttrykk for affektiv respons verken av positiv eller negativ karakter. Adoptivbarnas spillstil er også preget av ulik grad av medgjørighet på begge alderstrinn, men er mest særpreget i treårsalder, hvor høy grad av lydighet sammen med medgjørighet er karakteristisk for deres spillstil. Adoptivbarna fremstår derfor som svært føyelige i spillet med far. Det er store individuelle variasjoner i medgjørighet på begge alderstrinn, men adoptivbarna viser atskillig mer motstand i kravsituasjonen når de er to år.

Resultatene demonstrerer at det kan være utfordrende å finne balansen mellom et barnesentrert og et voksensentrert spill, noe som samlet sett reflekteres i middels gode spill, men som kan karakteriseres som ”spill under utvikling”. Dette vises blant annet i gjennomsnittsskårene i spillskvalitet i alle observasjonsoppgavene. Tyngdepunktet i skåringene er samlet midt på skalaen hos begge grupper, men går i retning mot den øvre delen av skalaen. Resultatene viser at adoptivforeldrene samlet sett gjør så godt de kan og at de er «gode nok» (Winnicott, 1998), hvis det forutsettes at middels skårer i spillskvalitet faller innenfor det som defineres som nedre grense for tilfredsstillende god fysisk og psykisk omsorg. I lys av adoptivfamiliens særegne utgangspunkt og barnas preadopsjonserfaringer kan det stilles spørsmålsteget ved om det bør kreves noe mer av adoptivforeldre enn å være ”gode nok”, noe blant annet MacLean (2003) har hevdet. Et rådende prinsipp i adopsjonslovgivningen er at en adopsjon alltid skal være til barnets beste (Stenberg & Hognestad, 2000). Allerede gjennom godkjenningprosessen av adoptivsøkere skjer det en utvelgelse basert på en vurdering av sosiale, helsemessige og økonomiske forhold. Samtidig er det forhold ved adoptivsøkeres egnethet som vil være svært vanskelig å fange i en utredningsprosess. Kravene som stilles gjennom godkjenningprosessen indikerer likevel at det kreves noe ekstra av adoptivforeldre. Sosiale, akademiske og økonomiske ressurser er i seg selv ikke nok til å vurdere adoptivforeldres kompetanse. Ressurssterke adoptivforeldres krav og forventninger har i tidligere studier vist seg å utgjøre en risiko for adoptivbarnets utvikling og

tilpasning, hvis disse er urealistiske og i utakt med adoptivbarnets ressurser og genetiske utrustning (Juffer et al., 2011; MacLean, 2003; Sætersdal & Dalen, 1999).

Vurderingene som ligger til grunn for å belyse hva som karakteriserer samspillet i adoptivfamiliers etableringsfase, bygger på et anerkjent skåresystem som gjør det mulig å danne seg et overordnet og helhetlig inntrykk av samspillet. Skåresystemets teoretiske fundament og klare retningslinjer for vurderinger av samspillet, reflekterer i hvilken grad adoptivforeldrenes grad av sensitivitet, stimulering og tilrettelegging er tilpasset adoptivbarnas behov for hjelp og støtte. Denne undersøkelsen viser at det er forskjeller innenfor gruppen adoptivforeldre, og belyser at det er adoptivmødre og adoptivfedre som strever med å være ”gode nok”. Vi har også observert adoptivforeldre som er svært gode samspillspartnere for sine barn. Samlet sett indikerer resultatene av denne undersøkelsen at det tidlige samspillet i adoptivfamilier er middels godt, med et potensial til å bli enda bedre.

Selv om adoptivbarn har svært forskjellige bakgrunnshistorier, har barna i denne undersøkelsen det til felles at de alle er adopterte før fylte 2 år og de fleste har kortere eller lengre opphold institusjoner bak seg. Manglende samspillserfaringer og deprivasjon fører til passivitet og manglende respons (Groark et al., 2011; Gunnar et al., 2009; MacLean, 2003; Rutter et al., 2007), men overgangen til et stimulerende og omsorgsfullt miljø preget av sensitive og emosjonelt tilgjengelige adoptivforeldre har vist seg å være positivt på alle utviklingsområder (Juffer et al., 2011; Palacios & Brodzinsky, 2010). Tidligere forskning har vist at adoptivbarn starter tilknytningsprosessen til sine adoptivforeldre kort tid etter adopsjonstidspunktet (Pugliese, Cohen, Farnia, & Lijkasek, 2010; Stovall-McClough & Dozier, 2004). Denne undersøkelsen viser at etablering av gjensidige samspill preget av sensitivitet og respons er en tidkrevende prosess. Foreldre og barn skal lære hverandre å kjenne på et helt annet grunnlag enn det som er vanlig i biologiske familier, og barnas preadopsjonshistorier setter sitt preg på etableringsprosessen. Dette reflekteres i samspillsobservasjonene mellom mor og barn, hvor svært mange fortsatt er i ”bli kjent fasen”. Observasjonene mellom far og barn er gjort et år senere, og adoptivbarna har fått tid til å finne sin plass i familien. Likevel er det mye som tyder på at barna fremdeles er preget av sine tidligere erfaringer, noe som først og fremst vises gjennom svært høy grad av føyelighet og avventende engasjement i samspillet med far. Dette

tyder på at barna fremdeles er i en tilknytningsfase preget av usikkerhet. Resultatene viser at det er individuelle forskjeller i både adoptivforeldre og adoptivbarns samspillsstil. Det var likevel overraskende å finne at adoptivforeldrene var mer forskjellige enn forventet, mens adoptivbarna var mer like enn forventet, særlig i samspillet med far. Undersøkelsen har vist at det tidlige samspillet i adoptivfamilier samlet sett kan karakteriseres som middels gode samspill.

6.3 Implikasjoner for praksis – kunnskap, holdninger og ferdigheter

Dagens adoptivforeldre har som oftest stor kunnskap om adopsjon, blant annet gjennom internett hvor det er mulig å innhente kunnskapsbasert informasjon. I tillegg florerer det av blogger, forum og personlige historier basert på andre adoptivforeldres erfaringer. Hele spekteret av erfaringer er representert, fra skrekkehistorier til rosenrøde historier. Dette gir tilgang til forberedelser som er totalt annerledes enn det som var mulig for tidligere generasjoners adoptivforeldre. Gjennom hentereisen er det mulig å danne seg inntrykk av barnets opprinnelse, og få et inntrykk av barnets fødeland og kultur. Tidligere kom de fleste adoptivbarn med eskorte til Norge og det første møtet mellom adoptivforeldrene og barna skjedde på Fornebu. Det var ikke uvanlig at dette ble omtalt som at ”barna ble født på Fornebu”, det var der deres liv startet. Gjennom økt kunnskap og fokus på konsekvensene av adoptivbarns preadopsjonserfaringer er denne holdningen i ferd med å endres blant adopsjonsformidlere og mange lands myndigheter. I dette ligger det en erkjennelse av at adoptivbarn har spesielle behov for omsorg og stimulering etter adopsjonen, for å kompensere for konsekvensene av understimulering og manglende omsorgserfaringer. Adoptivsøkere og adoptivforeldre vil sannsynligvis være delt i synet på adoptivbarns spesielle behov og om det er noe annerledes å være en adoptivfamilie enn en vanlig biologisk familie. For å få en god start på samspillsprosessene i adoptivfamilier er det derfor behov for realistisk kunnskap om utviklingsmessige konsekvenser av adoptivbarns institusjonserfaringer og manglende samspillserfaringer. Adopsjonsforskningen har bidratt til at stadig flere lands myndigheter erkjenner at adoptivfamilier har behov for veiledning og oppfølging, både før og etter adopsjonstidspunktet. Det er stort behov for kunnskapsbasert og balansert informasjon om hva det innebærer å adoptere barn. De fleste adoptivforeldre vil som regel være godt informert om adoptivbarnets behov for å skjermes den første tiden

etter hentereisen. Dette er informasjon adopsjonsforeningene er opptatt av å formidle, og bygger på en forståelse om at barnet må lære hvem som er dets nye omsorgspersoner som en god start på tilknytningsprosessen. Det vil være store individuelle forskjeller i hvor lang tid barnet vil trenge på denne prosessen, og også store forskjeller i hvordan adoptivforeldre vurderer dette. Flere land tilbyr derfor videobasert veiledning til adoptivfamilier i etableringsfasen for å fremme adoptivforeldres samspillskompetanse og barnets tilknytningsprosess. Adopsjonsforberedende kurs som bygger på forskningsbasert informasjon og kunnskapsformidling er også et viktig forebyggende tiltak for å bestyrke etableringen og utviklingen av samspill, tilknytning og gjensidige relasjoner i adoptivfamilien.

6.3.1 Adopsjonsforberedende kurs som intervensjon for bevisstgjøring og kunnskapsutvikling

I kapittel 2 ble det hevdet at balansegangen mellom problematisering og stigmatisering versus mestring og kunnskapsutvikling kan være utfordrende i adopsjonsfeltet fordi det berører en grenseoppgang mellom det som anses som *normalt* og det som er *annerledes*. Adopsjon er en annerledes måte å få barn på, og i lys av adoptivbarns forhistorie er det ikke urimelig å hevde at det er en gruppe barn som har spesielle behov, for kortere eller lengre tid etter adopsjonen. Store forskjeller i adopsjonsalder, genetiske forutsetninger og preadopsjonserfaringer vil prege barna i ulike grad og på ulike måter gjennom livet, noe som er grundig dokumentert i adopsjonsforskningen gjennom flere tiår (jfr. kapittel 3). I lys av adopsjonsforskningens kunnskapsbidrag, er det et økt fokus på at det bør stilles spesielle krav til adoptivforeldre, særlig når det gjelder forberedelse til adoptivforelderrollen. Norske adoptivsøkere har derfor et frivillig tilbud om adopsjonsforberedende kurs. Kurset skal gi blivende adoptivforeldre innsikt i hva det innebærer å adoptere et barn fra et annet land, og således bidra til en god start på adopsjonsprosessen. De fleste land som norske familier adopterer barn fra, stiller i dag krav om at adoptivsøkere skal ha gjennomført adopsjonsforberedende kurs for å kunne godkjenne dem som adoptivforeldre. Det kan derfor oppleves som et paradoks av adoptivsøkere at dette kurset ikke er påkrevet for å bli godkjent som adoptivsøker i Norge, mens det i realiteten er pålagt av utenlandske myndigheter. De fleste som har

bestemt seg for å adoptere barn tar derfor, mer eller mindre frivillig, adopsjonsforberedende kurs på et eller annet tidspunkt i adopsjonsprosessen. Gjennom en tematisk struktur som fremhever barnets perspektiv og preadopsjonsvirkelighet bidrar adopsjonsforberedende kurs til at vordende adoptivforeldre kan få innsikt og forståelse for utfordringer som kan følge av adoptivbarns preadopsjonshistorie. Det er all grunn til å tro at dette kan gi adoptivforeldre grunnlag for større empatisk forståelse og innsikt i adoptivbarnets behov og atferd i familiens etableringsfase. Det er vanskelig både å forestille seg, og ta inn over seg hvilke erfaringer svært mange adoptivbarn har bak seg hvis ikke disse løftes frem og tematiseres. Vordende adoptivforeldre kan være lite åpne for å ta inn over seg denne type informasjon (Howell, 2001). I lys av den vanskelige balansegangen mellom problematisering og bagatellisering, ligger det en fare for at utfordringer og konsekvenser knyttet til barnets preadopsjonshistorie blir noe underkommunisert i adopsjonsprosessen. Fokus rettes heller mot at ”de fleste adopterte klarer seg bra” bare de kommer inn i en omsorgsfull adoptivfamilie (jfr. kunnskap og forståelse basert på andres erfaringer via internett). Refleksjon og bevisstgjøring kan føre til en erkjennelse om at adoptivbarn ikke er ubeskrevne blad som ”står klar” til å overøses av adoptivforeldres oppsamlede kjærlighet. Adopsjonsforberedende kurs kan derfor bidra til at overgangen til familielivet med et adoptivbarn kan bli enklere (Rosnati, 2005). Gjennom fokus på temaer som tilknytning og utviklingsmessige konsekvenser av manglende samspillserfaringer kan kurset gi innsikt i at etablering av samspill i adoptivfamilier er en tidkrevende prosess som er krevende for både barn og foreldre. Resultatene av denne undersøkelsen kan bidra til ytterligere kunnskap og bevisstgjøring om det utviklingsfremmende samspillet betydning i adoptivfamiliens etableringsfase.

6.3.2 Videobasert veiledning som intervensjon for å bestyrke foreldre-barn-samspill i adoptivfamilier

Som tidligere nevnt finnes det i dag³⁵ ikke et tilbud spesielt rettet mot adoptivfamilier verken i etableringsfasen eller senere. I den grad adoptivforeldre har behov for støtte og veiledning, er det et privat anliggende. Hjelpen må i så fall hentes fra det ordinære

---

³⁵ Jeg snakker her om Norge. Flere land har tilbud om veiledning spesielt rettet mot adoptivfamilier, bl.a Nederland og Danmark

hjelpeapparatet, hvor man finner mye kompetanse om barn og barns utvikling generelt, men mindre kompetanse om adoptivbarn spesielt. Det har utviklet seg mange ulike programmer som tilbyr veiledning til foreldre/familier som strever med samspillsrelaterte problemer. Dette er programmer med ulike innfallsvinkler og oppbygging, og omfatter alt fra direkte veiledning i hjemmet til samtalegrupper. Foreldreveiledningsprogrammet ICDP bygger på det samme teoretiske fundamentet som denne undersøkelsen. Rammene for dette programmet vil sannsynligvis være godt egnet som et veiledningstilbud spesielt rettet mot adoptivfamilier. For å bestyrke adoptivfamilier i etableringsfasen kan videobasert veiledning med utgangspunkt i forskningsbasert kunnskap om adoptivbarns utvikling være et egnet redskap. Adoptivfamilien bygger på et annet grunnlag enn biologiske familier, noe som kan komplisere foreldrerollen og etableringen av samspillet. Adoptivforeldrenes infertilitetshistorie, manglende rollemodeller og fravær av genetiske bånd kan hemme gjensidig identifikasjon, og dersom adoptivforeldrene konfronteres med barnets forsinkelser og vansker, kan forventninger og foreldreferdigheter utfordres ytterligere (Juffer et al., 2011). Dette er risikofaktorer i etableringsfasen som kan forebygges gjennom et veiledningstilbud rettet spesielt mot adoptivfamilier.

Denne undersøkelsen har vist at det er et behov for at adoptivforeldre sensitiviseres og bevisstgjøres i samspill med adoptivbarnet slik at de lettere vil kunne tolke og forstå barnets signaler, affekter og responsuttrykk. Dette kom tydelig til uttrykk gjennom dimensjonene *Positiv inntoning* (adoptivmor) og *Positiv inntoning i lek* (adoptivfar). Denne undersøkelsen har også vist at adoptivbarna er ”flate” og affektivt nøytrale i samspill med foreldrene ved 2 års alder. Ved 3 års alder viste de samme barna middels positivt engasjement, og svært høy grad av medgjørighet og lydighet. I følge van den Dries, Juffer, Van I Jzendoorn, Bakermans-Kranenburg, og Alink (2012) viser adoptivbarn raskere engasjement og interesse i samspill med sensitive adoptivforeldre. Videoveiledning tidlig i etableringsfasen vil derfor kunne bidra til at foreldre-barn-samspillet kommer inn i så gode samspillprosesser som mulig på et tidlig tidspunkt. Studier viser at videobaserte intervensjoner fører til økt sensitivitet, og at det er en positiv sammenheng mellom omsorgsgiveres sensitivitet og barnets tilknytningstrygghet (Bakermans-Kranenburg et al., 2003; Juffer et al., 2005; Juffer et al., 2008). I Nederland (The Leiden intervention study) er det utviklet et evidensbasert videobasert intervensjonsprogram rettet mot alle adoptivfamilier i etableringsfasen,

også de som har adoptert eldre barn, søsken eller barn med spesielle behov. Intervensjonens målsetting er å fremme foreldrenes sensitivitet og bidra til en god start, og ikke minst bidra til best mulig helhetlig utvikling for adoptivbarn (Bakermans-Kranenburg et al., 2003; Juffer et al., 2011; Juffer et al., 2008). VIPP-programmet ³⁶ bygger på videoopptak av samspill mellom foreldre og barn. Videoopptakene er utgangspunkt for observasjon og diskusjon mellom foreldrene og en veileder. Ved å observere barnet og seg selv bevisstgjøres foreldrene på egen sensitivitet, samtidig som bevisstheten for barnets signaler, handlinger og respons i samspillet økes. Sett i lys av adoptivbarns bakgrunn og risiko for utvikling av tilknytningsforstyrrelser og sosial vansker (Palacios & Brodzinsky, 2010), vil et veiledningstilbud kunne ha stor betydning for utvikling av et godt foreldre-barn-samspill, og bidra til å styrke adoptivbarns relasjonskompetanse og emosjonelle trygghet.

6.3.3 Undersøkelsens styrker og begrensninger

I denne undersøkelsen kan det knyttes flere begrensninger til utvalgene. Det totale utvalget for den longitudinelle studien Internasjonalt Adopterte Barns Sosiale Utvikling består av 119 familier. Av disse ble 94 familier innlemmet i observasjonsundersøkelsen. De resterende adoptivfamiliene ble utelukket fra observasjonsundersøkelsen av praktiske (geografisk) årsaker og tekniske vanskeligheter i forbindelse med videoopptak. Det er foretatt en sammenligning av det opprinnelige utvalget (N=119) og utvalgene i observasjonsundersøkelsen. Det er ingen signifikante forskjeller mellom barna i de to utvalgene når det gjelder adopsjonsland, kjønn og adopsjonsalder. Observasjonsundersøkelsen består av to utvalg, utvalg A (mor og barn 2 år, N=85) og utvalg B (far og barn 3 år, N=94). Det var særlig utvalg A som ble rammet av tekniske feil. Den oppmerksomme leser vil ha lagt merke til variasjoner i utvalgsstørrelser i presentasjon av resultater i ulike samspillssekvenser. Årsaken til dette er at enkelte videoopptak inneholdt sekvenser som ikke var mulig å skåre på grunn av manglende og /eller dårlig lyd eller bilde, mens opptaket for øvrig hadde god kvalitet. I slike tilfeller ble observasjonssekvenser som ikke hadde god nok kvalitet fjernet, mens den delen av videoopptaket som hadde tilfredsstillende kvalitet inngikk i datamaterialet. Da det ikke skulle utføres analyser

---

³⁶ Video-feedback Intervention to promote Positive Parenting programs

på tvers av de to utvalgene, ble ulike utvalgsstørrelser ansett som uproblematisk. Begge utvalgene er relativt små, noe som må tas med i betraktning når effekten av de statistiske analysene skal vurderes. Det kan anses som en svakhet ved undersøkelsen at det ikke har vært mulig å foreta sammenligninger med utvalg av andre grupper av foreldre og barn. Det ville ha gjort det mulig å undersøke om samspillet i adoptivfamilier er annerledes enn i andre familier. Forhåpentligvis vil det være mulig å foreta slike sammenligninger i senere studier.

Adoptivfamiliene som inngår i undersøkelsen er ikke representative for den totale populasjonen av adoptivfamilier. Det er ingen barn med adopsjonsalder over to år med i undersøkelsen. Ingen av adoptivbarna har bakgrunn fra institusjoner preget av svært alvorlig deprivasjon, og alle adopsjonsland er ikke representert i utvalget. Det gjelder blant annet østeuropeiske land som Ungarn og Bulgaria. Dette kan ha sammenheng med at stadig flere land ikke frigir barn som er yngre enn 2 år for utenlandsadopsjon.

Begrepsvaliditet er sentralt i denne undersøkelsen. Observasjonene er vurdert på grunnlag av et skåringssystem som er anerkjent og brukt i både nasjonale og internasjonale studier, og er tilpasset målgruppens alder. Observasjonene er basert på korte samspillssekvenser som foregår innenfor en strukturert og ”laboratorielignende” ramme. Observasjonene gir derfor kun et utsnitt av samspill mellom foreldre og barn, slik det kunne ha foregått i en naturlig samspillssituasjon. I lys av utvalgsstørrelsen, er mine funn begrenset til å gjelde familiene som inngår i denne undersøkelsen. Resultatene av faktoranalysene viste at det var mulig å finne felles mønstre i adoptivforeldre og adoptivbarns samspillsstil. Observasjonene kan derfor bidra til nyttig informasjon om samspill i adoptivfamilier, og være et supplement til foreldreintervjuer som er basert på egenrapportering og foreldrenes subjektive beskrivelser av barna.

7 Konklusjoner

På bakgrunn av videoobserverte samspill mellom foreldre og barn i adoptivfamilier, har formålet med denne undersøkelsen vært å bidra til kunnskap om det tidlige samspillet i adoptivfamilier. Gjennom eksplorerende faktoranalyser var det en målsetning å undersøke om det var mulig å definere dimensjoner som karakteriserer samspillet når adoptivbarna var 2 og 3 år gamle. Følgende problemstillingene danner ramme for undersøkelsens konklusjoner;

1. Hva karakteriserer samspillet mellom foreldre og barn i adoptivfamilier når barna er 2 og 3 år gamle?
2. Hvilke barne – og foreldredimensjoner forklarer spredning i samspillskvalitet?
3. Hvilken betydning har samspillets innhold, rammer og struktur for samspillskvalitet i adoptivfamilier?

1. Hva karakteriserer samspillet mellom foreldre og barn i adoptivfamilier når barna er 2 og 3 år gamle?

Adoptivmødrenes grad av positiv inntoning har gjennomgående stor betydning for samspillskvalitet i alle observasjonssekvenser. Adoptivmødrene skårer i snitt lavest på dimensjonen positiv inntoning, noe som reflekterer varierende grad av emosjonell tilstedeværelse, støtte og oppmuntring gjennom hele observasjonssekvensen. Adoptivmødre som skårer i nedre del av skalaen vil kunne oppfattes som noe usikre i samspillet. Denne usikkerheten kommer særlig til syne i kravsituasjonen, hvor adoptivmødrene i stor grad ser ut til å mangle strategier som appellerer til barnas medgjørighet.

De ulike dimensjonene i adoptivfedrenes samspillsstil reflekterer at fedrene er oppgavefokuserende og at de i ulik grad engasjerer seg i lek og aktivitet gjennom emosjonelle, meningsskapende og regulerende dialoger med barna. Adoptivfedrene er engasjerte, men viser en tendens til å dominere samspillet på bekostning av et

barnesentrert samspill. Dette var særlig tydelig i frileksssekvensen som ikke stilte krav til innhold og struktur.

Både adoptivmødre og adoptivfedre viser stor grad av aksept og toleranse overfor barna sine, og utålmodighet og negativ oppmerksomhet er nærmest fraværende. Undersøkelsen viser at adoptivforeldrene samlet sett er middels gode samspillspartnere, noe som indikerer at det kan være utfordrende å finne balansen mellom et barnesentrert og et voksensentrert samspill preget av positiv inntoning og emosjonelle tilstedeværelse.

Det mest fremtredende ved adoptivbarnas samspillsstil ved toårs alder er fraværet av positiv og negativ affekt. Dette skaper inntrykk av alvorlige og ”flate” barn, som i varierende grad involverer eller lar seg involvere i samspill med mor. Adoptivbarna viser samlet sett middels grad av engasjement og interesse for leker og aktiviteter. Adoptivbarna er mest ulike når det gjelder grad av medgjørighet i kravsituasjonen. Det er likevel få tegn til trass, sinne eller andre tegn til frustrasjon i denne situasjonen. Protester mot mors instruksjoner vises først og fremst gjennom passiv motstand ved å ignorere de krav og oppfordringer som gis.

Adoptivbarnas samspillsstil er karakterisert av svært høy grad av medgjørighet og lydighet i kravsituasjonen ved treårs alder. Dette reflekterer en gruppe barn som er svært føyelige og ”lette å ha med å gjøre”. Barna er engasjerte og oppgavefokuserende, uten å vise sterke tegn på positiv affekt. Samlet sett ga adoptivbarna inntrykk av å tilpasse seg fedrenes krav og forventninger. De fremstår derfor som noe passive, men interesserte. Dette kan indikere at barna fremdeles er i en tilknytningsfase preget av utrygghet.

2. Hvilke dimensjoner i tidlig samspill mellom foreldre og barn i adoptivfamilier fremmer samspillskvalitet?

Alle videobeskrivelsene ble skåret og analysert på grunnlag av et skåresystem som er utarbeidet av forskere knyttet til NICHD Early Child Care Research Network i USA (Belsky, Unpublished material; NICHD, 2005; Owen, Unpublished); NICHD, 2005; Owen, Unpublished). Skåresystemet måler variabler som reflekterer sensitivitet, tilstedeværelse, stimulering, oppmerksomhet, affekt og respons i foreldre og barns

samspillsstil. Høye skårer³⁷ på variablene er positivt for vurderingen av samspillskvalitet. På bakgrunn av de statistiske analysene var det mulig å definere ett sett dimensjoner for henholdsvis foreldre og barn da barna var to og tre år gamle. Tabellen nedenfor gir en oversikt over de ulike dimensjonene som karakteriserer samspillet på hvert alderstrinn.

Tabell 7-1 Dimensjoner i tidlig foreldre-barn-samspill i adoptivfamilier

Dimensjoner i adoptivmødres samspillstil - 2 år	<ul style="list-style-type: none"> • Positiv inntoning • Meningsskaper • Ubetinget aksept
Dimensjoner i adoptivbarns samspillstil - 2 år	<ul style="list-style-type: none"> • Nøytral deltagelse • Medgjørighet • Engasjement
Dimensjoner i adoptivfedres samspillstil - 3 år	<ul style="list-style-type: none"> • Meningsskaper • Tålmodig aksept • Positiv inntoning • Positiv støtte
Dimensjoner i adoptivbarns samspillstil - 3 år	<ul style="list-style-type: none"> • Medgjørighet • Lydighet • Positivt engasjement

Det ble videre utviklet to modeller en for hvert alderstrinn, som viser hvilke foreldre og barn dimensjoner som bidrar til å forklare samspillskvalitet i de ulike observasjonssekvensene.

3. Hvilken betydning har samspilletts rammer og struktur for samspillskvalitet i adoptivfamilier?

Undersøkelsen har vist at aktiviteter som foregår innenfor strukturerte og klare rammer fremmer felles fokus og oppmerksomhet mellom foreldre og barn på begge alderstrinn. Bevisst tilrettelegging av hverdagen med vekt på struktur og forutsigbarhet kan bidra til å fremme samspillskvalitet i adoptivfamiliens etableringsfase. Dagliglivets rutinesituasjoner er en god arena for foreldre og barn å bli kjent med hverandre på. Forutsigbare og gjenkjennbare rammer fasiliterer sensitiv

³⁷ I denne undersøkelsen er "negative" variabler reversert, for eksempel variabelen Negativ affekt hvor betydningen av skåre =1 (ikke karakteristisk) er endret til skåre 5 (svært karakteristisk) og får dermed omvendt betydning. Se kapittel 3.5 for nærmere redegjørelse.

fortolkning, imitasjon og gjensidig respons, og er et godt utgangspunkt for utviklingsfremmende samspillsdialoger, både emosjonelt, meningsskapende og regulerende. Dette kan således betraktes som en form for terapeutisk omsorg som sannsynligvis vil kunne kompensere for noen av adoptivbarnets manglende positive samspillserfaringer før adopsjonstidspunktet, og skape en ramme for etablering av godt samspill, relasjonsutvikling og trygg tilknytning. Felles fokus og oppmerksomhet fremmer intersubjektiv forståelse mellom foreldre og barn. Dette fører til samhørighet og tilhørighet.

Avsluttende kommentar

Denne undersøkelsen har vist at etablering av godt samspill i adoptivfamilier er en tidkrevende prosess. Det overordnede inntrykket av mor-barn-samspillet kan oppsummeres som en ”bli kjent fase”, mens far-barn-samspillet bar preg av at adoptivbarna var i en tilknytningsfase preget av noe usikkerhet. Adoptivbarna fremstår derfor som svært føyelige og enkle å ha med å gjøre i treårs alder. Hvert enkelt adoptivbarn trenger den tiden det tar for å etablere nødvendig trygghet og tilhørighet til sine adoptivforeldre. Noen barn vil finne seg raskt til rette i adoptivfamilien, andre vil trenge lengre tid. Verken adopsjonsalder, adopsjonsland eller kjønn har vist seg å ha signifikant betydning for resultatene i denne undersøkelsen. Dette understreker at etableringsfasen består av individuelle prosesser, hvor barna med sin historie og erfaringer skal finne et trygt ståsted i adoptivfamilien. Hvordan denne prosessen forløper vil i stor grad være avhengig av adoptivforeldrenes holdninger, kunnskap og samspillsferdigheter.

Samlet sett kan det tidlige foreldre-barn-samspillet i adoptivfamilien karakteriseres som ”middels godt”. Undersøkelsen har vist at det er områder i adoptivforeldres samspillsstil som kan styrkes for å fremme positive samspillsprosesser. Intervensjoner med fokus på bevisstgjøring og kunnskap om adoptivbarns preadopsjonerfaringer og behov er viktig for å etablere en realistisk og omsorgsfull plattform for samspill. Adopsjonsforberedende kurs er et etablert, frivillig tilbud til norske adoptivsøkere. Undersøkelsen har vist at dette med fordel bør etableres som en obligatorisk del av prosessen som leder frem mot en endelig godkjenning av adoptivsøkere. Undersøkelsen har også vist at adoptivforeldre kan ha nytte av

veiledning i etableringsfasen for å sikre at gode samspillsprosesser kommer i gang så tidlig som mulig. Videobasert veiledning som bygger på forskningsbasert kunnskap om adoptivbarns utvikling vil kunne være et egnet redskap til å bestyrke adoptivfamilier i etableringsfasen. Dette kan bidra til å styrke foreldrenes sensitivitet og barnets emosjonelle trygghet og relasjonskompetanse.

Referanser

- Achinstein, P. (1968). *Concepts of Science. A Philosophical analysis*. London: The Johns Hopkins Press Ltd.
- Ainsworth, M. S. (1989). Attachments beyond infancy. *The American psychologist*, 44(4).
- Ainsworth, M. S., Blehar, M. C., Waters, E., & Wall, S. (1978). *Patterns of attachment: A psychological study of the Strange Situation*. Hillsdale, NJ: Erlbaum
- Ames, E. W., & Chisholm, K. (2001). Social and emotional development in children adopted from institutions. In D. B. Bailey, J. Bruer, J.T. , F. J. Symons & J. W. Lichtman (Eds.), *Critical thinking about critical periods* (pp. 129-148). Baltimore: MD:Brooks.
- Azak, S. (2010). Sped- og småbarn med deprimerte mødre. En multifaktorell model for å forstå utviklingsvansker hos barna. In V. Moe, K. Slinning & M. Bergum Hansen (Eds.), *Håndbok i sped- og småbarns psykiske helse: Gyldendal akademisk*.
- Bakeman, R. G., J.M. (1997). *Observing interaction. An introduction to sequential analysis* (2nd ed ed.). Cambridge Cambridge University Press.
- Bakermans-Kranenburg, M. J., van Ijzendoorn, M. H., & Juffer, F. (2003). Less is More: Meta-Analyses of Sensitivity and Attachment Interventions in Early Childhood. *Psychological Bulletin*, 129(2), 195 - 215.
- Beckett, C., Maughan, B., Rutter, M., Castle, J., Colvert, E., Groothues, Kreppner, J., Stevens, S., O'Connor, T.G., & Sonuga-Barke, E. J. S. (2006). Do the Effects of Early Severe Deprivation on Cognition Persist Into Early Adolescence? Findings From the English and Romanian Adoptees Study. *Child Development*, 77(3), 696-711.
- Belsky, J., Brownell, C., Campbell, S. & Cohn, J., Owen, M.T., Mulvihill, B.A., Ware, A., Mason, J. & Wetzel, S. (Unpublished material). *Clean-up task Rating Scales*.
- Bigelow, A., MacLean, K., Proctor, J., Myatt, T., Gillis, R., & Power, M. (2010). Maternal sensitivity throughout infancy: Continuity and relation to attachment security. *Infant behavior & development*, 33, 50-60.
- Biringen, Z., & Easterbrooks, M. A. (2012). Emotional availability: Concept, Research, and window on developmental psychopathology. [Special Section Editorial]. *Development and Psychopathology*, 24, 1-8.
- Bjorkman, M., & Malterud, K. (2012). Lesbian women coping with challenges of minority stress: A qualitative study. *Scandinavian journal of public health*, 40(3).
- BLD (2009). *Rundskriv om utenlandsadopsjon med retningslinjer for undersøkelse og godkjenning av adoptivhjem. Revidert mars 2009*.
<http://www.regjeringen.no/nb/dep/bld/dok/rundskriv/2009/rundskriv-om-utenlandsadopsjon-med-retni.html?id=550746>
- Bowlby, J. (1988). *A Secure Base*. Routledge.
- Bowlby, J. (2005). *The Making and Breaking of Affectional Bonds. With a new introduction by Richard Bowlby*: Routledge Classics.

- Bowlby, J. (2008). Attachment. Attachment and Loss Vol. 1.
- Brodzinsky, D. (2006). Family Structural Openness and Communication Openness as Predictors in the Adjustment of Adopted Children. *Adoption Quarterly*, 9(4), 1-18.
- Brodzinsky, D., & Brodzinsky, A. (1992). The Impact of Family Structure on the Adjustment of Adopted Children. *Child Welfare*, 71(1), 69-76.
- Bruner, J. (1990). *Acts of Meaning*: Harvard University Press.
- Bruner, J., & Haste, H. (1987). *Making Sense. The Child's Construction of the World.*: Routeledge Revivals.
- Bråten, S. (1996). Videoanalyser av spedbarnet bidrar til å oppheve et modellmonopol. In H. o. Kalleberg (Ed.), *Kvalitative metoder i samfunnsforskning*: Universitetsforlagets metodebibliotek.
- Bråten, S. (2004). *Kommunikasjon og samspill : fra fødsel til alderdom* (2 ed.). Oslo: Universitetsforlaget.
- Bråten, S. (2010). I begynnelsen: Fra nyfødt-imitering til altersentrisk deltagelse. In V. Moe, K. Slinning & M. Bergum Hansen (Eds.), *Håndbok i sped- og småbarns psykiske helse*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Bråten, S., & Trevarthen, C. (2007). Prologue: From infant intersubjectivity and participant movements to stimulation and conversation in cultural common sense. In S. Bråten (Ed.), *On Being Moved. From Mirror Neurons to Empathy*: John Benjamin Publishing Company.
- Cassidy, J. (2008). The Nature of the Child's Ties. In J. Cassidy & P. R. Shaver (Eds.), *Handbook of Attachment. Theory, Research, and Clinical Applications* (2nd ed.). New York: The Guilford Press.
- Cassidy, J., & Shaver, P. R. (2008). *Handbook of Attachment. Theory, research, and clinical implications* (2 ed.): The Guilford Press.
- Chisholm, K., Carter, M., Ames, E. W., & Morison, S. J. (1995). Attachment security and indiscriminately friendly behavior in children adopted from Romanian orphanages. *Development and Psychopathology*, 7, 283-294.
- Christoffersen, K.-A. (2009). *Databehandling og statistisk analyse med SPSS*. (4 ed.): Unipub.
- Claussen, A. H., & Crittenden, P. M. (2000). Maternal Sensitivity. In P. M. Crittenden & A. H. Claussen (Eds.), *The Organization of Attachment Relationships. Maturation, Culture, and Context*: Cambridge University Press.
- Croft, C., Beckett, C., Rutter, M., Castle, J., Colvert, E., Groothues, Hawkins, A., Kreppner, J., Stevens, S.T., & Sonuga-Barke, E. J. S. (2007). Early adolescent outcomes of institutionally-deprived and non-deprived adoptees. II: Language as a protective factor and a vulnerable outcome. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 48(1), 31-44.
- Dalen, M. (2007). *Forskningsprosjekt: Internasjonalt adopterte barns sosial utvikling. Prosjektplan*. Institutt for spesialpedagogikk. Univeristitet i Oslo.
- Dalen, M., & Sætersdal, B. (1992). *Utenlandsadopterte barn i Norge. Tilpasning, opplæring, identitetsutvikling. Empirisk undersøkelse og teoretisk viderutvikling.*, Universitetet i Oslo.
- Dalen, M., & Theie, S. (2012). Internationally Adopted Children from Non-European Countries: General Development during the First Two Years in the Adoptive Family. *The Scientific World Journal*, 2012, 9.

- De Wolf, M. S., & van Ijzendoorn, M. H. (1997). Sensitivity and Attachment: A Meta-Analysis on Parental Antecedents of Infant Attachment. *Child Development*, 68(4), 571 - 591.
- Likestillings- og diskrimineringsombudet. (2012). Likeverdige tjenester for alle. Håndbok for tjenesteytere. In L.-o. diskrimineringsombudet (Ed.), http://www.ldo.no/Global/Brosjyrer%20PDF/LDO_Håndbok_Likeverdige_til_trykk_10_10_111.pdf: LDO.no.
- Dommerud, T. (2012, 30.08.2012). Ap går inn for donasjon av befruktede egg, *Nyheter, Aftenposten*.
- Dozier, M. K., & Rutter, M. (2008). Challenges to the development of Attachment Relationships Faced by Young Children in Foster and Adoptive Care. In J. Cassidy & P. R. Shaver (Eds.), *Handbook of Attachment. Theory, Research, and Clinical Applications* (2nd ed.): The Guilford Press.
- Egeland, B. & Carlsson, E.A. (2004). Attachment and psychopathology. In Atkinson, L. & Goldberg, S. (Eds.), *Attachment issues in psychopathology and intervention*. The Guilford Press.
- Field, A. (2009). *Discovering statistics using SPSS* (3 ed.): SAGE Publications.
- Fleiss, J. L. (1999). *Front Matter, in The Design and Analysis of Clinical Experiments* Hoboken, NJ, USA: John Wiley & Sons, Inc.
- Flykt, M., Lindblom, J., Punamaki, R.-L., Poikkeus, P., Repokari, L., Unkila-Kallio, L., Vilska, S., sinkkonen, J., Tiitinen, A., Almqvist, F., & Tulppala, M. (2009). "Prenatal expectations in transition to parenthood: Former infertility and family dynamic considerations." *Journal of Family Psychology. Journal of Family Psychology*, 23(6), 779-789.
- Frosch, C. A., & Owen, M. T. (2009). *The Ready Method. Birth to three* Plano Texas: YellowHouse, LLC.
- Gall, M. D., Gall, J. P., & Borg, W. R. (2007). *Educational research: an introduction* (8th ed.). USA: Allyn and Bacon.
- Gardner, F. (2000). Methodological Issues in the Direct Observations of Parent-Child Interaction Do Observational findings Reflect the Natural Behaviour of Participants? *Clinical Child and Family Psychology Review*, 3(No 3), 185-198.
- Goldberg, S., Grusec, J. E., & Jenkins, J. M. (1999). Confidence in Protection: Arguments for a Narrow Definition of Attachment. *Journal of Family Psychology*, 13(4), 475-483.
- Groark, C. J., McCall, R. B., & Fish, L. (2011). Characteristics of environments, caregivers, and children in three Central American orphanages. *Infant Mental Health Journal*, 32(2), 232-250.
- Grossmann, K., Grossmann, K. A., Kindler, H., & Zimmermann, P. (2008). A wider view of Attachment and Exploration: The influence of Mothers and Fathers on the Development of Psychological Security from Infancy to Young Adulthood. In J. Cassidy & P. R. Shaver (Eds.), *Handbook of Attachment. Theory, Research, and Clinical Applications. Second Edition* (2 ed.): The Guilford Press.
- Grossmann, K., & Grossmann, K. E. (2000). Parents and Toddlers at Play: Evidence for Separate Qualitative Functioning of the Play and Attachment System. In P. M. Crittenden & A. H. Claussen (Eds.), *The Organization of Attachment Relationships. Maturation, Culture and Context*: Cambridge University Press.

- Gunnar, M. R., Frenn, K., Wewerka, S. S., & Van Ryzin, M. J. (2009). Moderate versus severe early life stress: Associations with stress reactivity and regulation in 10–12-year-old children. *Psychoneuroendocrinology*, 34(1), 62-75.
- Gustafsson, J.-E., & Åberg-Bengtsson, L. (2010). Unidimensionality and interpretability of psychological instruments. In S. E. Embretson (Ed.), *Measuring psychological constructs: Advances in model-based approaches*. Washington, DC, US: American Psychological Association.
- Haavind, H. (2006). Midt i tredje akt? Fedres deltakelse i det omsorgsfulle foreldreskap. *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, 43, 683-693.
- Haidet, K. K., Tate, J., Divirgilio-Thomas, D., Kolanowski, A. & Happ, M.B. (2009). Methods to Improve Reliability of Video-Recorded Behavioral Data. . *Research in Nursing & Health*, 32(4), 465-474.
- Hamilton, L., Cheng, S., & Powell, B. (2007). Adoptive parents, adaptive parents: Evaluating the importance of biological ties for parental investment. *American Sociological Review*, 72, 95-116.
- Hanson, N. R. C. O. (1958). *Patterns of discovery. An Inquiry into the Conceptual Foundations of science*. Cambridge University Press.
- Hart, S., & Schwartz, R. (2009). *Fra interaksjon til relasjon. Tilknytning hos Winnicott, Bowlby, Stern, Schore & Fonagy*: Gyldendal Akademisk.
- Hellerstedt, W. L., Madsen, N. J., Gunnar, M., Grotevant, H. D., Lee, R. M., & Johnson, D. E. (2008). The international adoption project: Population-based surveillance of Minnesota parents who adopted children internationally. *Maternal and Child Health Journal*, 12, 162–171.
- Hodges, J., Steele, M., Hillman, S., Henderson, K., & Kanuik, J. (2005). Change and Continuity in Mental Representations of Attachment after Adoption. In D. Brodzinsky & J. Palacios (Eds.), *Psychological Issues in Adoption. Research and Practice* (Vol. 24, pp. 187-209). Westport, Connecticut, London: Praeger.
- Hodges, J., & Tizard, B. (1989). Social and Family Relationships of Ex-Institutional Adolescents. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 30(1), 77-97.
- Hogström, L., Johansson, M., Janson, P. O., Berg, M., Francis, J., Sogn, J., Hellstrøm, A.L., & Adolfsson, A. S. (2012). Quality of life after adopting compared with childbirth with or without assisted reproduction. *Acta Obstetrica et Gynecologica Scandinavica*, 91 (9).
- Hoksbergen, R., & ter Laak, J. (2005). Changing Attitudes of Adoptive Parents in Northern European Countries. In D. M. Brodzinsky & J. Palacios (Eds.), *Psychological Issues in Adoption. Research and Practice* (pp. 27-46): Praeger.
- Howe, D. (2005). *Child Abuse and Neglect. Attachment, Development and Intervention*: Palgrave Macmillan
- Howell, S. (2001). "En vanlig familie": Utenlandsadopsjon i Norge, et stadig voksende fenomen. In S. Howell & M. Melhuus (Eds.), *Blod tykkere enn vann? Betydningen av slektskap i Norge*: Fagbokforlaget.
- Howell, S. (2006). *The kinning of foreigners: transnational adoption in a global perspective*. New York: Berghahn Books.
- Adopsjonsforum. (2012). Tiden det tok,
<http://www.adopsjonsforum.no/index.aspx?article=1702528>

- Haagkonvensjonen 29.mai 1993.
<http://www.regjeringen.no/nb/dep/bld/dok/nouer/2009/nou-2009>
- Hundeide, K. (2003). *Barns livsverden: sosiokulturelle rammer for barns utvikling*. (3. oppl. 2005 ed.). Oslo: Cappelen akademisk forlag.
- Jaffari Bimmel, N. (2006). Social Development from Infancy to Adolescence: Longitudinal and Concurrent Factors in an Adoption Sample. *Developmental Psychology*, 42(6), 1143-1153.
- Juffer, F., Bakermans-Kranenburg, M. J., & van Ijzendoorn, M. H. (2005). The importance of parenting in the development of disorganized attachment: Evidence from a preventive intervention study in adoptive families. *Journal of child psychology and psychiatry and allied disciplines*, 46(3), 263-274.
- Juffer, F., Hoksbergen, R. A., Riksen-Walraven, J. M., & Kohnstamm, G. A. (1997). Early intervention in adoptive families: supporting maternal sensitive responsiveness, infant-mother attachment, and infant competence. *Child Psychol Psychiatry*, 38(8), 1039-1050.
- Juffer, F., Palacios, J., Le Mare, L., Sonuga-Barke, E. J. S., Tieman, W., Bakermans-Kranenburg, M. J., Vorria, P., van Ijzendoorn, M. H., & Verhulst, F. C. (2011). Development of adopted children with histories of early adversity. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 76(4), 31-61.
- Juffer, F., & van Ijzendoorn, M. H. (2005). Behavior Problems and Mental Health Referrals of International Adoptees. *JAMA: The Journal of the American Medical Association*, 293(20), 2501-2515.
- Juffer, F., & van Ijzendoorn, M. H. (2009). International adoption comes of age: Development of international adoptees from a longitudinal and meta-analytical perspective. *Wrobel, Gretchen Miller [Ed]*, Wiley-Blackwell.
- Juffer, F., Van Ijzendoorn, M. H., & Bakermans-Kranenburg, M. J. (2008). Supporting adoptive families with video-feedback intervention. In F. Juffer, M. J. Bakermans-Kranenburg & M. H. van Ijzendoorn (Eds.), *Promoting positive parenting. An attachment-based intervention* (pp. 139–155). New York: Lawrence Erlbaum Association.
- Kirk, H. D. (1964). *Shared fate: a theory of adoption and mental health*. London: The Free Press of Gloence.
- Kirk, H. D., & Williams, R. M. (1988). *Adoptive kinship: a modern institution in need of reform*. Port Angeles, Wash.: Ben-Simon Publ.
- Kleven, T. A. (2002). Begrepsoperasjonalisering. In T. Lund (Ed.), *Innføring i forskningsmetodologi*: Unipub as.
- Kuczynski, L., & et al. (1989). Development of Children's Noncompliance Strategies from Toddlerhood to Age 5.
- Kuczynski, L., Kochanska, G., Radke-Yarrow, M., & Girnius-Brown, O. (1987). A Developmental Interpretation of Young Children's Noncompliance. *Developmental Psychology*, 23(6), 799-806.
- Lahey, M. A., Downey, R. G., & Saal, F. E. (1983). Intraclass sorrelations: There's More There Than Meets the Eye. *Psychological Bulletin*, 93(3), 586-595.
- Lamb, M. E. (2010). How Do Fathers Influence Children's Development? Let Me Count the Ways. In M. E. Lamb (Ed.), *The Role of the Father in Child Development* (5 ed.): John Wiley & Sons.

- Lebner, A. (2000). Genetic "Mysteries" and International Adoption: The Cultural Impact of Biomedical Technologies on the Adoptive Family Experience. *Family Relations*, 49(4), 371-377.
- Leerkes, E. M., Blankson, A. N., & O'Brien, M. (2009). Differential Effects of Maternal Sensitivity to Infant Distress and Nondistress on Social-Emotional Functioning. *Child Development*, 80(3), 762-775.
- Lindblad, F., & Hjern, A. (2009). *Adaptation of International Adoptees in Sweden*. Paper presented at the International Adoptees- school Performance, Educational Attainment and Social Adjustment. International Adoption Conference, Oslo, Norway
- Lucassen, N., van Ijzendoorn, M. H., Volling, B. L., Tharner, A., Bakermans-Kranenburg, M. J., & Verhulst, F. C. (2011). The Association Between Paternal Sensitivity and Infant-Father Attachment Security: A Meta-Analysis of Three Decades of Research. *Journal of Family Psychology*, 25(6), 986-992.
- Lund, T. (2002). Metodologiske prinsipper og referanserammer. In T. Lund (Ed.), *Innføring i forskningsmetodologi*: Unipub as.
- MacLean, K. (2003). The impact of institutionalization on child development. *Development and Psychopathology*, 15(04), 853-884.
- Malm, K., & Welti, K. (2010). Exploring motivations to adopt. *Adoption Quarterly*, 13(3-4), 185-208.
- Miller, L. C. (2005). International Adoption, Behavior, and Mental Health. *JAMA: Journal of the American Medical Association*, 293(20), 2533-2535.
- Mitchell, S. K. (1979). Interobserver Agreement, Reliability, and Generalizability of Data Collectes in Observational Studies. *Psychological Bulletin*, 86(2), 376-390.
- NICHD, SECCYD. (2005). *Child Care and Developemnt. Results from the NICHD Study of Early Child Care and Youth Developement*. New York: The Guilford Press.
- NOU:21. (2009). *Adopsjon-til barnets beste. En utredning om de mange ulike sidene ved adopsjon*.
- Owen, M. T., Amos, M., Bondurant, A.L., Caughy, M., Hazanizadeh, N., Hurst, J., Meijas, C. & Villa, A. (Unpublished). *Qualitative Ratings for Parent -Child Interaction Ages 2-4 Years. 2010*. For the Dallas Preschool Readiness Project. The University of Texas at Dallas.
- Palacios, J., & Brodzinsky, D. (2010). Adoption Research: Trends, Topics, Outcomes. *International Journal of Behavioral Development*, 34(3), 270-284.
- Pallant, J. (2010). *SPSS Survival Manual. A step by step guide to data analysis using SPSS* (4th ed.). England: McGraw Hill Education.
- Pugliese, M., Cohen, N. J., Farnia, F., & Lijkasek, M. (2010). The emerging attavhment relationship between adopted Chinese infants and their mothers. *Children and Youth Services Review*, 32, 1719-1728.
- Ravn, I. H., Smith, L., Lindemann, R., Smeby, N. A., Kyno, N. M., Bunch, E. H., & Sandvik, L. (2011). Effect of early intervention on social interaction between mothers and preterm infants at 12 months of age: A randomized controlled trial. *Infants Behavior and Devlopement*, 34, 215-225.
- Robertson, J., & Robertson, J. (1989). *Separation and the very young*. London: Free Association Books.

- Rogoff, B. (1989). The joint socialization of development by young children and adults. In M. Lewis & S. Feinman (Eds.), *Social Influences and Behaviour*. New York: Plenum.
- Rosnati, R. (2005). The Construction of Adoptive Parenthood And Filiation in Italian Families with Adolocents: A Family Perspective. In D. M. Brodzinsky & J. Palacios (Eds.), *Psychological Issues in Adoption. Research and Practice* (pp. 187-210): Praeger.
- Rutter, M., Colvert, E., Kreppner, J., Beckett, C., Castle, J., Groothues, C., . . . Sonuga-Barke, E. J. S. (2007). Early adolescent outcomes for institutionally-deprived and non-deprived adoptees. I: Disinhibited attachment. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 48(1), 17-30.
- Rutter, M., & ERA-StudyTeam. (1998). Developmental catch-up and deficit, following adoption after severe global early privation. . *Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines*, 39, 465-476.
- Rutter, M., Sonuga-Barke, E. J., Beckett, C., Castle, J., Kreppner, J., Kumsta, R., Schlots, W., Stevens, S., Bell, C.A., & Gunnar, M. R. (2010). *Deprivation-specific psychological patterns : effects of institutional deprivation* (Vol. 75). Boston, Mass. : Wiley-Blackwell.
- Rye, H. (2002). *Tidlig hjelp til bedre samspill*. Oslo, Gyldendal akademisk.
- Rye, H. (2007). *Barn med spesielle behov: et relasjonsorientert perspektiv*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Sameroff, A. J. (2009). The Transactional Model. In A. J. Sameroff (Ed.), *The Transactional Model of Development. How children and Contexts Shape Each Other*: American Psychological Association.
- Sameroff, A. J., & Fiese. (1990). Transactional regulation and early intervention. In Meisels & Shonkoff (Eds.), *Handbook of early childhood intervention*. Cambridge University press.
- Schaffer, H. R. (1996). *Social Development*: Blacwell Publishing.
- Schibbye, A.-L. L. (1996). Anerkjennelse: En terapeutisk intervensjon? *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, 33.
- Schibbye, A.-L. L. (2001). Språk og endring. Om å bruke språket for å skape endringsøyeblikk i psykoterapi. *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, 38, 629-639.
- Schibbye, A.-L. L. (2009). *Relasjoner. Et dialektisk perspektiv på eksistensiell og psykodynamisk psykoterapi* (2 ed.): Universitetsforlaget.
- Schofield, G., & Beek, M. (2006). *Attachment handbook for foster care and adoption*: British Association for Adoption and Fostering.
- Schore, A. N. (2003). *Affect Dysregulation & Disorders of the Self*: W.W.Norton & Company.
- Shaddish, W. R., Cook, T. D., & Campbell, D. T. (2002). *Experimental and Quasi-Experimental Designs for Generalized Causal Inference*: Houghton Mifflin Company.
- Shrout, P. E., & Fleiss, J. L. (1979). Intraclass Correlations: Uses in Assessing Rater Reliability. *Psychological Bulletin*, 86(2), 420-428.
- Smith, L. (2002). *Tilknytning og barns utvikling*: Høyskoleforlaget. Norwegian Academic Press.

- Smyke, A. T., Koga, S. F., Johnson, D. E., Fox, N. A., Marshall, P. J., Nelson, C. A., Zeanah, C.H., & BEIP Core Group. (2007). The caregiving context in institution-reared and family-reared infants and toddlers in Romania. *Journal of child psychology and psychiatry and allied disciplines*, 48(2), 210.
- Solomon, J., & George, C. (2008). The Measurements of Attachment Security and Related Constructs in Infancy and Early Childhood. In J. Cassidy & P. R. Shaver (Eds.), *Handbook of Attachment. Theory, Research, and Clinical Applications* (Second ed.). New York: The Guilford Press.
- Sommer, D. (1997). *Barndomspsykologi: utvikling i en forandret verden*. Oslo: Pedagogisk forum.
- Sommer, D. (2012). *Barn i senmoderniteten. Barndomspsykologiske perspektiver*: Fagbokforlaget.
- Sroufe, L. A. (2000). Relationship and development of children. *Infant Mental Health Journal*, 21(1-2), 67-71.
- Sroufe, L. A., Egeland, B., Carlson, E., & Collins, W. A. (2005). *The development of the person. The Minnesota study of risk and adaptation from birth to adulthood*. (Paperback 2009 ed.). New York London: The Guilford Press.
- SSB.no. (23.12.12). Adopsjoner - etter adopsjonstyper
- Stenberg, K. R., & Hognestad, M. (2000). *Adopsjonsloven med kommentarer*: Universitetsforlaget.
- Stern, D. N. (2000). *The interpersonal world of the infant : a view from psychoanalysis and developmental psychology. With a new introduction by the author* (2 ed.) : Basic Books.
- Stern, D. N. (2007). *Her og nå. Øyeblikkets betydning i psykoterapi og hverdagsliv*. Oslo: Abstrakt forlag.
- Stovall-McClough, K., & Dozier, M. (2004). Forming attachments in foster care: Infant attachment behaviors during the first 2 months of placement. *Development and Psychopathology*, 16(2), 253-271.
- Sætersdal, B., & Dalen, M. (1999). *"Hvem er jeg?" Adopsjon. Identitet, Etnisitet*: Akribe.
- Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2007). *Using Multivariate Statistics* (Fifth ed.). USA: Pearson, Allyn and Bacon.
- Tetzchner, v. (2001). *Utviklingspsykologi Barne - og ungdomsalderen*: Gyldendal
- Tinsley, H. E. A., & Weiss, D. (1975). Interrater Reliability and Agreement of Subjective Judgments. *Journal of Counseling Psychology*, 22(4), 358-376.
- Tizard, B., & Hodges, J. (1978). The effect of early institutional rearing on the development of eight year old children. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 19(2), 99-118.
- Trevarthen, C., & Aitken, K. J. (2001). Infant Intersubjectivity: Research, Theory, and Clinical Applications. *Child Psychol Psychiatry*, 42(1), 3-48.
- Tronick, E. Z. (1989). Emotions and emotional communication in infants. *American Psychologist*, 44, 112-119.
- Tronick, E. Z., & Gianino, A. (1986). Interactive mismatch and repair: Challenges to the coping infant. *Zero to Three*, 6(3).
- Ulvik, O. S. (2005). *Fosterfamilie som seinmoderne omsorgsarrangement. En kulturpsykologisk studie av fosterbarn og fosterforeldres fortellinger*. (Ph.d), Universitetet i Oslo, Unipub AS, Oslo.
- van den Dries, L., Juffer, F., van Ijzendoorn, M. H., Bakermans-Kranenburg, M. J., & Alink, L. R. A. (2012). Infants' responsiveness, attachment, and

- indiscriminate friendliness after international adoption from institutions or foster care in China: Application of Emotional Availability Scales to adoptive families. *Development and Psychopathology*, 24, 49-64.
- van den Dries, L., Juffer, F., van Ijzendoorn, M. H., & Bakermans-Kranenburg, M. J. (2009). Fostering security? A meta-analysis of attachment in adopted children. *Children and Youth Services Review*, 31, 410-421.
- van den Dries, L., Juffer, F., van Ijzendoorn, M. H., & Bakermans-Kranenburg, M. J. (2010). Infants' physical and cognitive development after international adoption from foster care or institutions in China. *Journal of developmental and behavioral pediatrics*, 31(2), 144-150.
- van Ijzendoorn, M. H. (2005). Adoption and Cognitive Development: A Meta-Analytic Comparison of Adopted and Nonadopted Children's IQ and School Performance. *Psychological Bulletin*, 131(2), 301-316.
- van Ijzendoorn, M. H. (2007). Plasticity of growth in height, weight and head circumference: Meta-analytic evidence for massive catch-up after international adoption. *Journal of developmental and behavioral pediatrics*, 28(4), 334-343.
- van Ijzendoorn, M. H., & Juffer, F. (2005). Adoption is a successful natural intervention enhancing adopted children's IQ and school performance. *Current directions in psychological science*, 14(6), 326-330.
- van Ijzendoorn, M. H., & Juffer, F. (2006). The Emanuel Miller Memorial Lecture 2006: Adoption as intervention. Meta-analytic evidence for massive catch-up and plasticity in physical, socio-emotional, and cognitive development. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 47(12), 1228-1245.
- van Londen, W., Juffer, F., & van Ijzendoorn, M. H. (2007). Attachment, cognitive, and motor development in adopted children: Short-term outcomes after international adoption. *Journal of Pediatric Psychology*, 32(10), 1249-1258.
- Vedeler, L. (2000). *Observasjonsforskning i pedagogiske fag. En innføring i bruk av metoder*: Gyldendal Akademisk.
- Vonheim, K. (2002). "Det er jo annerledes" om foreldrerolle og foreldrekompetanse i familier med utenlandsadopterte adopterte barn. (Cand.ed Hovedfagsoppgave), Universitetet i Oslo.
- Vorria, P., Papaligoura, Z., Dunn, J., Van Ijzendoorn, M. H., Steele, H., Kontopoulou, A., & Sarafidou, Y. (2003). Early experiences and attachment relationships of Greek infants raised in residential group care. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 44(8), 1208-1220.
- Vorria, P., Papaligoura, Z., Sarafidou, Y., Kopakaki, M., Dunn, J., van Ijzendoorn, M. H., & Kontopoulou, A. (2006). The development of adopted children after institutional care: a follow-up study. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 47(12), 1246 - 1253.
- Vygotsky, L. S. (1978). *Mind and society: The development of higher psychological processes*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Winnicott, D. W. (1998). *Barnet, familjen och omvärlden*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Wrobel, G. M., & Neil, E. (2009). Connecting Research to Practice. In G. M. Wrobel & E. Neil (Eds.), *International Advances in Adoption Research for Practice* (pp. Wiley-Blackwell): Wiley-Blackwell.
- Yates, T. (2011). PArents Interacting With Infants. *Zero to Three*, 32, 25-29.

Vedleggsliste

- Vedlegg 1: Godkjenning fra Regional komité for forskningsetikk (REK)
- Vedlegg 2: Godkjenning fra Norsk samfunnsfaglig datatjeneste (NSD)
- Vedlegg 3a: Forskningsdesign for studien ”Internasjonalt adopterte barns sosiale utvikling”
- Vedlegg 3b: Tidspunkt for datainnsamling
- Vedlegg 4: Observatørenes skåringer på variabler med ICC-verdier < 0.40
- Vedlegg 5: Intraclass correlation coefficient (ICC-verdier) for alle variabler som ble målt i foreldre- og barneskalaer i Frilek - og Problemløsningsoppgaver 2 og 3 år
- Vedlegg 6: Intraclass correlation coefficient (ICC-verdier) for alle variabler som ble målt i foreldre- og barneskalaer i Ryddeoppgave 2 og 3 år
- Vedlegg 7: Parvis korrelasjon mellom observatører basert på skåringer av alle variabler i foreldre- og barneskalaer (Pearsons r .)
- Vedlegg 8: Frekvenstabeller variabler i mor-barn-samspill 2 år
- Vedlegg 9: Frekvenstabeller variabler i far-barn-samspill 3 år
- Vedlegg 10: Observatørmanual A: Qualitative ratings for parent-child interactions ages 2-4 years
- Vedlegg 11: Observatørmanual B: Clean-up task rating scales
- Vedlegg 12: Prosedyre for gjennomføring av datainnsamling
- Vedlegg 13: Errataliste

Vedlegg 1

UNIVERSITETET I OSLO DET MEDISINSKE FAKULTET

Professor dr.philos. Monica Dalen
ISP
Universitetet i Oslo
Pb. 1140 Blindern

Regional komité for medisinsk forskningsetikk
Sør- Norge (REK Sør)
Postboks 1130 Blindern
NO-0318 Oslo

Dato: 02.03.07
Deres ref.:
Vår ref.: S-07045b

Telefon: 228 50 670
Telefaks: 228 44 661
E-post: juliannk@medisin.uio.no
Nettadresse: www.etikkom.no

S-07045b Internasjonalt adopterte barns sosiale utvikling. Samarbeidsprosjekt med studien "Barns sosiale utvikling" som gjennomføres ved Atferdssenteret i Oslo [2.2007.297]

Vi viser til søknad mottatt 23.1.07 med følgende vedlegg: Prosjektplan for adopsjonsprosjektet; Orienteringsskriv med samtykke til å kunne kontaktes; Informasjonsskriv med samtykkeerklæring; Intervjuguide og spørreskjema til første gangs intervju; Intervjuguide for telefonintervju; Manual for gjennomføring av samspillsoppgaver; Lagring og håndtering av personidentifiserende opplysninger skilt fra forskningsbasen; Prosjektplan for studien "Barns sosiale utvikling"

Komiteen behandlet søknaden i sitt møte torsdag 22.2.07.

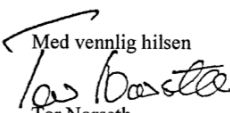
Komiteen har følgende merknader til prosjektsøknaden:
Komiteen ser at studien kan ha nytteverdi og forutsetter at denne studien følger de samme etiske krav som er satt i prosjektet "Barns sosiale utvikling".

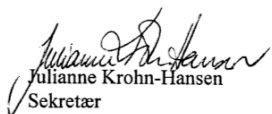
Komiteen har følgende merknader til informasjonsskrivet:
Informasjonsskrivet kan med fordel endres ved at det først i annet avsnitt endres fra "og ber dere om å delta" endres til "og forespør dere om å delta", og "På forhånd takk" strykes.

Vedtak:

Under forutsetning av at prosjektleder tar hensyn til merknadene ovenfor, tilrår komiteen at prosjektet gjennomføres.

Med vennlig hilsen

Tor Norseth
Leder

Julianne Krohn-Hansen
Sekretær

Kopi: Forskningsleder Terje Ogden, Adferdsenteret i Oslo, Pb. 1565 Vika, 0118 Oslo

Vedlegg 2

Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS
NORWEGIAN SOCIAL SCIENCE DATA SERVICES

Harald Hårfagres gate 29
N-5007 Bergen
Norway
Tlf: +47-55 58 21 17
Fax: +47-55 58 96 50
nsd@nsd.uib.no
www.nsd.uib.no
Org.nr. 985 321 884

Monica Dalen
Institutt for spesialpedagogikk
Universitetet i Oslo
Postboks 1140 Blindern
0318 OSLO

Vår dato: 01.03.2007

Vår ref: 16201/GT

Deres dato:

Deres ref:

TILRÅDING AV BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 17.01.2007. Meldingen gjelder prosjektet:

16201	<i>Internasjonalt adopterte barns sosiale utvikling</i>
Behandlingsansvarlig	<i>Universitetet i Oslo, ved institusjonens øverste leder</i>
Daglig ansvarlig	<i>Monica Dalen</i>

Personvernombudet har vurdert prosjektet, og finner at behandlingen av personopplysninger vil være regulert av § 7-27 i personopplysningsforskriften. Personvernombudet tilrår at prosjektet gjennomføres.

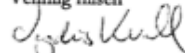
Personvernombudets tilråding forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i meldeskjemaet, korrespondanse med ombudet, eventuelle kommentarer samt personopplysningsloven/-helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

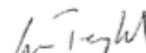
Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, <http://www.nsd.uib.no/personvern/endringskjema>. Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en offentlig database, <http://www.nsd.uib.no/personvern/database/>

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 31.12.2011 rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Vennlig hilsen

Vigdis Namtvedt Kvalheim

Geir Teigland

Kontaktperson: Geir Teigland tlf: 55 58 33 48

Vedlegg: Prosjektvurdering

Ansvarlig for datatjenesten / Contact Officer

OSLO: NSD, Universitetet i Oslo, Postboks 1050 Blindern, 0316 Oslo. Tlf: +47 22 95 52 11. nsd@uib.no
BERGEN: NSD, Norges forskningsråd, Postboks 1140 Blindern, 5015 Trondheim. Tlf: +47 72 59 25 01. nsd@norskforskning.no
TRONDHEIM: NSD, Universitetet i Trondheim, 7017 Trondheim. Tlf: +47 22 44 43 16. nsd@ntnu.no

Personvernombudet for forskning, NSD

Prosjektvurdering - Kommentar

16201

Personvernombudet finner informasjonsskrivet tilfredsstillende slik det forelå etter revisjon 27. februar 2007.

Prosjektet har et longitudinelt design, og de samme barna skal derfor følges over tid. Denne første delen av studien strekker seg frem til barna er fire år (utgangen av 2011), videreføring av prosjektet utover dette forutsetter at melding sendes til personvernombudet, og at barnas foreldre gir sitt samtykke til videre deltakelse.

I prosjektperioden oppbevares direkte personidentifiserende opplysninger atskilt fra det øvrige materialet.

Hvis prosjektet ikke skal videreføres på bakgrunn av ny melding og nytt samtykke, skal datamaterialet anonymiseres ved prosjektslutt 31.12.2011.

Vedlegg 3a

Forskningsdesign for studien "Internasjonalt adopterte barns sosiale utvikling"

Design				
Internasjonalt adopterte barns sosiale utvikling				
2007/2008	2009	2010	2011	2012
<ul style="list-style-type: none"> •Foreldreintervjuer ved 2 års alder , og videoobservasjon av samspill mor/barn •Foreldreintervjuer ved 3 års alder og videoobservasjon av samspill far/barn 	<ul style="list-style-type: none"> •Foreldreintervjuer ved 2 års alder , og videoobservasjon av samspill mor/barn •Foreldreintervjuer ved 3 års alder og videoobservasjon av samspill far/barn •Foreldreintervjuer 4 års alder 	<ul style="list-style-type: none"> •Foreldreintervjuer ved 2 års alder , og videoobservasjon av samspill mor/barn •Foreldreintervjuer ved 3 års alder og videoobservasjon av samspill far/barn •Foreldreintervjuer 4 års alder 	<ul style="list-style-type: none"> •Foreldreintervjuer ved 3 års alder og videoobservasjon av samspill far/barn •Foreldreintervjuer 4 års alder 	<ul style="list-style-type: none"> •Foreldreintervjuer 4 års alder

Tidspunkt for datainnsamling (barnas alder i måneder)

Vedlegg 3b

<i>Design:</i>									
EA*	16	21	24	28	32	36	44	48	months
Pi**	Ti***	Ti	Pi	Ti	Ti	Pi	Ti	P	
			video			video		test	
			mor-barn			far-barn			
3 år: Barnehage, survey til barnehagelærer									
4 år: Barnehage, survey til barnehagelærer									
IACSD N=119 familier									
* Etter Adopsjonen**Personlig intervju***Telefon intervju									
3									

Vedlegg 4

Observatørenes skåringer på variabler med ICC-verdier < 0.40

Variabelen *Fraværenhet (Detachment)* Frilek $r=.17$

Observatør1	Observatør2	Observatør3	Observatør4
1	1	1	1
1	1	1	1
2	2	2	4
1	1	3	1
2	2	1	2
3	1	2	1
1	1	1	1
2	1	1	1
2	2	2	1
1	1	2	2
1	1	1	1
1	1	1	1
1	2	2	1
1	1	2	2
1	1	3	2
1	2	1	2
1	2	1	2
1	2	2	2
1	1	1	1

Variabelen *Negativt humør (Negative mood)* Frilek $r=.22$

Observatør1	Observatør2	Observatør3	Observatør4
1	1	1	1
1	1	1	1
1	1	1	1
1	1	2	1
1	1	1	1
1	2	3	2
1	1	1	1
1	1	1	1
1	1	3	1
1	1	1	1
1	1	1	1
1	1	2	1
1	1	2	2
1	1	1	1
1	1	1	1
1	1	1	1
1	1	1	1
1	1	1	1
1	1	1	2
1	1	1	1

Variabelen Positivt humør (Positive mood) Problemløsningsoppgave $r = .37$

Observatør1	Observatør2	Observatør3	Observatør4
2	3	3	3
2	3	3	3
2	2	1	2
3	4	3	3
2	2	2	2
2	2	2	3
2	3	3	3
2	2	2	3
3	3	2	3
3	3	3	3
3	5	4	4
3	2	3	4
2	3	2	3
2	3	4	3
3	4	3	2
2	3	3	3
3	3	3	3
2	3	3	4
2	2	2	3

Variabelen Positiv affekt Ryddeoppgave $r = .27$

Observatør1	Observatør2	Observatør3	Observatør4
2	2	2	2
2	2	3	2
2	2	2	1
2	1	1	1
2	2	2	1
2	1	2	2
2	2	3	2
2	2	2	2
2	2	3	2
2	4	2	3
2	4	2	2
2	2	2	2
2	4	3	2
2	2	2	2
2	3	2	2
2	2	3	2
2	3	2	1
2	3	3	3
3	3	3	3

Vedlegg 5

Intraclass correlation coefficient (ICC-verdier) for alle variabler som ble målt i foreldre- og barneskalaer i Frilek og Problemløsningsoppgaver

Parent behavior	Description of behavior	ICC Free play	ICC Teaching
<i>Sensitivity / responsiveness</i>	How the parent observes and responds to the child's social expressions and signals, sign of frustration and negative affect. Child-centered interaction.	.48	.77
<i>Intrusiveness</i>	The degree to which the parent acknowledges the child's perspective or imposes the parent's agenda.	.42	.78
<i>Detachment/ Disengagement</i>	Lack of emotional involvement and interest in the child's activity.	(.17)	.64
<i>Cognitive stimulation</i>	The degree to which the parent tries to foster the development of the child.	.54	.56
<i>Positive regard</i>	Parent's positive feelings towards the child; tone of voice, warmth, praise, enthusiasm, physical affection.	.40	.48
<i>Negative regard</i>	Disapproval, negative voice when correcting, harshness, abruptness. Frequency and intensity are considered.	.69	.82
Child behavior			
<i>Positive mood</i>	The degree to which the child is satisfied and pleased; smiles, laughter, enthusiasm.	.62	.37
<i>Negative mood</i>	Discontentment shown by (e.g.) cries, fuzzes, "temper tantrums".	(.22)	.76
<i>Sustained attention</i>	Sustained involvement with the objects.	.56	.75
<i>Engagement of parent</i>	The degree to which the child expresses sustained positive affect with parent; looking at, making eye contact, smiling	.55	.52
Quality of relationship	The global climate of parent-child interaction through both tasks, focus on affective aspects of the relationship.	.53	.68

Vedlegg 6

Intraclass correlation coefficient (ICC-verdier) for alle variabler som ble målt i foreldre- og barneskalaer i Ryddeoppgave

<i>Parent behavior</i>	<i>Description of behavior</i>	<i>ICC Child Clean-up task</i>
<i>Sensitive guidance</i>	Parent's awareness of the child's tendency to be compliant or noncompliant. How the parent tailors the instruction and follow-up behaviors.	.61
<i>Overcontrol</i>	Adult-centered, parent does not allow the child to influence the pace or to make choices.	.51
<i>Undercontrol</i>	Parent provides low level of control; lets the child do whatever s/he wants, misses/ignores bids for help.	.58
<i>Positive regard</i>	Positive affection, praise and encouragement.	.69
<i>Negative regard</i>	Hostility, displeasure, annoyance.	(.34)
<i>Child behavior</i>		
<i>Compliance</i>	How easy or difficult it is to get the child to cooperate	.87
<i>Autonomous noncompliance</i>	E.g. saying "no", "I won't" or "why" to the parent's request.	.64
<i>Defiant noncompliance</i>	E.g. "No" is delivered with anger or doing the opposite of what is requested.	.69
<i>Passive noncompliance</i>	E.g. ignoring the parent's request or change activity without any fuss.	.70
<i>Positive affect</i>	Laughs, smiles, tone of voice.	(.27)
<i>Negative affect</i>	Distress, anger, displeasure.	.65
<i>Dyadic cooperation</i>	Smoothness and reciprocity in the interaction through the clean-up task	.78

Vedlegg 7

Parvis korrelasjon mellom observatører basert på skåringer av alle variabler i foreldre- og barneskalaer (Pearsons r.)

	Observatør 2	Observatør 3	Observatør 4
Observatør 1	0,86	0,82	0,85
Observatør 2		0,83	0,84
Observatør 3			0,83

Vedlegg 8

Frekvenstabell variabler i mor-barn-samspill 2år

FRI LEK	1	2	3	4	5	Mean	SD
N=84	N %	N %	N %	N %	N %		
Mor:							
Sensitivitet	0	7,1	44,0	41,7	7,1	3.49	.74
Grenseoverskridelse	27,4	41,7	23,8	7,1	0	2.11	.89
Kognitiv stimulering	1,2	13,1	53,6	29,8	2,4	3.19	.74
Positiv oppmerksomhet	3,6	20,2	45,2	31,0	0	3.04	.81
Negativ oppmerksomhet	90,5	9,5	0	0	0	1.10	.30
Barn:							
Positivt humør	3,6	60,7	29,8	6,0	0	2.38	.66
Negativt humør	82,1	14,3	3,6	0	0	1.21	.49
Vedvarende oppmerksomhet	0	9,5	46,4	41,7	2,4	3.37	.69
Interesse for mor	0	9,5	48,8	38,1	3,6	3.36	.71
Relasjonskvalitet	0	6,0	41,7	40,5	11,9	3.58	.78
Problemløsning							
Mor:							
Sensitivitet	0	7,1	45,8	41,0	13,3	3.60	.81
Grenseoverskridelse	45,2	32,1	17,9	4,8	0	1.82	.89
Fraværende/uengasjert	75,0	15,5	8,3	1,2	0	1.36	.69
Kognitiv stimulering	1,2	20,1	41,7	33,3	3,6	3.18	.84
Positiv oppmerksomhet	0	10,7	44,0	40,05	4,8	3.39	.75
Negativ oppmerksomhet	71,4	21,4	7,1	0	0	1.36	.61
Barn:							
Positivt humør	10,7	58,3	26,2	4,8	0	2.25	.71
Negativt humør	58,3	16,7	13,1	7,1	4,8	1.83	1.2
Vedvarende oppmerksomhet	1,2	16,7	25,0	42,9	14,3	3.52	.98
Interesse for mor	0	22,6	42,9	28,6	6,0	3.18	.85
Relasjonskvalitet	0	11,9	39,3	35,7	13,1	3.50	.87
Ryddede leker (N= 85)							
Mor:							
Sensitiv veiledning (N=84)	1,2	9,5	42,9	32,1	14,3	3.49	.90
Overkontroll	45,9	23,5	24,7	4,7	1,2	1.92	1.0
Underkontroll	58,8	23,5	8,2	9,4	0	1.68	.98
Positiv oppmerksomhet	8,2	28,2	41,2	18,8	3,5	2.81	.96
Negativ oppmerksomhet	74,1	20,0	4,7	1,2	0	1.33	.63
Barn:							
Føyelighet	30,6	14,3	22,4	23,5	9,4	2.67	1.38
Selvhevdende ikke-føyelighet	27,1	28,2	24,7	15,3	4,7	2.42	1.18
Trassig ikke-føyelighet	78,8	14,3	3,5	3,5	0	1.32	.71
Passiv ikke-føyelighet	14,3	29,4	28,2	16,5	11,8	2.82	1.2
Positiv affekt	22,4	64,7	10,6	2,4	0	1.9	.65
Negativ affekt	62,4	30,6	3,5	0	3,5	1.52	.87
Dyadisk samarbeid og samhandling	10,6	37,6	17,6	29,4	4,7	2.80	1.12

Vedlegg 9

Frekvenstabell variabler i far-barn-samspill 3 år (skalaen er her endret til 3-delt skala)

3år	Lav 1-2		Middels 3		Høy 4-5		Mean	SD	Min-max
Fri lek N= 94	N	%	N	%	N	%			
Sensitivitet	8 (8,5)		31 (33,0)		55 (58,5)		3.60	.78	2-5
Påtrengenhets	87 (92,6)		4 (4,3)		3 (3,2)		1.45	.73	1-4
Kognitiv stimulering	18 (19,1)		41 (43,6)		35 (37,2)		3.19	.79	1-5
Positiv oppmerksomhet	22 (23,4)		37 (39,4)		35 (37,2)		3.14	.89	1-5
Negativ oppmerksomhet	94 (100)		0		0		1.06	.25	1-2
Positiv affekt -barn	39 (41,5)		41 (43,6)		14 (14,9)		2.74	.73	2-5
Negativ affekt -barn	94 (100)		0		0		1.12	.32	1-2
Vedvarende oppmerksomhet	2 (2,1)		23 (24,5)		69 (73,4)		3.81	.63	2-5
Interesse for far	9 (9,6)		39 (41,5)		46 (48,9)		3.43	.71	2-5
Relasjonskvalitet	10 (10,3)		26 (27,7)		58 (61,7)		3.64	.84	2-5
Problemløsning N=94									
Sensitivitet	6 (6,4)		27 (28,7)		61 (64,9)		3.70	.76	2-5
Påtrengenhets	85 (90,4)		8 (8,5)		1 (1,1)		1.45	.70	1-4
Fraværende/uengasjert	86 (91,5)		8 (8,5)		0		1.34	.63	1-3
Kognitiv stimulering	19 (20,2)		37 (39,4)		38 (40,5)		3.20	.80	1-5
Positiv oppmerksomhet	12 (12,8)		32 (34,0)		50 (53,2)		3.49	.83	2-5
Negativ oppmerksomhet	89 (94,7)		5 (5,3)		0		1.31	.57	1-3
Positiv affekt -barn	40 (42,6)		43 (45,7)		11 (11,7)		2.67	.71	1-4
Negativ affekt -barn	91 (96,8)		2 (2,1)		1 (1,1)		1.16	.49	1-4
Vedvarende oppmerksomhet	0		9 (9,6)		85 (90,4)		4.14	.56	3-5
Interesse for far	4 (4,3)		31 (33,0)		59 (62,8)		3.65	.69	2-5
Relasjonskvalitet	3 (3,2)		25 (26,6)		66 (70,2)		3.81	.71	2-5
Rydder leker N=94									
Sensitiv veiledning	12 (13,9)		22 (23,4)		60 (63,8)		3.64	.90	1-5
Overkontroll	83 (88,3)		8 (8,5)		4 (4,3)		1.47	.81	1-4
Underkontroll	83 (90,4)		7 (7,4)		4 (4,3)		1.38	.81	1-4
Positiv oppmerksomhet	26 (27,7)		32 (34,0)		36 (38,3)		3.13	1.02	1-5
Negativ oppmerksomhet	85 (94,0)		8 (8,5)		1 (1,1)		1.28	.66	1-4
Føyelighet	19 (20,2)		7 (7,4)		68 (72,3)		3.91	1.39	1-5
Selvhevdende ikke-følgelig	82 (87,2)		9 (9,6)		3 (3,3)		1.57	.84	1-5
Trassig ikke-følgelig	93 (98,9)		0		1 (1,1)		1.13	.42	1-4
Passiv ikke-følgelig	69 (73,4)		9 (9,6)		16 (17,0)		1.93	1.3	1-5
Positiv affekt	51 (54,3)		31 (33,0)		12 (12,7)		2.49	.91	1-5
Negativ affekt	92 (97,9)		2 (2,1)		0		1.20	.45	1-3
Dyadisk samarbeid	20(21,3)		17 (18,1)		57 (60,6)		3.49	1.18	1-5

Vedlegg 10

Revision date: February 4, 2010

(PLEASE DO NOT DISTRIBUTE WITHOUT PERMISSION)

QUALITATIVE RATINGS FOR PARENT-CHILD INTERACTION

AGES 2-4 YEARS

5-point Scales

February 4, 2010

For the Dallas Preschool Readiness Project*

Margaret Tresch Owen

**with Melissa Amos, Adriana Lindsay Bondurant, Margaret Caughy, Nazly Hasanizadeh,
Jamie Hurst, Caroline Mejias, & Adriana Villa**

The University of Texas at Dallas

Adapted from

Cox, M.J. & Crnic, K. (2003). The University of North Carolina, Chapel Hill.

Egeland, B. & Hiester, M. (1993). Teaching task rating scales. Institute of Child Development, University of Minnesota.

Owen, M.T. (1992). *The NICHD Study of Early Child Care Mother-Infant Interaction Scales*. Timberlawn Psychiatric Research Foundation, Dallas, TX.

Owen, M.T., Vaughn, A., Barfoot, B., & Ware, A. (1996). *The NICHD Study of Early Child Care Parent-Child Interaction Scales: Early Childhood*. Unpublished Manuscript. The University of Texas at Dallas.

Pianta, R.C. (1994). Rating scales for parent-child interaction in preschoolers. University of Virginia.

*Margaret O. Caughy (P.I.), Margaret T. Owen (Co-PI)

R01-HD058643-01A1

PARENT RATING SCALES

SENSITIVITY/RESPONSIVENESS

This scale focuses on how the parent observes and responds to the child's social gestures, expressions, and signals as well as responds to signs of frustration, confusion, irritation, and signs of negative affect. The key, defining characteristic of a sensitive interaction is that it is **child-centered** (as opposed to parent-centered). The sensitive parent who is tuned in to the child manifests awareness or attempts to understand the child's needs, moods, interests, and capabilities, and allows this awareness and perspective to guide his/her interaction. A parent scoring high on this scale expresses positive regard and emotional support to the child. This may occur by acknowledging the child's activities in the interaction (e.g. attention to the book and story, "cooking" on the stove, manipulation of the people in the Discovery Cottage), encouraging the child with positive emotional regard (e.g., "I really like how you...") and various other ways of letting the child know that he/she is "there for the child" and has the parent's support.

If the child initiates social gestures and expressions (looking at the parent, handling a toy/engaging in play, offering objects, asking questions, smiles and laughter), or makes demands, desires, or requests known (reaching for toys out of child's reach, reaching for toys the parent is holding, requesting assistance, asking the parent to participate in play), the sensitive, supportive parent responds appropriately.

If the child loses interest in the toy/book activities, the sensitive parent takes time to re-engage the child in a manner that demonstrates sensitivity to the child's mood. When the child is bored or frustrated, the parent responds appropriately by transitioning to a new toy or re-engaging child with current toy in a new way. When the child is interested and involved with toys, the sensitive parent allows him/her to independently explore them and does not interfere or ignore the child's interests and engagement with the toys. During play, the sensitive parent paces her directives in a way that is responsive to the child's apparent needs and interests. The sensitive parent makes adjustments in her/his own behavior in accordance with the child's responses and interests. The play activities are geared to whether or not the child seems to be enjoying the activity. If the child's interest cannot be engaged with the toy (or book), the parent makes adjustments and/or moves to another bag or returns to a previous toy/activity. The sensitive parent's play with the child is thus child-centered.

A sensitive parent provides stimulation that is appropriate to the situation. He/she provides the child with contingent vocal stimulation and acknowledges the child's interest, efforts, affect, and accomplishments.

Sensitive parents can spend some time watching the child, but the difference between them and the detached parent is that the sensitive parent seems to be actively taking an interest in the child's activities, as evidenced by comments and embellishments that respond to the child's interests and activities and suggestions and support for new activities with the toy if the child appears to need additional stimulation to pleasurably engage with the toys/activities. When the child loses interest or is distracted, the difference between the sensitive parent and the detached, under stimulating parent or the intrusive parent is most easily seen: The insensitive, detached parent does not respond, responds in a listless manner, or responds with developmentally inappropriate comments and behavior. The insensitive, overstimulating/intrusive might continue in his/her attempts to direct the child's behavior even when the child is providing clues that he/she is seeking to disengage with his/her activities with the toy or book.

A sensitive interaction is well timed and paced to the child's responses, a function of its child-centered nature. Such an interaction appears to be "in sync". The parent paces activities/play to keep the child engaged and interested, but also allows him/her to disengage in order to calm down and reorganize his/her behavior. Sensitivity involves judging what is a pleasurable level of arousal for the child and helping the child to regulate arousal and affect. When the child loses interest, the sensitive parent switches to a new tactic or toy and observes the child's reaction, or stops interacting entirely. In this way the sensitive parent can be distinguished from both an intrusive and a detached parent.

Markers of sensitivity include:

- (a) acknowledging the child's affect;
- (b) contingent vocalizations by the parent;
- (c) facilitating the manipulation of an object with scaffolding;
- (d) appropriate attention focusing;
- (e) evidence of good timing paced to the child's interest and arousal level;
- (f) slowing the pace when the child appears over stimulated or tired (e.g., child becomes bored; play becomes overly frenetic);
- (g) picking up on the child's interest in toys or games;
- (h) shared positive affect;
- (i) encouragement of the child's efforts;
- (j) providing an appropriate level of stimulation when needed; and
- (k) sitting near the child, at the child's level, to interact.

Thus, the sensitive parent demonstrates the ability to adapt interactions to the child's mood and level of development. The parent neither over-nor underestimates the child's capabilities and interests. The parent knows when it is time to increase or reduce the amount of stimulation the child is experiencing. For example, the parent discontinues an activity that is beyond the child's capacity for response or introduces a new activity when the child appears bored. Sensitive parents attend to and follow the child's lead.

This scale also focuses on how the parent responds to the child's cries, frets, irritability, frustrations, or other expressions of negative affect. It is judged in the following three ways:

- 1) Proportion of distress signals responded to. The parent consistently acknowledges responds to the child's signs of distress.
- 2) Latency of response. The parent responds promptly. Mild fussiness does not require the parent to respond as quickly as does the child's acute distress.
- 3) Appropriateness of response. Appropriateness of the adult's behavior can generally be inferred by its effectiveness in soothing the child. However, the completeness of the response should also be taken into account. For example, a parent who responds distally (e.g., voice from the other side of the room) should not be judged as sensitive as a parent who approaches and/or picks up the child. Parents who do not acknowledge distress, even if the child self-soothes quickly, should be judged as less sensitive than those who do acknowledge the distress, however short lived. Parental responses to child distress generally involve speaking to the child, approaching the child, changing position, offering toys, patting, picking up, holding closely (especially in a ventral/ventral position), and rocking. Any of these or other behaviors can be considered appropriate if they appear to have the effect of soothing the child. If the parent's first response to the distressed child does not soothe the child, the episode should be judged as insensitive/unresponsive (even if their response was immediate) unless the parent proceeds to offer a "fuller" response (i.e., more proximal soothing behaviors).

1 = Not at all characteristic. There are almost no signs of parent sensitivity. Thus, the parent is either predominantly intrusive or detached. The parent rarely responds appropriately to the child's cues, and does not manifest an awareness of the child's needs. Interactions are characteristically ill timed or inappropriate. When the child displays negative affect, the parent responds not at all, very slowly, negatively or inappropriately. If there is a response, it is only after the child becomes very needy or demanding, and the response is so delayed or inappropriate that it cannot be construed to be contingent upon the child's behavior. A parent who typically appears oblivious or punitive to the child's behavior and/or does not acknowledge the child's needs or responds to overly-directive parental demands would receive this score. Interactions are characteristically adult-centered and intrusive and/or the parent is unavailable and non-responsive to the child's signals, moods, interests and needs.

2 = Minimally characteristic. This rating should be given to parents who display infrequent or weak sensitivity/responsiveness. While the parent is sometimes sensitive, the balance is clearly in the direction of insensitivity. The parent may give some delayed perfunctory responses to cues. The parent responds rarely or slowly to the child's signals (e.g. vocalizations, affect, interests, distress), and appears more unresponsive than responsive either in the absence of responses or in being overly directive and demanding the child follow the parent's agenda. Much of the interaction is adult-centered and/or the parent is often not contingently responsive.

3 = Somewhat characteristic. This rating should be given to parents who display some clear instances of sensitive responding. The parent can be characterized as sensitive to the child; however, the parents' behaviors may be mechanical in quality and ill-paced. There are instances of genuine responsiveness to child, but these instances may be delayed or perfunctory. The interaction can be characterized by a mix of well-timed and faster-paced episodes, or by a parent who tries to be sensitive, but has signs of insensitivity, through missed cues and/or directives that are out of touch with the child's interests and activities. This rating can also be given when the parent is making an effort to respond to his/her child, but he/she may appear not to know what he/she should do. The parent is inconsistently sensitive and hard to categorize.

4 = Moderately characteristic. This rating should be given to parents who are predominantly sensitive/responsive. The parent demonstrates sensitivity in most interactions but may neglect to give a fuller response or a well-timed or appropriate response. The parent typically responds promptly to the child's signals, interests, and distress, but there are a few times (~1 to 2) in which child signals do not receive a response or the response is somewhat delayed or in which the parent intrudes or interferes with a child activity. Some of the parent's responses are mixed, i.e. some are half-hearted or perfunctory or some are minimally intrusive, but the majority are full responses and appropriate.

5 = Highly characteristic. This rating should be given to parents who are exceptionally sensitive and responsive to the child. Instances of insensitivity are rare and never striking. Interactions are characteristically well-timed and appropriate. If the child shows distress, this rating should be given to parents who are exceptionally sensitive and responsive to distress. The parent responds quickly and appropriately to the child's distress. If the child is upset, the parent takes the time to calm the child and helps the child regulate his/her affect. Overall most responses are prompt, appropriate, and in sync with the child's signals and needs.

INTRUSIVENESS

This scale reflects the degree to which the parent controls the child rather than recognizing and respecting the validity of the child's perspective. Intrusive interactions are clearly adult- centered rather than child-centered. Extreme intrusiveness can be seen as over-control to the point where the child's autonomy is at stake. When unsure whether a behavior is intrusive or not, evaluate from the *perspective of the child*. It should be noted, however, that a parent may be judged as intrusive even if the child does not engage in defensive behavior (e.g., the child is passively resigned to the intrusions of the parent).

Intrusive behaviors involve imposing the parents' agenda on the child despite signals that a different activity, level or pace of interaction is needed or desired. High arousal, vigorous physical interaction, or a rapid pace is not in and of itself indicative of intrusive over-stimulation if the child responds positively and is not engaging in defensive behaviors or attempts to ignore and/or get away from the parent. It is when the child averts his/her gaze, turns away, or expresses negative affect *and the parent continues or escalates* that the behavior is most clearly intrusive. Intrusiveness is also apparent when the parent persists in redirecting the child's attention or negates the child's expressed interests and activities and the child clearly wants to play with the toy independently. These parents appear unable to relinquish control of the interaction in order to facilitate the child's exploration or regulation of the activity. Intrusiveness may also be displayed by overwhelming the child with a rapid succession of suggestions, without allowing the child time to react to one before another occurs. Markers of intrusiveness include (a) interrupting the child or interfering with the child's activities with the toys, (b) doing things before the child care on his/her own, (c). Parents who are highly intrusive might implicitly define their interactions in terms of a win-lose power struggle in which compliance by the child makes parent the winner and the child submissive.

In contrast, a parent scoring low on this scale acknowledges the child's perspective. This parent allows the interaction to be child-centered rather than adult-centered. The parent modulates her/his behavior in response to the child's interest and enjoyment and allows the child to explore and play at his/her own pace. Parents scoring low on intrusiveness recognize and respect the child's individuality, motives, and perspectives. A parent scoring very low does this explicitly by negotiating rules with the child, verbalizing his/her acknowledgement of the child's intentions.

Keep in mind that a parent can become involved in the child's play and play together with the child without denying the child's autonomy or being intrusive. In addition, parental actions, which are clearly in the child's best interest such as removing the child from danger, are not considered intrusive. Likewise, parental behaviors that are in accordance with protocol instructions, such as bringing the child back to the mat or turning the child toward the camera, will not be judged as intrusive unless the child is handled in a rough or perfunctory manner.

Specific behaviors characterizing intrusive interactions include:

- (a) failing to modulate parental behavior that the child turns from, defends against, or expresses negative affect to;
- (b) offering a continuous barrage of stimulation (physical and/or verbal) or toys;
- (c) not allowing the child to influence the pace or focus of play or interaction;
- (d) taking away objects the child is manipulating or while the child still appears interested;
- (e) not allowing the child to handle toys he/she desires to play with;
- (f) insisting that the child do something (play, interact) in which he/she is not interested;
- (g) not allowing the child to make choices;
- (h) manipulating the child's body in an intrusive manner (e.g. excessive kissing that appears to be more for the parent's enjoyment than an expression of affection)

- (i) rejecting the child's expressed or behavioral interests;
- (j) continual demands of the child to behave or play in a certain way;
- (k) physically impairing/restricting the child's movement (e.g., holding child's hands away from objects; slapping the child's hand; pulling the child back to the mat)

Parents may intrude either harshly or with affection; in either case, his/her actions do not acknowledge the child's intentions as real or valid and communicate that it is better and safer to depend on him/her for direction than to attempt individuality.

Parent's actions, which are clearly in the child's best interests, such as removing a child from danger, administering medicine, or putting an obviously tired child to bed, are not included in the considerations of intrusiveness. Similarly, bringing the child back to the mat for play when instructions to the mother are to do so, will not be judged intrusive unless the child is handled in an unduly perfunctory or rough manner.

1 = Not at all characteristic. This rating should be given to parents who display almost no signs of intrusive behavior. The interactions are well-timed and tuned to the baby's signals. The interaction is clearly "child centered".

2 = Minimally characteristic. This rating should be given to parents who display minimal intrusiveness. There is some evidence of intrusiveness, but it is not typical. The parent may initiate interactions with and offer suggestions to the child, which occasionally are not welcomed. The parent may sometimes continue his/her activity in instances when the child engages in defensive behavior, but even when this happens; the parent does not escalate the activity. Only a few instances of intrusive behavior are observed, but they are brief and do not unreasonably shift the child's perspective (e.g., slightly abrupt bag transition, briefly taking a toy, or brief page-turning conflict).

3 = Somewhat characteristic. This rating should be given to parents who display frequent, but weak signs of intrusiveness or display a few clear instances of unwelcomed behavior. The parents engage in activities that are characterized by the parent's agenda, and may repeat or escalate these activities, even if the child does not respond negatively to them. The parents are not predominately intrusive, however, intrusive behaviors appear to be more typical than a minimally characteristic (rating of 2) interaction. There may be inconsistent intrusive behavior and the parents may be hard to categorize.

4 = Moderately characteristic. This rating should be given to parents who are regularly intrusive. Parental intrusiveness occurs with moderate frequency. The pace is frequently controlled by the parent and ill timed to the baby's signals. Parents persist with intrusive behaviors even when the child engages in defensive and/or avoidant behavior.

5 = Highly characteristic. Parental style is so intrusive that it is worrisome. Parent is very intrusive, physical and/or forceful in controlling the child. Most of the session is marked by the parent completely controlling the interaction and allowing the child almost no self-direction in his/her activities.

8 DETACHMENT/DISENGAGEMENT

This scale measures the parent's awareness of, attention to, and engagement with the child. This includes both the extent to which the parent interacts with the child (i.e., quantity of interaction) and the way in which the parent interacts with the child (i.e., quality of interaction). Detachment can take the form of being consistently inattentive, being inconsistently attentive, and/or interacting with the child in a perfunctory or indifferent manner.

A parent behaving in a detached manner does not react contingently to the child's actions or vocalizations (or rarely speaks to the child) and does not facilitate the child's exploration. There is little joining in the child's play. Parents displaying detachment may "miss" the child's looks to them, vocalizations to them, or other cues that call for parent attention. When a parent displaying detachment does interact with the child, the timing is out of sync with the child's affect and responses.

Simply allowing the child to play by him/herself is not necessarily a sign of detachment. Such behavior can be appropriate at times, such as when the child is playing happily or contentedly and the parent "checks in" with the child visually. A parent behaving in a detached manner lacks emotional involvement with the child and appears uninterested in the child and his/her activities. Parents acting detached may pay greater attention to the toys or to other people. Or, they may play with the toys, but are more likely to engage in parallel play rather than interact with the child.

Detachment can be marked by:

- (a) facing away from child or staring elsewhere (yawning) without attempts to visually "check in"
- (b) presenting the book/toys without attempting to engage the child (e.g., listlessly plopping down toys in front of child);
- (c) rarely making eye contact or rarely talking to the child
- (d) not responding to the child's vocalizations, smiles, or interests
- (e) an unawareness of the child's capabilities and appropriate activities
- (f) positioning the child so that he/she cannot reach or manipulate a toy
- (g) ignoring the interesting things the child does
- (h) letting the child play without watching the child's activities
- (i) referring to the child in a generic fashion ("kid") and not using his/her name
- (j) directing comments or stares towards the camera
- (k) behaving in a mechanical or performance-oriented manner
- (l) behaving in an emotionally uninvolved manner or appearing to be a baby-sitter rather than a parent when interacting with the child
- (m) prolonged 'parallel play' in which parent and child play independently and activities of one don't involve the other

If the parent does look at the child, the following are indicators of visual detachment:

- Briefness of looking
- Blank, indifferent staring
- Delay(s) in looking

If the parent does speak to the child, the following are indicators of verbal detachment:

- Listless, monotonic, emotionless tone
- Short, clipped responses; business-like, to-the-point speech; not using the child's name
- Speaking without looking at the child; speaking while looking indifferently or "through" the child; only giving a perfunctory glance while speaking

While an intrusive parent might persist in presenting a toy to the child even if the child turns away, the detached parent does not respond to the child's interests or activities with the toy (e.g., the child hands an object to the parent or solicits a response from the parent or looks to the parent for a reaction to actions with the toy, and the parent neglects to respond to the child and to facilitate play). Detached parents tend to pay greater attention to the toys than to their child's response to the toys, or they tend to pay greater attention to other objects or people outside of the play interaction, or they appear distracted, for whatever reason, from attending to the child's interest or oblivious to the child's interests. When interactions do occur, they may have an artificial or performance-oriented quality.

This scale contains both qualitative and quantitative components. A parent who interacts consistently with the child but does so only in a perfunctory or indifferent manner with little or no emotional involvement would be rated high on detachment.

1 = Not at all characteristic. This rating should be given to parents who display almost no signs of detachment or under involvement. When interacting with the child, the parent is clearly emotionally involved. These parents can be sensitive or intrusive, but intrusiveness often involves a degree of detachment from the child's behavioral cues.

2 = Minimally characteristic. This rating should be given to parents who display minimal signs of detachment. While they are clearly emotionally involved with the child during most of the interaction, there may be brief periods of detachment and lack of engagement.

3 = Somewhat characteristic. This rating should be given to parents who remain involved and interested in the child while at the same time demonstrating the tendency to act in an uninterested, detached or perfunctory manner. Parents alternate between periods of engagement and disengagement. The periods of disengagement may be marked by unemotional or impersonal behavior. There may be low-level impersonal/unemotional behavior running throughout the interaction even when the parent is nominally engaged.

4 = Moderately characteristic. This rating should be given to parents who are predominantly detached. While there are some brief periods of engagement, the interaction is characterized chiefly by disengagement. The parent may be passive and fail to initiate interactions with the child. When interactions do occur, they may be marked by an impersonal, perfunctory style. Parent may show a lack of emotional engagement throughout the interaction

5 = Highly characteristic. This rating should be given to parents who are extremely detached. The child plays without parent attention almost all of the time. In the minimal instances of involvement, the parent's behaviors are simple, mechanical, stereotyped, bland, repetitive, and perfunctory. The parent is clearly not emotionally involved with the child, and appears to be "just going through the motions".

9 COGNITIVE STIMULATION OF DEVELOPMENT

This scale measures the degree to which the parent tries to foster the child's development. A stimulating parent may take advantage of even simple activities (like getting toys out of bags) to stimulate development, and will consistently engage in a variety of activities that can facilitate learning. The parent will make deliberate attempts to encourage the child's development, achievement and learning.

Minimally Stimulating:

- Attempting to focus the child on an object or task;
- Labeling the attributes of objects (i.e., their colors, their size);
- Labeling without opportunity for the child to label independently;
- Verbally responding to the child;
- Encouraging the child to participate actively in activities.

Moderately Stimulating:

- Suggesting more sophisticated play activities (e.g., "why don't you try...") and encouraging the child's attempts at mastery;
- Labeling and interpreting the child's experiences, (e.g. "You think that's funny");
- Labeling actions (e.g., "Yes, you can put the food in the basket," or "The caterpillar is eating all the food!");
- Stimulating child's verbal development by responding to and expanding on what the child says;
- Reading from and elaborating on text from the book;
- Describing or asking questions about toys or objects, or demonstrating how they work or can be used;
- Giving the child an opportunity to experiment with materials that illustrate or teach concepts (e.g., putting the legos together to make something; grouping the groceries);
- Modeling, but not engaging in, pretend play (e.g., parent pretends to ring up the groceries, but doesn't elaborate on what it is s/he is pretending or help to develop a theme or story; or, parent tells the child to go grocery shopping, but doesn't join in the play)
- Asking questions that require problem solving.

Highly Stimulating:

- Encouraging **and** engaging in pretend play (e.g., encouraging and joining in with the child in building something with the legos);
- Presenting activities in an organized sequence of steps (e.g., "OK, first we have to pick out the groceries we need, then we put them in our shopping basket, then we bring them up to the register, then...");
- Elaborating on the pictures, words, and actions in the book or on unique attributes of objects;
- Relating play activity or book to the child's experience (e.g., "Look, he's eating a strawberry just like you did this morning");
- Encouraging child to use competency in language (e.g., "Why don't you label the book for me");
- Setting a goal with the child and following through/facilitating play to ensure goal is met
- Encouraging problem solving

Activities involving strictly physical stimulation such as rough and tumble play, bouncing, and tickling are not considered as stimulating development per se, but it is possible for a caregiver to provide stimulation in these contexts if the caregiver expands on these experiences with verbal labels. For example, active play with a child that expands on the child's abilities or

assists in the coordination of the child's movements would be considered stimulation of development because it encourages and elaborates on the child's current ability and mastery. This scale does not measure those activities that are only social (smiling) or caretaking (soothing), but stimulation can occur in these contexts as well.

The focus of this scale is on the amount and quality of activities that may ultimately enhance perceptual, cognitive, linguistic, and physical development. The parent's attempts may be less than perfect from a developmental psychologist's point of view, but they reflect the parent's belief that he/she is teaching the child. Simply placing objects in front of the child or handing him/her toys is not to be considered stimulating. Stimulation must involve effortful interaction with the child in the contexts described above.

All qualitative judgments must be considered in relation to the quantity of stimulation provided by the parent: How many of the available opportunities for stimulation were taken advantage of? A parent who simply repeats a word or phrase that a child says (e.g., "shoe") would be lower level stimulation than putting the word in a sentence or elaborating on it (e.g., "The shoe is red"). A rating of 1 should be given to those parents who provide almost no stimulation of development. If a parent spends a very brief portion of the time in high-quality interactions with the child and provides that child with no stimulation for the remainder of the time, he/she would receive a rating of 2. A parent might also receive a 2 if stimulation is continuous but minimally advantageous. A rating of 3 is generally given when the parent doesn't strive to offer cognitive or physical stimulation for some small portion of the time or when he/she neglects some aspects of stimulation (e.g., manipulative skills), but otherwise engages in stimulating activities. A rating of 4 should be given to parents who clearly have a stimulation agenda, but may fail to take full advantage of opportunities or whose efforts are not "rich" in stimulation. A rating of 5 should be given to those parents who work at providing exceptionally advantageous stimulation. Higher scores for stimulation of development indicate that the parent's stimulation attempts are at the appropriate developmental level for the child and are in tune with the child's interests and activities so that the child may potentially benefit from the parent's behavior.

Cognitive Stimulation

1 = Not at all characteristic. This rating should be given to parents who provide little or no stimulation. The parent makes almost no attempts to teach the child anything or provide any stimulation. He/she may provide routine care but does not use it as an opportunity for learning. The parent may ignore the child's activities or interact perfunctorily, providing no stimulation. The parent never does more than offer toys in a perfunctory, mechanical manner, without demonstration or labeling or bouncing the child around. The parent is typically silent. Any efforts made are developmentally inappropriate.

2 = Minimally characteristic. This rating should be given to parents who provide infrequent or weak stimulation. The parent's conscious and purposeful attempts to engage the child in development-fostering experiences are limited. He/she may label or demonstrate materials or demonstrate physical activities, but does so perfunctorily and with minimal elaboration.

3 = Somewhat characteristic. The parent makes some effort to stimulate development, but it may not be her/his main agenda or the parent's agenda is inconsistent. Efforts to engage the child are limited in number and are often unsuccessful. The parent does not consistently take advantage of opportunities to provide stimulation. The parent provides few opportunities for rich, varied stimulation and most attempts are repetitive.

4 = Moderately characteristic. This rating should be given to parents who have a clear agenda of expanding their child's physical and/or cognitive mastery. Parents who receive this rating provide adequate stimulation but could reasonably be expected to provide more and higher-quality stimulation. The parent may find some new ways to engage the child with toys or activity, for example, but these ways are limited in number. Parents who provide a rich linguistic or physical environment, but do not demonstrate the potential of toys or movements, would receive this rating as well as parents who demonstrate toys or movements in a stimulating but non-vocal manner.

5 = Highly characteristic. This rating should be given to the parent who is consistently stimulating and takes advantage of many activities as opportunities for stimulation. The parent provides frequent stimulation through "lessons," explanations, activities, physical games, or toys. Teaching and fostering development is a primary intent of the parent's frequent interactions with the child, and as such the stimulation episodes should be more frequent and prolonged. The parent thoughtfully varies and elaborates on these activities, providing numerous opportunities, which are exceptionally advantageous to the child. He/she provides rich stimulation in terms of language and movement as well as embellishment of the potential of the physical world.

POSITIVE REGARD FOR THE CHILD/POSITIVE AFFECT

This scale rates the parent's positive feelings toward the child, expressed during interaction with him/her.

Positive feelings are shown by

- (a) speaking in a warm tone of voice
- (b) hugging or other expressions of physical affection
- (c) an expressive face
- (d) smiling
- (e) laughing with the child
- (f) enthusiasm about the child
- (g) praising the child
- (h) general enjoyment of the child

Positive regard is evident when the parent listens, watches attentively, looks into the child's face when talking to him/her, has affectionate physical contact, and is playful. Ratings on this scale are based on both quality and quantity of positive regard. Keep in mind the uniformity of positive affect, and also be aware of the "brightness" in vocal quality. Positive regard that lacks "genuineness" should not receive a rating of 5.

1 = Not at all characteristic. This rating should be given to parents who display little positive regard. This rating can also be used for positive expressions (laughing, smiling) that appear to be inappropriate to the situation or an inaccurate reflection of the parent's feelings. The parent may be expressionless or flat, or negative.

2 = Minimally characteristic. This rating should be given to parents who display infrequent or weak signals of positive regard. The intensity and frequency of behavioral indicators of positive regard are both low.

3 = Somewhat characteristic. This rating should be given to parents who inconsistently express positive affect towards their child. Parents can receive a rating of 3 when they are hard to categorize (a mix between positive and negative or flat affect).

4 = Moderately characteristic. This rating should be given to parents who predominantly display positive regard. Parents must show some enthusiasm for the child, but "true delight" is not evident as in a rating of 5. Parental enthusiasm for the child must be evident in more than just the parent's voice. More frequent and intense positive affect is shown than in a rating of 3, but the parent is not as consistently positive as those scored as a 5.

5 = Very characteristic. This rating should be given to parents who are exceptionally positive, in terms of facial and vocal expressiveness and behavior. Affect is positive and spontaneous. The parent shows a range of expressions and behaviors that are all clearly positive. He/she clearly "delights" in the child.

NEGATIVE REGARD FOR THE CHILD/NEGATIVE AFFECT

This scale rates the parent's negative regard for the child. Both frequency and intensity of negative affect toward the child are considered.

Some markers of negative regard include:

- (a) disapproval
- (b) tense body
- (c) negative voice when correcting
- (d) abruptness
- (e) tense facial muscles and strained expression
- (f) harshness
- (g) threatening the child or punishing without explanation
- (h) roughness in wiping the child's face, changing his/her diapers, or burping
- (i) calling the child unflattering names (e.g., 'you are so messy and bad,' said with frustration)
- (j) teasing in a non-playful manner, mocking child
- (k) putting the child down verbally

Coders should be sensitive to non-verbal as well as verbal indicators. Ratings on this scale are composed of both qualitative and quantitative evaluations. The amount and intensity of negative affect exhibited is evaluated in relation to the duration of the observation period.

1 = Not at all characteristic. This rating should be given to parents who do not display negative regard for the child either in words or in expressions. No evidence of anger, distrust, frustration, impatience, disgust, general dislike, or other indicators of negative regard is observed in the parent's face or voice. The parent may be expressionless or flat or positive.

2 = Minimally characteristic. This rating should be given to parents who display minimal negative regard. There are one or two instances of negative affect with moderate or low intensity of negative expression.

3 = Somewhat characteristic. This rating should be given to parents who display a few weak instances of negative affect or regard (about 3 or 4) or one particularly intense expression of negative regard. The parent may show a mix of negative affect and positive or flat affect. The difference from a rating of 2 is frequency and intensity in expression. A 3 rating differs from a 4 in that the instances of negative regard are **weak** and not consistently evident throughout the interaction.

4 = Moderately characteristic. This rating should be given to parents who predominantly display negative regard. Persistent evidence of low-intensity negative regard or some evidence of more intense negative regard is observed. Parents are more negative than positive throughout the interaction. Parents who engage in mean spirited teasing should receive at least a rating of 4. A 4 rating differs from a 3 in that the parent's negative regard for the child **persists throughout the interaction**.

5 = Highly characteristic. Feelings of negative regard are expressed strongly, or persistent moderate levels of negative regard are expressed. The overriding affect influencing the parent-child interaction is negative.

CHILD SCALES

POSITIVE MOOD

This scale assesses the extent to which the child is satisfied, content, and pleased with the situation overall. Measures of child positive affect include smiles, laughter, and positive tone of voice, as well as enthusiasm expressed with body movement and facial expressions. Lack of positive affect may be manifested by a neutral or negative mood. Note that positive and negative mood are two independent codes and scores should be assigned based on the behaviors evident in the interaction. For examples, a 3 on positive mood does not necessarily mean that the child receives a score of 3 on negative mood.

Ratings on this scale should be based on the quality and quantity of behavior. Attempt to balance both the intensity of the child's positive affect and the relative amount of time positive behavior is shown. A rating of 5 should be given to those who regularly display high-intensity positive affect, who "sparkle".

1 = Not at all characteristic. This rating should be given to children who display no signs of positive mood. The child may be fussy or whiny, or largely neutral or flat throughout the interaction. Children who show fleeting interest in the interaction (e.g. brief periods of observing toys, etc.) and no clear signs of positive affect may receive a 1.

2 = Minimally characteristic. The child may show several fleeting instances of positive affect (e.g. ambiguous vocalizations, small smiles, smirks), or there may be one clear sign of positive affect. These instances may be paired with a few, low intensity expressions of negative affect. The child may be characteristically pleasant, content, or satisfied throughout the observation period without showing any clear signs of positive affect. Contentment may be characterized by the child's sustained interest in the interaction (e.g. observing the toys, parent, etc. throughout the interaction).

3 = Somewhat characteristic. This rating should be given to children who are characteristically content, but show at least two or more instances of clear positive affect (e.g. full smiles, laughter). The child may also show some instances of negative mood or neutral expression.

4 = Moderately characteristic. Child predominately displays positive affect. Although instances of negative mood may be present, s/he is more positive than not throughout the interaction. A child rated here display multiple indicators of positive mood (expresses enthusiasm, playfulness, smiling, and/or laughter) and are frequently pleasant.

5 = Highly characteristic. This rating should be given to children who are exceptionally positive in terms of physical and vocal expressiveness. This child displays multiple instances of strong positive affect and is characteristically "happy" during the observation period. The child should truly "radiate" or "sparkle". For this rating, a child can have no prolonged episodes of flatness or strong distress.

NEGATIVE MOOD

This scale assesses the extent to which the child cries, fusses, frowns, tenses the body while crying, throws “temper tantrums”, or otherwise expresses his/her discontentment. Note that positive and negative mood are two independent codes and scores should be assigned based on the behaviors evident in the interaction. For example, a 3 on positive mood does not necessarily mean that the child receives a score of 3 on negative mood.

Ratings on this scale should be based on both qualitative (intensity) and quantitative (frequency) assessments.

If there is a false start (interaction is restarted after taping has begun) and the child displays signs of negative mood, DO NOT code the behavior if it is apparent that the child was negative because he/she was hungry, tired or needed to be changed. If this is not the case and the child continues to be negative when taping commences, then you should take into account the behaviors elicited during the false start

1 = Not at all characteristic. This rating should be given to children who display no negative affect. There are no signs of strong (intense crying, objecting, whining) or weak (fussing) negative affect from the child during the observation period.

2 = Minimally characteristic. This rating should be given to children who display fleeting instances or infrequent/weak signs of negative affect. The child may exhibit ambiguous vocalizations and/ or facial expressions and may show one clear sign of negative affect.

3 = Somewhat characteristic. This rating should be given to children who display one or two strong instances of negative affect or instances of negative affect are inconsistent. The child may display a mix of negative and positive and/or flat affect throughout the interaction. Child may inconsistently respond to parental attempts to soothe and longer or strong attempts to soothe may be required.

4 = Moderately characteristic. This rating should be given to children who display stronger negative affect several times or even frequently during the interaction. Consistent parental soothing is needed to calm the child; however, the child may show some periods of calmness.

5 = Highly characteristic. This rating should be given to children who are crying and angry for most of the observation. Expressions of negative affect are much stronger and more explicit, which could include, but is not limited to more screaming, hostile verbalizations, or intense body language and objecting. The child is resistant to parental attempts to soothe and is rarely or never content or positively affective.

SUSTAINED ATTENTION

This scale assesses the child's sustained involvement with objects.

Indicators of child's sustained attention:

- The child "focuses in" when playing with an object.
- The child may coordinate activities with several objects (e.g. scanning food items and pushing buttons on the cash register).
- The child explores different aspects of a toy.
- The child's attention does not jump from one thing to another quickly.
- The child spends more than a minimal amount of time focusing on the object or on a given feature of the toy.

In contrast, the child who primarily explores objects in a random, non-focused manner (e.g. touching one feature of a toy after another; only briefly focusing on each feature; mouthing or throwing toys) would not receive a high score for sustained attention. A child low on sustained attention may appear apathetic, bored, distracted, distressed or aimless.

The focus of this scale is primarily *quantitative*. Ratings are based mainly on the duration of interactions with objects and the overall amount of time spent involved with objects. *Quality* is a consideration assessing the extent to which the child is involved or "disorganized" in his/her attention to objects.

1 = Not at all characteristic. The child displays no sustained attention with objects. The child moves from one thing to another in a non-systematic way, without seeming to focus on what the objects have to offer.

2 = Minimally characteristic. The child shows only a few brief moments of sustained attention. The child may attend to toys, but in a scattered, non-focused manner. During a substantial portion of the interaction the child is clearly not involved with the toys.

3 = Somewhat characteristic. The child displays sustained attention for about half of the session. The child may be distracted at times (e.g., looking around for periods of time or leaving the play area for a brief moment), but the distraction is separated by short periods of involvement with the toys.

4 = Moderately characteristic. The child spends sustained periods of time involved with the toys. There are some periods of extended, focused attention, though they may be separated by brief periods of distraction. If periods of distraction occur, they are brief and immediately followed by focused attention on the toys. The child is clearly involved with at least two of the toys or for more than half of the session.

5 = Highly characteristic. The child is clearly involved, interested and focused for almost all of the session. The quality of attention is evident in that there are instances of clear sophistication of play (e.g., child instructs parent in how to "play" with the toys; child creates an imaginary game or constructs and elaborate play sequence). The child is rarely distracted and displays extended periods of sustained attention. He/she may show sustained attention with all of the toys or a prolonged period of focused attention with one or two of the toys.

CHILD ENGAGEMENT OF PARENT

This scale reflects the extent to which the child (a) shows, initiates, and/or maintains interaction with the parent, and (b) communicates positive regard and/or positive affect to the parent. At the higher end of the scale, the child expresses sustained positive affect toward parent (i.e., a big smile, laughter, etc.) and frequently looks at and attempts to interact (often vocally) with the parent.

The focus of this scale is on the *quantity* (frequency) of occurrences in which the child shares positive affect with parent (i.e. looking at parent, making eye contact and smiling, and other “approach” behaviors). When scoring this scale, keep in mind that the *quality* (intensity) of expression is secondary to the *quantity* of occurrences.

Indicators of child engagement:

- Approaching or orienting toward parent.
- Looking at, establishing, and/or maintaining eye contact with the parent.
- Vocalizing to the parent.
- Positively responding to parent’s play initiations or suggestions (e.g. imitating parent, accepting toy from parent, following parent’s direction).
- Directing or (at a higher level) sharing positive expressions with parent.
- Engaging parent in play or sustaining play initiated by parent (e.g. offering an object, requesting help, turn-taking).

Indicators of child disengagement:

- No sharing of affect with parent.
- Overt rejection of parent’s play overtures.
- Pushing offered objects away.
- Positioning or orienting away from parent.
- Engaging in self-occupied play which excludes parent.
- Ignoring suggestions from parent.

1 = Not at all characteristic. The child clearly does not attempt to share experiences with parent. Failure to make eye contact with parent when expressing happiness, directing expressions of happiness to the experimenter rather than to the parent, and similar behaviors can be used as evidence that the child attempts little sharing of feelings with parent.

2 = Minimally characteristic. The child shows some positive regard, attempts to engage, and/or responses toward the parent, but they are few, brief, and/or mixed in quality. The tone may be ambivalent and/or conflicted in such expressions.

3 = Somewhat characteristic. The child shares some happy expressions with parent and/or makes some attempt to engage or sustain play with parent, but these are only minor elements of interaction and are not sustained by the child for more than a moment at a time. Likewise, the child may include parent in play (offer toy, imitate, pretend, etc.), but the play is not sustained for very long.

4 = Moderately characteristic. The child has one or more periods in which s/he engages (and/or consistently attempts to engage) the parent by expressing positive regard, periodically “checking in,” sharing happy expressions, or sustaining play with parent. The child expresses positive affect toward and engagement of the parent for at least one substantial portion (for at least one minute) of the interaction.

5 = Highly characteristic. The child demonstrates a very positive, engaging and sharing relationship toward the parent for a substantial period of the session. Sustained play is accompanied by positive regard toward the parent. The child is consistently engaging of parent and the child's relationship with parent seems very warm and positive for a major portion of the session.

QUALITY OF RELATIONSHIP

This scale is a dyadic, global scale focusing on the affective and reciprocity aspects of the parent-child relationship. To obtain a high score on this scale, there needs to be a strong sense of relatedness and mutual engagement between parent and child, with both explicitly acknowledging and responding to the other. This may be evidenced by affective and/or verbal sharing (i.e., sharing gazes, smiling, vocalizing, or conversing) and contingent responding to each other. Each seems to adapt well to the other and the pair seems harmonious or 'in tune'. It is obvious that the parent and child enjoy each other and there may be a sense of playfulness characterizing their interactions. The pair seems relaxed, and their interactions are smooth and 'natural'. If the child is upset, the parent immediately moves to support the child and help him/her calm down and resume prior activity (secure base behavior). In addition, conflicts are quickly, easily, and amicably resolved with little or no escalation. Parent and child return to engagement/relatedness after the problem or conflict.

To obtain a low score on this scale, a core sense of emotional relatedness must be absent. Parent and child do not interact responsively, evidenced by rejection, ignoring, or dismissal by either the parent or the child. Little or no affective sharing occurs, or attempts made by either one for affective sharing are ignored or rebuffed. There may be a sense of negativity between the two characterized by frustration, tension, anxiety, fearfulness, or hostility. They do not seem 'in-tune' with each other and do not seem to enjoy being together. In cases where the child is easily upset, the parent is ineffective in supporting the child and in helping him/her calm down (the child is unable to quickly resume prior activity). Conflicts are not resolved quickly, easily, or amicably, and are characterized by escalation. There is little sense of relatedness between the parent and the child after the conflict.

1 = Not at all characteristic. There is no sense of relatedness, with no emotional engagement and a lack of warmth or enjoyment. Affective sharing is completely absent, or the relationship is characterized by unsuccessful bids for reciprocity, where either the parent or the child rejects, dismisses, or ignores the other. Interactions do not flow smoothly but seem awkward, rigid, or jerky. General feelings of negativity (i.e., frustration, hostility, anxiety, fearfulness, tension) characterize their interactions, and they are clearly not 'in sync'.

2 = Minimally characteristic. This pair exhibits few basics for a positive affective relationship. There is some sporadic relatedness/reciprocity, with one or two examples of affective sharing or contingent responsiveness. Emotional engagement occurs but is weak and erratic. Some positive interactions are present, but affective sharing and contingent responding are inconsistent or infrequent. Some negativity or avoidance may characterize their interactions, and it is evident that they are not comfortable with each other. Child distress or conflicts are not smoothly handled.

3 = Somewhat characteristic. There is some sense of mutual engagement and reciprocity. The parent and child are both interested in each other for periods throughout the session and there are a fair number of instances of affective and/or verbal sharing and responsiveness.

Interactions are somewhat relaxed, positive, and harmonious, although there may be some instances of negativity (i.e., fearfulness, frustration, hostility, anxiety, tension).

4 = Moderately characteristic. Interactions are positive for the most of the session. Affective and/or verbal sharing and contingent responsiveness occur fairly frequently and characterize the bulk of their interaction. One or two instances of negativity may occur, but in general tension is at a minimum and child distress or conflicts are smoothly handled. Overall, the relationship is characterized by a stronger sense of relatedness, responsiveness, and sharing than in point 3.

5 = Highly characteristic. Parent and child genuinely enjoy each other's company and/or have fun together. Their interactions are natural, relaxed, and smooth. An 'easygoing' quality is present. Affective and/or verbal sharing and contingent responding occur quite frequently and characterize the bulk of the interactions. There may be instances of playfulness or humor; overall, the pair seems synchronous. Overall, one gets the sense that this is a regular pattern of interactions for this pair.

Vedlegg 11

CLEAN-UP TASK RATING SCALES*

I. Maternal Control and Affect

- A. Sensitive Guidance
- B. Overcontrol
- C. Undercontrol
- D. Positive Regard
- E. Negative Regard

II. Child Compliance-Noncompliance and Affect

- A. Compliance
- B. Autonomous Noncompliance
- C. Defiant Noncompliance
- D. Passive Noncompliance
- E. Positive Affect
- F. Negative Affect

III. Dyadic Cooperation

* Prepared by investigators and research staff of the NICHD Study of Early Child Care at the University of Pittsburg-site (J. Belsky, C. Brownell, S. Campbell, & J. Cohn) and the Timberlawn Research Foundation (Margaret T. Owen, B. A. Mulvihill, A. Ware, J. Mason, & S. Wetzel)

GENERAL INSTRUCTIONS FOR APPLYING THE CLEAN-UP TASK RATINGS

Each of the clean-up task ratings is based on a videotaped observation of the mother and her child during a clean up task lasting a maximum of 5 minutes. The procedure for this task is one in which the mother is

instructed to involve her child in picking up the toys in the room. The mother is told that she can involve her child in any way that she chooses as long as the child participates in the clean-up.

In determining the ratings, it is helpful for the coder to take notes of the mother and child behaviors as they relate to each scale. The clean-up task worksheet, entitled "Observational Notes" is provided for this purpose. In assigning a rating, the coder may find it helpful to use a two-step decision making process. The first step is to ask, "Is this dimension 'characteristic' (4 or 5 rating), or 'not characteristic' (1 or 2 rating) of the person being rated?" In the event that the dimension is neither characteristic nor uncharacteristic, a mid-range rating of 3 is provided. Once this decision is made the coder can make the finer distinction between the 4 and 5 ratings or between the 1 and 2 ratings.

I. MATERNAL CONTROL AND AFFECT

Goals of ratings

During preschool years children must establish their autonomy while learning to accept limitations in line with parental socialization goals and the needs of others. The specific goal of the ratings of the mother in this section is to capture the extent to which and manner in which she helps the child to both establish autonomy and accept limitations in line with the parental socialization goal of cleaning up the toys. In providing appropriate control, the mother must be neither too overbearing (i.e., not allowing adequate autonomy), nor too permissive (i.e., providing inadequate amounts of direction, structure). Control which is too overbearing may reflect either hostile overcontrol or over-involvement that is positive in affective tone, but still does not provide the child sufficient opportunity to function independently. Undercontrol may reflect lack of engagement and involvement with the child or a misguided attempt to permit autonomy without limits placed on the child's expression of impulses and desires.

A. SENSITIVE GUIDANCE

This scale rates the degree to which the mother shows an awareness of her child's tendency to be compliant or non-compliant and the degree to which she tailors the initial instructions and follow-up behaviors appropriately.

For children who are highly cooperative, this means being relatively nondirective, allowing the child to take the lead, and providing appropriate encouragement and praise.

For children who tend to be less compliant, this means providing the appropriate amount of structure and guidance, but in a positive and clear (potentially firm), but non-hostile manner.

The sensitive mother is tuned in to the child's verbal and behavioral communications and responds appropriately to his/her need for autonomy, direction, structure, or self-direction.

Likewise, the sensitive parent shows an understanding of the child's mood and agenda, as reflected in verbalizations that validate the child's feelings or that are appropriately responsive and tuned-in to the child's ongoing behavior or desires (e.g., to continue playing rather than clean-up). In addition, the "tuned in" , sensitive mother may anticipate trouble and skillfully redirect the child.

In her attempts to tailor instructions and support to the specific needs and behaviors of the child, the sensitive mother may use bargaining, game playing, negotiations, explanations, or suggestions to facilitate compliance and move the child along.

A sensitive mother is able to adjust her level of support based on her child's current level of ability.

Speeches and lectures may reflect the parent's lack of understanding of the child's developmental level.

Prohibitions that seem to be at the whim of the parent or that the child cannot understand are insensitive.

A sensitive mother may also model appropriate behavior (e.g., putting a toy away); offer help when the child seems to need it; or be responsive to the child's bids for assistance. However, sensitivity comes in appropriate doses; too much involvement in the form of negotiation, explanation, etc. may verge on overcontrol.

Compliance is not a necessary outcome of sensitive guidance.

SENSITIVE GUIDANCE RATINGS :

1. Not at all characteristic. No signs of maternal appropriate guidance are observed; the mother rarely responds appropriately to the child's cues and does not manifest an awareness of the child's needs. Entire episode is adult-centered.
2. Minimally characteristic. Mother displays few instances of appropriate guidance. For example, the mother only demonstrates one or two instances of appropriate guidance.
3. Sometimes characteristic. Mother shows some appropriate guidance, but it is mixed with inappropriate guidance about 1/2 of the time. Mother provides intermittent guidance. For example, the mother may start out very appropriate but "fizzles" toward the end of episode or she may be initially inappropriate but half-way through the episode begins responding in an appropriate manner.
4. Moderately characteristic. Mother shows multiple instances of appropriate guidance throughout the episode. Mother demonstrates appropriate guidance in most interactions but may neglect to give a full response. For example, in the case of a very compliant child, the mother allows child to work independently but neglects to provide appropriate praise.
5. Very characteristic. Mother is very tuned in to the child and aware of needs, agenda, etc., during the entire clean-up episode. Instances of inappropriate guidance are rare and never striking. For example, in the case of a very compliant child, a mother who provides appropriate

praise and acknowledgement would receive this rating. For a noncompliant child, a mother who demonstrates consistent and positive guidance regardless of the non-compliance would receive this rating.

B. OVERCONTROL

This rating is meant to capture maternal behavior that is intrusive and overcontrolling, and that does not allow the child sufficient autonomy in completing the clean-up task.

Overcontrolling behavior is adult-centered rather than child-centered. The overcontrolling mother emphasizes her way of doing things rather than altering her behaviors or demands to fit the child's needs or abilities. The overcontrolling mother is not interested in letting the child pursue his/her own agenda, whether or not the child is on task.

Overcontrol is judged relative to the child's competencies and need for structure and assistance. In some cases, the mother may need to increase her level of control, e.g. offering more specific direction, in order to help her child accomplish the goal of picking up the toys.

Overcontrolling mothers do not allow the child to influence the pace or to make choices.

The overcontrolling mother may explicitly demand that the child pick up specific toys; may interrupt an appropriate or inappropriate activity or redirect the child, without allowing time for transitions or for the child to express his/her wishes or to take initiative in completing the task.

Overcontrol is independent of the quality of affect (which is rated separately), and may or may not be associated with negative affect and annoyance at the child.

Overcontrol may include threats and prohibitions.

Some mothers, however, are overcontrolling by simply doing ~ many seemingly good things. In these cases, an overcontrolling mother may give many commands or directives or a constant string of suggestions. She is constantly monitoring the child's behavior and progress on the task and directing his/her behavior:

This may include physically forcing or otherwise moving the child (e.g., taking child's hands and making him/her pick up a particular toy).

OVERCONTROL RATINGS :

1. Not at all characteristic. Mother is **not at all** overcontrolling; provides appropriate level of control or allows the child autonomy.
2. Minimally characteristic. Instances of overcontrol are **infrequent or weak**. For example, the mother may display one or two instances of weak overcontrolling behavior but the balance is clearly in the direction of non-overcontrol.
3. Sometimes characteristic. Mother is overcontrolling for **part** of the time; is highly directive for portions of the clean-up, but also backs off and gives the child, a chance to do the task independently or to pursue his/her own agenda for a portion of the time.
4. Moderately characteristic. Mother is **predominantly** overcontrolling throughout the episode. The mother is overcontrolling in most interactions.
5. Very characteristic. Mother is **highly** overcontrolling for most of the activity. She controls the interaction allowing the child little self-direction.

C. UNDERCONTROL

This rating is meant to capture maternal behavior that is insufficiently supportive and provides an inadequate amount of structure or scaffolding for the child's activities. Undercontrol may reflect maternal disengagement and lack of investment or a laissez-faire, overly permissive approach to the child's behavior.

Undercontrol involves providing an inappropriately low level of control because it is often appropriate to allow the child some degree of freedom in managing the situation. Therefore, like overcontrol, undercontrol is judged relative to the child's ability to accomplish the clean up task.

An undercontrolling mother lets the child do what s/he wishes; if the child continues to play with the toys, the mother may just sit and watch and say nothing; or totally let child take the lead without redirecting inappropriate task-related behavior to appropriate task-related behavior.

Other examples of undercontrol include the following:

The child is off task for a prolonged period and parent fails to redirect the child.

The child is making an effort and obviously needs help, but gets none.

An undercontrolling mother may miss or ignore the child's bids for help, signals of frustration, or difficulty in meeting the demands of the task.

Undercontrolling mothers may fail to exert adult control when it is appropriate or fail to follow through with stated intents.

UNDERCONTROL RATINGS :

1. Not at all characteristic. Mother is not at all undercontrolling; child may be very compliant and therefore require little control or when child is not compliant, the mother provides appropriate level of control.
2. Minimally characteristic. Instances of undercontrol are infrequent or weak. While the mother may be undercontrolling for a small portion of the episode, the balance is clearly in the direction of non- undercontrol. For example, the mother may let the child get off task occasionally, but more often promptly redirects the child's off-task behavior.
3. Sometimes characteristic. The mother is undercontrolling for part of

the episode, letting the child do whatever s/he wants for too long, but if child continues to show no signs of cooperating, the mother eventually intervenes to redirect behavior.

4. Moderately characteristic. The mother is predominantly undercontrolling throughout the episode. If the child is non-compliant, the mother provides redirection (e.g., "you're supposed to be putting the toys away.") but only after a long period of off-task behavior on the part of the child. If the child is compliant, the mother exhibits very few monitoring behaviors.

5. Very characteristic. The mother is highly undercontrolling for the entire episode even when the child is not complying with the request to clean up the toys. If the child is compliant, the mother demonstrates NO monitoring behavior to the extent that she would not be able to recognize any need for direction. Even if there is minimal involvement, the mother appears to be "just going through the motions. "

D .POSITIVE REGARD

This rating assesses the extent to which the mother displays warmth, nurturance, and positive affection toward the child and enjoys interacting with the child, with extent defined in terms of both frequency and intensity.

Behaviors that evidence such an orientation are numerous and diverse. Among others, they include:

kissing and hugging the child;

affectionately touching the child and smiling at and laughing with the child; being enthusiastically involved in what the child is saying or doing; general enjoyment of the child.

Especially important is the provision of praise and positive encouragement for cleaning up.

The ratings of positive regard and negative regard are independent of one another. That is, a low score on positive regard does not indicate anything about negativity, just that indications of positive regard are minimal.

POSITIVE REGARD RATINGS :

1. Not at all characteristic. Mother demonstrates no instances of warmth, affection, praise or enjoyment. She is instructional or uninvolved.
2. Minimally characteristic. Very few instances of warmth, affection, praise, or enjoyment are observed. Those that are observed are weak in their intensity.
3. Sometimes characteristic. Some instances of warmth, affection, praise, or enjoyment are observed. For example, the mother may laugh with her child, show some enthusiasm, or offer some praise. Instances may be weak in intensity yet consistent OR stronger in intensity yet occur less frequently.
4. Moderately characteristic. Multiple instances of warmth, affection, praise and/or enjoyment are observed. Instances are either moderate to high intensity yet less frequent, OR are very frequent but only weak to moderate in their intensity.
5. Very characteristic. Instances of warmth, affection, praise and/or enjoyment are very frequent and of a moderate to high intensity. The mother clearly delights in the child throughout the task.

E.NEGATIVE REGARD

This rating assesses the extent to which the mother displays hostility, negative affect, displeasure or annoyance toward the child, with extent defined in terms of both frequency and intensity.

Behaviors that evidence such an orientation are numerous and diverse. They include:

- annoyed or scornful facial expressions and posturing aggressive handling of the child
- explicitly negative or scornful vocal tones
- clear lack of enjoyment of the child in this situation

This scale measures negative affect and negative regard for the child and not negative affect alone.

NEGATIVE REGARD RATINGS :

1. Not at all characteristic. No evidence of hostility, negative affect or displeasure is observed.
2. Minimally characteristic. Very few instances of hostility, negative affect, or displeasure. Those that are observed are weak in their intensity.
3. Sometimes characteristic. Some instances of hostility, negative affect or displeasure are observed. Instances may be weak in their intensity yet occurring frequently OR a few instances of stronger negative regard are observed.
4. Moderately characteristic. Multiple instances of hostility, negative affect, and displeasure are observed. Instances are either moderate in their intensity yet occur more frequently OR weak in intensity yet occur quite frequently.
5. Very characteristic. Instances of hostility, negative affect, and displeasure are very frequent and are of moderate to high intensity.

II. CHILD COMPLIANCE-NONCOMPLIANCE AND AFFECT

Goals of ratings

One of the primary tasks of toddlers is to achieve autonomy in a social world that demands both independence and compliance. These ratings are meant to capture the frequency and quality of the toddler's compliance and noncompliance to parental requests. The ratings adopt a developmental perspective, recognizing that both compliance and noncompliance increase with age during the toddler years, and that both can be evidence of positive developmental change. In particular, noncompliance during the toddler years is viewed as evidence of the child's developing autonomy which can be expressed with specific and varying behaviors (Kuczynski, Kochanska, Radke-Yarrow & Girnius-Brown, 1987). There are also individual differences in both compliance and non-compliance, however, and too much or too little of either can be non-normative.

These ratings first identify how compliant or cooperative the child is with maternal requests and directions. When the child is noncompliant, the ratings also index 3 distinct forms of noncompliance that differ in the extent to which they indicate competent autonomy behavior: assertive noncompliance, defiant noncompliance and passive noncompliance. The assertive noncompliant and defiant noncompliant categories are explicitly defined. The category of passive noncompliance should be used as defined and whenever a noncompliant behavior does not clearly fit either one of these categories. Simple whining, fussing, or pouting will be captured in ratings of negative affect and are not in and of themselves non-compliant behaviors, but often indicate passive non-compliance.

For the coding of compliance and noncompliance, it is important to attend to the nature of the mother's instructions. In particular, note whether the mother's instruction is general (e.g. "pick up the toys" or "clean up the room") or explicit (e.g. "pick up that toy and put it in the basket"). Attention to this aspect of the instructions/directions will often help determine if any subsequent noncompliant child behavior is autonomous, defiant or passive.

It is also important to consider affect and accompanying behaviors to the child's noncompliance when determining the exact form of noncompliance. Certain behaviors such as taking a toy out of the basket can be any of the three forms of noncompliance depending on the broader context. Specific examples of such accompanying contexts and behaviors are provided under each category of noncompliance.

Finally, it should be recognized that not all of the child's behaviors need be viewed as either compliant or non compliant behaviors as when mother and child engage in brief with the toys. Compliance and noncompliance will typically be judged in reference to general or explicit directions from the mother.

A. COMPLIANCE

This scale captures the degree to which the child willingly follows or cooperates with the mother's requests. This can happen in any of several ways:

The child may be cooperative and comply immediately with the mother's directions.

The child may have negotiated a satisfactory course of action that also coincides with the mother's wishes.

The child may be about to do, or already be doing what the mother asks.

The child may be fearful of the mother and complies to avoid punishment, threat, etc.

The rating takes into account the intensity, quality, or form of noncompliance, only the frequency of compliance/noncompliance throughout the entire episode. The end result of picking up all the toys does not necessarily suggest high compliance. In other words, this rating includes a measure of how easy or difficult it is to get the child to cooperate with the mother's directions, requests, or demands.

COMPLIANCE RATINGS :

1. Not at all characteristic. Child rarely complies. Child is noncompliant even when the mother is firm or insistent. Noncompliance can take any form, but the child almost never complies, even after multiple attempts by the mother to achieve compliance. The child does virtually nothing of what is requested of him/her.
2. Minimally characteristic. Very few instances of compliance. Compliance is generally delayed, partial or occurs after great effort from the mother.
3. Sometimes characteristic. Child complies some of the time. This may occur because compliance is only achieved after several episodes of noncompliance or immediate compliance may be offset by 2 or more episodes of noncompliance, or by more frequent instances of weak noncompliance.
4. Moderately characteristic. The child is predominantly compliant; more compliant than noncompliant, but there are periods during the interaction when the child clearly does not comply with the mother's requests or demands.
5. Very characteristic. Child complies nearly all the time immediately and willingly. There is very seldom noncompliance, and noncompliance is weak or short-lived.

B. ASSERTIVE NONCOMPLIANCE (Autonomy)

This rating indexes the toddler's self-assertion and growing autonomy. It can be considered "realistic negativism" (Crockenberg & Litman, 1990). That is to say, it captures clear and reasonable attempts by toddlers to distinguish their own needs and desires from those of others around them, and their attempts to establish their independence and "selfhood. "

Autonomy bids are not hostile, angry, or otherwise high in resistance or negative affect. They can be simple refusals to do what is requested, statements or explanations of the child's own preferences or desire, excuses, delaying tactics, or attempts to negotiate/argue.

The self-assertive child may be stubborn or persistent in the noncompliance, but there is not the sense of resistance for its own sake, or opposition out of anger at the mother or the situation.

Toddlers are often both autonomous/assertive and defiant. We will code defiance separately (see below). However, sometimes autonomy and defiance will occur in the same behavioral episode:

For example, a child may deliver an assertive verbalization ("no'.) accompanied by angry affect. In this case, code the behavior as defiant, not as autonomous.

Other times, though, autonomy and defiance will occur sequentially-- the child will start out being assertive, but with further pressure to comply from the mother, will become defiant. In this case, the child would receive scores for both autonomy and defiance.

Examples of assertive noncompliance: Outright refusals when asked to do something: saying "no" or shaking head for "no"; "I won't"; "no, thank you."

Statements/explanations of own preference or desire: "I don't want to"; "I want to play"; "I don't like to"; "I don't feel like it."

Excuses/Delaying tactics: "I'm too tired"; "I can't"; "I'm too little"; "I'm still playing. "

Negotiation attempts: "Why? " ; "You do it " ; " I'll do it later" ; "Do I have to?"

Nonverbal attempts: Nonverbal attempts at assertion may take the form of shaking the head to indicate "no. " There may also be other indicators of assertion that are not verbal, but they must convey an attempt to communicate " no " to the mother .

ASSERTIVE NONCOMPLIANCE RATINGS:

1. Not at all characteristic. Child never exhibits autonomy bids or is never self-assertive. Child always complies or noncompliance never includes autonomy bids or self-assertion.
2. Minimally characteristic. Very few instances of autonomy bids/self-assertion. Instances are infrequent or weak. One or two instances of mildly autonomous/self-assertive behavior are observed.
3. Sometimes characteristic. Some instances of autonomous/self-assertive noncompliant behavior are observed. Child appears to be moderately autonomous or self-assertive part of the time.
4. Moderately characteristic. Child is predominantly autonomous/self-assertive in interactions with the parent leading to partial, delayed, or total noncompliance. The child frequently displays moderate autonomous/self-assertive behavior or speech OR exhibits several very clear, strong instances.
5. Very characteristic. Child is exceptionally autonomous in interactions with the mother. There is consistent, clear, strong self-assertion from the child in addressing maternal requests or demands.

C. DEFIANT NONCOMPLIANCE

This rating indexes the toddler's hostile, angry or affectively negative resistance or opposition to the mother's requests for demands.

This is more than simple unwillingness to comply, or a desire to differentiate oneself from the rest of the social world. It is "negativism for its own sake" (Crockenberg & Litman, 1990) .

The child's defiant behavior is in response to a maternal request and seems primarily directed toward resisting or antagonizing the mother. Defiant noncompliance is less competent, more impulsive, more intense and often more persistent than autonomy.

Defiance includes doing exactly the opposite of what is requested, intensifying the behavior that is "off limits," and angry or aggressive responses to requests, including yelling, throwing things, stomping feet, biting and kicking, having a temper tantrum, etc.

If a verbalization that might be considered an autonomy bid ("No, " "I don't want to") is delivered with anger, it is defiance.

Taking a toy out of the basket: When a child takes a toy out of the basket, it is coded as defiance if it is accompanied by negative affect and/or a clearly defiant action (e.g. slamming) or clearly defiant "oh, no I won't!" look directed toward the mother. Otherwise it is coded as either assertive noncompliance or passive noncompliance depending on the accompanying affect and other behaviors.

DEFIANT NONCOMPLIANCE RATINGS :

1. Not at all characteristic. Child is never defiant. Child may always comply OR noncompliance never takes the form of defiance.
2. Minimally characteristic. Child exhibits weak or infrequent defiant behavior. Only a few instances of mildly defiant behavior are observed.
3. Sometimes characteristic. Some instances of defiant noncompliant behavior are observed. Child appears to be moderately defiant part of the time.
4. Moderately characteristic. Child is predominantly defiant; exhibits frequent low intensity defiance, and/or exhibits several strong instances of defiance.
5. Very characteristic. Child is exceptionally defiant. There is consistent, intense defiance in response to parental suggestions, requests, directives, and/or demands. The entire episode is characterized by defiance. Defiance is a clear and consistent style of responding to maternal requests.

D .PASSIVE NONCOMPLIANCE

While both autonomy bids and defiance are active forms of noncompliance in which children make their unwillingness to cooperate with maternal requests unequivocal, passive noncompliance is just that. The child fails to comply but does so without overt defiance or refusal. In general, a noncompliant behavior which is clearly not autonomous or defiant is coded as passive noncompliant.

This will mostly take the form of ignoring the request.

It also includes changing the subject or changing activity to one not requested (e.g., playing with a different toy is passive noncompliance).

Taking a toy out of the basket: In some cases, the child may look to the basket in response to the mother's clean-up request, notice a toy in the basket and take that toy out either examining it, playing with it or laying it aside. In such cases taking the toy out of the basket is coded as passive noncompliance since the child is passively exploring or playing with the toy as if ignoring the mother's request. In such cases, defiance or assertiveness cannot necessarily be implied.

PASSIVE NONCOMPLIANCE RATINGS :

1. Not at all characteristic. Child is never passively noncompliant. Child always complies or noncompliance takes other forms.
2. Minimally characteristic. Child exhibits brief and infrequent passive noncompliance. No more than one or two instances of passive behavior are observed.
3. Sometimes characteristic. Some instances of passive noncompliant behavior are observed. Child exhibits passive noncompliance in approximately half of the interactions.
4. Moderately characteristic. Child is predominantly passively noncompliant. Child exhibits frequent instances of passivity.
5. Very characteristic. Child is exceptionally passively noncompliant. The child never overtly defies or refuses, but rather ignores or diverts attention away from the issue directed toward compliance. Passive noncompliance is a clear and consistent style of responding to maternal requests.

E. POSITIVE AFFECT

This scale assesses the degree to which the child is obviously happy and having fun.

The best indicators of this are:

facial expressions (laughs, smiles, etc.)

tone of voice

A child high in this scale clearly would be having a good time, with spontaneous and zestful expressions of fun, delight, and bubblyness. The child would display multiple indicators of positive affect.

A low score on this scale does not indicate anything about overt negativity; scale scores reflect the frequency and strength of positive expressions.

POSITIVE AFFECT RATINGS:

1. Not at all characteristic. Child exhibits no explicit indicators of positive affect. Child is sober, flat, expressionless or negative.
2. Minimally characteristic. Child exhibits weak or infrequent indicators of positive mood. No more than one or two instances of mildly positive behavior are observed. The child may be businesslike or pleasant without any strong signs of positive mood. The child appears content throughout the episode.
3. Sometimes characteristic. Some evidence of pleasure is apparent via laughs, smiles, etc., but about one-half of the time child is either neutral, negative, or a mixture.
4. Moderately characteristic. Child is predominantly positive exhibiting a fairly high variety of indicators characterized by some intensity. Several instances of strong affect are observed and the child is pleasant and content most of the rest of the time.
5. Very characteristic. Child is exceptionally positive. Child displays multiple instances of strong positive affect. Child should truly "radiate" or sparkle and show no signs of strong distress or negativity.

F. NEGATIVE AFFECT

This rating assesses the extent to which the child is distressed, angry, hostile, or in some other way manifests unhappiness and displeasure.

Behavior that evidence such an orientation are numerous and diverse, and include:

crying, pouting, throwing objects, stomping feet, yelling, screaming, sneering and the like.

In making this rating both intensity and frequency should be taken into consideration.

NEGATIVE AFFECT RATINGS :

1. Not at all characteristic. Child is rarely negative. If only 1 mild instance occurs, a "1" may still be scored. No evidence of strong negative affective expression is displayed.

2. Minimally characteristic. Child exhibits weak or infrequent negative affect. No more than one or two instances of mildly negative expressions are observed. Instances are weak and brief.
3. Sometimes characteristic. Child appears to be moderately negative in terms of frequency and intensity. During approximately half of the interactions, some type of negative expression is observed. This behavior should not escalate into an extensive display, i.e., instances are somewhat isolated behaviors.
4. Moderately characteristic. Child is predominantly negative. Variety and intensity of indicators is fairly high. One or two instances of strong negative affect are observed OR the child is moderately negative throughout the episode.
5. Very characteristic. Child is exceptionally negative. Child frequently or markedly displays anger and/or hostility, several instances of strong negative affect and is rarely contented or pleasant.

III. DYADIC COOPERATION

This rating is meant to capture the extent of mutuality, cooperation, connectedness, reciprocity and smoothness of interaction between the mother and the child during the clean-up task. Dyadic cooperation takes into account both the mother's and the child's contributions as they work to accomplish the task.

In cooperative dyads, the mother and the child are both attending to the task. The actions of both the mother and the child are contingent upon one another. Their interactions are smooth and show no evidence of power struggles or conflict.

When the mother makes a suggestion, the child responds with a look, verbalization or compliance.

If the child does not respond or comply, the mother either follows the child's action or tries a new request.

Turn taking with back and forth exchanges is evident.

Turn taking and responses are exhibited without insistence or hesitation

In cooperative dyads, the entire episode is characterized by reciprocity and smoothness. There is a sense of familiarity between the mother and child. They appear to be consistently synchronous. The dyadic system is efficient and effective in working toward solving the task.

In cooperative dyads, the mother may be sensitive yet still have a non-compliant child as long as the actions of **both** are reciprocal and complementary.

In non-cooperative dyads, the mother and child are clearly following two different agendas around the clean-up task.

The mother may persist with a general direction while the child ignores or persists with a noncompliant behavior.

The child and/or mother may engage in non-communicative, egocentric speech without acknowledgement of the other's statements.

The child may initiate off-task or noncompliant behaviors which are responded to asynchronously (Rocissano & glade, 1987) by the mother (e.g. the mother redirects to a different off-task behavior; the mother does not acknowledge the child's assertive action; or the mother ignores the off task behavior).

DYADIC COOPERATION RATINGS :

1. Not at all characteristic. There is almost no dyadic cooperation during the entire episode. Mother-child conflict is very high OR there is little interaction or interchange between them.
2. Minimally characteristic. Very few instances of dyadic cooperation are observed. Most of the interaction is characterized by a lack of cooperation and synchrony.
3. Sometimes characteristic. Instances of dyadic cooperation and synchrony are evident in the interactions for about one half of the episode.
4. Moderately characteristic. The dyad is predominantly cooperative and "in sync" with few periods lacking cooperation. The interaction exhibits more mother-child cooperation than lack of it, but there are occasional periods when the dyad is not "in sync" with one another.
5. Very characteristic. The dyad is exceptionally cooperative and positive. The entire segment is characterized by mutual cooperation, turn-taking or give-and-take interchanges, and a positive tone.

INSTRUKSJON OPPGAVE 1 – FRILEK

Varighet 4 minutter

- 1) Hent lekekassen, og lukk døren bak deg.
- 2) Be foreldre og barn sette seg på gulvet vendt mot kameraet.
- 3) *"Den første oppgaven er å leke sammen med disse lekene i fire minutter. Nå tømmer jeg lekene ut på gulvet, så kan dere leke med dem som dere vil."*
- 4) Tøm lekene ut av lekekassen slik at de ligger mellom barnet og kameraet.
- 5) Sjekk at kameraet er på og at både foreldre, barn og leker er med i bildet.
- 6) *"Jeg kommer inn igjen om fire minutter."*
- 7) Ta med lekekassen ut av rommet og lukk døren.
- 8) Sett på stoppeklokken når du lukker døren, og pass tiden – det må være nøyaktig!

INSTRUKSJON OPPGAVE 2 – RYDDE

Varighet 2 minutter

- 1) Bank på døren.
- 2) Ta med lekekassen (uten lokk) inn og lukk døren bak deg. Gi instruksjonen til forelderen, ikke til barnet. Det er forelderen selv som skal be barnet om å rydde.
- 3) *"Nå vil jeg gjerne at du (far/mor) skal prøve å få (barnet) til å rydde lekene tilbake i kassen. Du kan si hva du vil til ham/henne, men du kan ikke putte lekene i kassen for ham/henne."*
- 4) Sett lekekassen på gulvet mellom forelder og barn.
- 5) Sjekk at kameraet er på og at både forelder, barn, leker og lekekasse er med i bildet.
- 6) *"Jeg kommer inn igjen om to minutter."*
- 7) Gå ut og lukk døren etter deg. Sett på stoppeklokken når du lukker døren og pass tiden – det må være nøyaktig!

INSTRUKSJON OPPGAVE 3 – STRUKTURERT LEK

Varighet 3+3 minutter

- 1) Bank på, gå inn og lukk døren bak deg.
- 2) Dersom de ikke har ryddet ferdig hjelper du til med å få resten av lekene opp i kassen.
- 3) *"Nå tar jeg med meg lekekassen ut, og kommer inn igjen med lekene til neste oppgave."*
- 4) Ta ut lekekassen (lukk døren mens du er ute), og ta med både klossebrett og puslespill inn igjen. Klossene skal være satt opp etter størrelse og farge. Lukk døren bak deg.
- 5) *"Den neste oppgaven er todelt. Her har jeg to ulike leker."*
Vis fram både klossebrettet og puslespillet. Hold dem så lenge du gir instruksjonen.
- 6) *"Det første dere skal gjøre er å pusle dette puslespillet. Du kan hjelpe (barnet) så mye du synes er nødvendig. Etter tre minutter ber jeg dere bytte til klossebrettet. Da tar dere av klossene, og du kan hjelpe (barnet) så mye du mener det trengs til å sette klossene tilbake på plass."*
- 7) Sett klossebrettet på gulvet bak ryggen til far/mor (se illustrasjon) og si "jeg setter dette her så lenge". Pass på at forelder og barn sitter vendt mot kameraet. Hell deretter puslespillbrikkene ut på teppet og sett puslespillet mellom barnet og forelderen.
- 8) *"Nå kan dere starte på puslespillet. Det er ikke noe mål å bli helt ferdig. Om tre minutter kommer jeg inn og sier i fra at dere kan bytte leke"*.
- 9) Sjekk at kameraet er på og at både forelder, barn og begge lekene vises i kameraet.
- 10) Gå ut, lukk døren, sett på stoppeklokken og pass tiden!
- 11) Etter tre minutter banker du på døren, stikker hodet inn og sier *"Nå kan dere bytte leke"*. Husk at forelderen selv skal styre byttet.
- 12) Lukk døren og pass tiden!

Side/rad/fotnote	Original tekst	Korrigert tekst
Forord/ 8 /	Torleif Lund	Thorleif Lund
Forord/16 /	..og diskusjoner i bilen på vei datainnsamling,..	..og diskusjoner i bilen på vei til datainnsamling,..
1 / 2 /	<i>Tidlig samspill i familier med utenlandsadopterte barn</i> er tittel for denne avhandlingen.	<i>Tidlig samspill i familier med utenlandsadopterte barn</i> er tittel for denne avhandlingen.
1 / 18 /	Alt er annerlede;	Alt er annerledes;
1 / 22 /	Barnets tidligere liv blir bokstavelig forlatt på reisen tilbake til Norge,..	Barnets tidligere liv blir bokstavelig talt forlatt på reisen tilbake til Norge,..
2 / 3 /	Overgangen til adoptivfamilien bidrar positiv til barnets videre fysiske, emosjonelle og kognitive utvikling.	Overgangen til adoptivfamilien bidrar positivt til barnets videre fysiske, emosjonelle og kognitive utvikling.
5 / 6 /	studien <i>Internasjonalt adopterte barns sosial utvikling</i> (IABSU),	studien <i>Internasjonalt adopterte barns sosiale utvikling</i> (IABSU),
17 // figur 2.1.	Anekjenne forskjeller	Anerkjenne forskjeller
40 / 12 /	Hodges, Steele, Hillman, Henderson, and Kanuik	Hodges, Steele, Hillman, Henderson, og Kanuik
41 / 5/	Solomon and George	Solomon og George
42 / 11+17+26 /	Schofield and Beek	Schofield og Beek
43 / 2 /	Juffer et al. (2005)	(Juffer et al. 2005)
44 / 3 /	van Ijzendoorn	van Ijzendoorn (dette er korrigert der referansen forekommer)
46 / 1 /	De Wolf and van Ijzendoorn	De Wolf og van Ijzendoorn
49 / 21/	Groark, McCall, and Fish	Groark, McCall, og Fish
64 / / 13	Se oversikt over tidspunkt for de ulike hendelsene i tabell 1 i Vedlegg	Se oversikt over tidspunkt for de ulike hendelsene i vedlegg 3b
66 / / 14	Se nærmere beskrivelse av prosedyre i apende	Se nærmere beskrivelse av prosedyre i vedlegg 12
67 / 10 /	Frileksoppgaven er i hovedsak en "oppvarmingsoppgave" hvor foreldre og barn leker med et utvalg leker som de vil.	Frileksoppgaven er i hovedsak en "oppvarmingsoppgave" hvor foreldre og barn leker som de vil.
70 / / 17	Begge manualene er gjengitt i sin helhet i vedlegg 7 og 8.	Begge manualene er gjengitt i sin helhet i vedlegg 10 og 11.
83 / 7+26 /	Tinsley and Weiss	Tinsley og Weiss
90 / 14 +24 /	Tabachnick and Fidell	Tabachnick og Fidell
121 / 1 /	Adoptivmødrenes samspillsstil forklarte 55 prosent	Adoptivmødrenes samspillsstil forklarte 57 prosent
129/ 17 /	(Belsky, Unpublished material; Schaffer, 1996); Schaffer, 1996)	(Belsky, Unpublished material; Schaffer, 1996)

131 / 8 /	(Hundeide, 2003; H. Rye, 2002; Henning Rye, 2007)	(Hundeide, 2003; Rye, 2002, 2007)
134 /23/	..uavhengig av om barna rydder opp lekene eller ikke. noe som..	..uavhengig av om barna rydder opp lekene eller ikke, noe som..
158 / 19 /	Dette kan være derfor være en utfordrende situasjon for mødrene,	Dette kan derfor være en utfordrende situasjon for mødrene,
173 / 30 /	(Schibbye, 1996Schibbye, 1996, 20092009; Schofield & Beek, 2006).	(Schibbye, 1996, 2009; Schofield & Beek, 2006).
180/ 25	van den Dries, Juffer, Van I Jzendoorn, Bakermans-Kranenburg, and Alink	van den Dries, Juffer, Van I Jzendoorn, Bakermans-Kranenburg, og Alink
180 /31 /	(Bakermans-Kranenburg et al., 2003; F Juffer et al., 2005; F Juffer et al., 2008); F Juffer et al., 2005; F Juffer et al., 2008)	(Bakermans-Kranenburg et al., 2003; Juffer et al., 2005; Juffer et al., 2008)
181 / 4 /	(Bakermans-Kranenburg et al., 2003; Juffer et al.,2011; F Juffer et al., 2008); Juffer et al.,2011; F Juffer et al., 2008).	(Bakermans-Kranenburg et al., 2003; Juffer et al.,2011; Juffer et al., 2008)

Side 121, korreksjon i tabell 5.5 siste rad

R2 .55F(3,79)=31,95*** .57 F(3,79)=35,09 .67 F(3,79)=53,43

Er korrigert til

R2 .55F(3,79)=31,95*** .57F(3,79)=35,09*** .67F(3,79)=53,43***

Side 146, korreksjon i tabell 5.10 siste rad

R2 .44 F(3,91)=24,22*** .38 F(3,91)=18,18 .56 F(3,91)=39,25

Er korrigert til

R2 .44 F(3,91)=24,22*** .38 F(3,91)=18,18*** .56 F(3,91)=39,25***

Tilføyer:

Referanseliste:

Egeland, B. & Carlsson, E.A. (2004). Attachment and psychopathology. In Atkinson, L. & Goldberg, S. (Eds.), *Attachment issues in psychopathology and intervention*. The Guilford Press.

Vedlegg:

Side 203 vedlegg 3b (jf fotnote 13 s. 64)

Side 249 vedlegg 12 (jf fotnote 14 s. 66)